

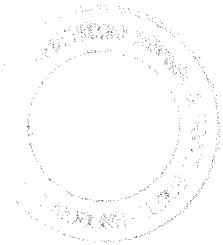
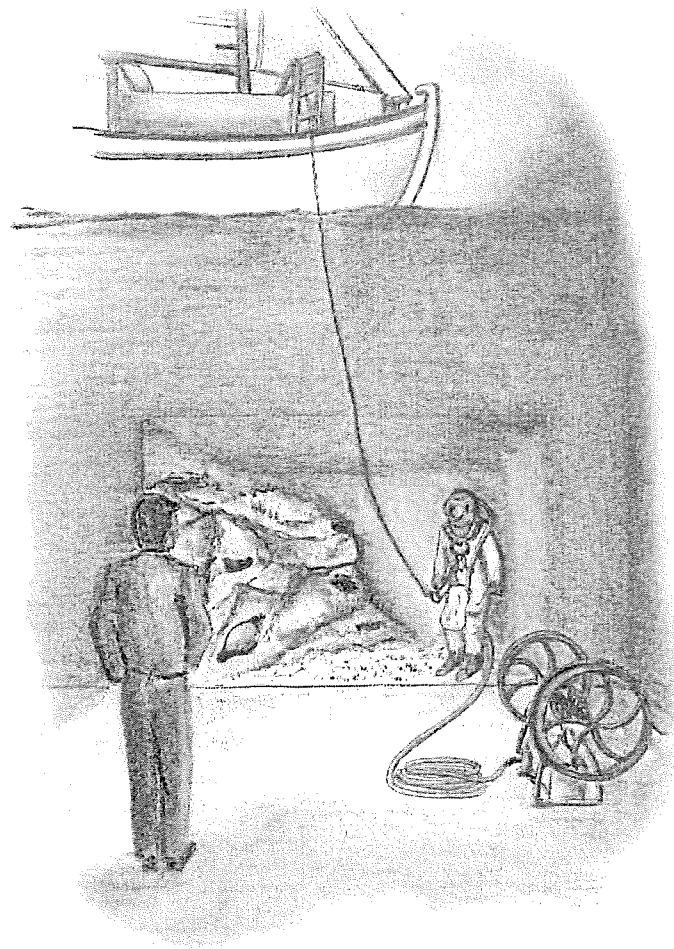

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

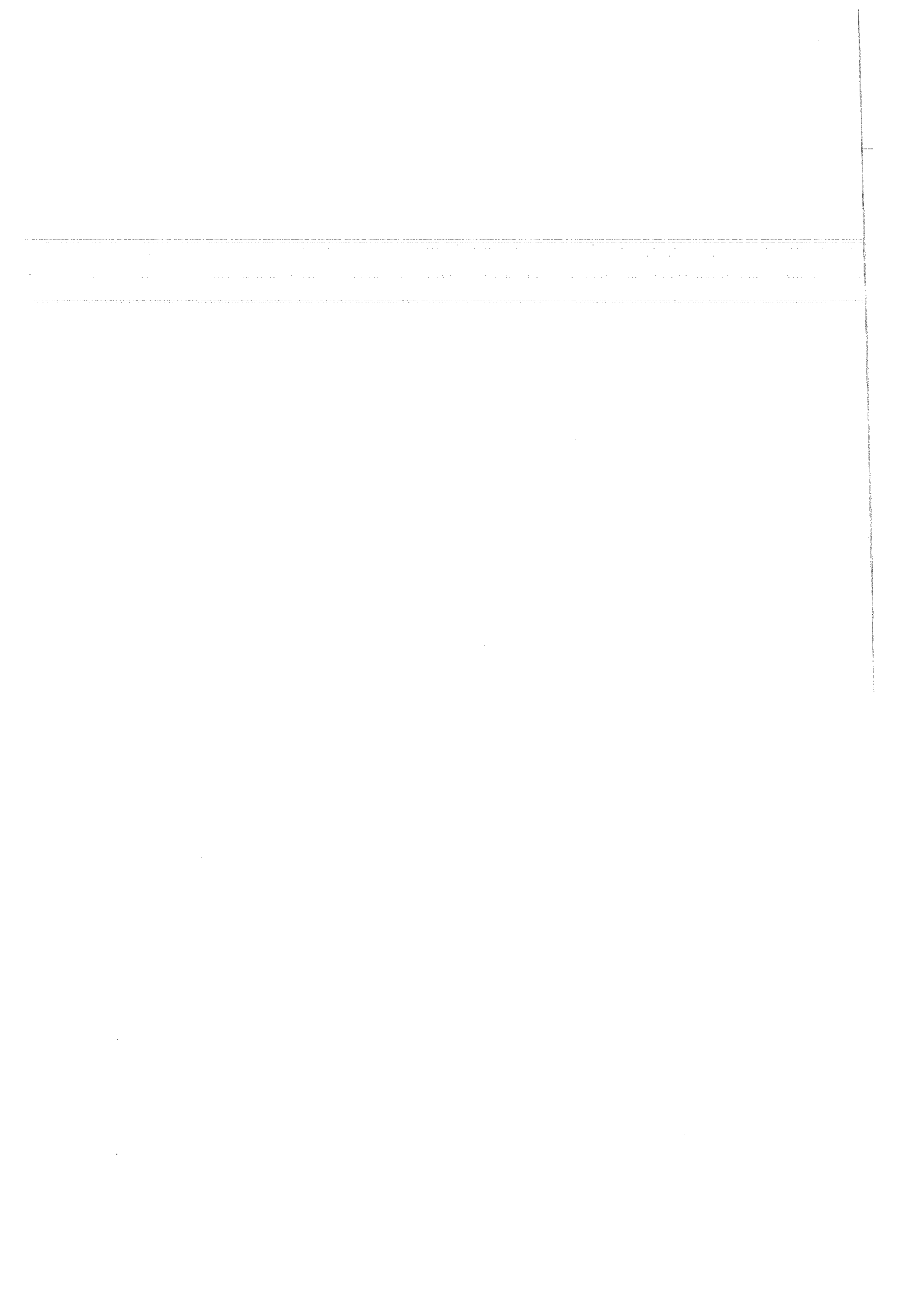
ΜΠΣ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

**Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου
Πρόταση Αναδιοργάνωσης και Επανεκθέσης**

Θεοτόκης Θεοδούλου

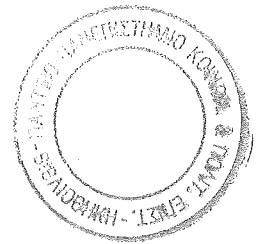

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2002 - 2003

ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
«ΝΑΥΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΛΥΜΝΟΥ. ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΕΚΘΕΣΗΣ»

Μ/Χ ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ (ΑΜ 4102Μ003)

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΕΠΙΚ. ΚΑΘ. ΔΑΦΝΗ ΒΟΥΔΟΥΡΗ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΔΑΦΝΗ ΒΟΥΔΟΥΡΗ, ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΓΚΑΖΗ, ΔΡ. ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΚΩΣΤΗΣ ΔΑΛΛΑΣ, ΛΕΚΤΟΡΑΣ

*Στους γονείς μου ελάχιστο αντίδωρο
και κεράκι στη μνήμη του Νίκου*

Περιεχόμενα

Συνοτομογραφίες	vi
Ευχαριστίες	vii
Εισαγωγή	viii

Κεφάλαιο Α'

Η Σπογγαλιεία στην Κάλυμνο

A.1. Εισαγωγικά	1
A.2. Η Σπογγαλιεία στο Χώρο και στο Χρόνο	1
A.2.1. Ιστορικό	1
A.2.2. Περιοχές που ανέπτυξαν τη σπογγαλιεία	3
A.2.3. Περιοχές άσκησης της σπογγαλιείας	4
A.2.4. Τρόποι σπογγαλιείας	4
A.2.5. Σπογγαλιευτικά σκάφη	8
A.2.6. Το σφουγγάρι και τα είδη του	10
A.2.7. Επεξεργασία σφουγγαριών	10
A.2.8. Εμπόριο σφουγγαριών	11
A.3. Η Περίπτωση της Καλύμνου	12
A.4. Η Σύγχρονη Κάλυμνος	14

Κεφάλαιο Β'

Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου - Υπάρχουσα Κατάσταση

B.1. Εισαγωγικά	16
B.2. Ιστορικό Ίδρυσης του Μουσείου	16
B.2.1. Πρωτοβουλίες Ίδρυσης	16
B.2.2. Θεσμική Υπόσταση	18
B.3. Το Μουσείο Σήμερα	19
B.3.1. Ο χώρος	19
B.3.2. Η έκθεση	20
B.4. Προσωπικό – Λειτουργία	22
B.5. Συλλεκτική Πολιτική και Διαχείριση Συλλογών	22
B.5.1. Συλλεκτική πολιτική	22
B.5.2. Καταγραφή – τεκμηρίωση	23
B.5.3. Αποθήκευση	24
B.5.4. Συντήρηση	24
B.5.5. Ασφάλεια	24
B.6. Υπηρεσίες προς το Κοινό	25
B.7. Παράλληλες Δράσεις	26
B.8. Προβολή Μουσείου	26
B.9. Στατιστικά Στοιχεία Επισκέψεων στο Μουσείο	26
B.10. Στοιχεία Αξιολόγησης του Μουσείου από το Κοινό	27
B.11. Οικονομικά Στοιχεία	28

Κεφάλαιο Γ'

Αντίστοιχα Μουσεία και Μουσειολογικές Τάσεις

Γ.1. Τα Ναυτικά Μουσεία στην Ελλάδα	29
Γ.1.1. Γενικά ναυτικά μουσεία / συλλογές εθνικής εμβέλειας	29
Γ.1.2. Γενικά ναυτικά μουσεία / συλλογές τοπικής κλίμακας	30

Γ.1.3. Θεματικά ναυτικά μουσεία / συλλογές εθνικής εμβέλειας	30
Γ.1.4. Θεματικά ναυτικά μουσεία / συλλογές τοπικής κλίμακας	30
Γ.1.5. Μουσειακά σκάφη	31
Γ.1.6. Εκθέσεις αρχαίων εναλίων ευρημάτων	32
Γ.2. Σπογγαλιευτικά Μουσεία	32
Γ.2.1. Δημοτικό Λαογραφικό Ναυτικό Μουσείο Σύμης	32
Γ.2.2. Μουσείο Ναυτικής Παράδοσης και Σπογγαλιείας – Λήμνος	33
Γ.2.3. Αρχαιολογική Συλλογή Μεγίστης – Καστελλόριζο	34
Γ.3. Κύρια Ελληνικά Ναυτικά Μουσεία	34
Γ.3.1. Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος	34
Γ.3.2. Ναυτικό Μουσείο Κρήτης	35
Γ.3.3. Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου – Μύκονος	36
Γ.4. Διεθνής Εμπειρία - Μουσειολογικές Τάσεις - Συμπεράσματα	37

Κεφάλαιο Δ´

Πρόταση Αναδιοργάνωσης του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου	
Δ.1. Εισαγωγικά	40
Δ.2. Καθορισμός των Στόχων του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου	41
Δ.3. Νομική Μορφή του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου	43
Δ.4. Το Κοινό του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου	45
Δ.5. Υπηρεσίες προς το Κοινό	45
Δ.6. Συλλεκτική Πολιτική και Διαχείριση Συλλογών	46
Δ.6.1. Συλλεκτική πολιτική	46
Δ.6.2. Πολιτική καταγραφής – τεκμηρίωσης	48
Δ.6.3. Πολιτική αποθήκευσης	50
Δ.6.4. Πολιτική προληπτικής συντήρησης	51
Δ.6.5. Πολιτική ασφάλειας	52
Δ.6.6. Πνευματικά δικαιώματα	54
Δ.6.7. Δανεισμός	54
Δ.7. Τρόποι Χρηματοδότησης	54
Δ.8. Προσωπικό	57

Κεφάλαιο Ε´

Πρόταση Επανεκθεσης Συλλογών του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου	
Ε.1. Εισαγωγικά	59
Ε.2. Στόχος της Μόνιμης Έκθεσης του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου	60
Ε.3. Κοινό – Ομάδες Στόχοι (Target Groups)	61
Ε.4. Ερμηνευτικά Μέσα	62
Ε.4.1. Προβολή και Αξιοποίηση Αντικειμένων	62
Ε.4.2. Προβολή και Αξιοποίηση Εποπτικού Υλικού	63
Ε.4.3. Κείμενα	64
Ε.4.4. Πολυμέσα	65
Ε.5. Τεχνικά Μέσα	66
Ε.6. Δημογραφικά Στοιχεία, Στοιχεία Ανθρώπινης Συμπεριφοράς και Εργονομίας	67
Ε.7. Η Δομή της Έκθεσης - Θεματικές Ενότητες	68
Ε.8. Υλοποίηση της Έκθεσης	73
Ε.9. Έρευνα Αξιολόγησης	73

Κεφάλαιο ΣΤ'	
Παράλληλες Δράσεις / Προβολή	
Στ.1. Εισαγωγικά	75
Στ.2. Υπηρεσίες προς το Κοινό	76
<i>Στ.2.1. Πληροφόρηση</i>	76
<i>Στ.2.2. Κτιριολογικές προβλέψεις για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών</i>	76
<i>Στ.2.3. Προσανατολισμός</i>	77
Στ.3. Προγράμματα	78
<i>Στ.3.1. Εκπαιδευτικά προγράμματα</i>	78
<i>Στ.3.2. Προγράμματα προσέγγισης</i>	79
Στ.4. Δίκτυο Παράλληλων Μουσειακών Χώρων	80
Στ.5. Διοργάνωση Εκδηλώσεων – Περιοδικών Εκθέσεων	81
Στ.6. Συμμετοχή σε Οργανισμούς – Εκδηλώσεις	82
Στ.7. Παρουσία στο Διαδίκτυο	83
Επίλογος	84
Βιβλιογραφία	85
Εικόνες - Παραρτήματα	

Συντομογραφίες

ICMM International Council of Maritime Museums

ICOM International Council of Museums

ΔΙΛΑΠ Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού (του ΥΠΠΟ)

ΜΠΣ Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

ΝΠΙΔ Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου

ΟΤΑ Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης

ΠΕΠ Περιφερειακά Προγράμματα Ανάπτυξης

ΠΙΟΠ Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς

ΥΠΕΘΟ Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας

ΥΠΠΟ Υπουργείο Πολιτισμού

Ευχαριστίες

Για την υλοποίηση της παρούσας εργασίας οφείλονται θερμές ευχαριστίες σε όλους όσους διέθεσαν μέρος από τον πολύτιμο χρόνο τους και την υποστήριξαν ποικιλότητα, έτσι που μια ασχημάτιστη ανησυχία να λάβει την παρούσα μορφή.

Αρχικά οφείλω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στη Δρ. Μουσειολογίας κα Α. Γκαζή, η οποία με το διδακτικό της αντικείμενο στα πλαίσια του ΜΠΣ, μας έδειξε το δρόμο για μια νέα ενατένιση των μουσείων και η οποία αφιέρωσε άπειρο χρόνο και υπομονή, καθοδηγώντας βήμα-βήμα την εκπόνηση της μελέτης. Ευχαριστώ, επίσης, την Επίκουρο Καθηγήτρια κα Δ. Βουδούρη για τις παρατηρήσεις της σχετικά με τη διασάφηση του θεσμικού και νομικού πλαισίου των μουσείων. Αντίστοιχα, ευχαριστίες οφείλω στο Δρ. Κ. Δαμιανίδη, για τις παρατηρήσεις του σχετικά με τη σπογγαλιεία, τα ναυτικά μουσεία της χώρας και τη συζήτηση για τις προοπτικές τους.

Οφείλω, ακόμη, να ευχαριστήσω την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, στην οποία εργάζομαι και ιδιαίτερα στη Διευθύντριά της, κα Αικατερίνη Δελλαπόρτα για τις διευκολύνσεις που μου παρασχέθηκαν για τη συμμετοχή στο ΜΠΣ και την εκπόνηση της εργασίας. Το ίδιο ισχύει για τους συναδέλφους, που με την ηθική τους υποστήριξη κατέστησαν δυνατή την πραγματοποίηση του στόχου της παρακολούθησης ενός Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών, παράλληλα με την καθημερινή εργασία. Για την επίτευξη της συμμετοχής στο ΜΠΣ, ευχαριστώ επίσης θερμά στους κ.κ. Π. Βαλαβάνη, Αναπληρωτή Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και Γ. Λώλο, Επίκουρο Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων για τις συστατικές τους επιστολές.

Θερμή ήταν η φιλοξενία στους χώρους του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου (εφεξής ΝΜΚ), και αντίστοιχο το δικό μου ευχαριστώ στους κ.κ. Ν. Παπάζογλου, συντονιστή της Επιτροπής του ΝΜΚ και Χ. Μπιλήρη, υπεύθυνο λειτουργίας του μουσείου για τις πληροφορίες και τις διευκολύνσεις που αφειδώς που παρείχαν. Παράλληλα, ευχαριστώ το δάσκαλο-συγγραφέα κο Ι. Χειλά για τις πληροφορίες που μου έδωσε σχετικά με τη σπογγαλιεία στην Κάλυμνο, και τη Πρόεδρο του Λυκείου Ελληνίδων Καλύμνου, κα Πηνελόπη Μαύρου, για τις πληροφορίες σχετικά με το Λαογραφικό Μουσείο. Ευχαριστίες οφείλω και στο Δήμο Καλυμνίων, για την άδειά του να χρησιμοποιήσω το ΝΜΚ ως θέμα της εργασίας. Ως επίσης και τις Τεχνικές Υπηρεσίες του Δήμου Καλυμνίων και ιδιαίτερα την αρχιτέκτονα κα Βάγια Ακριβοπούλου για την κάτοψη του κτιρίου του μουσείου που έθεσαν στη διάθεσή μου.

Οι ιδέες για τις εκθετικές ενότητες πήραν τη μορφή εικόνας χάρη στη φίλη αρχιτέκτονα Φωτεινή Βλαχάκη, και πολλά ζητήματα σχετικά με τη λειτουργία των τοπικών μουσείων βγήκαν στην επιφάνεια από τις συζητήσεις με τη φίλη αρχαιολόγο Στέλλα Δεμέστιχα, Πρόεδρο του Τμήματος Μουσείων του ΠΙΟΠ που μοιράστηκε μαζί μου την εμπειρία της.

Τέλος, η εργασία αυτή δεν θα ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί, χωρίς την απλόχερη υποστήριξη και συμπαράσταση της οικογένειας και των φίλων μου, τους οποίους θερμά ευχαριστώ για το χρόνο που τους όφειλα και μου τον παραχώρησαν. Την Αγάπη, το Στρατή, τη Μαρία, το Γιώργο, την Εύη, το Χρήστο, την Κωστούλα, τον Τιμόθεο, την Αίμη, το Γιώργο, την Αλεξάνδρα ... και φυσικά την Ειρήνη για την υπομονή της.

Εισαγωγή

Τα μουσεία αποτελούσαν παραδοσιακά «ναούς» της τέχνης και των μουσών και χώρο έκθεσης των προϊόντων της καλλιτεχνικής δημιουργίας (Gallerie) ή των αξιοπερίεργων της φύσης (Cabinet des Curiosites). Άφηναν τα αντικείμενα να μιλήσουν «μόνα τους» στους ικανούς να τα αφουγκραστούν και περιορίζονταν σε παρατακτικές εκθέσεις των συλλογών τους κατά είδος. Σταδιακά, όμως, η μουσειολογία εξελίχθηκε σε επιστήμη και το προφίλ του μουσείου άρχισε να αλλάζει, δειλά στην αρχή και ραγδαία στη συνέχεια. Το μουσείο επαναπροσδιορίζει το ρόλο του και εξελίσσεται σε μουσειακό οργανισμό. Έναν οργανισμό, ο οποίος «ζει» και βρίσκεται σε συνδιαλλαγή με τον κοινωνικό περίγυρο και την ευρύτερη πολιτιστική δημιουργία, καθώς και τη σύγχρονη πραγματικότητα. Αξιολογεί το κοινό του και το εν δυνάμει κοινό του και στοχεύει στην επικοινωνία μαζί του. Σκοπό του θεωρεί τη διάχυση της πληροφορίας και της γνώσης, με τρόπο διδακτικό, αλλά και ψυχαγωγικό, όπου η ψυχαγωγία εκλαμβάνεται με την έννοια της αγωγής και της ευχαρίστησης. Καταφεύγει συχνά στη σκηνογραφία και αναδεικνύει τα αντικείμενα ως μέρη του ευρύτερου νοηματικού τους συνόλου. Για να το επιτύχει αυτό χρησιμοποιεί κάθε εποπτικό μέσο, κείμενα, ήχο, πολυμεσικές εφαρμογές, παιχνίδι, πειραματισμό και προτάσεις αλληλοεπίδρασης επισκέπτη και μουσείου.

Στη μελέτη που ακολουθεί επιχειρούμε να χρησιμοποιήσουμε τη «νέα τάξη» πραγμάτων, λαμβάνοντας ως παράδειγμα εργασίας το ΝΜΚ, για το οποίο προτείνουμε την αναδιοργάνωση και επανέκθεσή του, προκειμένου να συμβαδίσει με τις νέες τάσεις της μουσειολογίας. Στόχος είναι η σφαιρική παρουσίαση του ΝΜΚ, του ιστορικού και κοινωνικού του περιβάλλοντος, των δυνατοτήτων που έχει για εξέλιξη και των αρχών στις οποίες πρέπει να βασιστεί η προσπάθεια για τον επαναπροσδιορισμό του.

Το ΝΜΚ διαθέτει συλλογή αντικειμένων και φωτογραφικού υλικού που αφορούν στη σπογγαλιεία, η οποία εκτίθεται σε δύο αίθουσες του κτιρίου, όπου στεγαζόταν παλαιότερα το Τεχνικό και Επαγγελματικό Λύκειο, στο λιμάνι της Πόθιας, στην Κάλυμνο. Η συλλογή συγκεντρώθηκε με πρωτοβουλία του Δήμου Καλύμνου και λειτουργεί για το κοινό από το 1994. Το υλικό αποτελεί πρωτότυπο δείγμα του τεχνολογικού – λαογραφικού – ναυτικού πολιτισμού και προσφέρεται ιδιαίτερα ως παράδειγμα εργασίας για τρεις κυρίως λόγους:

- 1) Συνδέεται άρρηκτα με τον κοινωνικό περίγυρο της Καλύμνου, όπου η σπογγαλιεία αναπτύχθηκε τους δύο τελευταίους αιώνες ως άλλη «μονοκαλλιέργεια».
- 2) Η ανάπτυξη της σπογγαλιείας από τους Καλύμνιους σφουγγαράδες παρουσιάζει πανελλήνιες και παγκόσμιες προεκτάσεις, εφόσον αυτοί είχαν την πρωτοκαθεδρία στην εξέλιξή της. Την επέκτειναν σε όλη τη Μεσόγειο, μεταφύτευσαν τις μεθόδους τους στην αμερικάνικη ήπειρο και απέμειναν οι τελευταίοι που την ασκούσαν μέχρι τη δεκαετία του 1990.
- 3) Η οργάνωση του μουσείου¹ και η έκθεση της συλλογής παρουσιάζουν αδυναμίες, εξαιτίας της έλλειψης πόρων, χώρων και εξειδικευμένου προσωπικού. Η λειτουργία

¹ Χρησιμοποιείται εδώ ο όρος μουσείο, αν και στην πραγματικότητα πρόκειται για θεματική συλλογή. Εντούτοις, στο κείμενο της μελέτης χρησιμοποιείται το Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου και αντίστοιχα ο όρος μουσείο, με τον οποίο λειτουργεί σήμερα. Ο χαρακτηρισμός Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου παραπέμπει στην ευρύτερη ναυτική δραστηριότητα της Καλύμνου (εμπορική, αλιευτική κλπ.). Κατά την άποψή μας πιο ορθή θα ήταν η ονομασία «Μουσείο Σπογγαλιείας Καλύμνου», με την Κάλυμνο ως προσδιορισμό της έδρας του, παρά ως γεωγραφικό προσδιορισμό. Όπως θα διαφανεί στη μελέτη το μουσείο προτείνεται να λειτουργήσει με θέμα τη σπογγαλιεία σε υπερ-

του βασίζεται αποκλειστικά στην εθελοντική προσπάθεια και τις μουσειολογικές γνώσεις των ανθρώπων που ασχολήθηκαν με την υλοποίησή τους. Διευκρινίζεται, στο σημείο αυτό, ότι ο εντοπισμός των αδυναμιών δεν έχει σε καμία περίπτωση σκοπό να φέξει την προσπάθεια, αλλά να βοηθήσει στον υπερκερασμό τους και τη λειτουργία του ΝΜΚ με αξιώσεις για περαιτέρω ανάπτυξη.

Η έρευνα για την πραγματοποίηση της μελέτης βασίστηκε κυρίως στην βιβλιογραφία όσον αφορά στη σπογγαλιεία και στις σύγχρονες μουσειολογικές τάσεις οργάνωσης των μουσείων και των εκθέσεών τους. Ενισχύθηκε, επίσης, από συνεντεύξεις με ανθρώπους που δραστηριοποιούνται στο χώρο και την εμπειρία από επισκέψεις σε μουσεία και εκθέσεις. Οι πληροφορίες για το ΝΜΚ βασίζονται στις συζητήσεις με τους υπευθύνους για τη λειτουργία της συλλογής κ.κ. Ν. Πατάζογλου Χ. Μπιλήρη και τα στοιχεία που αφειδώς μας παραχώρησαν.

Η μελέτη οργανώνεται σε έξι κεφάλαια, τα οποία αναφέρονται: στη σπογγαλιεία, την υπάρχουσα κατάσταση στο ΝΜΚ, τις πρακτικές που ακολουθούν μουσεία της χώρας με αντίστοιχη θεματολογία (ναυτικά), την πρόταση αναδιοργάνωσης, την πρόταση επανέκθεσης και την πρόταση για παράλληλες δράσεις που μπορεί να αναλάβει το ΝΜΚ.

Στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφεται το γεωγραφικό και χρονολογικό πλαίσιο μέσα στα οποία αναπτύχθηκε η σπογγαλιεία, με σημείο αναφοράς την Κάλυμνο η οποία, ούτως ή άλλως, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη μαζί της. Γίνεται ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη της σπογγαλιείας. Αναφέρονται οι περιοχές που την ανέπτυξαν και οι περιοχές στις οποίες διεξήχθη, οι μέθοδοι με τις οποίες ασκήθηκε και τα σπογγαλιευτικά σκάφη με τα οποία πραγματοποιείτο. Περιγράφεται, ακόμα, το σφουγγάρι ως φυσικός οργανισμός, οι τρόποι επεξεργασίας και το σχετικό εμπορικό δίκτυο και, τέλος, γίνεται επισκόπηση των επιπτώσεων της σπογγαλιείας στο κοινωνικό περιβάλλον της Καλύμνου και ανασκόπηση της σημερινής ενασχόλησης των Καλυμνίων με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στο ιστορικό ίδρυσης και την υπάρχουσα κατάσταση στο ΝΜΚ. Δίνονται οι πληροφορίες σχετικά με τις πρωτοβουλίες για την ίδρυσή του, το πώς αυτές υλοποιήθηκαν και τη θεσμική του μορφή. Στη συνέχεια καταγράφονται στοιχεία σχετικά με το κτίριο και το χώρο της έκθεσης, το προσωπικό και τις πρακτικές που ακολουθήθηκαν ως προς τη συλλογή, την καταγραφή-τεκμηρίωση, την αποθήκευση, τη συντήρηση και την ασφάλεια της συλλογής. Ακολουθούν οι υπηρεσίες που προσφέρει το ΝΜΚ στο κοινό του, οι παράλληλες δράσεις που αναπτύχθηκαν πέρα από την έκθεση, οι ενέργειες προβολής του, τα στοιχεία μέτρησης των επισκέψεων στο μουσείο και αξιολόγησής του από τους επισκέπτες και το κεφάλαιο κλείνει με τα οικονομικά στοιχεία (έσοδα-έξοδα) που το αφορούν.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται, αρχικά, συνοπτική περιγραφή των ναυτικών μουσείων της χώρας με αναφορές στο υλικό, τις πρακτικές και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Στη συνέχεια αναφέρονται και περιγράφονται τα υπόλοιπα ελληνικά μουσεία, τα οποία διαθέτουν συλλογές σχετικές με τη σπογγαλιεία (Σύμη, Λήμνος, Καστελλόριζο) και ακολουθούν τα παραδείγματα των τριών μεγαλύτερων ναυτικών μουσείων (Πειραιά, Χανίων, Αιγαίου). Στο τέλος γίνεται συνοπτική αποτίμηση των μουσειολογικών τάσεων που παρατηρούνται και δίνονται στοιχεία σύγκρισης με τη διεθνή πραγματικότητα.

καλυμνιακό επίπεδο με σκοπό να καταστεί ερευνητικός φορέας για τη συγκεκριμένη ασχολία και η προτεινόμενη ονομασία πιστεύουμε ότι εκφράζει ακριβέστερα αυτό το πλαίσιο.

Το τέταρτο κεφάλαιο αποτελεί την πρόταση για αναδιοργάνωση του μουσείου. Προτείνεται η λειτουργία του όχι ως απλής θεματικής συλλογής τοπικής εμβέλειας, αλλά η οργάνωσή του σε Μουσείο – Ερευνητικό Κέντρο Σπογγαλιείας, προκειμένου να περιλάβει δραστηριότητες που να μπορούν να συμβάλουν στο ευρύτερο οικονομικό-κοινωνικό περιβάλλον της Καλύμνου. Τονίζεται η σημασία καθορισμού των στόχων, της διερεύνησης του κοινού (target groups), της θεσμικής κατοχύρωσης και των πολιτικών διαχείρισης των συλλογών του. Διερευνώνται, επίσης, οι προοπτικές χρηματοδότησης και το απαιτούμενο προσωπικό λειτουργίας.

Η πρόταση επανέκθεσης γίνεται στο πέμπτο κεφάλαιο, όπου προτείνεται η αξιολόγηση του στόχου και του κοινού της έκθεσης, καθώς και η δομή της. Παρουσιάζονται ακόμη τρόποι αξιοποίησης και προβολής των αντικειμένων, του φωτογραφικού και άλλου εποπτικού υλικού, των κειμένων, καθώς επίσης και των τρόπων αξιοποίησης των τεχνικών μέσων και των πολυμεσικών εφαρμογών.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο προτείνονται αντίστοιχα οι παράλληλες δράσεις που μπορεί να αναπτύξει το ΝΜΚ. Αποτιμάται η σημασία της ανάπτυξης προγραμμάτων, της οργάνωσης εκδηλώσεων, διαλέξεων, σεμιναρίων, κλπ. και οι υπηρεσίες που οφείλουν να παρέχονται στους επισκέπτες. Εκτιμώνται, επιπλέον, οι λόγοι προβολής του ΝΜΚ μέσω της συμμετοχής του σε οργανισμούς και δίκτυα μουσείων, καθώς και μέσω του διαδικτύου. Σε κάθε περίπτωση διασαφηνίζονται οι παράγοντες που πρέπει να αξιολογούνται και προτείνονται παραδείγματα εφαρμογής.

Κεφάλαιο Α΄

Η Σπογγαλιεία στην Κάλυμνο

Η Σπογγαλιεία στην Κάλυμνο

A.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφεται η σπογγαλιεία με αναφορά στην ιστορία της, τα μέρη που την ανέπτυξαν, τους τρόπους συλλογής, τα σκάφη που χρησιμοποιήθηκαν, τη διαδικασία της αλίευσης και τον οικονομικό-κοινωνικό αντίκτυπο που είχε. Γίνεται επίσης αναφορά στο ίδιο το σφουγγάρι ως οργανισμό, καθώς και στη σημερινή κατάσταση και τις προοπτικές που η σπογγαλιεία έχει πλέον ως επαγγελματική απασχόληση, ασκούμενη αποκλειστικά από Καλύμνιους σφουγγαράδες.

Σκοπός δεν είναι η εξαντλητική παρουσίαση του θέματος, καθώς η ενδελεχής διερεύνησή του αφορά στον ερευνητή που θα κληθεί να συλλέξει τα πλήρη στοιχεία για την τεκμηρίωση των αντικειμένων του ΝΜΚ. Θα επιχειρήσουμε, απλώς, να δώσουμε συνοπτικά τους βασικούς άξονες πάνω στους οποίους κινήθηκε η άσκηση της σπογγαλιείας, με ιδιαίτερη έμφαση στην εμπλοκή των Καλυμνίων σε αυτήν.

A.2. Η ΣΠΟΓΓΑΛΙΕΙΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΧΡΟΝΟ

A.2.1. Ιστορικό

Είναι άγνωστο πότε για πρώτη φορά ο άνθρωπος χρησιμοποίησε το σφουγγάρι και πότε καταδύθηκε στο βυθό της θάλασσας για να το συλλέξει. Θα ήταν εύλογο να υποτεθεί ότι η πρώτη γνωριμία ήταν μάλλον τυχαία. Σφουγγάρια που αποσπάσθηκαν από το βυθό μετά από θαλασσοταραχή¹, τα κτύπησε και τα επεξεργάστηκε η ίδια η θάλασσα και ακολούθως τα ξέβρασε στην παραλία², ήταν ίσως τα πρώτα δείγματα που κίνησαν την περιέργεια του προϊστορικού ανθρώπου, ο οποίος ανακάλυψε προοδευτικά τη χρησιμότητά τους και επιδόθηκε στη συνέχεια στη συλλογή τους. Αρχαίοι Έλληνες και Λατίνοι συγγραφείς αναφέρουν διάφορες χρήσεις των σφουγγαριών, όπως η περιποίηση και ο καθαρισμός του σώματος, ο οικιακός καθαρισμός και ο καθαρισμός του σπλισμού, η προστασία του σώματος των πολεμιστών (θώρακες, κνημίδες). Χρησιμοποιήθηκαν στην ιατρική και τη φαρμακευτική, στη ζωγραφική, στη γραφή για την αφαίρεση του μελανιού από τους παπύρους, κοκ. Πλήθος άλλων χρήσεων των σφουγγαριών μπορούν επίσης να υποτεθούν, κατ' αντιστοιχία με τις σημερινές.

¹ Αυγούλη (1997, 4). Πληροφορίες επίσης γενικά για τη σπογγαλιεία βλ. Οικονόμου (1998), Warm (2001α), Warm (2001β), Γεράκη (1999), Μαγκλή (1966), Μαρτίνη (χ.χ.), Μπιλήρη (1995), Ταρσούλη (χχ), Φραγκοπούλου (1995).

² Τέτοιες περιπτώσεις φυσικά επεξεργασμένων σφουγγαριών υπάρχουν και σήμερα. Τα συγκεκριμένα σφουγγάρια ονομάζονται από τους Καλύμνιους «χατζήδες».

Πρώτη σχετική γραπτή μαρτυρία συναντούμε στον Όμηρο, ο οποίος αναφέρει στην Ιλιάδα ότι ο Ήφαιστος καθαρίζει με σφουγγάρι το σώμα, τα χέρια και το πρόσωπό του πριν φορέσει το χιτώνα του για να υποδεχθεί τη Θέτιδα στο εργαστήριό του στη Λήμνο. Στην Οδύσσεια, επίσης, οι υπηρέτες στο παλάτι του Οδυσσέα χρησιμοποιούν «πολύτρυπα» σφουγγάρια για να καθαρίσουν τα τραπέζια ύστερα από τα γεύματα των μνηστήρων³. Ο Αισχύλος αναφέρεται σε σφουγγάρια στον *Αγαμέμνονα* και ο Ηρόδοτος αναφέρει το σφουγγαρά-βουτηχτή «Σκυλλία εκ Σκιώνης». Για τη σπογγαλιεία έγραψαν αργότερα ο Αριστοτέλης, ο οποίος πρώτος υποστήριξε τη ζωική φύση των σφουγγαριών, ο Πλούταρχος και άλλοι. Τα *Αλιευτικά* του Οππιανού (2-3ος αι. μ.Χ.)⁴ είναι το μόνο σχετικό έργο που σώθηκε από την Αρχαιότητα και αναφέρεται λεπτομερώς στον τρόπο άσκησης της «σπογγοθηρικής» από τους αρχαίους «σπογγείς» και «σπογγοτόμους» ή «σπογγοθήρες», με γυμνούς δύτες, καμάκι και δίχτυ («καγκάβα»).

Στα Ρωμαϊκά και Βυζαντινά χρόνια, η σπογγαλιεία φαίνεται ότι εξασκείται συστηματικά και ένα σφουγγάρι θα «δροσίσει» με ξύδι ακόμα και τα χείλη του Ιησού⁵ για να καθιερωθεί έτσι η χρήση του στη χριστιανική λατρεία.

Κατά το Μεσαίωνα η γνώση της χρήσης των σφουγγαριών συναντάται κυρίως στην Ανατολική Μεσόγειο. Η εξάπλωση των Ευρωπαίων στο χώρο θα τους μυήσει στη χρήση των σφουγγαριών και με την εκδίωξή τους από την περιοχή θα μεταφέρουν τη γνώση και την ανάγκη για σφουγγάρια στην Ευρώπη. Η Βιομηχανική Επανάσταση θα εντείνει ακόμα περισσότερο την ανάγκη για προμήθεια σφουγγαριών, έτσι ώστε από τις αρχές του 19^{ου} αι., να αποτελούν περιζήτητο αγαθό σε ολόκληρη την Ευρώπη. Για το λόγο αυτό εντατικοποιήθηκε η συστηματική συλλογή των σφουγγαριών από τους Έλληνες νησιώτες, με πρωτοπόρους τους σφουγγαράδες της Καλύμνου και της Σύμης, αλλά και άλλων νησιών της Δωδεκανήσου, του Αργοσαρωνικού και του Αιγαίου γενικότερα. Ήδη από το 17ο αιώνα υπάρχουν γραπτές πηγές που αναφέρονται στους Συμιακούς σφουγγαράδες και από το 1800 σε σπογγαλιευτικές αποστολές με βάρκες επανδρωμένες με τέσσερα ως επτά άτομα από την Κάλυμνο. Από τα μέσα του αιώνα η αύξηση της ζήτησης γίνεται ιδιαίτερα καθοριστική⁶. Στη δεκαετία του 1860 χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στη σπογγαλιεία η καταδυτική συσκευή με σκάφανδρο και αργότερα (1920) κάνει την εμφάνισή της η συσκευή φερνέζ. Όσο αυξάνεται η ζήτηση αυξάνεται αντίστοιχα και η εντατικοποίηση της παραγωγής. Η αποψίλωση των βυθών του Αιγαίου οδηγεί ήδη από το 19ο αι. στην αναζήτηση νέων σπογγοφόρων πεδίων στην Ανατολική Μεσόγειο και σταδιακά στις ακτές της Βόρειας Αφρικής, ενώ έως τότε έχουν ήδη ιδρυθεί και εγκαθιδρυθεί διάφοροι σπογγεμπορικοί οίκοι αρχικά στην Ευρώπη και στη συνέχεια σε ολόκληρο τον κόσμο, με βαθμιαία καθιέρωση της πρωτοκαθεδρίας της Καλύμνου. Καθώς ο αριθμός των σφουγγαριών του Αιγαίου μειώνεται, μετανάστες σφουγγαράδες δραστηριοποιούνται σε γνωστά σπογγοφόρα πεδία στις ακτές τις Φλόριντας. Κατά την πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα εγκαθίστανται στο Tarpon Spring και δημιουργούν εκεί μια ακμάζουσα κοινότητα, βασισμένη στην άσκηση της σπογγαλιείας.

³ Ομήρου Οδύσσεια α' 111-12.

⁴ Ο Οππιανός καταγόταν από την Κόρυκο της Κιλικίας και έζησε γύρω στο 180 μ.Χ. Συνέγραψε δύο ποιήματα τιποφορούμενα *Αλιευτικά* και *Κυνηγετικά*. Το δεύτερο αποδίδεται σε δεύτερο ποιητή με το ίδιο όνομα καταγόμενο από την Απάμεια ή την Πέλλα της Συρίας (<http://www.classicaldictionary.bravepages.com/292.htm>).

⁵ Η Καινή Διαθήκη, *Ευαγγέλιο Κατά Ματθαίον*, κζ 48.

⁶ Με την αύξηση της ζήτησης στο τέλος του 19^{ου} αιώνα αναζητήθηκαν και νέοι χώροι δραστηριοποίησης. Η συγκυρία της ύπαρξης του μεταναστευτικού ρεύματος προς τις ΗΠΑ έδωσε τη δυνατότητα να αναπτυχθεί η ελληνική σπογγαλιεία και στις ακτές της Φλόριντας, την Καραϊβική, την Κούβα, κ.α.

Οι αλλαγές στον πολιτικό χάρτη της Μεσογείου με τα Δωδεκάνησα και τα λυβικά παράλια υπό ιταλική κυριαρχία στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ευνοούν ιδιαίτερα τους Δωδεκανήσιους σφουγγαράδες, ενώ αντίθετα φθίνει η ενασχόληση με την σπογγαλιεία των Υδραίων, Αιγινήτων, κλπ. Μέχρι και τη δεκαετία του 1930 η σπογγαλιεία φτάνει στο ζενίθ της ανάπτυξής της, με μια διακοπή κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Από τότε το δεύτερο μεγάλο σπογγαλιευτικό κέντρο της Σύμης οδηγείται σε σχεδόν ολοκληρωτική παρακμή. Έπειτα από τις καταστροφές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το μόνο νησί που θα ανασυγκροτήσει το σπογγαλιευτικό στόλο του είναι η Κάλυμνος, ενώ η όποια δραστηριότητα θα εκλείψει από τη Σύμη στη δεκαετία του 1960. Μετά το 1970, όμως, και η Κάλυμνος θα ακολουθήσει καθοδική πορεία, καθώς εθνικοποιούνται όλα τα σπογγοφόρα πεδία της Β. Αφρικής και τα συνθετικά σφουγγάρια, ως πολύ φθηνότερα, ανταγωνίζονται από θέση ισχύος τα φυσικά. Το τελικό πλήγμα στην σπογγαλιεία θα δοθεί το 1986, όταν η ασθένεια blight, που είχε καταστρέψει τα σφουγγάρια της Φλόριντας το 1948 –περιορίζοντας δραστικά την άσκηση της σπογγαλιείας στο Tarpon Spring– θα καταστρέψει εξ΄ ολοκλήρου και τα σφουγγάρια της Μεσογείου.

Στις μέρες μας, οι πληθυσμοί των σφουγγαριών φαίνεται να ανακάμπτουν. Ταυτόχρονα, οι ασφαλέστερες καταδυτικές μέθοδοι (ναργιλές), η γνώση των κανόνων κατάδυσης, καθώς και η στροφή που παρατηρείται τελευταία προς τα φυσικά προϊόντα έχουν ως επακόλουθο την επαναδραστηριοποίηση κάποιων Καλυμνίων σφουγγαράδων. Εντούτοις, κατά το 2000 η ασθένεια κτύπησε και πάλι, αν και σε μικρότερο βαθμό.

Αναπόφευκτα, η σπογγαλιεία όπως αναπτύχθηκε τους δύο τελευταίους αιώνες αποτελεί πια αντικείμενο ιστορικής και μουσειακής μόνο προσέγγισης. Τα σφουγγάρια στις μέρες μας συλλέγονται όχι για να εξυπηρετήσουν την ευρεία αγορά που εξυπηρέτησαν έως τώρα –θέση που έχουν λάβει τα τελειοποιημένα συνθετικά– αλλά ως τουριστικό, διακοσμητικό προϊόν ή φυσικό υλικό για τον καλλωπισμό και καθαρισμό του σώματος.

A.2.2. Περιοχές που Ανέπτυξαν τη Σπογγαλιεία

Ως παλαιότεροι γνωστοί σφουγγαράδες εμφανίζονται σε πηγές του 17ου αιώνα οι Συμιακοί⁷. Από τις αρχές του 19ου αιώνα, όταν τα σφουγγάρια γίνονται περιζήτητα στην Ευρώπη, αναπτύσσεται η σπογγαλιεία αρχικά στη Σύμη, τη Κάλυμνο, τη Χάλκη, το Καστελλόριζο, όπου αποτελεί το κύριο βιοποριστικό επάγγελμα. Σε μικρότερο βαθμό την αναπτύσσουν η Κως, η Λέρος, η Αστυπάλαια, η Τήλος, η Κάσος και η Πάτμος, ενώ σφουγγαράδες εμφανίζονται και στη Μικρασιατική ακτή (Κυδωνίες, Κρήνη, Αλικαρνασός, Μοσχονήσια)⁸. Τη σπογγαλιεία αναπτύσσουν επίσης η Ύδρα, οι Σπέτσες, η Αίγινα, η Σαλαμίνα, το Κρανίδι, η Ερμιόνη, το Τρίκερι⁹, η Κούταλη στην Προποντίδα και η Νέα Κούταλη στη Λήμνο, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή. Από τα μέσα του 19ου αιώνα τα ηνία στη σπογγαλιεία θα πάρει η Κάλυμνος (Εικόνα 1), ακολουθούμενη από τη Σύμη. Μετά την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα, οι Δωδεκανήσιοι σφουγγαράδες θα υπερκεράσουν τους υπόλοιπους, εξαιτίας των πολιτικών συνθηκών που δημιουργεί η ιταλική κατοχή που διευκολύνει την πρόσβαση στα επίσης ιταλικά βορειοαφρικανικά παράλια. Στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σπογγαλιεία ασκούν μόνο οι Καλύμνιοι

⁷ Δαμιανίδης (1998α, 13).

⁸ Δαμιανίδης (1998α, 13).

⁹ Αυγούλη (1997, 2).

και οι Συμιακοί δύτες και σποραδικότατα άλλοι νησιώτες. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 οι Καλύμνιοι θα μείνουν σχεδόν οι μόνοι που ασκούν το επάγγελμα του σφουγγαρά¹⁰.

Το 1905 περισσότεροι από πεντακόσιους Καλύμνιοι, Συμιακοί, Χαλκίτες, Αιγινίτες και Υδραίοι βρίσκονται εγκατεστημένοι στο Tarpon Spring στη Φλόριντα των ΗΠΑ. Δημιουργούν στο χώρο μια δυναμική ελληνική παροικία που βασίζεται στην σπογγαλιεία του πλούσιου σε σφουγγάρια κόλπου του Μεξικού. Οι Έλληνες σφουγγαράδες βουτάνε σε μία ευρύτατη περιοχή που περιλαμβάνει τις Μπαχάμες, τις Αντίλλες και την Κούβα. Η χρυσή περίοδος θα έλθει για το Tarpon Spring στα χρόνια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου όταν αποκτά το μονοπώλιο, εφόσον η Μεσόγειος αποτελεί εμπόλεμη περιοχή, όπου δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί η αλίευση των σφουγγαριών. Το 1948 θα κτυπήσει όμως η ασθένεια blight, η οποία θα οδηγήσει σε μαρασμό τη σπογγαλιεία και σε αυτή την περιοχή. Εντούτοις, η ενασχόληση δεν εξέλιπε πλήρως, με αποτέλεσμα να ασκείται και στις μέρες μας και να προμηθεύει μάλιστα μέρος των εισαγόμενων σφουγγαριών στην ίδια την Κάλυμνο.

A.2.3. Περιοχές Άσκησης της Σπογγαλιείας

Το Αιγαίο, οι ακτές της Χαλκιδικής, τα νησιά των Κυκλάδων, οι ακτές της Κρήτης και της Πελοποννήσου και το Ιόνιο διέθεταν κατά τη συστηματοποίηση της σπογγαλιείας το 19ο αιώνα, πλούσιους σφουγγαρότοπους και έτσι οι πρώτοι σφουγγαράδες άντλησαν από εδώ τη συγκομιδή τους. Στη συνέχεια όμως, κυρίως μετά το 1840, οι Καλύμνιοι, Συμιακοί, Αιγινίτες και Υδραίοι σφουγγαράδες ανακαλύπτουν νέες περιοχές, πλούσιες σε σφουγγάρια και ανοίγονται σε όλη τη Μεσόγειο με επίκεντρο την ανατολική πλευρά της και τις ακτές της Β. Αφρικής. Κατευθύνονται στην Κύπρο, τα ασιατικά παράλια, τη Συρία και φθάνουν μέχρι την Αίγυπτο¹¹. Επίσης, από τις νότιες ακτές της Κρήτης περνούν στην απέναντι βορειοαφρικάνικη ακτή και κατευθύνονται από εκεί στην περιοχή της Μαντρούχ, της Αλεξάνδρειας και του Πορτ Σάιντ στην Αίγυπτο, στις περιοχές του Τομπρούκ, της Ντέρνας, της Βεγγάζης και της Τρίπολης στη Λιβύη και ακόμα δυτικότερα στον κόλπο της Σύρτης και το Σφαξ, στην Τυνησία ή και τις ακτές της Αλγερίας και του Μαρόκου¹². Άλλοι πάλι σφουγγαράδες παραπλέοντας το Ιόνιο ή κατευθυνόμενοι βόρεια της Λιβύης φτάνουν στις ακτές της Μάλτας και της Ιταλίας, της Σικελίας, της Σαρδηνίας, της Κορσικής έως και τις ακτές της Ισπανίας. Ψαρεύουν επίσης ανοικτά των βορειοαφρικάνικων παραλίων «στη ράντα» (τα διεθνή) και στα νησάκια της Λαμπιδούσας και της Παντελαρίας¹³ (Εικόνα 2).

Μετά την εγκατάσταση των σφουγγαράδων στο Tarpon Spring, οι Έλληνες σπογγαλιείς και σπογγέμποροι δραστηριοποιούνται στον κόλπο του Μεξικού έως και τις Μπαχάμες, τις Αντίλλες και την Κούβα¹⁴.

¹⁰ Πατέλλης (1998, 4).

¹¹ <http://www.gokalymnos.com/gr-gokalymnos/kalymnos/spoggaliia1.htm> (30-7-03).

¹² Χειλάς (2000, 103-104).

¹³ Χειλάς (1998, 21-22).

¹⁴ Μαΐλη (1988, 26-27)

A.2.4. Τρόποι Σπογγαλιείας

Οι τρόποι σπογγαλιείας μπορούν να χωριστούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Στην πρώτη ανήκουν αυτοί που εξασκούνται από το σκάφος, όπως είναι η «καγκάβα» και το καμάκι. Στη δεύτερη ανήκουν οι τρόποι που απαιτούν κατάδυση. Τέτοιοι τρόποι είναι: η ελεύθερη κατάδυση κοντά στις ακτές-«ρεβέρα», η κατάδυση γυμνών δυτών με τη χρήση σκανδαλόπετρας και η κατάδυση με τη βοήθεια διαφόρων καταδυτικών συσκευών, όπως του σκαφάνδρου-«μηχανή», της συσκευής φερνέζ-«μηχάνημα» και του «ναργιλέ»¹⁵. Όπως είναι φυσικό, από την Αρχαιότητα μέχρι και τη δεκαετία του 1860, οπότε εμφανίζεται το σκαφάνδρο, η αλίευση των σφουγγαριών γινόταν με τους τρόπους της πρώτης κατηγορίας ή με την κατάδυση ελεύθερων ή γυμνών δυτών.

A.2.4.1. Καγκάβα

Η καγκάβα, γνωστή ως γαγγάμη ή γάγγαμον κατά την Αρχαιότητα, αποτελούσε εργαλείο, το οποίο συρόταν από το σκάφος αναρτημένο σε σχοινιά. Επρόκειτο για τετράπλευρο πλαίσιο διαστάσεων 5/6.5 x 0.4/0.6 μέτρα, εφοδιασμένο με διχτυωτό σάκο, στον οποίο κατέληγαν τα προϊόντα που ξερίζωνε ή μάζευε στο πέρασμά του. Το τμήμα του πλαισίου που ακουμπούσε στο βυθό ήταν μεταλλικό (σωλήνας), ενώ το υπόλοιπο ήταν ξύλινο. Το εργαλείο μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε επίπεδους βυθούς και σε βάθη που δεν ξεπερνούσαν τα 150 μέτρα. Για να αποφευχθεί η δυσκολία της τριβής στο βυθό, οι σφουγγαράδες προσάρμοσαν σε κάποιο στάδιο ρόδες στο πλαίσιο. Αν και έδινε τη δυνατότητα αλίευσης καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, η χρήση του ήταν καταστροφική, καθώς ξερίζωνε και τα μικρά σφουγγάρια, ενώ ήταν επίσης ιδιαίτερα επίπονη, εφόσον μέσα στο σάκο μαζεύονταν πλήθος από πέτρες και άλλα άχρηστα αντικείμενα. Έτσι, βαθμιαία το εργαλείο εγκαταλείφθηκε¹⁶.

A.2.4.2. Καμάκι

Το καμάκι ήταν ένας εύκολος και σχετικά ανέξοδος τρόπος περισυλλογής σφουγγαριών γι' αυτό και μπορούσε να ασκηθεί από ψαράδες με περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες και μικρά σκάφη. Ο ψαράς κατόπτει το βυθό με το γυαλί (κυλινδρικό πλαίσιο με γυάλινη βάση). Όταν εντόπιζε σφουγγάρια τα ανέλκυε, ξεριζώνοντάς τα με μεταλλικό καμάκι προσαρμοσμένο σε σχοινί (καμάκα) ή σε ξύλινο στέλεχος. Το ξύλινο στέλεχος αποτελείτο από προστιθέμενα τμήματα που έφθαναν μέχρι και τα τριάντα μέτρα¹⁷. Για το συγκεκριμένο τρόπο απαιτείται ιδιαίτερη δεξιοτεχνία. Τα σφουγγάρια δεν έπρεπε να πληγωθούν ή να σκιστούν, γεγονός που θα είχε επίπτωση στην τιμή πώλησής τους. Γι' αυτό και οι τρόποι αυτοί ήταν σε μικρότερη χρήση έως ότου εγκαταλείφθηκαν εντελώς.

¹⁵ Δαμιανίδης (1998α, 13).

¹⁶ Δαμιανίδης (1998α, 13-14), (Αυγούλη 1997, 6).

¹⁷ Δαμιανίδης (1998α, 14), (Αυγούλη 1997, 5).

A.2.4.3. Γυμνοί Δύτες και «Σκανταλάδες»

Ήταν οι πιο φημισμένοι σφουγγαράδες, οι οποίοι με μόνο εφόδιο την άπνοιά τους καταδύονταν σε βάθη μέχρι 60-70 μέτρα για να μαζέψουν από το βυθό τα σφουγγάρια¹⁸.

Αφού εντοπίζονταν οι σφουγγαρότοποι με χρήση κάποιων οργάνων, όπως το «καγγαβί»¹⁹, οι δύτες βουτούσαν έχοντας περασμένη στο λαιμό τους την «απόχη» για την τοποθέτηση των σφουγγαριών. Κρατούσαν στα χέρια τους τη σκανταλόπετρα (καμπανελλί ή σκαντάγιο), που ήταν πέτρα πυραμιδοειδούς σχήματος, βάρους 15 περίπου κιλών, με στρογγυλεμένες γωνίες και με οπή από την οποία περνούσε σχοινί που την κρατούσε συνδεδεμένη με το σκάφος. Ο δύτες με την κατάλληλη κλίση που της έδινε μπορούσε να κατευθύνει την πορεία και την ταχύτητά του για την προσέγγιση του βυθού, ενώ το βάρος της τον βοηθούσε να κατεβαίνει χωρίς την καταβολή ιδιαίτερης προσπάθειας. Όταν έφθανε στο βυθό είτε την κρατούσε στη μασχάλη του είτε την άφηνε κάτω και παρέμενε συνδεδεμένος μαζί της με ένα δεύτερο κομμάτι σχοινί (γάσα), για να μην κινδυνεύει να παρασυρθεί από τα ρεύματα. Μετά το πέρας της εργασίας στο βυθό, με συνθηματικό τράβηγμα του σχοινού που συνδέει τη σκανδαλόπετρα με το σκάφος, οι σύντροφοί του ανέσυραν το βουτηχτή στην επιφάνεια, μαζί με τη συγκομιδή του²⁰.

Ένας δεύτερος τρόπος άσκησης σπογγαλιείας από γυμνούς δύτες ήταν και η «ρεβέρα». Την εξασκούσαν κυρίως κοντά στις ακτές, γι' αυτό και χρησιμοποιήθηκε το όνομα του γαλλικού όρου για την παραλία. Με αυτή τη μέθοδο κατοπτρευόταν ο βυθός από τον ίδιο το δύτε με τη χρήση γυαλιού, το οποίο βρισκόταν στερεωμένο πάνω σε υλικό που το κρατούσε στην επιφάνεια (τροχό). Ο δύτες με ελεύθερη κατάδυση ανέλκυε τα σφουγγάρια που εντόπιζε και τα κρεμούσε πάνω σε σχοινί, προσαρμοσμένο στο ίδιο το γυαλί, μέχρι να περισυλλεγούν ο ίδιος και οι σύντροφοί του που έκαναν την ίδια εργασία σε παρακείμενες περιοχές, από το σκάφος συνοδείας.

A.2.4.4. Σκάφανδρο

Ο Συμιακός Φώτης Μαστορίδης παρουσίασε το 1863 στο λιμάνι της Σύμης μια νέα επαναστατική συσκευή που παρείχε τη δυνατότητα για παραμονή και εργασία στο βυθό, με αέρα που παρεχόταν στο δύτε από το σκάφος μέσω ενός σωλήνα²¹. Η συσκευή είχε χρησιμοποιηθεί ήδη σε λιμενικά έργα και ναυαγισειρίες στην Ευρώπη. Ο βουτηχτής φορούσε ειδική στολή από καουτσούκ (φόρεμα), στην οποία προσαρμοζόταν χάλκινος θώρακας, πάνω στον οποίο βιδωνόταν η επίσης χάλκινη περικεφαλαία. Στο κράνος κατέληγε ένας σωλήνας που παρείχε πεπιεσμένο ατμοσφαιρικό αέρα στο δύτε. Τον αέρα συμπιέζε μια αεραντλία (μηχανή, κάσα), που ήταν τοποθετημένη στο σκάφος και λειτουργούσε χειροκίνητα από δύο άτομα του πληρώματος (κουπά(δ)ες), που γύριζαν τις δύο ρόδες της. Ο αέρας κατέληγε στην περικεφαλαία του δύτε και αυτός ρύθμιζε τη ροή του με μία βαλβίδα (βαρβάρα), που ήταν προσαρμοσμένη σε αυτήν. Το κράνος διέθετε γυάλινα παραθυράκια, από τα οποία ο δύτες έβλεπε το βυθό. Η στολή περιλάμβανε επίσης μολύβδινα βάρη που προσαρμόζονταν στο στήθος και την πλάτη του βουτηχτή,

¹⁸ Αναφέρεται και η περίπτωση του Συμιακού δύτε Στάθη Χατζή, ο οποίος καταδύθηκε σε βάθος 88 μέτρων και παρέμεινε για 3.5 λεπτά για να ξεμπλέξει την άγκυρα ιταλικού πολεμικού σκάφους, γεγονός που επέφερε τη βράβευσή του από την ιταλική κυβέρνηση και το προνόμιο να ταξιδεύει εφ' όρου ζωής ατελώς, με τα υπό ιταλική σημαία πλοία.

¹⁹ Χειλάς (2000, 126-30).

²⁰ Δαμιανίδης (1998α, 14), Αυγούλη (1997, 4-5), Χειλάς (2000, 13-134).

²¹ Κρητικού (1998, 31).

καθώς και βαριά μεταλλικά παπούτσια για να μπορεί να περπατάει στο βυθό. Στη διάρκεια της κατάδυσης, ο δύτες επικοινωνούσε με την επιφάνεια με προκαθορισμένα σήματα που έκανε με το τράβηγμα ενός σχοινού (κολαούζος), το οποίο παρακολουθούσε ανελλιπώς από την επιφάνεια ο κολαουζιέρης. Ένα άλλο άτομο ήταν υπεύθυνο να παρακολουθεί το χρόνο κατάδυσης μετρώντας με κλεψύδρα τα μαζαρόλια (χρόνο κατάδυσης) του δύτε, ενώ ο γενικός υπεύθυνος (κουμάντο) παρακολουθούσε τις κινήσεις του στο βυθό από τις φυσαλίδες της εκπνοής του που ανέβαιναν στην επιφάνεια και έδινε εντολές σε άλλους δύο κουπά(δ)ες (κωπηλάτες), για να τον ακολουθούν με το σκάφος²².

Η νέα καταδυτική συσκευή καθιερώθηκε πολύ γρήγορα και χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον μέχρι και τη δεκαετία του 1970. Εντούτοις, οι άγνοια των κανόνων κατάδυσης και η εκμετάλλευση των δυτών από τους καπεταναίους τους είχε ως αποτέλεσμα να υπάρξουν χιλιάδες θύματα από τη χρήση της. Από το 1866 μέχρι το 1915 καταγράφηκαν 10.000 θάνατοι και 20.000 αναπηρίες από το «κτύπος της μηχανής» στα νησιά του Αιγαίου. Προκλήθηκαν έτσι διάφορες αντιδράσεις για τη χρήση της, γνωστές ως «Σπογγαλιευτικό Ζήτημα»²³. Το 1881 απαγορεύτηκε η χρήση της από το οθωμανικό κράτος, στο οποίο ανήκαν τα Δωδεκάνησα. Υπέρμαχος στον αγώνα αυτό για την απαγόρευση του σκαφάνδρου και της γνωστοποίησης του προβλήματος υπήρξε ο Ρώσος ελληνιστής Κάρολος Φλέγκελ. Ο ανταγωνισμός όμως από τους σφουγγαράδες των νησιών του τότε ελληνικού κράτους, το οποίο δεν την είχε απαγορεύσει και η καταστρατήγηση της απαγόρευσης, οδήγησαν το οθωμανικό κράτος στην άρση της το 1885. Έτσι είναι αυτονόητες οι κοινωνικές προεκτάσεις που είχε η επικινδυνότητα της χρήσης του σκαφάνδρου και αργότερα της συσκευής φερνέζ.

Τα βάθη στα οποία δούλευαν οι «μηχανικοί» καθόριζε και το χαρακτηρισμό των σπογγαλιευτικών αποστολών σε «ρηχήτικες», «μεζάρικες» και «βαθύτικες» και τους δύτες αντίστοιχα σε «ρηχολούς», «μεζάρηδες» και «βαθύτες» ή «μαγκιόρους».

A.2.4.5. Μηχανισμός Φερνέζ

Ο μηχανισμός φερνέζ (μηχάνημα) εμφανίστηκε το 1920 και ονομάστηκε έτσι από το όνομα του Γάλλου εφευρέτη του. Ήταν αντίστοιχο του σκαφάνδρου, αλλά με επιμέρους βελτιώσεις. Δεν περιλάμβανε ειδική στολή, κάνοντας τους βουτηχτές πιο ευκίνητους στο βυθό. Φορούσαν μάλλινα ρούχα και έφεραν μάσκα, ίδιου τύπου με τους αεροπόρους, στην οποία κατέληγε ο αέρας από την αντλία που ήταν στο σκάφος, αφού περνούσε από ένα μικρό θάλαμο προσαρμοσμένο στην πλάτη τους, ο οποίος εξασφάλιζε την ομαλή ροή του. Ο σωλήνας τροφοδοσίας ήταν επίσης πολύ ελαφρύτερος από το σωλήνα του σκαφάνδρου²⁴.

Οι ίδιες αιτίες που προκαλούσαν τα χιλιάδες θύματα της συσκευής του σκαφάνδρου, εξακολουθούσαν να υφίστανται και στην περίπτωση του μηχανισμού φερνέζ. Επιπλέον, εξαιτίας της απουσίας του προστατευτικού φορέματος, ο κίνδυνος από την υποθερμία ήταν μεγαλύτερος, ιδιαίτερα σε συνδυασμό με τα μεγάλα βάθη και την κόπωση από τη σκληρή καθημερινή εργασία στο βυθό.

²² Δαμιανίδης (1998α, 14-15), Αυγούλη (1997, 6), Χειλάς (2000, 135-46).

²³ Χατζηδάκη (1998, 7).

²⁴ Δαμιανίδης (1998α, 15), Αυγούλη (1997, 8), Χειλάς (2000, 147-53).

A.2.4.6. Ναργιλές

Από τη δεκαετία του 1970 και εξής εγκαταλείφθηκαν οι άλλοι τρόποι κατάδυσης και υιοθετήθηκε η μέθοδος κατάδυσης με το «ναργιλέ», ο οποίος σε συνδυασμό με τη γνώση για τη φύση και τη φυσιολογία της κατάδυσης²⁵ έχει θεωρητικά εξουδετερώσει τον κίνδυνο ατυχημάτων, χωρίς αυτά βεβαίως να έχουν εκλείψει πλήρως.

Ο δύτες φέρει μάσκα και είναι ντυμένος με στολή κατάδυσης υγρού τύπου από νεοπρέν, η οποία τον προστατεύει από το κρύο και την επαφή με επικίνδυνους οργανισμούς ή μικροτραυματισμούς. Η μάσκα του επιτρέπει να εμποπτέει το βυθό, ενώ στην κολύμβηση υποβοηθείται από πέδιλα. Παίρνει αέρα από ρυθμιστή πίεσης με στόμιο προσαρμογής στο στόμα του, που του παρέχει αυτόματα την απαραίτητη ποσότητα αέρα, ανάλογα με το βάθος που βρίσκεται. Μια αυτόματη αεραντλία (κομπρεσέρ) εγκατεστημένη στο σκάφος παρέχει τον απαραίτητο αέρα μέσω ενισχυμένου πλαστικού σωλήνα υψηλής πίεσης.

A.2.5 Σπογγαλιευτικά Σκάφη

Για τη διεξαγωγή της σπογγαλιείας χρησιμοποιήθηκαν διάφοροι τύποι σκαφών, το σχήμα και οι ιδιαιτερότητες των οποίων καθορίζονταν από τη μέθοδο αλιείας των σφουγγαριών που χρησιμοποιούσε η κάθε αποστολή και το διαφορετικό ρόλο που επιτελούσε το κάθε σκάφος (αλιεία, αποθήκευση, διαμονή κλπ.). Οι τύποι σκαφών που χρησιμοποιήθηκαν ήταν οι παρακάτω²⁶:

A.2.5.1. Σκάφη

Η σκάφη ήταν ο τύπος του πλοιαρίου που χρησιμοποιήθηκε κυρίως για τη σπογγαλιεία με γυμνούς δύτες, σκανταλάδες και ρεβερατζήδες. Το μήκος της έφθανε αυτό των μεγάλων σκαφών του είδους (μέχρι 15 μέτρα) και το πλάτος της αντιστοιχούσε στο 1/3 του μήκους. Είχε σημαντικό βύθισμα και μεγάλο ανάπτυγμα ιστιοφορίας. Οι σκάφες διέθεταν ένα κεντρικό κατάρτι και ένα δεύτερο στην πρύμνη. Στο δεύτερο αυτό κατάρτι στερεωνόταν μικρό τριγωνικό πανί, το οποίο έδινε τη δυνατότητα μικρών ελιγμών κατά τη διάρκεια των καταδύσεων. Στα μακρινά ταξίδια στις σκάφες επέβαιναν συνήθως 7-8 άνθρωποι, από τους οποίους 5 ήταν οι καταδυόμενοι. Το πιο γνωστό ναυπηγικό κέντρο ήταν η Σύμη γι' αυτό και το σκάφος είναι συνήθως γνωστό ως «συμιακή σκάφη». Η εμφάνιση του σκαφάνδρου τερμάτισε βαθμιαία τη χρήση των σκαφών αυτών.

Το μικρό μέγεθος της σκάφης και τα λίγα έξοδα που απαιτούσε η συγκεκριμένη μέθοδος σπογγαλιείας έδινε τη δυνατότητα για αποστολές, όπου δύτες, καπετάνιος και πλήρωμα δούλευαν μεριζόμενοι τα έξοδα και τα κέρδη²⁷.

A.2.5.2. Γυαλάδικη ή Γυάλα

Γυαλά(δ)ικη ή γυάλα ήταν ο τύπος σκάφους-βαρκαλά, που χρησιμοποιήθηκε κυρίως για τη σπογγαλιεία με καμάκι και γυαλί. Το μέγεθός της δεν ξεπερνούσε τα 7 μέτρα και

²⁵ Δαμιανίδης (1998α, 15).

²⁶ Δαμιανίδης (1998β, 18-20), Δαμιανίδης (1993, 14-16, 32), Χειλάς (2000).

²⁷ Χειλάς (2000, 35).

είχε πάντοτε άβακα (καθρέφτη) στην πρύμνη. Ο τύπος αυτός χρησιμοποιήθηκε κυρίως στα νησιά του Αργοσαρωνικού, ενώ για τον ίδιο σκοπό οι Καλύμνιοι χρησιμοποιούσαν σκάφη τύπου καϊκιού. Η πρύμνη ήταν πλατιά και στην πλώρη υπήρχε ειδική θέση για να κάθεται αυτός που κατόπτευε το βυθό. Επίσης στα πλάγια υπήρχαν θέσεις (φουρκάδες) για την τοποθέτηση των καμακιών. Ο αριθμός των ατόμων του πληρώματος της γυάλας ήταν ανάλογος με το είδος της σπογγαλιείας. Για την αλίευση με καμάκι απαραίτητα ήταν 3-4 άτομα, για τη ρεβέρα 5-8 και για το σκαντάλι 7-8. Οι εργασίες στο σκάφος καταμερίζονταν ως εξής: δύο κωπηλατούσαν, ένας κατόπτευε και οι υπόλοιποι καταδύονταν για την ανέλκυση σφουγγαριών.

Οι γυαλάδικες βάρκες έκαναν μικρά ταξίδια ή μεταφέρονταν πάνω σε μεγαλύτερα σκάφη και ήταν ελαφριές κατασκευές ώστε να μπορούν εύκολα να φορτώνονται στα ή να σύρονται στην παραλία.

A.2.5.3. Αχταρμάς

Ο αχταρμάς (μηχανοκάικο) αποτελούσε τον τύπο του σκάφους-καϊκιού που ήταν προσαρμοσμένο στη χρήση της μεθόδου με το σκάφανδρο. Το μήκος του ήταν συνήθως γύρω στα 9-10 μέτρα και το πλάτος του γύρω στα 3 μέτρα. Το σκάφος ήταν αρκετά φαρδύ, με «μάσκες», ώστε να διαθέτει εσωτερικό χώρο για τις κουκέτες των δυτών και μεγάλη επιφάνεια καταστρώματος, όπου δεσπόζουσα θέση κατείχε η κάσα. Πριν από την καθιέρωση της εσωλέμβιας μηχανής, γύρω στο 1920 –από όπου και το όνομα μηχανοκάικο– διέθετε ένα κατάρτι με μεγάλη αντένα και ιστιοφορία σακκολέβας. Με τον εφοδιασμό του σκάφους με ντιζελοκινητήρα άλλαξε και ο τρόπος κατασκευής της πρύμνης ώστε η προπέλα να μπορεί να καλύπτεται από προστατευτικά πλαίσια (κλούβες) για να αποφεύγεται ο κίνδυνος να μπλεχτεί σ' αυτήν ο σωλήνας τροφοδοσίας του δύτε.

Στους αχταρμάδες, που ήταν τα σκάφη τα οποία έφεραν σε πέρας το μεγαλύτερο μέρος της σπογγαλιείας, επέβαιναν 12-24 άτομα. Οι μισοί ήταν οι «μηχανικοί»-δύτες και οι υπόλοιποι πλήρωμα (κουπάες, κολαουζιέρης, κουμάντο κλπ.). Η κατασκευή των αχταρμάδων εγκαταλείφθηκε τη δεκαετία του 1970.

A.2.5.4. Καγκάβα

Καγκάβα ήταν το σκάφος που έσυρε το ομώνυμο εργαλείο, από το οποίο έπαιρνε και το όνομά του. Δεν υπήρχε κάποιος συγκεκριμένος τύπος σκάφους, διέθετε όμως πάντα ενισχυμένη την κατασκευή της πρύμνης, απ' όπου εσύρετο το εργαλείο. Σε γενικές γραμμές ήταν σκάφη χωρητικότητας 8-10 τόνων και είχαν συνήθως πλήρωμα 4-5 ατόμων. Πριν από την καθιέρωση της μηχανής έφεραν κατάρτι και ιστιοφορία με πολλά μικρά πανιά για να κανονίζουν την ταχύτητα κατά την έλκυση της καγκάβας.

A.2.5.5. Ντεπόζιτο – Μπακέτο

Το ντεπόζιτο ήταν το κύριο σκάφος υποστήριξης κάθε σφουγγαράδικης αποστολής (ξεκίνησης). Επρόκειτο συνήθως για σκάφη τύπου μπρατσέρα (δίστηλα καϊκία με πανιά ψάθες). Ως ντεπόζιτα χρησιμοποιούνταν επίσης караβόσκαρα ή περάματα. Τα ντεπόζιτα ταξίδευαν στη Β. Αφρική μαζί με τους αχταρμάδες και τις σκάφες και μετέφεραν τις γυάλες. Αποτελούσαν τη βάση υποστήριξης κάθε σπογγαλιευτικού συγκροτήματος. Από αυτές έφευγαν κάθε πρωί τα μικρότερα σκάφη για να γυρίσουν το βράδυ, να παραδώσουν

τα σφουγγάρια που αλίευσαν, να πάρουν προμήθειες και να συνεχίσουν την επόμενη ημέρα. Αυτές μετέφεραν τα τρόφιμα (καβουρμά, γαλέθια, ντάκχο κλπ.), το νερό και το πετρέλαιο και σε αυτές γινόταν η πρώτη κατεργασία των σφουγγαριών. Εκεί αποθηκευόταν και η γενική συγκομιδή. Στα ντεπόζιτα παρασκευαζόταν επίσης το φαγητό για τα πληρώματα των υπολοίπων μικρότερων σκαφών και σ' αυτό διέμεναν ο καπετάνιος, ο μάγειρας και οι περισσότεροι δύτες.

Μπρατσέρες ήταν συνήθως και τα μπακέτα, τα οποία ναύλωναν οι καπετάνιοι που ήταν ήδη στη Β. Αφρική ή και ανεξάρτητοι καπετάνιοι και έκαναν ταξίδια για τη μεταφορά προμηθειών, αλληλογραφίας κλπ., καθώς και των ίδιων των σφουγγαριών στο νησί προέλευσης των αποστολών. Τα συγκεκριμένα σκάφη παρείχαν το μόνο τρόπο επικοινωνίας των σφουγγαράδων με τις οικογένειές τους καθ' όλη τη διάρκεια της αποστολής, που διαρκούσε 7-8 μήνες το χρόνο, από το Πάσχα μέχρι το Σεπτέμβριο – Οκτώβριο.

A.2.6. Το Σφουγγάρι και τα Είδη του²⁸

Τα σφουγγάρια ανήκουν στο ζωικό βασίλειο, όπως πρώτος διαπίστωσε ο Αριστοτέλης. Ανήκουν στα μετάζωα, στο φύλο porifera. Είναι προσκολλημένα στο βυθό και έχουν πορώδες σώμα, η επιφάνεια του οποίου καλύπτεται από ένα ιδιαίτερο προστατευτικό στρώμα-μεμβράνη. Για τη διατροφή τους έλκουν νερό μέσα στους πόρους τους, το οποίο διηθούν και ακολούθως εκσφενδονίζουν για να προσλάβουν άλλο, λειτουργώντας έτσι ως «θαλάσσια φίλτρα». Εξαιτίας της λειτουργίας αυτής και της φυσιολογίας τους, οι φυσικοί και οι χημικοί παράγοντες του θαλάσσιου περιβάλλοντος επιδρούν στη μορφή, την κατανομή, το μεταβολισμό και την αναπαραγωγική τους ικανότητα. Συναντώνται σε διάφορα σχήματα, χρώματα και ποιότητες και σε διάφορα βάθη. Τα σφουγγάρια της Μεσογείου θεωρούνται τα καλύτερα σε σχέση με τα αλιευόμενα σε άλλες θάλασσες της υψηλίου. Υπάρχει πληθώρα ειδών, τα οποία κατηγοριοποιούνται σε άγρια (μη εμπορικά) και ήμερα (εμπορικά). Τα πιο γνωστά εμπορικά είδη τα οποία αλιεύονταν από τους σφουγγαράδες του Αιγαίου ήταν τα εξής:

- Καππάδικο (*Hippospongia Communis*).
- Ματαπάς ή Φίνο (*Spongia Offinalis* ή *Adiatica*).
- Μελάθη ή Τούρκικο Φλυτζάνι ή Λεπτός Σπόγγος της Συρίας (*Spongia Officinalis* ή *Molissima*).
- Λαγόφυτο ή Ψαθούρι ή Λαφίνα ή Αυτί Ελέφαντα (*Spongia Agaricina* ή *Spongia Officinalis Lamella*).
- Τσιμούχα ή Δερματώδης Σπόγγος (*Spongia Zimoca*).

Το 1986, μια ραγδαία εξαπλούμενη ασθένεια κατέστρεψε όλα τα αλιευτικά πεδία της Μεσογείου σε ελάχιστο χρόνο, χωρίς να διαπιστωθεί η ακριβής της αιτία (μόλυνση, ατύχημα Τσέρνομπιλ;). Σήμερα όμως οι πληθυσμοί των σφουγγαριών φαίνεται να ανακάμπτουν, παρότι το 2000 η ασθένεια εμφανίστηκε ξανά σε μικρότερη κλίμακα.

²⁸ Καστρίση-Καθαρίου (1998, 16-17).

A.2.7. Επεξεργασία Σφουγγαριών²⁹

Το πρώτο στάδιο επεξεργασίας των σφουγγαριών γινόταν πάνω στο ντεπόζιτο, αμέσως μετά την παράδοσή τους από τα σκάφη που τα αλίευαν. Αρχικά πατούσαν τα σφουγγάρια και τα ξέπλεναν με θαλασσινό νερό για να αποβάλουν το γάλα (η μεμβράνη του σώματος του ζώου) και τα ξένα σωματίδια που περιείχαν (άμμο, πέτρες, μικροοργανισμούς, καρκινοειδή κλπ.). Ακολούθως, τα περνούσαν σε «αρμαθιές» και τα άφηναν στη θάλασσα κατά τη διάρκεια της νύκτας. Την επομένη τα πατούσαν ξανά και τα κοπάνιζαν, συνήθως με κολεούς από φύλλα φοίνικα. Μετά από νέο ξέπλυμα με θαλασσινό νερό τα έστυβαν και τα κρεμούσαν στα ξάρτια του πλοίου (λιάστρες) ή τα άπλωναν σε κάποια παραλία για να στεγνώσουν. Μετά το στέγνωμα τα ξεχώριζαν σε κατηγορίες, ανάλογα με το μέγεθος τους (σορτίριζαν) και τα τοποθετούσαν, συμπιέζοντάς τα, σε σάκους (μπαλάρισμα), οι οποίοι αποθηκεύονταν στο ντεπόζιτο μέχρι το γυρισμό.

Όταν οι σπογγαλιευτικές αποστολές επέστρεφαν στη βάση τους, τα σφουγγάρια απλώνονταν ξανά για πλήρες στέγνωμα και έκθεση ενώπιον των εμπόρων. Μετά την πώληση των «παρτίδων», οι έμποροι τα μετέφεραν στις αποθήκες τους –που αποτελούσαν ταυτόχρονα και εργαστήρια– όπου γινόταν το ψαλίδισμα του μέρους του σφουγγαριού που ήταν προσκολλημένο στο βυθό για την εξομάλυνση της επιφάνειάς του. Γινόταν και πάλι διαλογή εκ νέου και ακολουθούσε χημικός καθαρισμός, λεύκανση και τόνωση της ελαστικότητας τους με τη χρήση υδροχλωρικού οξέος, καυστικής σόδας, υπερμαγγανικού οξέος και διαλύματος θειικού οξέος. Τέλος, μετά το στέγνωμά συμπιέζονταν για άλλη μια φορά και συσκευάζονταν.

A.2.8. Εμπόριο Σφουγγαριών

Η αύξηση της ζήτησης των σφουγγαριών μετά τα μέσα του 19ου αιώνα είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας ολόκληρης εμπορικής βιομηχανίας για τη μεταπράτησή τους³⁰. Όλα τα σπογγαλιευτικά κέντρα ευημερούσαν παρ' όλο το βαρύ φόρο που πλήρωναν σε ανθρώπινες ζωές. Το εισόδημα, από τις 70.000 λίρες Αγγλίας που αποτελούσε τη μέση ετήσια εξαγωγή μεταξύ 1854-58, εκτινάχθηκε στις 150.000 στην περίοδο 1869-73³¹. Την πρωτοκαθεδρία κατείχαν αρχικά η Σύμη και η Κάλυμνος. Αργότερα υπερίσχυσαν οι Καλύμνιοι, ενώ παράλληλα ιδρύθηκαν εμπορικοί οίκοι σε όλα τα νησιά που ανέπτυξαν τη σπογγαλιεία (Υδρα, Αίγινα, κλπ.).

Αυτοί όμως που επιδόθηκαν στο διεθνές εμπόριο ήταν οι Καλύμνιοι, οι οποίοι εγκατέστησαν εμπορικούς οίκους στη Βενετία, το Άμστερνταμ, τη Βιέννη, τις Βρυξέλλες, τη Λειψία, το Λονδίνο, τη Μαδρίτη, τη Μόσχα, την Οδησό, τη Στουτγάρδη, την Τεργέστη, την Κακούτα, κλπ. Πιο γνωστός έμπορος αναδείχθηκε ο Νικόλαος Βουβάλης, ο αποκαλούμενος «βασιλέας των σπόγγων», με κατάστημα στο Λονδίνο και υποκαταστήματα στην Κάλυμνο, την Υδρα, την Αθήνα, το Παρίσι, τις Μπαχάμες, κ.α. Δημιούργησε ένα τεράστιο οικονομικό συγκρότημα που παρέμεινε για έναν αιώνα (1884-1984) το μεγαλύτερο στο είδος του, καθώς και έναν ολόκληρο μύθο γύρω από την προσωπικότητά του. Ελάχιστο δείγμα του πλούτου του αποτελεί το σπίτι του, στο οποίο

²⁹ Παπάζογλου (1998, 9-10), Χειλάς (2000, 164-90).

³⁰ Παπάζογλου (1998, 11-12).

³¹ Χατζηδάκη (1998, 7).

στεγάζεται το Αρχαιολογικό Μουσείο Καλύμνου σήμερα, όπου μπορεί κανείς να δει πολυτελή αντικείμενα της καθημερινής του ζωής.

Οι έμποροι εμπλέκονταν στη «σφουγγαροδουλειά» όχι μόνο μέσω της εμπορίας των σφουγγαριών, αλλά και με τη χρηματοδότηση των καπεταναίων που οργάνωναν τις σπογγαλιευτικές αποστολές. Συχνά επέβαλλαν υψηλούς τόκους και απαιτούσαν μερίδια της παραγωγής. Υπαγόρευαν, επίσης, άδηλες υποχρεώσεις για την προμήθεια υλικών από τα καταστήματά τους ή επενέβαιναν ακόμα και στα «τσουρμαρίσματα» (επιλογή των πληρωμάτων).

Ωστόσο, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος περιόρισε την ακμή. Η όποια ανάκαμψη των ετών του μεσοπολέμου, κυρίως στην Κάλυμνο και τη Σύμη εκμηδενίστηκε εκ νέου μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Έτσι απέμεινε τελικά μόνο η Κάλυμνος να εμμένει στην παραγωγή και το εμπόριο σφουγγαριών μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1980, οπότε η ασθένεια που κατέστρεψε τα σφουγγάρια της Μεσογείου έθεσε τέρμα και στην σπογγαλιεία. Σήμερα, μετά την ανάκαμψη των σφουγγαριών παρατηρείται μικρή σπογγαλιευτική δραστηριότητα, ενώ γίνεται εισαγωγή, επεξεργασία και επανεξαγωγή σφουγγαριών από την Κούβα και τις Φιλιππίνες.

A.3. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΑΛΥΜΝΟΥ

Οι Καλύμνιοι εμφανίζονται στην σπογγαλιεία στις αρχές του 19ου αιώνα. Από τα μέσα του 19ου αι. και εξής βρέθηκαν στην πρώτη θέση και μετά τη δεκαετία του 1950 απέμειναν οι μόνοι που την ασκούσαν ακόμη. Έτσι, αναπόφευκτα όλη η ιστορία της Καλύμνου των δύο τελευταίων αιώνων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα που επηρέασε τη φυσιολογία των Καλυμνίων –προκαλώντας ακόμη και το ιατρικό ενδιαφέρον– και άσκησε επιρροή στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών δομών τους (Εικόνα 3).

Η μακροχρόνια απουσία των σφουγγαράδων από τα σπίτια τους και η καθημερινή τους επαφή με τον ίδιο το θάνατο και το τσακατελίκι (αναπηρία), μέσα σε συνθήκες σκληρής και συνήθως απάνθρωπης εργασίας, στέρησης ακόμα και των βασικών ανθρώπινων ανέσεων, όπως η τροφή και το νερό και κάτω από τη συχνή εκμετάλλευση από τους καπετάνιους και τους χρηματοδότες, τους έκανε σκληροτράχηλους και ριψοκίνδυνους, με ιδιαίτερους κώδικες τιμής, αντίδρασης και ανεξαρτησίας και ταυτόχρονα αζεπέραστους θαλασσιούς και δύτες.

Η εμφάνιση του σκαφάνδρου προκάλεσε, αρχικά, την αντίδραση στη χρήση του, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού θυμάτων. Ο τεράστιος αριθμός θυμάτων δημιούργησε επίσης την ανάγκη της καθιέρωσης κοινωνικών βοηθημάτων για τις οικογένειές τους, καθώς και αλληλοβοήθειας, μιας και δεν υπήρχε οικογένεια που να μην είχε γνωρίσει τον πόνο.

Οι συνθήκες εργασίας οδήγησαν στην ανάγκη γραπτών συμβολαίων (κουντράτων) μεταξύ δυτών και καπεταναίων που προέβλεπαν προκαταβολές (πλάτικα) και συντάξεις στις οικογένειές τους κατά τη διάρκεια της απουσίας των σφουγγαράδων³².

³² Χειλάς (2000, 25-40).

Οι γυναίκες που έμεναν πίσω αναλάμβαναν την ευθύνη της οικογένειας και διαμόρφωναν ανάλογη συμπεριφορά³³. Η χαρά διαρκούσε μόνο συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα και τότε οργανώνονταν ατέλειωτα γλέντια τόσο για τους ίδιους τους σφουγγαράδες όσο και για τους οικείους τους που τα είχαν στερηθεί τον υπόλοιπο καιρό. Η γενική οικονομική κατάσταση, παρά το φόρο αίματος, ήταν ανθηρή, εφόσον υπήρχαν θέσεις εργασίας για όλους, συνυφασμένες άμεσα ή έμμεσα με τα σφουγγάρια, την αλιεία, την επεξεργασία και την εμπορία τους. Εμμέσως, ολόκληρο το πλέγμα της οικονομικής-εμπορικής δραστηριότητας υφαινόταν γύρω από την σπογγαλιεία και περιλάμβανε την προμήθεια των αγαθών που ήταν απαραίτητα για τα πολύμηνα ταξίδια, την κατασκευή και συντήρηση των σκαφών που λάμβαναν μέρος, κ.ο.κ.

Η σκληρότητα του επαγγέλματος από τη μια και η αποκτηθείσα οικονομική δυνατότητα από την άλλη, δημιούργησαν τις συνθήκες για την ώθηση των παιδιών των σφουγγαράδων προς τα γράμματα και τη μάθηση, ώστε να ξεφύγουν από τις σκληρές συνθήκες ζωής. Έτσι, εμφανίζεται αναλογικά μεγάλος αριθμός Καλύμνιων επιστημόνων, γιατρών, δικηγόρων, εκπαιδευτικών, κ.λπ.

Η ανασφάλεια, η συνεχής έκθεση στον κίνδυνο της βουτιάς και θαλασσινού ταξιδιού σε μακρινές, άγριες θάλασσες και η επαφή με το θάνατο και την παράλυση δημιούργησαν επίσης τις συνθήκες για την ανάπτυξη του θρησκευτικού συναισθήματος και την καθιέρωση αναλόγων εθίμων και δρώμενων, αγιασμούς στα «ποκινήματα»³⁴, εικονίσματα στα μπαούλα και τα καϊκία των σφουγγαράδων, δωρεές και «βουτιές του αγίου»³⁵, τεράστιες εκκλησίες κτισμένες από το «μερτικό» της εκκλησίας της ενορίας του κάθε καπετάνιου, κ.λπ. Καθιέρωσαν δε μια σχέση ισορροπίας με το θείο, γιατί από τη μια η ανθρώπινη πλευρά έφθανε στα όρια των δυνατοτήτων της και από την άλλη με τους τόσους θανάτους ο Θεός δεν φαινόταν να συντρέχει πάντα τη βιοπάλη τους.

Αντίστοιχα, σε σχέση πάντα με την επικινδυνότητα του επαγγέλματος και την πραγματικότητα της απουσίας του ανδρικού πληθυσμού, θα διαμορφωθούν τα περιεχόμενα των εορταστικών τραγουδιών, παρακλητικών ή θρηνητικών. Οι στίχοι, σχετικοί πάντοτε με τη θάλασσα και το σφουγγάρι, θα κλάψουν για το χωρισμό και το θάνατο ή το κακό μαντάτο και θα γιορτάσουν για το γυρισμό. Θα εξωτερικεύσουν την αγωνία των οικείων, αλλά και το φόβο και το βαρύ φορτίο των ίδιων των σφουγγαράδων. Ο «κτυπημένος» σφουγγαράς θα σηκωθεί να χορέψει με το μπαστούνι, τρέμοντας και υποβασταζόμενος από τους συντρόφους του, για να δημιουργήσει έτσι μια νέα χορογραφία³⁶ που θα ήταν ακατανόητη υπό άλλες συνθήκες, εκφράζει όμως ακριβώς την ιδιαιτερότητα ενός επαγγέλματος ασκούμενου καθαρά από συγκεκριμένους ανθρώπους, με αστείρευτο πείσμα για επιβίωση και βιοπορισμό.

Η επαφή με τους λαούς της βορειοαφρικανικής ακτής, με την εντελώς διαφορετική κουλτούρα και τρόπο ζωής και με τα διάφορα «εξωτικά» προϊόντα τους, δώρα της επιστροφής των σφουγγαράδων, θα δημιουργήσουν σύνολα και επαφές με πολιτιστικό αντίκτυπο. Πολιτιστική παράμετρο θα αποτελέσει και η επαφή των σφουγγαράδων με ναυαγισμένα πολιτιστικά αγαθά στους βυθούς όπου εργάζονταν. Αμφορείς, αρχαίες άγκυρες, αγάλματα, κ.λπ., θα αποτελέσουν στολίδια για το σπίτι τους και αντικείμενα καθημερινής επαφής, με ανάπτυξη αναλόγων συναισθημάτων εκτίμησής τους και

³³ Χειλάς (2000, 232-44).

³⁴ Καπελλά (1998α, 28-30).

³⁵ Χειλάς (2000, 245-251).

³⁶ Καπελλά (1998β, 30).

υιοθέτησής τους ως θησαυρών, όχι τόσο για την οικονομική αξία τους, όσο για την αξία τους ως ιδιαίτερης κληρονομιάς.

Συνδεδεμένη με τη σπογγαλιεία είναι η ίδια η διατροφή με ειδικά παρασκευάσματα για τα ταξίδια των σφουγγαράδων με «τάκχους», «γαλέτες» και «καβουρμά(δες)». Ενώ ιδιαίτερα είναι και τα αντικείμενα που τους συνοδεύουν στα ταξίδια τους, τα μπαούλα που παίρνουν μαζί τους και τα περιεχόμενά τους, τα στρωσίδια και η αλληλογραφία τους.

Η σύνδεση, τέλος, όλης της δραστηριότητας του νησιού με τη σπογγαλιεία –εφόσον το γεωφυσικό ανάγλυφο δεν προσφέρει άλλη εναλλακτική δυνατότητα απασχόλησης– είχε ως αποτέλεσμα περιόδους πενίας και ένδειας, όταν οι πολιτικές ή άλλες συνθήκες ανέκοπταν την ενασχόληση με τη θάλασσα και το σφουγγάρι. Είναι ενδεικτική γι' αυτό η σημερινή έλλειψη ανάπτυξης της Καλύμνου, μετά από τη διακοπή της δραστηριοποίησης στην σπογγαλιεία το 1986.

Όλα τα παραπάνω αποτελούν το πλαίσιο μέσα από το οποίο πρέπει να αντιμετωπιστεί η σημασία ενός θεματικού μουσείου για τη σπογγαλιεία στην Κάλυμνο. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η σπογγαλιεία αποτελεί τον κάρναβο πάνω στον οποίο στηρίχθηκε κάθε δραστηριότητα των Καλυμνίων τους δύο τελευταίους αιώνες, επηρεάζοντας όλες τις εκφάνσεις του καθημερινού ιδιωτικού και δημόσιου βίου τους.

A.4. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΑΛΥΜΝΟΣ

Σήμερα η Κάλυμνος, μετά την παρακμή της σπογγαλιείας που έφθασε στο αποκορύφωμά της με την ασθένεια των σφουγγαριών το 1986, ψάχνει να βρει εναλλακτικούς τρόπους να θρέψει τους κατοίκους της. Τα ποσοστά ανεργίας είναι ιδιαίτερα υψηλά. Εντούτοις, οι σκληροτράχηλοι Καλυμνιοί επιμένουν να μένουν στο νησί τους. Παρά το μεγάλο ποσοστό ανεργίας, οι μόνιμοι κάτοικοι ανέρχονται σήμερα στους 16.000, σύμφωνα με την απογραφή του 1991. Στην Κάλυμνο υπάρχουν 11 οικισμοί. Η πρωτεύουσα Πόθια με 11.000 κατοίκους, η κωμόπολη Χωριό με 2.800 κατοίκους και 9 άλλα μικρότερα χωριά³⁷.

Πέρα από τη σχετικά ανεπιτυχή προσπάθεια προσέλκυσης καταδυτικού τουρισμού³⁸, γίνεται προσπάθεια για την ανάπτυξη και εδώ της τουριστικής βιομηχανίας γενικότερα, χωρίς ιδιαίτερα θεαματικά αποτελέσματα, παρά το ότι το νησί διαθέτει ένα εντελώς ιδιαίτερο τοπίο. Κατέχει μάλιστα το μικρότερο ποσοστό τουριστικής ανάπτυξης στα Δωδεκάνησα. Τελευταία παρατηρούνται προσπάθειες για την ανάπτυξη αναρριχητικού τουρισμού, ο οποίος προβάλλεται μέσω τηλεόρασης και διαδικτύου³⁹. Εντούτοις, το νησί συνεχίζει να αντιμετωπίζει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν γενικά τα νησιά της λεγόμενης άγονης γραμμής, εξαιτίας της έλλειψης υποδομών.

Παρ' όλ' αυτά, χάρη στην προσωπική πρωτοβουλία των Καλυμνίων οι προσπάθειες για τη διατήρηση της ναυτικής και σπογγαλιευτικής παράδοσης είναι ακόμα ζωντανές. Στην Κάλυμνο λειτουργεί από το 1958 η μοναδική Κρατική Σχολή Δυτών, που ανήκει στο υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας. Σκοπός της είναι η εκπαίδευση δυτών για

³⁷ Οι πληροφορίες από την ιστοσελίδα του Δήμου Καλυμνίων on-line στη διεύθυνση: <http://www.kalymnos-isl.gr/main/population.htm>.

³⁸ Γίνονται προσπάθειες από το Δήμο Καλύμνου για την ίδρυση Καταδυτικού Πάρκου, αλλά βρίσκονται ακόμα στο στάδιο του σχεδιασμού.

³⁹ Σχετικές πληροφορίες στην ιστοσελίδα του Δήμου Καλυμνίων.

σπογγαλιευτικά σκάφη. Στην Κάλυμνο υπάρχει επίσης ο μοναδικός θάλαμος αποσυμπίεσης σε κρατικό νοσοκομείο. Παρ' όλη την παράδοση του νησιού όμως, υπολειπονται τόσο η σχολή εξαιτίας έλλειψης πόρων, παρά την οικονομική ενίσχυση από το Δήμο, όσο και η λειτουργία του θαλάμου λόγω έλλειψης ειδικευμένου προσωπικού στην υπερβαρική ιατρική⁴⁰.

Αντίστοιχος φορέας που δραστηριοποιείται για τη διατήρηση της καλυμνιακής κληρονομιάς είναι το Αναγνωστήριο «Αι Μούσαι» με σειρά δραστηριοτήτων, εκδηλώσεων και εκδόσεων σχετικά με την παράδοση της Καλύμνου. Το Αναγνωστήριο έχει εκδώσει μέχρι σήμερα 17 αυτοτελείς τόμους με θέματα ιστορικά, αρχαιολογικά, γλωσσικά, καλλιτεχνικά και λογοτεχνικά. Ταυτόχρονα παρουσιάζει ανά διετία περίπου την περιοδική έκδοση «Καλυμνιακά Χρονικά» με σύνολο δεκαπέντε τόμων από το 1978 μέχρι σήμερα⁴¹.

Μέρος της προσπάθειας τουριστικής ανάπτυξης φαίνεται να είναι η δημιουργία δύο «ιδιωτικών μουσείων», ενός λαογραφικού –«Καλύμνικο Σπίτι»– και ενός ναυτικού – «Μουσείο Βαλσαμίδη»– στο οποίο εκτίθενται θαλάσσια είδη από ολόκληρο τον κόσμο, καθώς και αρχαίοι αμφορείς και πωλούνται όστρεα και σφουγγάρια. Στο ίδιο οικόπεδο υπάρχει και μια ταβέρνα-αναψυκτήριο. Αντίστοιχα, σφουγγάρια, πίνακες και άλλα τουριστικά είδη που θυμίζουν το σφουγγαράδικο χαρακτήρα της Καλύμνου πωλούνται σε διάφορα μικρά μαγαζάκια της Πόθιας και των άλλων παραλιακών τουριστικών θέσεων του νησιού (Εικόνα 4).

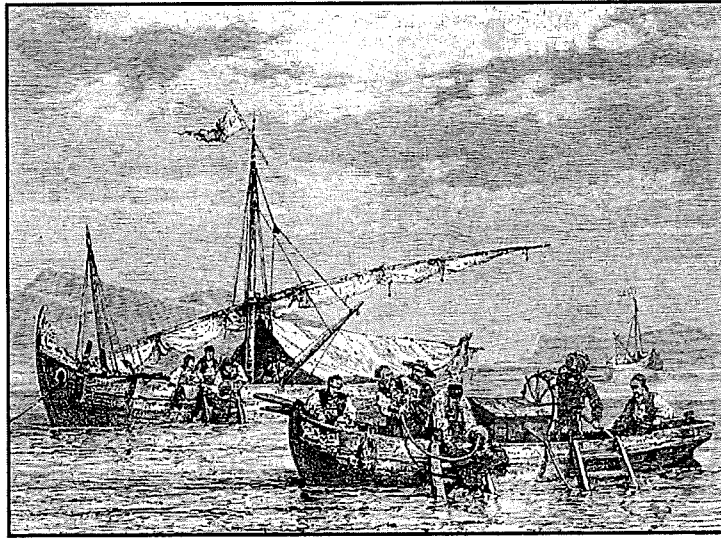
Το ΝΜΚ, το οποίο εξετάζουμε, φαίνεται ότι ξεφεύγει από το συγκεκριμένο πλαίσιο συνδυασμού της παράδοσης με το οικονομικό όφελος. Αποτελεί προσπάθεια για τη διατήρηση των αντικειμένων της σπογγαλιείας ως πολιτιστικών αγαθών, κληροδοτημάτων των προγενεστέρων στη σύγχρονη καλυμνιακή κοινωνία.

Η σπογγαλιεία που ασκείται σήμερα δεν απεικονίζει ούτε κατά ελάχιστο ποσοστό τη σχετική δραστηριότητα που υφίστατο μέχρι τη δεκαετία του 1970. Εντούτοις, εξακολουθεί να είναι παρούσα. Οι περισσότεροι από τους παλιούς σφουγγαράδες έχουν στραφεί στην αλιεία και την οστρακαλιεία, ενώ ελάχιστοι αρχίζουν να ασχολούνται ξανά με τη σπογγαλιεία μετά την ανάκαμψη των σφουγγαριών, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο του ναργιλέ. Η σπογγαλιεία που ασκείται σήμερα πραγματοποιείται κυρίως με συρόμενα εργαλεία, τα οποία όμως υπάγονται στη γενική άδεια αλιείας και έτσι δεν μπορεί να γίνει ασφαλής εκτίμηση για το εύρος της χρήσης τους. Δεν ξεπερνούν πάντως σε καμία περίπτωση τα 10-15 σκάφη, ενώ η απασχόληση είναι ευκαιριακή. Οι άδειες σπογγαλιείας με καταδυτική συσκευή έχουν εξάμηνη ισχύ και εκδίδονται από το Λιμεναρχείο Καλύμνου. Κατά το 2000 εκδόθηκαν τέσσερις άδειες, το 2001 τρεις, το 2002 οκτώ και το 2003 τέσσερις. Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2003 βρίσκεται σε ισχύ μόνο μία άδεια⁴². Επίσης, κάποιοι Καλύμνιοι σφουγγαράδες δουλεύουν ως πληρώματα σε λυβικά σπογγαλιευτικά με συγκομιδή που μερίζεται κατά 50 ή 60% υπέρ των λυβικών συμφερόντων. Πραγματοποιείται επίσης εισαγωγή επεξεργασία και επανεξαγωγή σφουγγαριών από την Αμερική (Tarpon Spring), την Κούβα και τις Φιλιππίνες.

⁴⁰ Βήχος (2002).

⁴¹ Πατέλλης (χχ).

⁴² Οι πληροφορίες προέρχονται από προσωπική συνομιλία με τον υπεύθυνο αλιείας στο Λιμεναρχείο Καλύμνου.

Κεφάλαιο Β΄

**Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου
Υπάρχουσα Κατάσταση**

Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου Υπάρχουσα Κατάσταση

B.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Στο δεύτερο κεφάλαιο σκιαγραφείται η υπάρχουσα κατάσταση στο ΝΜΚ, με αναδρομή στο ιστορικό της ίδρυσής του, τους άξονες βάσει των οποίων οργανώθηκε, τον τρόπο συλλογής και έκθεσης του υλικού του, τον τρόπο διαχείρισης και λειτουργίας του, καθώς και το χώρο που το φιλοξενεί και τις προοπτικές που διαφαίνονται για περαιτέρω εξέλιξή του. Οι πληροφορίες προέρχονται από προσωπικές συνεντεύξεις με τους υπευθύνους του ΝΜΚ και με άτομα που εμπλέκονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στη δραστηριότητα και λειτουργία του, καθώς και με φορείς της Καλύμνου που έχουν κάποια έμμεση σχέση με το μουσείο (πχ. Σχολή Δυτών, Λιμεναρχείο Καλύμνου, Αναγνωστήριο «Αι Μούσαι», κοκ.).

Η δυναμική της ενασχόλησης με το μουσείο ως προσφορά στο κοινωνικό σύνολο είναι διάχυτη στην όλη οργάνωση του ΝΜΚ και πραγματώθηκε μέχρι σήμερα χάρη στην προσωπική προσπάθεια των εμπλεκομένων σε αυτήν, με τα όποια μέσα διέθεταν και χωρίς ιδιαίτερη υλική υποστήριξη.

B.2. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΙΔΡΥΣΗΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ⁴³

B.2.1. Πρωτοβουλίες Ίδρυσης

Το θέμα της ίδρυσης ενός μουσείου / λαογραφικής συλλογής για τη διαφύλαξη αντικειμένων που έχουν σχέση με τη σπογγαλιεία, φαίνεται ότι απασχόλησε σε διάφορες εποχές το Δήμο Καλύμνου, ιδιαίτερα μάλιστα μετά την παραχώρηση σε αυτόν των αποθηκών του Καλύμνιου μεγαλοσπογγεμπόρου Ν. Βουβάλη, εντός των οποίων υπήρχαν έπιπλα, προθήκες με σφουγγάρια, μηχανήματα επεξεργασίας, καθώς και αρχαία αντικείμενα προερχόμενα από τη θάλασσα (κυρίως αμφορείς και άγκυρες).

Το 1992, με Απόφαση του Δημάρχου Καλυμνίων⁴⁴, συστάθηκε για πρώτη φορά Επιτροπή για τη συγκρότηση και λειτουργία του «Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου». Μέλη της επιτροπής ορίστηκαν οι: Παπάζογλου Νικόλαος - δικηγόρος, Κουτούζης Σακελλάριος - μαθηματικός, Γιαμαίος Εμμανουήλ - δάσκαλος, Εργάς Γρηγόριος - πολιτικός μηχανικός και Αλαχούζος Μιχαήλ - δημόσιος υπάλληλος. Ταυτόχρονα παραχωρήθηκαν στο ΝΜΚ δύο αίθουσες του πρώτου ορόφου του κτιρίου⁴⁵ του έως τότε Τεχνικού - Επαγγελματικού Λυκείου Καλύμνου, προκειμένου να στεγαστούν τα πρώτα αντικείμενα της συλλογής και

⁴³ Οι πληροφορίες που παρατίθενται στο κεφάλαιο αυτό προκύπτουν κυρίως από προφορικές συζητήσεις με τους κκ. Ν. Παπάζογλου και Χ. Μπιλήρη και το Δήμαρχο Καλυμνίων κ. Γιώργο Ρούσο.

⁴⁴ Η Απόφαση με αρ. 69/1992 (αρ. πρωτ. 10670/17-10-92).

⁴⁵ Το ισόγειο παρέμεινε στο Δήμο. Περαιτέρω στοιχεία για το κτίριο βλ. παρακάτω σ. 20

τα αντικείμενα που θα την εμπλούτιζαν στο μέλλον. Οι άλλες δύο αίθουσες και τμήμα του προθαλάμου του πρώτου ορόφου παραχωρήθηκαν στο Λύκειο Ελληνίδων Καλύμνου για τη στέγαση Λαογραφικού Μουσείου. Ο προθάλαμος των τεσσάρων αιθουσών παραχωρήθηκε για κοινή χρήση των δύο μουσείων. Σύμφωνα με δήλωση του Δημάρχου κατά την πρώτη συνεδρία της (24-11-1992), η Επιτροπή αυτή θα ήταν προσωρινή, έως ότου να ολοκληρωθούν οι διαδικασίες για τη συγκρότηση από το Δήμο του οργάνου που θα αναλάμβανε οριστικά τη διαχείριση του ΝΜΚ.

Η Επιτροπή συνήλθε τελικά σε εννέα συνεδριάσεις μέχρι τις 12 Φεβρουαρίου 1993, σύμφωνα με το Βιβλίο Πρακτικών που τηρήθηκε. Στις συνεδρίες αυτές ορίστηκε ως συντονιστής της επιτροπής ο κ. Ν. Παπάζογλου και αποφασίστηκε η αποτύπωση των δύο αιθουσών, καθώς και η διάνοιξη διόδου ενοποίησής τους. Συζητήθηκε επίσης η θεσμική μορφή που θα έπρεπε να λάβει το μουσείο, η οποία όμως δεν προχώρησε έκτοτε στην υλοποίησή της.

Η χρηματοδότηση του ΝΜΚ θα προερχόταν από πόρους του Δήμου. Τελικά, οι πόροι που διατέθηκαν ήταν ελάχιστοι, περιορίστηκαν στις αγορές υλικών και στην πρώτη συντήρηση και διαμόρφωση των αιθουσών του κτιρίου, καθώς και στην αγορά ενός σπογγαλιευτικού σκάφους - αχταρμά. Συνεπώς, ό,τι επιτεύχθηκε έγινε κυρίως χάρη στην προσωπική, εθελοντική προσπάθεια και τις δυνατότητες των ανθρώπων που ενεπλάκησαν. Στις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων αυτών στηρίχτηκε και η προσπάθεια εμπλουτισμού της συλλογής. Ως αποτέλεσμα προέκυψε η συλλογή αντικειμένων, φωτογραφικού υλικού, πινάκων, βιβλίων, χαρτών, κλπ., τα οποία τοποθετήθηκαν στις δύο αίθουσες του χώρου που είχε παραχωρηθεί.

Με την ευκαιρία της επίσκεψης του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως στην Κάλυμνο το 1994, προγραμματίστηκαν τα εγκαίνια του ΝΜΚ (20-10-1994), αφού είχαν γίνει οι πρώτες απαραίτητες εργασίες συντήρησης των χώρων. Ίσως, μάλιστα, και λίγο βεβιασμένα, με ένα μέρος του σημερινού υλικού. Την ίδια περίοδο τοποθετήθηκε υπεύθυνος για τη λειτουργία του ΝΜΚ ο δημοτικός, διοικητικός υπάλληλος κ. Χαρίλαος Μπιλήρης, ο οποίος συνεχίζει από τότε να ασκεί το συγκεκριμένο καθήκον. Έκτοτε το ΝΜΚ είναι επισκέψιμο σε καθημερινή σχεδόν βάση. Εντούτοις, μετά τα πρώτα τρία-τέσσερα χρόνια της λειτουργίας του το ενδιαφέρον ατόνησε, εφόσον απ' ό,τι φαίνεται η συγκυρία δεν ήταν ιδιαίτερα θετική. Από τότε η μορφή του ΝΜΚ παρέμεινε στατική, χωρίς όμως να απεμποληθεί ποτέ η τάση για περαιτέρω ανάπτυξή του όταν οι συγκυρίες το επιτρέψουν.

Με πρωτοβουλίες των μελών της Επιτροπής έγινε η πρώτη διερεύνηση για την πιθανή νομική προσωπικότητα του ΝΜΚ, χωρίς όμως να προχωρήσει περαιτέρω η πρωτοβουλία⁴⁶. Επιτεύχθηκε όμως η διαμόρφωση του χώρου με τη διάνοιξη εισόδου μεταξύ των δύο κύριων αιθουσών και τη τοποθέτηση ξύλινων διαχωριστικών στις δύο αίθουσες ώστε να δημιουργηθούν τέσσερις χώροι για τη διευκόλυνση της θεματικής ανάπτυξης των εκθεμάτων, ενώ ένας πέμπτος εκθεσιακός χώρος δημιουργήθηκε με κατάλληλη διαμόρφωση του προθαλάμου, ο οποίος αποτελεί κοινό χώρο των δύο μουσείων, ΝΜΚ και Λαογραφικού. Κατασκευάστηκαν επίσης κάποια βάρθρα για την τοποθέτηση των αντικειμένων και βάρθρα οι χώροι που παραχωρήθηκαν για τη λειτουργία του ΝΜΚ.

Ακολούθως, συγκεντρώθηκαν αντικείμενα, πέρα από τον αρχικό πυρήνα της «συλλογής» Βουβάλη. Το σύνολο των αντικειμένων τοποθετήθηκε στους πέντε χώρους

⁴⁶ Σχετικά με τις προτάσεις και το θεσμικό πλαίσιο βλ. Κεφάλαιο Δ΄

που σχηματίστηκαν, οργανωμένα, κατά το δυνατόν, σε πέντε θεματικές ενότητες (Κάλυμνος / Ιστορία, Σπογγαλιεία, Συστήματα Κατάδυσης, Σφουγγάρια, Επεξεργασία). Βεβαίως η αύξηση του υλικού δημιούργησε πρόβλημα χώρου και εκθεσιακής παρουσίασης των αντικειμένων και κυρίως των εικόνων (φωτογραφιών, πινάκων, κλπ.), τα οποία βαθμιαία κάλυψαν πλήρως κάθε διαθέσιμο χώρο σε κάθετες και οριζόντιες επιφάνειες.

Πρόσφατα ο Δήμος Καλυμνίων αποφάσισε να επιδιορθώσει το κτίριο εντάσσοντας τη χρηματοδότησή του, εάν αυτό καταστεί δυνατόν, στο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Leader⁴⁷. Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας αποτυπώθηκε όλο το κτίριο⁴⁸. Αποφασίστηκε επίσης η παραχώρηση όλου του πρώτου ορόφου στο Λύκειο Ελληνίδων Καλύμνου, για να εκτεθεί εκεί η λαογραφική του συλλογή. Ταυτόχρονα πρόκειται να παραχωρηθεί ολόκληρο το ισόγειο του κτιρίου στο ΝΜΚ. Πρόκειται επιπλέον να διερευνηθεί η θεσμική κατοχύρωσή του, προκειμένου να τεθεί σε νέα βάση η λειτουργία του.

Τα εννιά χρόνια λειτουργίας του ΝΜΚ το έκαναν αρκετά γνωστό στην τοπική κοινωνία της Καλύμνου. Δέχεται ένα αρκετά μεγάλο αριθμό επισκεπτών, κυρίως ξένων αλλά και Ελλήνων. Το επισκέπτονται επίσης τα σχολεία του νησιού, κυρίως τα δημοτικά, καθώς και οργανωμένες ομάδες. Οι κρίσεις που δέχεται, όπως αυτές φαίνονται από τα Βιβλία Επισκεπτών είναι ιδιαίτερα θετικές, εστιαζόμενες κυρίως στη συγκίνηση που προκαλεί η επαφή με τη δύσκολη και ανθρωποβόρα άσκηση της σπογγαλιείας, καθώς και την αξιόπαινη προσπάθεια για τη διατήρηση της σχετικής μνήμης.

Το ΝΜΚ λειτούργησε παράλληλα με το Λαογραφικό Μουσείο, το οποίο εντάσσεται στο πλαίσιο δράσης του Λυκείου Ελληνίδων Καλύμνου, το οποίο είναι θεσμοθετημένο ως μη κερδοσκοπικό σωματείο με ιδιαίτερο καταστατικό από το 1991. Το Λύκειο Ελληνίδων Καλύμνου λειτουργεί στην Κάλυμνο από το 1976. Οι δύο αίθουσες που τού παραχωρήθηκαν από το 1992, οπότε είχαν παραχωρηθεί και οι άλλες δύο στο ΝΜΚ, στέγασαν τη λαογραφική του συλλογή, της οποίας τα εγκαίνια το 1994 «συμπαρέσυραν» και τα εγκαίνια του ΝΜΚ. Έκτοτε τα δύο Μουσεία λειτουργούν μαζί. Το Λαογραφικό βρίσκεται όμως σε πλεονεκτικότερη θέση, διότι αποτελεί δραστηριότητα ενός οργανισμού με ανεξάρτητη νομική προσωπικότητα, ο οποίος αντίστοιχα αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου φορέα⁴⁹ με αρκετά χρόνια ζωής, εμπειρίας και έργου, με αποτέλεσμα να μπορεί να έχει καλύτερη οργάνωση, έσοδα από δραστηριότητες, μέσα προβολής και οργάνωσης δράσεων, κ.ο.κ. Στα πλαίσια της συνεργασίας των δύο η επίσκεψη στους χώρους και των δύο μουσείων γίνεται με κοινό εισιτήριο που εκδίδει το Λαογραφικό Μουσείο, το οποίο δικαιούται να το εκδίδει ως Μη Κερδοσκοπικό Σωματείο. Τα δύο μουσεία έχουν επίσης κοινή πινακίδα στην πλάγια όψη του κτιρίου, στην οποία αναγράφεται: «Λαογραφικό και Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου».

⁴⁷ «Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα Leader αποτελεί πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία έχει ως βασικό σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της υπαίθρου μέσα από μια συνεχή ανάπτυξη. Η ανάπτυξη αυτή επιτυγχάνεται μέσα από δραστηριότητες των κατοίκων, που αξιοποιούν τους φυσικούς, ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους του τόπου τους, αναδεικνύουν τις ομορφιές του, ανακαλύπτουν νέες πηγές εισοδήματος και παράλληλα προστατεύουν τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά», on-line στη διεύθυνση: <http://www.pieria.gr/leader.htm>.

⁴⁸ Αυτή την αποτύπωση παραθέτουμε, μετά την ευγενική προσφορά της από τη Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών του Δήμου Καλυμνίων (Αρχιτέκτων: Βάγια Ακριβοπούλου).

⁴⁹ Το Λύκειο Ελληνίδων ως πανελλήνιο σωματείο λειτουργεί από το 1911 και αποτελείται από 48 τοπικά παραρτήματα. Από το Τριάντη Β., (χχ.α)

B.2.2. Θεσμική Υπόσταση

Στα πλαίσια της αναζήτησης λύσεων-προτάσεων για τη νομική προσωπικότητα του ΝΜΚ συζητήθηκαν το 1992⁵⁰, από την προσωρινή Επιτροπή που είχε συσταθεί, οι ακόλουθες τρεις προτάσεις. Να λάβει τη νομική μορφή: α) Σωματείου, με δημοσίευση στο Πρωτοδικείο, σύμφωνα με το πρότυπο οργάνωσης του Ναυτικού Μουσείου Χανίων (ΝΠΙΔ). Στη διοίκηση θα μετείχαν ο Δήμαρχος και μέλος ή μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου β) Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ), του οποίου η διοίκηση, οι σκοποί, οι πόροι, κλπ., θα ρυθμίζονται με αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου και γ) να δημιουργηθεί Δημοτική Επιχείρηση / Τουριστικός - Πολιτιστικός Οργανισμός, ο οποίος να αποτελεί το φορέα διαχείρισης του μουσείου, χωρίς αυτό να αποκτήσει αυτοτελή νομική προσωπικότητα. Παρά το γεγονός ότι η επιτροπή αποφάσισε να θέσει τις παραπάνω προτάσεις υπόψη του Δημοτικού Συμβουλίου, φαίνεται ότι δεν κατέστη δυνατή οποιαδήποτε περαιτέρω ενέργεια για το σκοπό αυτό, πιθανότατα εξαιτίας της έλλειψης μέσων, προσωπικού και σχετικής πολιτικής βούλησης / δυνατότητας που να καθιστά την υπόθεση του ΝΜΚ άμεση προτεραιότητα.

Το γεγονός απασχολεί στην παρούσα περίοδο ξανά το Δήμο Καλυμνίων, ο οποίος προτίθεται σύμφωνα με το Δήμαρχο κ. Γ. Ρούσο και τον κ. Ν. Παπάζογλου⁵¹ να επαναξιολογήσει τη νομική μορφή που μπορεί να λάβει το ΝΜΚ. Υπό συζήτηση είναι η ένταξη τόσο του ΝΜΚ, όσο και του Λαογραφικού Μουσείου, κάτω από κοινό φορέα διαχείρισης, και την εκ παραλλήλου ανάπτυξή τους.

B.3. Το ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΗΜΕΡΑ

B.3.1. Ο Χώρος

Το κτίριο στο οποίο στεγάζεται το ΝΜΚ οικοδομήθηκε το 1926 με έξοδα των Βουβαλίων Κληροδοτημάτων. Ο ίδιος ο Ν. Βουβάλης ήθελε να λειτουργήσει ως Ναυτική Σχολή της Καλύμνου, γεγονός που δεν πραγματοποιήθηκε. Στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το κτίριο είχε επιταχθεί από τους Γερμανούς και αποτέλεσε στρατηγείο τους, το οποίο βομβαρδίστηκε από τους Βρετανούς. Μετά τον Πόλεμο επιδιορθώθηκε και από το 1958 λειτούργησε ως Επαγγελματική Σχολή Ηλεκτροτεχνιτών. Στη συνέχεια μετατράπηκε σε Τεχνική Σχολή και αργότερα σε Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο. Στον όροφο βρίσκονταν οι τάξεις όπου διεξάγονταν τα μαθήματα και στο ισόγειο τα εργαστήρια. Το 1990 οι τάξεις διδασκαλίας μεταφέρθηκαν σε άλλο κτίριο και ο όροφος παραδόθηκε για να χρησιμοποιηθεί ως Λαογραφικό και Ναυτικό Μουσείο. Τα εργαστήρια του ισόγειου μεταφέρθηκαν το 2001, οπότε παραδόθηκε και αυτός ο χώρος στο Δήμο. (βλ. Κάτοψη του ΝΜΚ στην Εικόνα 5, εξωτερικές όψεις στην Εικόνα 6 και χάρτη με τη θέση του στην Εικόνα 7).

Το αρχικό σχέδιο και στους δύο ορόφους περιλαμβάνει επιμήκη προθάλαμο στη βόρεια πλευρά, στον οποίο ανοίγουν τα τέσσερα συνεχόμενα δωμάτια της νότιας πλευράς. Το τμήμα που δόθηκε στο ΝΜΚ είναι ο προθάλαμος του ορόφου με τις δύο

⁵⁰ 4η Συνεδρίαση στις 28-12-92.

⁵¹ Κοινή προσωπική συνάντηση στις 9-10-03.

δυτικές αίθουσες και το δωμάτιο (γραφείο) στο δυτικό πέρας του προθαλάμου. Για την καλύτερη διαμόρφωση του χώρου κατασκευάστηκε εγκάρσιος τοίχος στα ανατολικά του γραφείου και αμέσως δεξιά από την κεντρική είσοδο. Στον τοίχο αυτό διαμορφώθηκε η είσοδος και η έξοδος από την έκθεση. Δημιουργήθηκε ακόμη άνοιγμα επικοινωνίας μεταξύ των δύο κυρίων αιθουσών στο νότιο τμήμα του διαχωριστικού μεταξύ τους τοίχου. Στο μέσον του τοίχου αυτού τοποθετήθηκαν από ένα εγκάρσιο διαχωριστικό σε κάθε μία από τις αίθουσες, διαιρώντας τις σε τέσσερις χώρους. Στους τέσσερις αυτούς χώρους και στον προθάλαμο που δημιουργήθηκε εξελίσσεται η έκθεση, η οποία είναι επισκέψιμη με ενιαία γραμμική πορεία από το Χώρο Α΄ μέχρι το Χώρο Ε΄ και έξοδο από το Χώρο ΣΤ΄.

B.3.2. Η Έκθεση

Η έκθεση βασίζεται σε θεματικό διαχωρισμό, ο οποίος όμως δεν είναι πάντοτε σαφής, εξαιτίας του ότι υπάρχουν κοινά αντικείμενα, κυρίως σφουγγάρια, μοντέλα σκαφών και αρχαίοι αμφορείς σε όλους τους χώρους. Στο ίδιο αποτέλεσμα συντείνει και το πλούσιο φωτογραφικό υλικό που καλύπτει τις κάθετες επιφάνειες. Αν και έχει γίνει προσπάθεια να έχει θεματική συνάφεια, λόγω των μικρών διαστάσεων και του μεγάλου αριθμού των εικόνων, παρουσιάζεται ως ενιαίο. Αντίστοιχο αποτέλεσμα έχει και η παράθεση πινάκων με θαλασσογραφίες στο ανώτερο διάζωμα των τοίχων, οι οποίοι παρατίθενται χωρίς ιδιαίτερη συνάφεια με τις ενότητες.

Η έκθεση παρουσιάζεται σε τρία επίπεδα καθ' ύψος, με αντικείμενα στο δάπεδο ή σε ξύλινα βάρθρα (ύψους περίπου 0.25μ.), με φωτογραφικό υλικό μικρών διαστάσεων μέχρι το ύψος των 2 μέτρων, όπου υπάρχει περιμετρική κορνίζα γαλάζιου χρώματος και με πίνακες ποικίλων διαστάσεων πάνω από την κορνίζα. Η οροφή και τμήμα των τοίχων μέχρι τη γένεση των δοκών είναι βαμμένα με θαλασσί χρώμα. Στο ίδιο χρώμα είναι βαμμένες και οι ξύλινες πλάκες MDF που καλύπτουν τους τοίχους μέχρι το ύψος της κορνίζας, ενώ το ανώτερο διάζωμα είναι βαμμένο με λευκό χρώμα.

Γενικά το υλικό είναι πολύ περισσότερο απ' όσο θα μπορούσε να εκτεθεί στους συγκεκριμένους χώρους. Η έλλειψη αποθηκευτικών χώρων οδηγεί στην έκθεση όλων των αποκτημάτων, με αποτέλεσμα την αναγκαστική παρεμβολή ανομοιογενών θεματικά αντικειμένων που διασπούν τους θεματικούς άξονες. Επιπλέον, η οικονομική ένδεια στερεί τη δυνατότητα για δημιουργία «σκηνικών» χώρων και τη χρήση τεχνικών μέσων (φωτισμοί, διαδραστικά μέσα, ιδιαίτερα υλικά), παρ' όλο που το υλικό προσφέρεται ιδιαίτερα για αξιοποίηση τέτοιου τύπου. Η προσπάθεια για «σκηνική» απόδοση επιτυγχάνεται σε ορισμένο βαθμό στο χώρο με τους μηχανισμούς κατάδυσης, αλλά αποδυναμώνεται και πάλι από την παρεμβολή μικρότερων εκθεμάτων.

Αισθητή είναι επίσης η απουσία επεξηγηματικών κειμένων και λεζαντών υπομνηματισμού για τα αντικείμενα. Τέλος, η πληθώρα κυρίως του φωτογραφικού υλικού αναγκάζει την έκθεσή του σε μεγέθη και θέσεις που δεν έλκουν εργονομικά το μάτι του επισκέπτη, ενώ τα μεγέθη των φωτογραφιών δεν βοηθούν στην ανάδειξη των θεμάτων τους. Πιο «ορθά» εκθεσιακά μεγέθη έχουν οι πίνακες στο ανώτερο διάζωμα, αλλά και πάλι, το ύψος στο οποίο εκτίθενται αφαιρεί από την εκθετική τους εργονομία.

Προθάλαμος

Στον κοινό προθάλαμο εκτίθενται στο ανατολικό ήμισυ αντικείμενα του Λαογραφικού Μουσείου, ενώ στο δυτικό διαμορφώνεται η είσοδος και έξοδος στην έκθεση του ΝΜΚ. Η κεντρική είσοδος του κτιρίου βρίσκεται στη βόρεια πλευρά (Εικόνα 8 με αναλυτική περιγραφή).

Χώρος Α΄

Ο χώρος είναι αφιερωμένος στην ιστορία της Καλύμνου σε σχέση με τη ναυπηγική, από την Αρχαιότητα μέχρι τα πρόσφατα χρόνια. Χρησιμοποιούνται φωτογραφίες, πίνακες και αντικείμενα (λίθινες άγκυρες, εργαλεία ναυπηγικής) τοποθετημένα σε βάθρα ή ανηρημένα στους τοίχους. Μικρά μεταλλικά αντικείμενα εκτίθενται σε ξεχωριστή προθήκη στην κόγχη του παραθύρου (Εικόνα 9 με αναλυτική περιγραφή).

Χώρος Β΄

Ο χώρος καλύπτει τη θεματική ενότητα των σπογγαλιευτικών αποστολών. Χρησιμοποιείται φωτογραφικό υλικό, πίνακες, μία προθήκη, βάζο με σκανδαλόπετρες και γίνεται προσπάθεια σκηνικής αναπαράστασης σπογγαλιευτικής αποστολής με μοντέλα σκαφών. Κάποια από τα αντικείμενα είναι τοποθετημένα στο δάπεδο (Εικόνα 10 με αναλυτική περιγραφή)

Χώρος Γ΄

Εδώ εκτίθενται οι διάφοροι καταδυτικοί μηχανισμοί που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των σφουγγαριών. Αποτελεί την εντυπωσιακότερη και σαφέστερη θεματική ενότητα. Υπάρχει πληθώρα αντικειμένων και αρκετό φωτογραφικό υλικό (Εικόνα 11 με αναλυτική περιγραφή):

Χώρος Δ΄

Στο χώρο εμφανίζεται το σφουγγάρι ως οργανισμός, με ανάλογο φωτογραφικό υλικό και διάφορα είδη του. Εκτίθενται επίσης αρχαίοι αμφορείς και μοντέλα παραδοσιακών σκαφών. Πίνακες, φωτογραφίες και πλήθος σφουγγαριών βρίσκονται σε δύο προθήκες και σε χαμηλό βάζο (Εικόνα 12 με αναλυτική περιγραφή).

Χώρος Ε΄

Τέλος, ο πέμπτος χώρος αφορά σε υλικό που σχετίζεται με την επεξεργασία και την εμπορία των σφουγγαριών. Χρησιμοποιείται άφθονο φωτογραφικό υλικό και εργαλεία (ψαλίδια, ζυγαριές) ανηρημένα στους τοίχους. Ιδιαίτερο χώρο καταλαμβάνουν τρεις μηχανές συσκευασίας (πρέσες). Η νοτιοδυτική γωνία είναι αφιερωμένη στην έκθεση κοχυλιών (Εικόνα 13 με αναλυτική περιγραφή).

Χώρος ΣΤ΄

Αποτελεί μικρό διάδρομο εξόδου από το Χώρο Ε΄ στον κοινό προθάλαμο των δύο μουσείων.

B.4. ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ – ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Το ΝΜΚ λειτουργεί καθημερινά κατά τους θερινούς μήνες (Μάιο – Σεπτέμβριο) από τις 8:00πμ. μέχρι τις 13:00μμ, ενώ κατά τους χειμερινούς μήνες αργεί τα σαββατοκύριακα. Μοναδικό προσωπικό του ΝΜΚ αποτελεί μέχρι σήμερα ένας δημοτικός, διοικητικός υπάλληλος, ο οποίος ασχολείται με κάθε θέμα που αφορά στη λειτουργία του. Είναι ο φύλακας, ο οποίος φροντίζει για να είναι ανοικτή στο κοινό η έκθεση του ΝΜΚ καθημερινώς και ταυτόχρονα ξεναγεί κατά το δυνατόν το κοινό που την επισκέπτεται. Υλοποιεί τις έως τώρα προσπάθειες καταγραφής αντικειμένων και ασχολείται με τη διεκπεραίωση υποθέσεων που αφορούν στο ΝΜΚ, σε πρακτικό ή διοικητικό επίπεδο, κάτω από τις συνθήκες που περιγράφονται παρακάτω.

B.5. ΣΥΛΛΕΚΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

Οι συλλογές του ΝΜΚ συνίστανται κυρίως στο εκτεθειμένο υλικό, το οποίο περιλαμβάνει πρωτότυπες φωτογραφίες και αντίγραφα, πίνακες, έγγραφα και δημοσιεύματα, ναυτικούς χάρτες και γκραβούρες (αντίγραφα), πλήρη συστήματα κατάδυσης (σκάφανδρα και φερνέζ) με στολές, αντλίες, σωλήνες, κλπ., ναυτικά όργανα, ναυπηγικά εργαλεία, εργαλεία σπογγαλιείας (καμάκες, σκανδάλια, καγκαβί, κλπ.), τρισδιάστατα μοντέλα σπογγαλιευτικών σκαφών, αντικείμενα σχετικά με τη διαβίωση στα σπογγαλιευτικά σκάφη, μηχανήματα και εργαλεία επεξεργασίας και συσκευασίας των σφουγγαριών, σφουγγάρια διαφόρων τύπων και μεγεθών, αρχαίες λίθινες και μεταλλικές άγκυρες και αμφορείς.

Κάποιες μηχανές σπογγαλιευτικών, βρίσκονται στο κλιμακοστάσιο του κτιρίου όπου στεγάζεται το ΝΜΚ, ενώ κάποια άλλα αντικείμενα (μεταλλική πρέσα και μεταλλικές άγκυρες, ρόδες αεραντλίας, ξύλινη λαγουδέρα και τιμόνι παραδοσιακών σκαφών) βρίσκονται τοποθετημένα στη βεράντα έξω από την είσοδο του μουσείου. Στο ναυπηγείο της Καλύμνου βρίσκεται επίσης ο «αχταρμάς» που αγοράστηκε από το Δήμο, όπως και ένα δεύτερο σκάφος τύπου λίμπερτι και ένας μικρότερος «αχταρμάς», τα οποία του παραχωρήθηκαν (Εικόνα 14).

B.5.1. Συλλεκτική Πολιτική

Η συλλεκτική πολιτική η οποία ακολουθήθηκε από τα μέλη της Επιτροπής του ΝΜΚ επικεντρώθηκε στην απόκτηση υλικών κυρίως μαρτυριών που σχετίζονται άμεσα με τη

διεξαγωγή της σπογγαλιείας, καθώς και με την επεξεργασία και εμπορία των σφουγγαριών. Συγκεντρώθηκαν επίσης αντικείμενα προερχόμενα από το βυθό που σχετίζονται εν γένει με την ανθρώπινη δραστηριότητα (αρχαιότητες) ή αποτελούν αξιοπρόσεκτα φυσικά αντικείμενα (κοχύλια, ψάρια, κλπ.).

Μετά την παραχώρηση της συλλογής των αποθηκών Βουβάλη, η οποία περιείχε τον αρχικό πυρήνα αντικειμένων, η προσπάθεια επικεντρώθηκε στο να συλλεγούν αντικείμενα και φωτογραφικό υλικό τα οποία να μπορούν να αποδώσουν μια συνολική εικόνα της συγκεκριμένης απασχόλησης. Με δεδομένη την απουσία πόρων για την αγορά αντικειμένων και με τη διάχυτη πίστη ότι το συγκεκριμένο μουσείο αποτελεί κτήμα της κοινής κληρονομιάς των Καλυμνίων, οι υπεύθυνοι του ΝΜΚ απευθύνθηκαν σε παλιούς καπετάνιους και σφουγγαράδες ή τους απογόνους τους, με συνεννοήσεις σε προσωπικό επίπεδο για την παραχώρηση υλικού. Έτσι, αποκτήθηκαν τα διάφορα αντικείμενα που υπάρχουν σήμερα στη συλλογή. Εξαιρεση αποτέλεσε το σπογγαλιευτικό σκάφος «Καπ. Νικόλας», το οποίο αγοράστηκε από το Δήμο Καλυμνίων με σκοπό τη μουσειακή αξιοποίησή του, είτε ως εκθέματος, είτε ως σκάφους προβολής, με μελλοντική επιδιόρθωσή του, προκειμένου να γίνει αξιόπλοο για να μπορεί να συμμετέχει σε δραστηριότητες του Δήμου. Πέραν του συγκεκριμένου σκάφους με πρωτοβουλία της Επαρχιακής Διοίκησης εξαιρέθηκαν από το νόμο για καταστροφή των αλιευτικών σκαφών ένα σκάφος τύπου λίμπερτι και ένα δεύτερο τύπου περάματος, τα οποία παραχωρήθηκαν στο Δήμο με σκοπό να αξιοποιηθούν ως μουσειακά εκθέματα. Τα δύο σκάφη βρίσκονται σε πολύ κακή κατάσταση συντήρησης, στον ταρσανά της Καλύμνου, στο Λαφάσι (τοπωνύμιο).

Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί η παραχώρηση φωτογραφικού υλικού. Η παραχώρηση έγινε από τους κατόχους, χωρίς να καθοριστεί πλαίσιο διαχείρισης των πνευματικών δικαιωμάτων των πρωτοτύπων. Το ΝΜΚ διαθέτει κυρίως αντίγραφα, τα οποία εμφανίζονται όμως, είτε στο διαδίκτυο, είτε σε εκδόσεις, χωρίς να αναφέρεται η πνευματική τους ιδιοκτησία. Είναι δε αμφίβολο το κατά πόσο μπορεί να εντοπιστεί για όλα η προέλευσή τους, παρόλο που σ' αυτό θα μπορούσαν να βοηθήσουν οι άνθρωποι που τα συνέλεξαν.

Γενικά, η συλλογή των αντικειμένων βασίστηκε στην προσωπική προσπάθεια, τις προσωπικές σχέσεις και την εκτίμηση ότι πρέπει να συγκεντρωθούν τα αντικείμενα με γνώμονα την άμεση σύνδεσή τους με τη σπογγαλιεία και την καλυμνιακή ναυτική παράδοση.

B.5.2. Καταγραφή – Τεκμηρίωση

Με δεδομένα τα όσα έχουν ήδη αναφερθεί και την έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, δεν υπήρξε μέχρι στιγμής η δυνατότητα για τη μεθοδική τεκμηρίωση των αντικειμένων της συλλογής.

Υπάρχει ένας κατάλογος χωρίς συνεχή αρίθμηση, που άλλοτε αναφέρεται σε παράδοση / παραλαβή και άλλοτε στα περιεχόμενα βιτρινών. Τις περισσότερες φορές δεν αναγράφεται ποιος παραδίδει ή δωρίζει αντικείμενα και ο κατάλογος δεν φαίνεται να περιλαμβάνει όλα τα εκθέματα της συλλογής. Υπάρχει, επίσης, ένας «Κατάλογος Δωρητών» με εκατό ονόματα, όμως μόνο στα τριάντα-δύο από αυτά αναφέρεται μονολεκτικά το αντικείμενο που δωρήθηκε. Δεν φαίνεται να τηρήθηκε επίσης κάποια μέθοδος αρίθμησης με αντιστοίχιση στα ίδια τα αντικείμενα.

Παράλληλα, έχει γίνει προσπάθεια καταγραφής μέρους του Αρχείου της Δημογεροντίας Καλύμνου, το οποίο βρισκόταν αρχικά στο μικρό γραφείο του ΝΜΚ, πριν μεταφερθεί στο σημερινό Αρχείο του Δήμου. Για την καταγραφή του Αρχείου της Δημογεροντίας η προσπάθεια ταυτίστηκε με τη ψηφιοποίηση (σκανάρισμα) όσων εγγράφων συμπεριλήφθηκαν σε αυτήν. Οι προσπάθειες όμως αυτές δεν συνεχίστηκαν, με αποτέλεσμα να είναι άγνωστος στην πραγματικότητα ο ακριβής αριθμός των αντικειμένων.

B.5.3. Αποθήκευση

Το ΝΜΚ δεν διαθέτει κάποιο ιδιαίτερο αποθηκευτικό χώρο όπου να φυλάσσονται επιπλέον αντικείμενα. Εκτός έκθεσης υπάρχουν μόνο κάποια εξαρτήματα από τον μηχανολογικό εξοπλισμό σπογγαλιευτικών σκαφών, τα οποία βρίσκονται τοποθετημένα στο κλιμακοστάσιο που οδηγεί στον κάτω όροφο του κτιρίου. Λόγω της φύσης των αντικειμένων αυτών δεν έχει ληφθεί κάποια ιδιαίτερη πρόνοια προστασίας τους από τη φθορά. Από άποψη ασφάλειας, το κλιμακοστάσιο βρίσκεται εντός του κτιρίου και συνεπώς ασφαλίζεται μέσω της κεντρικής εισόδου που κλείνει όλο το κτίριο των δύο μουσείων, ΝΜΚ και Λαογραφικού. Το σπογγαλιευτικό σκάφος που αγοράστηκε από το Δήμο, το οποίο θεωρείται όμως ως απόκτημα και του μουσείου, βρίσκεται στο Λαφάσι, χωρίς κάποια ιδιαίτερη πρόνοια για την προστασία του. Στον ίδιο χώρο βρίσκονται και τα άλλα δύο σκάφη σε ακόμα χειρότερη κατάσταση διατήρησης.

Όλα τα υπόλοιπα αντικείμενα βρίσκονται στους χώρους της έκθεσης. Εξαιρούνται οι χάρτες και τα βιβλία, τα οποία φυλάσσονται σε ντουλάπια στο χώρο του μικρού γραφείου και τα αντικείμενα που βρίσκονται στη βεράντα μπροστά από την είσοδο του μουσείου.

B.5.4. Συντήρηση

Λόγω της φύσης των αντικειμένων, κατασκευασμένων ούτως ή άλλως για να αντέχουν σε σκληρή μεταχείριση και προφανώς λόγω της οικονομικής ένδειας, δεν έχει γίνει κάποια ιδιαίτερη συντήρηση στα αντικείμενα, ούτε έχουν ληφθεί μέτρα για τη δημιουργία μικροπεριβάλλοντος και ελεγχόμενων συνθηκών στο χώρο της έκθεσης.

B.5.5. Ασφάλεια

Η ασφάλεια της συλλογής επιτυγχάνεται με κιγκλιδώματα στα παράθυρα των χώρων έκθεσης, ενώ η κεντρική ξύλινη είσοδος ασφαλίζεται με λουκέτο όταν ο χώρος παραμένει κλειστός. Οι χώροι επίσης της ίδιας της έκθεσης και του γραφείου κλείνουν με ξύλινες πόρτες (είσοδος και έξοδος) με συνήθεις κλειδαριές. Εντούτοις, δεν υπάρχει κάποιο ιδιαίτερο σύστημα συναγερμού ή πυρασφάλειας.

Η επιτήρηση κατά τη διάρκεια των ωρών επίσκεψης του κοινού πραγματοποιείται από το μοναδικό φύλακα, ο οποίος περιηγείται τις αίθουσες μαζί με τους επισκέπτες. Στην περίπτωση όμως που οι επισκέπτες είναι περισσότεροι της μίας ομάδας η φύλαξη αυτή είναι μάλλον ανεπαρκής για χώρους χωρίς οπτική επαφή μεταξύ τους και μικρά

αντικείμενα που είναι τοποθετημένα απλώς πάνω σε βάθρα ή προθήκες με υαλοπίνακες, χωρίς κλειδαριές.

B.6. Υπηρεσίες προς το Κοινό

Στο ΝΜΚ διατίθενται προς πώληση τα βιβλία που παρατίθενται παρακάτω, τα οποία αναφέρονται γενικά στη σπογγαλιεία και τη σπογγαλιευτική παράδοση της Καλύμνου. Δεν υπάρχει όμως συγκεκριμένος οδηγός ή κάποιο φυλλάδιο για το μουσείο ώστε να κατευθύνει και να ενημερώνει τον επισκέπτη στη διάρκεια της περιήγησής του. Επίσης, τα βιβλία αυτά βρίσκονται στο γραφείο, με αποτέλεσμα να μην είναι άμεσα αντιληπτό στον επισκέπτη ότι υπάρχουν και διατίθενται προς πώληση.

Βιβλία που πωλούνται στο ΝΜΚ

- Γεράκη Γ.Δ. 1999, *Σφουγγαράδικες Ιστορίες. Από την Κάλυμνο του 1900*, Αθήνα, Ένωση Καλυμνίων Αττικής.
- Χειλά Α.Γ. 2000, *Το έπος των σφουγγαράδων της Καλύμνου*, Αθήνα, Όμβρος.
- Warn F., 2001, *Bitter Sea. The real story of Greek sponge diving*, Great Britain, Gardian Angel.
- Ταρσούλη Α., *Κάλυμνος*, Κάλυμνος, Εκδ. Σκάφανδρο

Την έλλειψη έντυπου οδηγού καλύπτει η παρουσία του υπεύθυνου του ΝΜΚ, ο οποίος δίνει πρόθυμα πληροφορίες σχετικά με τα αντικείμενα της έκθεσης. Μιλάει αγγλικά και γαλλικά, γεγονός που αν συνδυαστεί με τις γνώσεις του γύρω από τη σπογγαλιεία, εφόσον έχει υπάρξει και ο ίδιος σφουγγαράς, αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα για το ΝΜΚ. Ο ίδιος, αντιλαμβανόμενος το γεγονός της έλλειψης οδηγού, βρίσκεται στη διαδικασία συγγραφής ενός έντυπου με πληροφορίες γύρω από τη σπογγαλιεία και τα αντικείμενα που εκτίθενται. Κατά τη διάρκεια της θερινής περιόδου παρέχεται ξενάγηση και στα δύο μουσεία από πολύγλωσση ξεναγό που προσλαμβάνεται ως φύλακας-ξεναγός στο Λαογραφικό Μουσείο και μισθοδοτείται από τα έσοδα των εισιτηρίων.

Σημαντική έλλειψη στον τομέα των υπηρεσιών αποτελεί το γεγονός της ανυπαρξίας χώρων υγιεινής για χρήση από το κοινό. Τουαλέτες, σε κακή κατάσταση λειτουργίας υπάρχουν μόνο στο ισόγειο και δεν είναι προσβάσιμες από το χώρο του ΝΜΚ.

Πρόβλημα αποτελεί επίσης η έλλειψη κλιματισμού στους χώρους της έκθεσης, γεγονός που σημειώνεται ως παρατήρηση και στο Βιβλίο Επισκεπτών.

Αντίθετα, πλεονέκτημα αποτελεί το γεγονός της ύπαρξης χώρου στάθμευσης ακριβώς απέναντι από το ΝΜΚ, παρά το ότι ο συγκεκριμένος χώρος δεν προορίζεται αποκλειστικά για το μουσείο. Γενικά η στάθμευση στο παραλιακό μέτωπο της Πόθιας είναι αρκετά δύσκολη, έτσι που η συγκεκριμένη δυνατότητα να αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο για τη διευκόλυνση της επίσκεψης.

B.7. ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

Το ΝΜΚ δεν έχει αναπτύξει δράσεις πέραν από την έκθεσή του και δεν συμμετέχει σε δράσεις άλλων φορέων. Συνεργάζεται μόνο με το Λαογραφικό Μουσείο του Λυκείου Ελληνίδων Καλύμνου. Στο πλαίσιο δράσης του Λαογραφικού Μουσείου εντάσσονται κάποιες συμφωνίες με τουριστικά πρακτορεία της Καλύμνου για την πληροφόρηση ή και τη διοχέτευση επισκεπτών⁵², οι οποίοι επισκέπτονται στον ίδιο χώρο και το ΝΜΚ. Επιπλέον, η ξεναγός – φύλακας που προσλαμβάνεται τους θερινούς μήνες από το Λαογραφικό Μουσείο πραγματοποιεί κοινές ξεναγήσεις και στα δύο μουσεία.

B.8. ΠΡΟΒΟΛΗ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Η ίδρυση του Μουσείου αναγγέλθηκε στην τοπική κοινωνία της Καλύμνου μέσα από ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές στις οποίες συμμετείχε ο συντονιστής της Επιτροπής. Έκτοτε δεν έχει ληφθεί ιδιαίτερη πρόνοια για περαιτέρω προβολή του.

Αμέσως μετά από την έναρξη λειτουργίας των δύο μουσείων, είχε εκδοθεί σχετική αφίσα κοινής παρουσιάσής τους, η οποία προωθήθηκε στην Κάλυμνο και την Κω.

Χωρίς πρωτοβουλία του ίδιου του ΝΜΚ, μάλλον όμως με την άδεια του Δήμου, αυτό εμφανίζεται σε δύο διευθύνσεις στο διαδίκτυο. Στη διεύθυνση <http://3lyk-n-filad.att.sch.gr/sponges/Good/Vagelis /tema11.htm> με μικρή περιγραφή και τέσσερις ασπρόμαυρες φωτογραφίες του κτιρίου και κάποιων αντικειμένων της συλλογής και επίσης στη διεύθυνση: <http://www.gokalymnos.com/en-gokalymnos/kalymnos/next-n.museum%20en.htm> Museum με την παράθεση δέκα έγχρωμων φωτογραφιών, από το χώρο της έκθεσης και με συνολικό κείμενο τριών γραμμών, υπό τον τίτλο Ναυτικό Λαογραφικό Μουσείο.

Το Μουσείο αναφέρεται επίσης σε διαφημιστικό φυλλάδιο, και διαφημιστικό CD-ROM του Δήμου Καλυμνίων. Επιπλέον, ο συντονιστής της Επιτροπής για το ΝΜΚ, κ. Ν. Παπάζογλου, έχει συμμετάσχει σε τρεις από τις πανελλήνιες συναντήσεις για τα Ναυτικά Μουσεία στον Πειραιά, τα Χανιά και τη Ζάκυνθο.

B.9. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΝ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Ο ακριβής αριθμός επισκέψεων στο ΝΜΚ δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί, καθώς δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία από την έκδοση εισιτηρίων. Μεγαλύτερη πυκνότητα επισκεπτών διαπιστώνεται κατά τη θερινή περίοδο, γεγονός που αποδεικνύει τη σύνδεση της επισκεψιμότητας με τον τουρισμό, ενώ τη χειμερινή περίοδο οι επισκέπτες είναι σαφώς λιγότεροι. Στη χειμερινή περίοδο, επισκέπτονται το ΝΜΚ τα σχολεία της Καλύμνου

⁵² Οι πληροφορίες για το Λαογραφικό Μουσείο προέρχονται από προσωπική συνομιλία με την Πρόεδρο του Λυκείου Ελληνίδων Καλύμνου κα. Καλλιόπη Μαύρου, η οποία μας παραχώρησε και τις πληροφορίες σχετικά με τις πωλήσεις των εισιτηρίων.

και φυσικά κάποιοι μεμονωμένοι επισκέπτες, ο αριθμός των οποίων αυξάνεται στην περίοδο της άνοιξης. Τα εισιτήρια που εκδίδονται αφορούν κοινές επισκέψεις στο ΝΜΚ και στο Λαογραφικό Μουσείο, αλλά οι εκτιμήσεις τόσο του υπεύθυνου του ΝΜΚ κ. Μπιλήρη όσο και της Προέδρου του Λυκείου Ελληνίδων Καλύμνου αναφέρονται σε διπλάσιο περίπου αριθμό. Αυτό συμβαίνει εξαιτίας του γεγονότος ότι εισιτήρια εκδίδονται μόνο στη διάρκεια των θερινών μηνών (Ιούνιο-Σεπτέμβριο), οπότε λειτουργεί το Λαογραφικό Μουσείο. Τα εισιτήρια που έχουν εκδοθεί μέχρι στιγμής ανέρχονται σε: 3532 το 1997, 5070 το 1998, 5607 το 1999, 3855 το 2000, 2752 το 2001, 1753 το 2002 και 1245 το 2003.

Οι επισκέπτες είναι κυρίως ξένοι και Έλληνες τουρίστες και πολύ λιγότερο ντόπιοι. Είναι χαρακτηριστική, όχι μόνο για την Κάλυμνο, η «ομολογία» καταστηματούχου ο οποίος εδρεύει ακριβώς απέναντι από την είσοδο του Μουσείου ότι, παρά το ότι βρίσκεται στο συγκεκριμένο χώρο για χρόνια, δεν το έχει επισκεφθεί ποτέ. Παρόμοια γενική εικόνα έδωσαν και οι τυχαίες συνομιλίες με Καλύμνιους, οι οποίοι γνώριζαν την ύπαρξή του, αλλά είτε το είχαν επισκεφθεί μόνο μία φορά ή καθόλου.

Με πρωτοβουλία εκπαιδευτικών της Καλύμνου, το ΝΜΚ επισκέπτονται σχεδόν κάθε χρόνο κάποιες τάξεις των δημοτικών κυρίως σχολείων του νησιού. Επίσης, οργανωμένες ομάδες που επισκέπτονται την Κάλυμνο στα πλαίσια πολιτιστικών εκδηλώσεων επισκέπτονται και το ΝΜΚ, ιδιαίτερα εάν οι εκδηλώσεις αυτές έχουν κάποια σχέση με πρωτοβουλίες του Δήμου ή του Λυκείου Ελληνίδων Καλύμνου.

B.10. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Τα στοιχεία αξιολόγησης του ΝΜΚ προέρχονται από το Βιβλίο Επισκεπτών. Οι κρίσεις επικεντρώνονται κυρίως στη συγκινησιακή φόρτιση που προκαλεί η επίσκεψη στο χώρο, η οποία αποτυπώνεται με σαφήνεια στα γραπτά τους. Σε αυτό συντείνει ιδιαίτερα η επαφή με τα αντικείμενα του «θρύλου» των Καλύμνιων σφουγγαράδων, καθώς και το πλήθος των φωτογραφιών που απεικονίζουν τις δύσκολες συνθήκες κάτω από τις οποίες εργάστηκαν. Η δε απόπειρα για τη συντήρηση αυτής της μνήμης, η οποία στηρίζεται στην προσωπική προσπάθεια των συντελεστών και γίνεται με ελλιπή μέσα, εντείνει ακόμα περισσότερο τη συναισθηματική προσέγγιση που αποτυπώνεται σε όλες σχεδόν τις κρίσεις, οι οποίες αναφέρονται επαινετικά στα δύο αυτά στοιχεία.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η συντριπτική πλειοψηφία των επισκεπτών εκφράζει τον έπαινο και τον ενθουσιασμό της για τη φιλόξενη διάθεση και τη φιλότιμη προσπάθεια και θεωρεί την επίσκεψη «συγκλονιστική», «εξαιρετική», «διδασκτική», «προσκυνήματος και όχι τουριστική». Αξίζει να αναφέρουμε τη διατύπωση «σπουδαίο μουσείο, σπουδαίων ανδρών» και «ό,τι πιο ωραίο, το καλύτερο, το πιο εντυπωσιακό».

Παράλληλα σημειώνεται σε ελάχιστες αναφορές η προτροπή για «λίγη ακόμα προσπάθεια» όχι για να δώσει ένα αρνητικό στοιχείο, αλλά περισσότερο για να συμβάλει στον εντοπισμό κάποιων αδυναμιών που παρατηρούνται ή και να τονώσει την προσπάθεια - «κουράγιο». Σε αυτό το κλίμα σημειώνεται η έλλειψη κλιματισμού, η στενότητα του χώρου για το μεγάλο αριθμό εκθεμάτων και η έλλειψη επεξηγηματικών κειμένων.

B.11. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

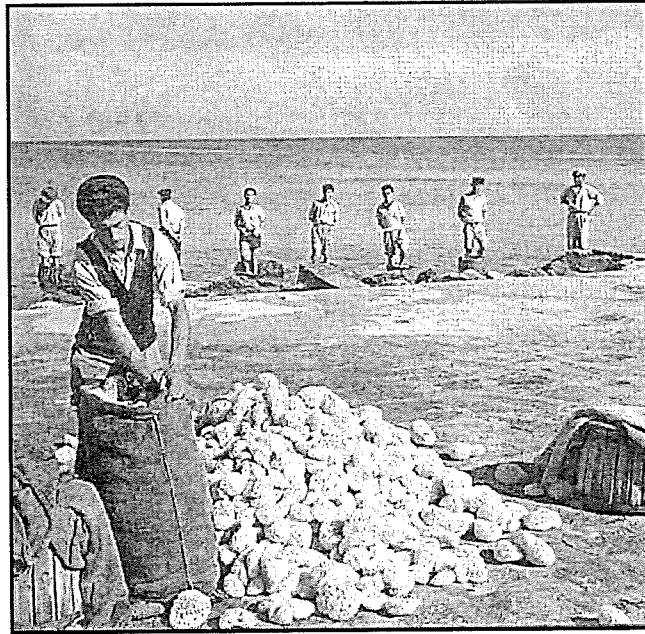
Όπως αναφέρθηκε στην αρχή του κεφαλαίου, στον αρχικό προγραμματισμό περιλαμβανόταν η οικονομική ενίσχυση του ΝΜΚ από το Δήμο, έως ότου καθοριστεί το θεσμικό καθεστώς του μουσείου το οποίο θα περιλάμβανε και τους τρόπους χρηματοδότησης και οικονομικής διαχείρισης. Με δεδομένο ότι αυτό δεν έγινε ποτέ, δεν κατέστη δυνατή και η οποιαδήποτε ανάπτυξη δραστηριοτήτων για την προσέλκυση εσόδων. Έτσι, ο Δήμος είναι αυτός που χρηματοδοτεί έμμεσα ή άμεσα τα έξοδα του μουσείου. Αρχικά ανέλαβε τις πρώτες δαπάνες για την προετοιμασία του κτιρίου και της έκθεσης. Έκτοτε όμως δεν υπάρχει κάποιας μορφής μόνιμη χρηματοδότηση.

Ο Δήμος καλύπτει τα τρέχοντα έξοδα της τηλεφωνικής σύνδεσης και της ηλεκτροδότησης, όπως επίσης και τη μισθοδοσία του υπεύθυνου για το ΝΜΚ, ο οποίος αποτελεί υπάλληλό του, καθώς και τα έξοδα λειτουργίας του γραφείου (ηλεκτρονικός υπολογιστής, γραφικά, κλπ.). Από το Δήμο έγιναν επίσης κάποιες αγορές αντικειμένων, με μεγαλύτερη σχετική δαπάνη αυτήν της αγοράς του σπογγαλιευτικού σκάφους.

Κάποια έσοδα προέρχονται από τα εισιτήρια που εκδίδονται από το Λαογραφικό Μουσείο, το οποίο λειτουργεί όμως μόνο κατά τη θερινή περίοδο. Τα έσοδα αυτά καθορίζονται σε 40% για το κάθε μουσείο και 20% για τη μισθοδοσία της ξεναγού-φύλακα, που προσλαμβάνεται από το Λαογραφικό Μουσείο για το καλοκαίρι.

Η πώληση των βιβλίων που αναφέραμε παραπάνω γίνεται επίσης χωρίς να αφήνει κάποιο οικονομικό όφελος υπό τη μορφή απλής διεκπεραίωσης μεταξύ συγγραφέων / εκδοτών και αγοραστών.

Γενικά, η απουσία ιδιαίτερου πλαισίου λειτουργίας έχει ανασταλτικά αποτελέσματα στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων που να επιφέρουν κάποιο οικονομικό όφελος στο ίδιο το ΝΜΚ. Αντίστοιχα και τα έξοδα του είναι αρκετά περιορισμένα, εφόσον στην ουσία απλά διατηρεί στατικά τη μορφή που πήρε όταν δημιουργήθηκε η συλλογή.

Κεφάλαιο Γ΄

***Αντίστοιχα Μουσεία
και Μουσειολογικές Τάσεις***

Αντίστοιχα μουσεία και μουσειολογικές τάσεις

Γ.1. ΝΑΥΤΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Παρά το γεγονός ότι η συλλογή του ΝΜΚ θα μπορούσε να το χαρακτηρίσει ως λαογραφικό, τεχνολογικό ή και εθνογραφικό ακόμη, πιο στενή σχέση έχει με τα ναυτικά μουσεία. Στο κεφάλαιο αυτό δίνεται το γενικό περίγραμμα της κατάστασης των ναυτικών μουσείων της χώρας. Ακολουθεί η περιγραφή των συλλογών που αναφέρονται στη σπογγαλιευτική παράδοση και αναφέρονται τα παραδείγματα των τριών μεγαλύτερων ελληνικών ναυτικών μουσείων. Τέλος επιχειρείται η διάγνωση των γενικών μουσειολογικών τάσεων που επικρατούν με αναφορές που αφορούν στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα των ναυτικών μουσείων και επιχειρείται η εξαγωγή σχετικών συμπερασμάτων.

Η κατάσταση των ναυτικών μουσείων στην Ελλάδα περιγράφεται με ιδιαίτερη ακρίβεια σε άρθρο του Κ. Δαμιανίδη στο περιοδικό *Τεχνολογία*⁵³ που εκδόθηκε το 2001, αλλά έκτοτε δεν έχει αλλάξει κάτι που να το κάνει μη επίκαιρο. Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του συγγραφέα τα ελληνικά ναυτικά μουσεία χωρίζονται στις παρακάτω κατηγορίες, με τα παραδείγματα και τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται ακολουθώς:

Γ.1.1. Γενικά Ναυτικά Μουσεία / Συλλογές Εθνικής Εμβέλειας

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται το Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος, το Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, το Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου και το Ναυτικό Μουσείου Επτανήσου στη Ζάκυνθο. Σε αυτά θα μπορούσε να προστεθεί η Ναυτική Συλλογή του Πολεμικού Μουσείου.

Τα μουσεία αυτά έχουν γενική, εθνική, ναυτική θεματολογία. Διαθέτουν μεγάλους χώρους και οι εκθέσεις τους ακολουθούν το κλασικό μοντέλο παρουσίασης με χρονολογική σειρά από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι ο μικρός αριθμός αυθεντικών εκθεμάτων και ο μεγάλος αριθμός σύγχρονων αναπαραστάσεων. Αυτό δεν αποτελεί απαραίτητα μειονέκτημα αλλά, αντίθετα, τονίζει τον διδακτικό, αναπαραστατικό τους ρόλο. Στα δύο πρώτα διεξάγονται μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα για σχολεία. Για την επίτευξη των σκοπών τους απαιτούν δαπανηρές εγκαταστάσεις και ειδικευμένο προσωπικό.

⁵³ Δαμιανίδης (2001, 25-29). Στο συγκεκριμένο άρθρο βασίζονται κυρίως οι παρατηρήσεις που ακολουθούν στο Κεφάλαιο Γ'.

Γ.1.2. Γενικά Ναυτικά Μουσεία / Συλλογές Τοπικής Κλίμακας

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα Ναυτικά Μουσεία Χίου, Οινουσσών, Θήρας και Γαλαξιδίου, το Ιστορικό Αρχείο-Μουσείο Ύδρας⁵⁴ και το Μουσείο Ναυτικής Παράδοσης και Σπογγαλιείας Λήμνου. Επιπλέον, θα μπορούσαμε να προσθέσουμε τα Ναυτικά Μουσεία Ανδρου, Μάνης και Ιθάκης.

Χαρακτηριστικό των μουσείων αυτών είναι ότι οι συλλογές τους αναφέρονται κυρίως σε μια συγκεκριμένη ναυτική περιοχή. Στην παρουσίαση των συλλογών δεν ακολουθείται χρονολογική σειρά, καθώς το υλικό τους περιορίζεται συνήθως στους δύο τελευταίους αιώνες. Οι εκθέσεις βασίζονται στην κοινή πηγή προέλευσης των εκθεμάτων (δωρεές ή κοινά εικαστικά χαρακτηριστικά). Έτσι, απουσιάζει το σενάριο που θα κάλυπτε την ανάγκη συστηματικής, αφηγηματικής οργάνωσης, πλαισιωμένης με ανάλογο εποπτικό υλικό. Κυριαρχεί όμως η παρουσία αυθεντικών αντικειμένων, γεγονός που αναβαθμίζει τον ερευνητικό τους ρόλο και αντισταθμίζει την μουσειοδιδακτική έλλειψη. Τα περισσότερα υποφέρουν από έλλειψη χώρου και κακή τεκμηρίωση των εκθεμάτων τους, εξαιτίας της έλλειψης κατάλληλου προσωπικού ή συνεργατών, ενώ επιπλέον μειονέκτημα αποτελεί η απουσία χρήσης νέων τεχνολογιών που θα μπορούσαν ενδεχομένως να καλύψουν τα θεματικά κενά με εικονικές αναπαραστάσεις και αφηγήσεις.

Γ.1.3. Θεματικά Ναυτικά Μουσεία / Συλλογές Εθνικής Εμβέλειας

Στην πραγματικότητα τα μουσεία αυτά βρίσκονται ακόμα στο στάδιο της εξαγγελίας ίδρυσής τους. Τέτοια είναι το Μουσείο Εμπορικής Ναυτιλίας στον Πειραιά και το Μουσείο Ναυπηγικής στο Πέραμα. Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της κατηγορίας είναι ότι παρουσιάζει κάποιο ειδικό ναυτικό θέμα, αλλά γίνεται προσπάθεια αυτό να καλυφθεί σε εθνική κλίμακα. Τα μουσεία αυτά μπορούν να θεωρηθούν θεματικά «δεύτερης γενιάς»⁵⁵. Η υλοποίησή τους όμως, παρ' όλο τον πολλά υποσχόμενο ρόλο, προσκρούει σε κακό σχεδιασμό ή σε ιδιαίτερα φιλόδοξο, αρχικό σχεδιασμό, που περικόπτεται στην πορεία εις βάρος του μουσειολογικού αποτελέσματος, εξαιτίας παρεμβολών εξωγενών παραγόντων. Τέτοιοι παράγοντες αποτελούν ο καιροσκοπισμός και η διαμάχη συμφερόντων τα οποία αναπτύσσονται πίσω από τη χρηματοδότηση έργων μεγάλης κλίμακας. Ευτυχώς δεν λείπουν και τα παραδείγματα υπεύθυνης επιμονής, όπως αυτής του Δήμου Περάματος για τη δημιουργία του Μουσείου Ναυπηγικής, ο οποίος κατάφερε να εξασφαλίσει κοινοτικούς πόρους για την υλοποίησή του⁵⁶.

Γ.1.4. Θεματικά Ναυτικά Μουσεία / Συλλογές Τοπικής Κλίμακας

Τέτοια θεματικά μουσεία αποτελούν το ΝΜΚ, το Μουσείο Ναυτικής Τέχνης Σύμης, το Νεώριο στο Ναυτικό Μουσείο Σύρου και η Ναυτική Συλλογή Χριστόπουλου. Θα προσθέταμε επιπλέον το τμήμα της έκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Μεγίστης και το τμήμα της έκθεσης για την Αλιεία του Μουσείου Κρητικής Εθνολογίας στους Βώρους.

⁵⁴ Αποτελεί ίσως το καλύτερο παράδειγμα της ομάδας με σημαντική προσπάθεια για ορθή προβολή, έκθεση και οργάνωση του και δράσεις. Βλ. Αδαμοπούλου-Παύλου (1999).

⁵⁵ Δαμιανίδης (2001, 28).

⁵⁶ Δαμιανίδης (2001, 28).

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν μουσεία με ειδική ναυτική θεματολογία (ναυσιπλοΐα, ναυπηγική, σπογγαλιεία, αλιεία), η οποία αναφέρεται σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Τα εκθέματά τους είναι κυρίως αυθεντικά και προσφέρονται ιδιαίτερα για την ανάπτυξη του μουσειοπαιδαγωγικού τους ρόλου μέσα από εξειδικευμένα ελκυστικά προγράμματα. Εντούτοις, μέχρι στιγμής πάσχουν από την έλλειψη προσωπικού, χώρων και πόρων με αποτέλεσμα τις περισσότερες φορές οι εκθέσεις τους να είναι ελκυστικές, λόγω του είδους τους και της συγκινησιακής φόρτισης που προκαλούν. Στην πραγματικότητα όμως στερούνται μουσειολογικής οργάνωσης που θα μπορούσε να τα εξελίξει σε δραστήριους μουσειακούς οργανισμούς.

Μια πρόταση που κερδίζει υποστηρικτές τα τελευταία χρόνια αφορά στην μετατροπή κάποιων από τα θεματικά μουσεία γενικής κλίμακας σε τοπικά, ούτως ώστε να μπορέσουν να εκμεταλλευτούν τις δυνατότητές τους για ανάπτυξη σε πιο περιορισμένο επίπεδο και να καταστούν αποτελεσματικότερα.

Γ.1.5. Μουσειακά Σκάφη

Τα χαρακτηριζόμενα ως μουσειακά σκάφη παρουσιάζουν δύο υποκατηγορίες: τα σιδερένια σκάφη τα οποία είναι κατασκευασμένα στο εξωτερικό και τα παραδοσιακά ξύλινα σκάφη που είναι κατασκευασμένα στην Ελλάδα. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν το Θωρηκτό «Γ. Αβέρωφ», το ατμοκίνητο καλωδιακό «Θαλής ο Μιλήσιος» και το ιστιοφόρο «Ευγένιος Ευγενίδης». Στη δεύτερη ανήκουν είκοσι πέντε περίπου σκάφη που αντιμετωπίζονται ως μουσειακά εκθέματα, μεταξύ αυτών και τα τρία σκάφη του Δήμου Καλυμνίων. Αρκετά από αυτά έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα μνημεία από το Υπουργείο Πολιτισμού.

Ως μουσείο λειτουργεί μόνο το Θωρηκτό «Γ. Αβέρωφ»⁵⁷, υπό την αιγίδα του Πολεμικού Ναυτικού. Το μουσείο λειτουργεί υποδειγματικά, με επιμελημένες επεμβάσεις αποκατάστασης, παιδαγωγικά προγράμματα, ηλεκτρονικές εκδόσεις (CD-ROM), κλπ. Για τα υπόλοιπα, η κατάσταση διατήρησης ποικίλει. Η πρόταση για τη δημιουργία Άλσους Ναυτικής Παράδοσης⁵⁸ στο Τροκαντερό του Φαλήρου βρίσκεται ακόμα στο στάδιο της μελέτης, παρά το ότι φιλοξενούνται ήδη εκεί, πέρα του Θωρηκτού «Γ. Αβέρωφ», το «Ευγένιος Ευγενίδης», το πειραματικό σκάφος Τριήρης «Ολυμπιάς» και το «Θαλής ο Μιλήσιος».

Για τα υπόλοιπα παραδοσιακά σκάφη είτε δεν γίνεται επί του παρόντος καμία προσπάθεια διατήρησης είτε για μερικά απ' αυτά γίνονται προσπάθειες αποκατάστασης. Σε κανένα όμως δεν λειτουργεί κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, αν και η κατασκευή, ο εξοπλισμός και η ιστορία τους θα μπορούσαν να εμπνεύσουν ιδιαίτερα τέτοια σενάρια. Απαγορευτικός παράγοντας για την αποκατάστασή τους είναι το υψηλό απαιτούμενο κόστος. Επίσης, η αποκατάστασή τους, εάν δεν γίνει με τη συνεργασία ειδικών, ενέχει τον κίνδυνο να εκπέσει σε «ωραιοποιήσεις» και «αναπαλαιώσεις»⁵⁹ χωρίς πραγματική τεκμηρίωση.

⁵⁷ On-line στη διεύθυνση: <http://users.hol.gr/%7Ebsaverof/>

⁵⁸ Το Πολιτιστικό Άλσος της Ελληνικής Ναυτικής Παράδοσης στο Φαληρικό Όρμο (ενημερωτικό φυλλάδιο).

⁵⁹ Δαμιανίδης (2001, 28).

Γ.1.6. Εκθέσεις Αρχαίων Εναλίων Ευρημάτων

Τέλος, θα προσθέταμε μία ακόμη μικρή ομάδα μουσειακών χώρων που έχουν σχέση με τη ναυτική δραστηριότητα. Αυτή των αρχαιολογικών μουσείων με εκθέσεις αρχαίων ναυαγίων ή φορτίων.

Στην ομάδα αυτή εντάσσεται η έκθεση του Ναυαγίου των Ιρίων στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σπετσών⁶⁰ (Εικόνα 15) και δύο μόνιμες εκθέσεις αμφορέων και άλλου υλικού προερχόμενου από αρχαία ναυαγία στο Φρούριο της Πύλου⁶¹. Οι δύο εκθέσεις στην Πύλο λειτουργούν τους θερινούς μήνες από το 1999. Η έκθεση του Ναυαγίου των Ιρίων λειτουργεί τους θερινούς μήνες από το 1998. Η μουσειολογική προσέγγιση και στις δύο περιπτώσεις εμφανίζεται με ιδιαίτερες αξιώσεις, ενώ έχουν εκδοθεί παράλληλα καλαίσθητοι οδηγοί. Η έκθεση του ναυαγίου των Ιρίων αποτελεί το μόνο παράδειγμα συνολικής έκθεσης ναυαγίου στην Ελλάδα. Ενώ αντίστοιχα, οι εκθέσεις αμφορέων και θαλάσσιων αρχαιολογικών ευρημάτων είναι οι μόνες που έχουν γίνει έως τώρα με αυτό το περιεχόμενο. Αμφορείς προερχόμενοι από τη θάλασσα συναντούνται σε διάφορες αρχαιολογικές και μη εκθέσεις μουσείων, με κοινό χαρακτηριστικό πάντοτε την απουσία πληροφόρησης, πέρα από τη χρονολογία και τον τύπο τους, εάν υπάρχουν.

Στη συνέχεια θα παρατεθεί η περιγραφή των υπόλοιπων μουσείων που έχουν ως κύριο ή δευτερεύον θέμα τη σπογγαλιεία και ακολούθως θα εξεταστούν ως παραδείγματα οι περιπτώσεις των τριών κυρίων ναυτικών μουσείων της χώρας, τα οποία παρουσιάζουν και τις μουσειολογικές τάσεις με τις μεγαλύτερες αξιώσεις.

Γ.2. ΣΠΟΓΓΑΛΙΕΥΤΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

Γ.2.1. Δημοτικό Λαογραφικό Ναυτικό Μουσείο Σύμης⁶²

Η Σύμη ακολούθησε παράλληλη με την Κάλυμνο πορεία στην ανάπτυξη της σπογγαλιείας μέχρι και το Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε παρήκμασε. Το μουσείο άρχισε να δημιουργείται από το 1983 με πρωτοβουλία του Τάσου Αναστασιάδη, τελευταίου παραδοσιακού μηχανουργού της Σύμης. Η συλλογή περιλαμβάνει εκθέματα από τα παλιά ναυπηγεία, τα μηχανουργεία και τα σπίτια του νησιού. Από το 1990 στεγάστηκε και λειτουργεί σε ένα αντιπροσωπευτικό νεοκλασικό σπίτι της εποχής της ακμής του νησιού, εκεί όπου βρισκόταν παλαιότερα ο κεντρικός ταρσανάς, στο Γιαλό.

Το μουσείο στοχεύει γενικά στην παρουσίαση της ναυπηγικής τέχνης της Σύμης. Διαθέτει όμως και τμήμα αφιερωμένο στη σπογγαλιεία, με εκθέματα όπως σκάφανδρα,

⁶⁰ Βλαχάκη (1999, 26-29), Βλαχάκη (χχ., 70-76), Από την ενάλια Κύπρο στον μυχό του πολυδίφιου Άργους. Το ναυάγιο του Ακρωτηρίου Ιρίων (1998).

⁶¹ Επί νήα θοήν και θίνα θαλάσσης (1999), Αμφορείς και θάλασσα (1999).

⁶² Οι πληροφορίες σχετικά με το μουσείο της Σύμης προέρχονται από το Δαμιανίδης (1998γ, 24), την ιστοσελίδα <http://3lyk-n-filad.att.sch.gr/sponges/Good/Vagelis/tema11.htm> και από τηλεφωνική συνομιλία με το δήμαρχο Σύμης κ.ο Παπακαλοδούκα Ελευθέριο και τη φύλακα του μουσείου κα Άννα Μανίκαλη. Η περαιτέρω έρευνα στο διαδίκτυο δεν απέδωσε άλλα στοιχεία. Το μουσείο εμφανίζεται μόνο στα Ναυτικά Μουσεία, στον ιστόχωρο του Υπουργείου Πολιτισμού (<http://www.culture.gr/>), αναφέρεται όμως ότι η συγκεκριμένη ιστοσελίδα βρίσκεται υπό κατασκευή.

καταδυτικές μηχανές, είδη σφουγγαριών, σκανδαλόπετρες και σπογγαλιευτικό εξοπλισμό, καθώς και ομοιώματα σπογγαλιευτικών σκαφών.

Η έκθεση πραγματοποιείται στις δύο αίθουσες του ισογείου. Στη δεύτερη αίθουσα εκτίθεται το σκάφανδρο και η αεραντλία, όμως αντικείμενα σχετικά με τη σπογγαλιεία (σκανδαλόπετρες, κλούβες, κλπ.) υπάρχουν και στην πρώτη αίθουσα. Ο όροφος χρησιμοποιείται ως χώρος εκδηλώσεων. Σε αυτόν εκτίθενται χαρτογραφικό υλικό και πίνακες.

Το μουσείο λειτουργεί καθημερινά από τις 10:00πμ. έως τις 3:00μμ. κατά τους θερινούς μήνες (Ιούλιο – Οκτώβριο). Δεν διαθέτει οδηγό ή άλλο πληροφοριακό υλικό προς τους επισκέπτες, πλην κάποιων λεζαντών στην έκθεση. Υπάγεται στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Σύμης. Ο Δήμος έχει προκηρύξει διαγωνισμό για την εκδήλωση πρόθεσης εκπόνησης μελέτης σχετικά με την επανεκθεση της συλλογής του μουσείου.

Στην παρούσα κατάσταση το μουσείο «έχει μεγάλες δυνατότητες [με την αυθεντικότητα της συλλογής του και συνεπώς τις ερευνητικές του προοπτικές] αλλά βρίσκεται στην αφάνεια λόγω της κακής οργάνωσής του»⁶³

Γ.2.2. Μουσείο Ναυτικής Παράδοσης και Σπογγαλιείας - Λήμνος⁶⁴

Το «Μουσείο Ναυτικής Παράδοσης και Σπογγαλιείας» βρίσκεται στη Νέα Κούταλη της Λήμνου, αλλά δεν είναι ακόμα επισκέψιμο, παρά το γεγονός ότι η συλλογή του είναι παλαιότερη από εκείνες του ΝΜΚ και του μουσείου της Σύμης.

Η συλλογή περιλαμβάνει τον πλήρη εξοπλισμό του συστήματος κατάδυσης με σκάφανδρο, ιστορικά στοιχεία από την παλιά πατρίδα των Κουταλιανών, είδη σφουγγαριών και αρχαία αντικείμενα που ανέλκυσαν Κουταλιανοί σφουγγαράδες από το βυθό. Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει 106 αντικείμενα, στην πλειονότητα τους αμφορείς από αρχαία ναυαγία της Ανατολικής Μεσογείου. Τα αντικείμενα αυτά ξεκίνησε να συλλέγει από τη δεκαετία του 1960 ο τότε διευθυντής του Δημοτικού σχολείου, Ιορδάνης Αλευρόπουλος, που το 1963 κατάφερε να εξασφαλίσει άδεια δημιουργίας συλλογής αρχαιοτήτων.

Το μουσείο βρίσκεται στη φάση οργάνωσης της έκθεσής του σε συνεργασία με τις Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού. Εξασφάλισε πόρους από το πρόγραμμα Leader με πρωτοβουλία του Δήμου Νέας Κούταλης και πρόκειται να ανοίξει για το κοινό το Πάσχα του 2004⁶⁵. Η έκθεση του μουσείου οργανώνεται με βάση το διδακτικό σενάριο που θα του επιτρέψει να παίξει ουσιαστικό ρόλο στην πολιτιστική δραστηριότητα του νησιού. Εντούτοις, από αυτήν απουσιάζουν οι νέες τεχνολογίες, εφόσον ο προγραμματισμός ξεκίνησε από το 1994. Το γεγονός είναι ενδεικτικό της κατάστασης των τοπικών πρωτοβουλιών. Για να ολοκληρωθούν χρειάζονται αρκετά χρόνια, οπότε όταν φτάνουν στο στάδιο της υλοποίησής τους είναι ήδη ξεπερασμένες⁶⁶.

⁶³ Δαμιανίδης (2001, 27).

⁶⁴ Οι πληροφορίες σχετικά με το μουσείο προέρχονται από το Δαμιανίδης (1998γ, 25) και την ιστοσελίδα <http://3lyk-n-filad.att.sch.gr/sponges/Good/Vagelis/tema11.htm> η οποία αντιγράφει στην ουσία τις σχετικές πληροφορίες από άρθρο του Δαμιανίδη.

⁶⁵ Η πληροφορία από συνομιλία με τον κ. Κ. Δαμιανίδη (1-10-03).

⁶⁶ Δαμιανίδης (2001, 27).

Γ.2.3. Αρχαιολογική Συλλογή Μεγίστης - Καστελλόριζο⁶⁷

Η συλλογή υπάγεται στην ΚΒ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και στεγάζεται σε διώροφο κτίριο, χρονολογούμενο από την εποχή της Φραγκοκρατίας, με αυλή και περίβολο με επάλξεις, στη θέση Κάβος. Το μουσείο δημιουργήθηκε για να στεγάσει αρχαιολογικά ευρήματα και δείγματα του λαϊκού πολιτισμού προερχόμενα από το Καστελλόριζο.

Το μουσείο περιλαμβάνει τρεις ενότητες: Αρχαιολογική, Βυζαντινή και Λαογραφική. Στο χώρο του ισογείου εκτίθενται αρχαίοι αμφορείς από ναυάγια, λίθινες άγκυρες και σκανδαλόπετρες. Σε δεύτερο μικρό δωμάτιο εκτίθεται πλήρης μηχανισμός κατάδυσης με σκάφανδρο που περιλαμβάνει φόρεμα, περικεφαλαία, παπούτσια, βάρη και αεραντλία-«κάσα» με σωλήνες. Επάνω στην αεραντλία υπάρχουν δύο ομοιώματα παραδοσιακών σκαφών.

Η απομόνωση του σκαφάνδρου και της αεραντίας σε ιδιαίτερο χώρο παρέχει ιδιαίτερα θετικό αισθητικό αποτέλεσμα, το οποίο εντείνεται με χαμηλό φωτισμό και τους λιθοκτιστούς τοίχους που περιβάλλουν το χώρο. Στον προθάλαμο οι αμφορείς είναι εκτεθειμένοι παρατακτικά, ενώ οι άγκυρες και οι σκανδαλόπετρες βρίσκονται στο δάπεδο ή αναρτημένες με σχοινιά στους πλαϊνούς τοίχους (Εικόνα 16).

Οι παραπάνω συλλογές για τη διάσωση της σπογγαλιευτικής κληρονομιάς προέκυψαν, όπως και το ΝΜΚ, από τοπικές πρωτοβουλίες (ιδιώτες, δήμους), με εξαίρεση τη μικρή έκθεση στην Αρχαιολογική Συλλογή Μεγίστης (Δημόσιο). Έτσι, οι μουσειακές πρακτικές και οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν στηρίχτηκαν στις περιορισμένες μουσειολογικές γνώσεις των δημιουργών τους και επηρεάστηκαν άμεσα από την έλλειψη οικονομικών πόρων και εξειδικευμένου προσωπικού για την εξέλιξή τους, παρά την εμφανή επιθυμία για τη διατήρηση της παράδοσης. Το ίδιο φαινόμενο παρουσιάζεται και στα περισσότερα από τα παρεμφερούς θεματολογίας μικρά ναυτικά μουσεία της χώρας, τα οποία αποτελούν και την πλειονότητα των συναφών με το ΝΜΚ μουσείων.

Γ.3. ΚΥΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΑΥΤΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

Γ.3.1. Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος⁶⁸

Το Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος αποτελεί το μεγαλύτερο στον ελληνικό χώρο. Ιδρύθηκε το 1949 και από το 1971 στεγάζεται στο κτίριο της Μαρίνας Ζέας στον Πειραιά. Είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, σωματείο κοινωφελές, μη κερδοσκοπικό. Σκοποί του μουσείου είναι η αναζήτηση, περισυλλογή, συγκέντρωση, συντήρηση, διαφύλαξη και έκθεση των αντικειμένων που έχουν σχέση με την επίδοση των Ελλήνων στα θαλάσσια έργα από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα. Στους σκοπούς του περιλαμβάνεται

⁶⁷ Τα σχετικά στοιχεία από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού (<http://www.culture.gr/2/21/211/21122m/g211vm05.html>), από σχετικό φυλλάδιο του Υπουργείου Πολιτισμού, Μουσείο Καστελλορίζου (2000).

⁶⁸ Οι πληροφορίες από το σχετικό ενημερωτικό φυλλάδιο του μουσείου, το Τριάντη (χχ. β) και την ιστοσελίδα του ΥΠΠΟ για τα Ναυτικά Μουσεία (<http://www.culture.gr/>). Η αναφερόμενη επίσης ως κύρια ιστοσελίδα του μουσείου (<http://www.hmm.eexi.gr>) παρουσιάζει πρόβλημα και δεν κατέστη δυνατόν να την επισκεφθούμε.

ακόμη η μελέτη και τεκμηρίωση της ναυτικής κληρονομιάς και γενικά η καλλιέργεια της αγάπης των νέων για τη θάλασσα, γεγονός που εκπληρώνει την παιδαγωγική αποστολή του μουσείου.

Στις δέκα μεγάλες αίθουσές του (1850 τ.μ.) παρουσιάζεται η ναυτική πορεία του ελληνισμού από την αρχαιότητα έως σήμερα, με 2000 περίπου αντικείμενα, ταξινομημένα χρονολογικά και θεματικά. Στην πρώτη αίθουσα βρίσκεται η ναυτική πινακοθήκη με θαλασσογραφίες, προσωπογραφίες και πίνακες με ναυτικά θέματα, η οποία λειτουργεί ταυτόχρονα ως χώρος εκδηλώσεων. Στη δεύτερη παρουσιάζεται η ναυτική δραστηριότητα κατά την αρχαιότητα. Η τρίτη αίθουσα ενσωματώνει ένα τμήμα των μακρών τειχών και αρχιτεκτονικά μέλη από τους νεώσοικους του Πειραιά. Στην τέταρτη παρουσιάζονται εκθέματα από τη Βυζαντινή περίοδο μέχρι τον 18ο αιώνα, καθώς και αντικείμενα από τη θαλαμηγό «Χριστίνα» του Ωνάση. Στην πέμπτη παρουσιάζεται η ναυτική πλευρά της Επανάστασης του 1821. Στην έκτη υπάρχουν εκθέματα σχετικά με τη ναυτική ιστορία από το 1830 έως τους Βαλκανικούς Πολέμους. Η έβδομη αίθουσα είναι αφιερωμένη στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Τέλος, στην όγδοη και την ένατη παρουσιάζεται η εξέλιξη του εμπορικού ναυτικού.

Η έκθεση είναι επισκέψιμη με γραμμική πορεία. Η παρουσίαση των εκθεμάτων γίνεται με τον «παραδοσιακό» παρατακτικό τρόπο, με αναρτημένο στους τοίχους υλικό, καθώς και αντικείμενα μέσα σε κρυστάλλινες προθήκες. Υπάρχει επαρκές ενημερωτικό υλικό (λεζάντες, κείμενα) αλλά γενικά η έλλειψη χώρου, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των εκθεμάτων και οι επιμήκεις αίθουσες του κτιρίου «κουράζουν» κατά την άποψή μας τον επισκέπτη (Εικόνα 17).

Στο χώρο του μουσείου υπάρχει ακόμη συλλογή χαρτών, η μεγαλύτερη ναυτική βιβλιοθήκη με 12.000 τόμους και φωτογραφικό αρχείο με φωτογραφικό και κινηματογραφικό υλικό. Η βιβλιοθήκη είναι ταξινομημένη ηλεκτρονικά με το σύστημα DEWEY. Στους επισκέπτες παρέχεται ενημερωτικό φυλλάδιο. Πραγματοποιούνται επίσης εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά 6-16 ετών. Το μουσείο είναι μέλος της Διεθνούς Ένωσης Ναυτικών Μουσείων (ICMM), και συμμετέχει ενεργά σε εθνικά και παγκόσμια συνέδρια, καθώς και σε εθνικές και διεθνείς εκθέσεις.

Γ.3.2. Ναυτικό Μουσείο Κρήτης⁶⁹

Το μουσείο εγκαινιάστηκε το 1973 και είναι το δεύτερο ναυτικό μουσείο που ιδρύθηκε στην Ελλάδα, με πρωτοβουλία και αυτό του Πολεμικού Ναυτικού. Είναι σωματείο μη κερδοσκοπικό και διοικείται από Συμβούλιο στο οποίο μετέχουν ο δήμαρχος Χανίων και ο διοικητής της Ναυτικής Βάσης Σούδας. Το μουσείο στεγάζεται σε ενετικό κτίριο στο λιμάνι των Χανίων.

Στην έκθεσή του περιλαμβάνονται μακέτες πλοίων αρχαίων και νεοτέρων, των νεωρίων και του ενετικού λιμανιού των Χανίων, διάφορα ναυτικά όργανα και συσκευές, πίνακες ζωγραφικής, προσωπογραφίες, αυθεντικό ιστορικό φωτογραφικό υλικό, ιστορικά κειμήλια, όπως στολές και άλλα ενθυμήματα, όπλα των αποβατικών επιχειρήσεων του 1912-13, κλπ. Όλα τα εκθέματα είναι ταξινομημένα κατά ιστορικές περιόδους: Εποχή Χαλκού - Κλασική και Ελληνιστική, Ενετική περίοδος, Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή,

⁶⁹ Οι πληροφορίες από το Μανιουδάκης (1992), Τριάντη (χχ.γ) και την ιστοσελίδα του ΥΠΠΟ για τα Ναυτικά Μουσεία (<http://www.culture.gr>).

Τουρκοκρατία, Αγώνας Ανεξαρτησίας, Βαλκανικοί Πόλεμοι, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και Μεταπολεμική Περίοδος.

Η έκθεση πραγματοποιείται στους δύο ορόφους του κτιρίου. Είναι αρκετά επιμελημένη με επεξηγηματικά δίγλωσσα κείμενα και λεζάντες (ελληνικά, αγγλικά) και χρησιμοποιεί προθήκες, αναρτήσεις στους τοίχους, ανδρείκελα, κοκ. (Εικόνα 18)

Στόχος του μουσείου είναι η διατήρηση της ναυτικής κληρονομιάς της Ελλάδας και ιδιαίτερα της Κρήτης και επιδιώκεται με: α) την απόκτηση, αγορά, δωρεά ή παραχώρηση κειμηλίων που έχουν άμεσα ή έμμεσα σχέση με τη ναυτική ιστορία των Ελλήνων β) την προκήρυξη διαγωνισμών και απονομή βραβείων για τη συγγραφή μελετών σχετικών με την ελληνική ναυτική ιστορία γ) τη διάθεση πιστώσεων για τη διενέργεια ιστορικών ερευνών σχετικών με το Ναυτικό ή την ανάθεση εκπόνησης μελετών και επιστημονικών εργασιών δ) την ανάπτυξη μέσω του μουσείου και την κατάλληλη προβολή της αγάπης για τη θάλασσα και ε) την έκδοση συγγραμμάτων, περιοδικών και μη, δελταρίων διάφορων εντύπων, καθώς και δημοσιεύσεων στον τύπο σχετικά με τη δραστηριότητα του μουσείου⁷⁰.

Στο μουσείο πραγματοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά, τα οποία συνδέονται με τα μαθήματα ιστορίας που παρακολουθούν στο σχολικό τους πρόγραμμα. Στην είσοδο υπάρχει πωλητήριο με σχετικές εκδόσεις, κάρτες και αναμνηστικά. Το μουσείο διαθέτει επίσης βιβλιοθήκη.

Γ.3.3. Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου – Μύκονος⁷¹

Το μουσείο είναι μη κερδοσκοπικό ίδρυμα και λειτουργεί από το 1985. Σκοπός του είναι η διατήρηση, προβολή και μελέτη της ελληνικής ναυτικής ιστορίας και παράδοσης και ειδικότερα η εξέλιξη και δραστηριότητα του εμπορικού πλοίου, κυρίως στην περιοχή του Αιγαίου. Στεγάζεται σε παραδοσιακό κτίριο του 19ου αιώνα στο κέντρο της Μυκόνου.

Στα εκθέματα του μουσείου περιλαμβάνονται ομοιώματα πλοίων από την προ-Μινωική περίοδο μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, ιστορικά ναυτιλιακά έγγραφα, σπάνια χαρακτηριστικά και χάρτες, αρχαία αντικείμενα, ναυτικά όργανα, εξαρτήματα και εργαλεία, καθώς και νομίσματα με ναυτικά θέματα από τον 5ο αι. π.Χ. μέχρι τον 5ο αι. μ.Χ. Στον κήπο του μουσείου εκτίθενται μαρμάρινα αντίγραφα επιτύμβιων στηλών που αναφέρονται σε ναυάγια και ναυτικούς που χάθηκαν στη θάλασσα. Το μουσείο αποκατέστησε επίσης και εκθέτει στον κήπο του το μηχανισμό παραδοσιακού φάρου, καθώς και το παραδοσιακό σκάφος / πέραμα «Ευαγγελίστρια» και το καλωδιακό ατμόπλοιο «Θαλής ο Μιλήσιος». Τα δύο σκάφη φιλοξενήθηκαν κατά καιρούς από το Πολεμικό Ναυτικό στο Τροκαντερό του Παλαιού Φαλήρου, όπου βρίσκεται το πλοίο-μουσείο Θωρηκτό «Γ. Αβέρωφ» και όπου πρόκειται να κατασκευαστεί το Άλσος Ναυτικής Παράδοσης.

Η έκθεση είναι ιδιαίτερα επιμελημένη με επεξηγηματικό πληροφοριακό υλικό (κείμενα, λεζάντες), ενώ το μουσείο διαθέτει οδηγό και ενημερωτικό φυλλάδιο και έχει πραγματοποιήσει μέχρι στιγμής διάφορες εκδόσεις σε σχετικά με τους σκοπούς του θέματα. Το μουσείο διαθέτει επίσης γραφεία στον Πειραιά, αξιόλογη ιστοσελίδα και βιβλιοθήκη με 5.000 περίπου τόμους (Εικόνα 19).

⁷⁰ Μανιουδάκης (1992, 19-20).

⁷¹ *Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου* (1) και on-line στις διευθύνσεις: holidays-in-greece.com/cyclades/myk/aegean/museum1.htm και www.culture.gr/4/42/421/42104/42104e/g42104e1.html

Γ.4. ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ - ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εξετάζοντας, αντίστοιχα, το φαινόμενο των ναυτικών μουσείων σε διεθνή κλίμακα διαπιστώνεται ότι οι εξελίξεις που έχουν επιτευχθεί στα μουσεία αυτά βρίσκονται ήδη πολύ μπροστά σε σχέση με την Ελλάδα. Ο μεγαλύτερος αριθμός των ναυτικών μουσείων σε Ευρώπη και Αμερική παρουσιάζονται ως ολοκληρωμένοι μουσειακοί οργανισμοί από άποψη μουσειολογικής έκφρασης και παράλληλων δράσεων. Εμφανίζονται με πληθώρα διευθύνσεων στο διαδίκτυο, οι περισσότερες από τις οποίες διαθέτουν ιδιαίτερα αξιόλογο περιεχόμενο και χρήση των δυνατοτήτων που προσφέρει η δικτυακή παρουσία. Αντίστοιχα, οι εκθέσεις τους παρουσιάζονται με ιδιαίτερα ελκυστικό και διδακτικό τρόπο, δίνοντας στον επισκέπτη τη δυνατότητα να αποκτήσει συνολική εικόνα από τα εκτεθειμένα αντικείμενα με τη δημιουργία σκηνικών χώρων, όπου τα αντικείμενα παρουσιάζονται ως μονάδες ευρύτερων συνόλων. Τέτοια χαρακτηριστικά παραδείγματα, όπου παρουσιάζονται μάλιστα συσκευές κατάδυσης (σκάφανδρα) εμφανίζονται, λόγου χάριν, στο Diving Museum Espalion⁷² στη Γαλλία (Εικόνα 20) και στο Guernsey Maritime Museum στα Guernsey Islands (Εικόνα 21).

Επιπλέον, τα μουσεία αυτά αναπτύσσουν εκπαιδευτικά προγράμματα και δραστηριότητες με συμμετοχή του κοινού και πραγματοποιούν προγράμματα πειραματικής δράσης (Ναυτικό Μουσείο του Roskilde⁷³, Δανία – Εικόνα 22) ή κατασκευάζουν πειραματικά μοντέλα παλαιότερων τύπων σκαφών (Museum für Antike Schifffahrt, Mainz, Γερμανία⁷⁴). Ταυτόχρονα οι εκθέσεις τους περιλαμβάνουν ακόμα και σκάφη μεγάλων διαστάσεων με τον πλήρη εξοπλισμό τους (π.χ. Μουσείο Vasa, Στοκχόλμη, Σουηδία⁷⁵ - Εικόνα 23), τα οποία είναι τοποθετημένα με τέτοιο τρόπο που να εξασφαλίζουν τη δυνατότητα του κοινού να περιηγηθεί στους χώρους τους και να αποκτήσει συνολική εικόνα τους (National Museum, Κοπεγχάγη, Δανία – Εικόνα 24), με τη χρήση αντιγράφων, αναπαραστάσεων και νέων τεχνολογιών. Είναι χαρακτηριστικοί για παράδειγμα οι στόχοι του Maritime Museum of British Columbia όπου αναφέρεται: «*The Maritime Museum of British Columbia is committed to promoting, presenting and interpreting to the residents of British Columbia and their visitors our vibrant maritime heritage, through stimulating exhibits and dynamic educational and performing arts programs. On an ongoing basis, the museum will collect, document, preserve, store, study and display artefacts, scientific and technological specimens, works of art and archival material of maritime interest*»⁷⁶.

Βεβαίως, δεν λείπουν και οι υπερβολές αναπαραστάσεων, στις οποίες υπεισέρχεται η έννοια του θεάματος. Στο Bodrum Museum of Underwater Archaeology⁷⁷ (Αλικαρνασός, Τουρκία) για παράδειγμα, το οποίο οργανώθηκε κυρίως από το αμερικάνικο Institute of Nautical Archaeology, ενώ υπάρχει αρκετά καλή απόδοση της έκθεσης, η παρεμβολή φυλάκων ντυμένων ως μελών του πληρώματος των αρχαίων πλοίων αποτελεί υπερβολή (Εικόνα 25).

⁷² On-line στη διεύθυνση: <http://www.divingheritage.com/>

⁷³ Maritime Archaeology Newsletter from Roskilde 3

⁷⁴ Mees A. - Pferdehirt B. (2002)

⁷⁵ Vasa Museum, on-line στη διεύθυνση: <http://www.vasamuseet.se/indexeng.html> και Μπούνια (1999α, 8-12).

⁷⁶ Maritime Museum of British Columbia, on-line στη διεύθυνση: <http://mmbc.bc.ca/>

⁷⁷ Bodrum Museum of Underwater Archaeology, on-line στη διεύθυνση: <http://www.bodrum-museum.com/depts/entrance.htm>

Στην έρευνα που διενεργήθηκε δεν εντοπίστηκε κάποιο σπογγαλιευτικό μουσείο παρά μόνο το Spongeorama⁷⁸ στο Tarpon Spring στην Φλόριντα των ΗΠΑ, το οποίο στην πραγματικότητα δεν είναι μουσείο, αλλά χώρος τουριστικού θεάματος. Προβάλλει σε μεγάλες οθόνες με ηχητικά εφέ δραματοποιημένους τους κινδύνους που διέτρεχαν οι σφουγγαράδες για να προκαλέσει το ενδιαφέρον των τουριστών. Στο πλαίσιο μουσείων καταδυτικής ή ναυτικής ιστορίας εκτίθενται, απλά, εξοπλισμοί κατάδυσης οι οποίοι δίνουν ενδείξεις για έναν ελκυστικό και διδακτικό τρόπο έκθεσης του υλικού του ΝΜΚ (βλ. Εικόνες 20-25).

Σε μια συνοπτική αποτίμηση όλων των παραπάνω καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι τα ναυτικά μουσεία στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν προβλήματα ανάπτυξης ή προσαρμογής στις νέες μουσειολογικές τάσεις που καθορίζουν το μουσείο ως οργανισμό ερευνητικό, εκπαιδευτικό και ψυχαγωγικό. Εκ των πραγμάτων καλύτερη αντιμετώπιση των προβλημάτων συναντάται στις ελάχιστες περιπτώσεις των μεγάλων ναυτικών μουσείων, ενώ στα περιφερειακά το αξιόλογο υλικό τους παραμένει, κατά κανόνα, αναξιοποίητο ερευνητικά ή μουσειολογικά. Οι προοπτικές εξέλιξης των περιφερειακών μουσείων και συλλογών, σε επίπεδο που να καταστούν δρώντες οργανισμοί σε αλληλόδραση με την κοινωνία και να αξιοποιήσουν τις νέες τεχνολογίες για την πλήρη ανάπτυξή τους, παραμένουν δύσκολες. Ενδεικτική της κατάστασης είναι η εξαγγελία, πριν από 11 χρόνια, της ίδρυσης του Άλσους Ναυτικής Παράδοσης το οποίο δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Βαρβιτσιώτης⁷⁹ «... πρώτη ενέργεια ήταν να ελλιμενισθεί στην προβλήτα που κατασκευάστηκε το Θωρηκτό Αβέρωφ, οι εσωτερικοί χώροι του οποίου αποκαταστάθηκαν πλήρως, ενώ κατά καιρούς έχουν ελλιμενισθεί ορισμένα κλασσικά πλοία κυρίως ιστιοφόρα (Θαλής ο Μιλήσιος, Ευγένιος Ευγενίδης, Ευαγγελιστρία, Τριήρης Ολυμπιάς). Ακολούθως με πιστώσεις που διατέθηκαν από το ΓΕΝ διενεργήθηκε αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για το κτίριο του Ναυτικού Μουσείου και τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου. Οι ενέργειες πάγωσαν το 1994. Σχεδόν 10 χρόνια από τότε όλες οι προσπάθειες του τότε προέδρου του Ιδρύματος Ναυάρχου Ευάγ. Λαγάρα όσο και των δύο διαδόχων του δε φάνηκε να συγκινούν κανένα. Η ευκαιρία ανάπτυξης της περιοχής εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων φαίνεται να χάνεται οριστικά, ενώ με την παρούσα πορεία των πραγμάτων η έκταση των 22 στρεμμάτων φοβάμαι ότι θα διατεθεί για άλλους σκοπούς...». Ενδεικτική επίσης του ίδιου κλίματος είναι η συζήτηση για τη δημιουργία Δικτύου Ναυτικών Μουσείων, η οποία είχε γίνει στην Γ' Συνάντηση Ναυτικών Μουσείων το 2000, χωρίς και πάλιν να έχει προχωρήσει στην υλοποίησή της⁸⁰.

Ενδιαφέρον έχει η εκτίμηση του Δαμιανίδη⁸¹ ότι: «Όπως και να εξελίσσονται... οι επιμέρους απόπειρες» τα θεματικά ναυτικά μουσεία και συλλογές εθνικής κλίμακας είναι η κατηγορία με τις «μεγαλύτερες δυνατότητες ανάπτυξης ολοκληρωμένων προτάσεων για την επίτευξη του διπλού τους στόχου: την εκ παραλλήλου δηλαδή διάσωση και καταγραφή των τεχνικών και τη σφαιρική παρουσίαση της εξέλιξης που είχε η παραγωγική διαδικασία του κλάδου δια μέσου των αιώνων». Έτσι, παρά το γεγονός ότι το ΝΜΚ παρουσιάζεται σήμερα στην κατηγορία των θεματικών ναυτικών μουσείων τοπικής κλίμακας, φιλοδοξία της παρούσας μελέτης-πρότασης είναι να προτείνει την αναβάθμισή του ώστε να υπαχθεί στην κατηγορία των αντίστοιχων μουσείων εθνικής εμβέλειας, η οποία παρουσιάζει το πλεονέκτημα της ορθής και αποτελεσματικής εξέλιξης.

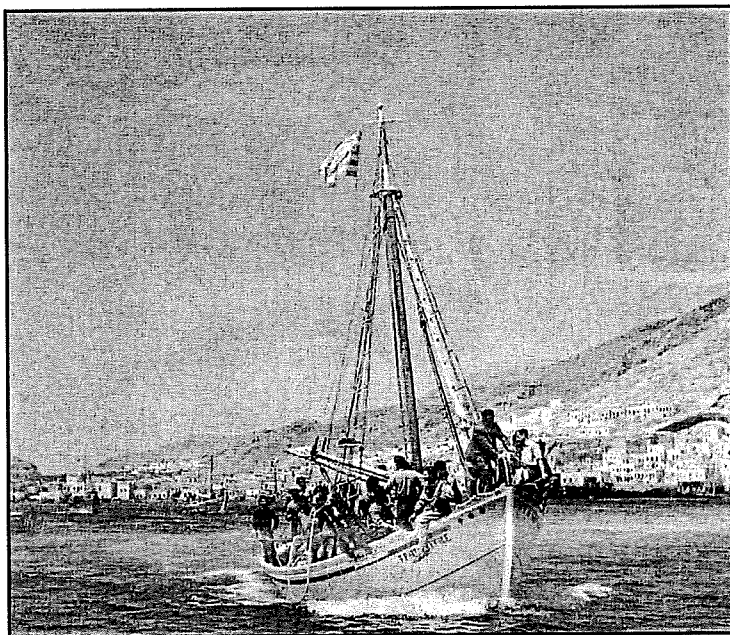
⁷⁸ Spongeorama, on-line στη διεύθυνση: <http://www.roadsideamerica.com/attract/FLTARsponge.html>

⁷⁹ Βαρβιτσιώτη (2002, 260).

⁸⁰ Γκαζή (2003,)

⁸¹ Δαμιανίδης (2001, 28).

Επιπλέον, η θεματολογία του ΝΜΚ παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα να αναφέρεται όχι μόνο σε μια παραγωγική διαδικασία και τις μεθόδους της ή το οικονομικό-κοινωνικό της αποτέλεσμα σε τοπικό επίπεδο, αλλά σε ένα φαινόμενο με παγκόσμια μοναδικότητα. Αυτό του δίνει τη δυνατότητα, αφενός να αναπτυχθεί με τρόπο που να προβάλλει αυτή την ιδιαιτερότητα και αφετέρου, υιοθετώντας το νέο ρόλο που καλούνται να παίξουν τα μουσεία και τις νέες τεχνικές και μέσα που χρησιμοποιούν να προσεγγίσει την καλυμνιακή κοινωνία. Έτσι, θα μπορέσει να συνδέσει τη δράση του με το κοινωνικό περιβάλλον και να αποτελέσει σημείο αναφοράς και μοχλό τοπικής ανάπτυξης. Η παγκόσμια εμπειρία των ναυτικών μουσείων και η δράση των μεγάλων ελληνικών ναυτικών μουσείων, με τα πλεονεκτήματα ή τις αδυναμίες που παρουσιάζουν, δίνουν τις κατευθύνσεις στις οποίες θα πρέπει να τείνει το ΝΜΚ, προκειμένου να επιτύχει το στόχο της μετάλλαξης και εξέλιξής του. Πέραν των ελληνικών ναυτικών μουσείων ιδιαίτερα θετική εικόνα παρουσιάζουν τα τεχνολογικά μουσεία (βλ. Κεφάλαιο Δ') από τα οποία επίσης μπορεί το ΝΜΚ να αντλήσει ανάλογη γνώση και εμπειρία.

Κεφάλαιο Δ΄

**Πρόταση Αναδιοργάνωσης
Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου**

Πρόταση αναδιοργάνωσης του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου

Δ.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Το ΝΜΚ χαρακτηρίζεται ως «*θεματικό ναυτικό μουσείο τοπικής κλίμακας*»⁸². Σε αντιδιαστολή, όμως, με τον τοπικό του χαρακτήρα έχει την ιδιαιτερότητα και τη δυνατότητα να συμπεριλαμβάνει στις συλλογές του τα κατάλοιπα της ανάπτυξης της σπογγαλιείας, όχι μόνο ως τοπικού φαινομένου, αλλά ως απόλυτη σχεδόν αποκλειστικότητα σε ελληνικό, μεσογειακό και διεθνές επίπεδο. Συνεπώς, προκειμένου να συμβαδίσει με τις σύγχρονες τάσεις ανάπτυξης μουσειακών οργανισμών, η «επανίδρυση» ενός τέτοιου μουσείου θα πρέπει να εξεταστεί υπό το πρίσμα των δύο παραπάνω παραμέτρων. Αυτό θα υπαγορεύσει τη μορφή του, είτε ως θεματικού μουσείου τοπικής εμβέλειας, είτε ως ερευνητικού κέντρου, του οποίου το μουσείο θα αποτελεί τμήμα.

Βασική θέση για τη διαχείριση ενός μουσείου και των συλλογών του είναι η παραδοχή ότι ο προκαθορισμός των στόχων και του πλαισίου, μέσα στο οποίο θα κινηθεί αποτελεί θεμελιώδη ανάγκη και όχι προαιρετική εργασία. Επομένως, απαιτείται συγκεκριμένη και επαγγελματική⁸³ στρατηγική για όλους τους τομείς της δραστηριότητάς του. Οι τομείς αυτοί περιλαμβάνουν αφενός τη συλλογή, την καταγραφή και τεκμηρίωση, την αποθήκευση και την ασφάλεια των συλλογών του και αφετέρου την προβολή των αντικειμένων και των πληροφοριών που τα συνοδεύουν, καθώς και τη συμμετοχή του μουσείου στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Σύμφωνα με τους επιστημονικούς⁸⁴ ορισμούς θα μπορούσαμε να ταυτίσουμε το μουσείο με τον οργανισμό, ο οποίος δρα ως χώρος καλλιέργειας, μάθησης, ανάπτυξης της γνώσης και ψυχαγωγίας. Ασχολείται με την έρευνα, διάσωση, αξιολόγηση και διάδοση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, υλικής και μη (προφορική παράδοση), με γνώμονα τον επισκέπτη ή μη επισκέπτη και τις ιδιαιτερότητες, ανάγκες και αντιλήψεις του. Έχει διαλεκτική σχέση με την κοινωνία που καλείται να υπηρετήσει σε τοπικό,

⁸² Δαμιανίδης (2001, 27). Βλ. Κεφάλαιο Γ'.

⁸³ Για το θέμα του επαγγελματισμού στη λειτουργία των μουσείων βλ. Karavagh (1994, 1-12), Σκαλτσά (2001, 221-24), Bieber (1999, 41-43), Γκαζή (2001, 186).

⁸⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Καταστατικού του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), ως μουσείο ορίζεται το «μόνιμο ίδρυμα, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξης της και ανοιχτό στο κοινό, το οποίο αποκτά, συντηρεί, μελετά, κοινοποιεί και εκθέτει υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του με σκοπό την έρευνα, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία» (ICOM, 1974). Ταυτόχρονα, ο ορισμός της Ένωσης Μουσείων της Μεγάλης Βρετανίας αναφέρει ότι: «Τα μουσεία δίνουν στους ανθρώπους τη δυνατότητα να ανακαλύπτουν συλλογές και να αντλούν έμπνευση, γνώση και ευχαρίστηση. Είναι ιδρύματα που συλλέγουν, προστατεύουν και κάνουν προσπάθια αντικείμενα και δείγματα του φυσικού κόσμου, τα οποία φυλάσσουν προς όφελος της κοινωνίας» (Ένωση Μουσείων της Μεγάλης Βρετανίας, 1998). Για την ελληνική πολιτεία «Ως μουσείο νοείται η υπηρεσία ή ο οργανισμός μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με ή χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα, που αποκτά, δέχεται, φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία. Ως μουσεία μπορούν να θεωρηθούν επίσης υπηρεσίες ή οργανισμοί που έχουν παρεμφερείς σκοπούς και λειτουργίες, όπως τα μουσεία ανοικτού χώρου» (Ν. 3028/2002, αρ. 45 -ΦΕΚ 153/Α' / 28-6-2002).

περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Συνδιαλέγεται επίσης με τα σύγχρονα ιδεολογικά ρεύματα⁸⁵, αλλά και τις τεχνολογικές δυνατότητες που παρουσιάζονται. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, το μουσείο αποκτά κοινωνικό ρόλο και αναπτύσσει επικοινωνιακή πολιτική σε μια προσπάθεια να γίνει προσιτό σε όσο το δυνατόν ευρύτερες κατηγορίες κοινού, αλλά και να συμμετάσχει στην παγκόσμια πραγματικότητα, ξεφεύγοντας από την παλαιότερη περιοριστική θεώρησή του⁸⁶. Επιπλέον, καθιερώνεται επιστημονικός κλάδος, η μουσειολογία⁸⁷, για να ασχοληθεί με το ρόλο του, ο οποίος γίνεται αντιληπτός ως πολυμερής και πολυδιάστατος.

Στόχος του κεφαλαίου αυτού είναι να προτείνει αντίστοιχες προσεγγίσεις για το ΝΜΚ βάσει των σύγχρονων τάσεων οργάνωσης των μουσείων.

Δ.2. ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΛΥΜΝΟΥ

Ο καθορισμός των στόχων του ΝΜΚ θα υπαγορεύσει αντίστοιχα και το κοινό στο οποίο θα απευθυνθεί και τις δράσεις τις οποίες θα αναλάβει. Σε ιδανικές συνθήκες (χρηματοδότησης, προσωπικού, χώρων, θεσμικού πλαισίου), ο βασικός στόχος του θα έπρεπε, κατά την άποψή μας, να είναι η δημιουργία ενός Ερευνητικού Κέντρου για τη Σπογγαλιεία, το οποίο να περιλαμβάνει ως τμήμα του το μουσείο. Ως ερευνητικό κέντρο θα μπορούσε επιπλέον να επεκτείνει το θεματικό του αντικείμενο και σε πεδία, όπως η αλιεία, στη οποία η Κάλυμνος κατέχει σήμερα ιδιαίτερη θέση, ή η κατάδυση στην οποία επίσης το νησί έχει παραδοσιακά σημαντική παρουσία, η παραδοσιακή ναυπηγική, κλπ. Εάν αυτό δεν είναι εφικτό, θα μπορούσε να λειτουργήσει μόνο το μουσείο με τοπικό θεματικό χαρακτήρα. Στόχος της παρούσας πρότασης είναι κυρίως η ανάπτυξη της πρώτης περίπτωσης, οι βασικές αρχές της οποίας θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και στη δεύτερη.

Ένα Μουσείο-Ερευνητικό Κέντρο Σπογγαλιείας θα πρέπει να προτείνει στον επισκέπτη ένα μουσειολογικό πρόγραμμα με:

- 1) Ποικίλες δυνατότητες πληροφόρησης, γνώσης, έρευνας, συμμετοχής, ψυχαγωγίας, επαφής με τα υλικά κατάλοιπα και τα παράγωγα της σπογγαλιείας, καθώς και με τον τρόπο και τις τεχνικές με τις οποίες ασκήθηκε.
- 2) Έμφαση στη διεξαγωγή της σπογγαλιείας από τους Καλύμνιους στη διαχρονική και γεωγραφική διάστασή της, με περιγραφή του τρόπου άσκησής της, τον εργαλειικό εξοπλισμό και με προβολή του οικονομικό-κοινωνικού πλαισίου με ταυτόχρονη δημιουργία συγκινησιακής φόρτισης μέσω της επαφής με τον ανθρώπινο μόχθο.
- 3) Σύνδεση της συγκεκριμένης δραστηριότητας με νέους τρόπους ανάπτυξης στο σημερινό οικονομικό-κοινωνικό περιβάλλον.

Επιμέρους στόχοι του ΝΜΚ θα είναι:

⁸⁵ Μούλιου (2001, 201-209).

⁸⁶ Μούλιου-Μπούνια (1999β, 42), Merriman (1999, 43-46), Lewis (1992), Γκαζή (1999, 39-46), Μπούνια (1999, 41-45), Pearce (1999, 47-52).

⁸⁷ Pearce (1992), Μούλιου-Μπούνια (1999γ, 40).

- 1) Να ερευνήσει και να καταγράψει:
 - α. Ασχολίες, τεχνικές, σκάφη και εξοπλισμούς που σχετίζονταν άμεσα με την άσκηση της σπογγαλιείας και τις όποιες τεχνικές, εγκαταστάσεις και εξοπλισμούς χρησιμοποιήθηκαν για την επεξεργασία και την εμπορία των σφουγγαριών.
 - β. Τις έμμεσες ασχολίες των Καλυμνίων, οι οποίες συνδέονταν ποικιλότροπα με την άσκηση της σπογγαλιείας.
 - γ. Κάθε σχετικό τεκμήριο (αρχαιακό, φωτογραφικό, ζωγραφικό, κ.ά.) προφορικό ή έντυπο.
 - δ. Το ίδιο το σφουγγάρι, την ιστορία, τη φυσιολογία και τις χρήσεις του.
 - ε. Τις όποιες αναβιώσεις ή επιβιώσεις της σπογγαλιείας στην Κάλυμνο, αλλά και διεθνώς.
- 2) Να παρουσιάσει τα παραπάνω στο κοινό με τον πιο ολοκληρωμένο εποπτικό και διδακτικό τρόπο, οργανώνοντας μόνιμη και περιοδικές εκθέσεις υπό το πρίσμα των νέων μουσειολογικών τάσεων, καθώς και ποικίλες άλλες εκδηλώσεις και δράσεις υποστηρικτικές ή συνοδευτικές (εκπαιδευτικά προγράμματα, σεμινάρια, διαλέξεις, εκδόσεις έντυπες ή ψηφιακές, δημιουργία παράλληλων προγραμμάτων «πειραματικής» σπογγαλιείας ή άλλων συναφών ασχολιών, συμμετοχή σε παρόμοια δίκτυα μουσείων και οργανισμών, κοκ.).
- 3) Να συνδεθεί με την καλυμνιακή κοινότητα, να τη δραστηριοποιήσει και να την εκφράσει ως πόλος έλξης, πολιτιστικής δημιουργίας και οικονομικής αναζωογόνησης και
- 4) Να δημιουργήσει σχετική θεματική βιβλιοθήκη ανοικτή στο κοινό και τους ερευνητές.

Οι στόχοι του ΝΜΚ, ως προς το πλάνο υλοποίησής τους μπορούν να είναι:

- 1) Βραχυπρόθεσμοι: συλλογή, καταγραφή, τεκμηρίωση, συντήρηση και έκθεση αντικειμένων.
- 2) Μεσοπρόθεσμοι: ενίσχυση ενδιαφέροντος του κοινού, εμπλουτισμός της σχετικής γνώσης μέσω της έρευνας, εκδοτική δραστηριότητα, εδραίωση του θεσμού του ΝΜΚ, σύνδεσή του με την τοπική κοινωνία και την οικονομική δραστηριότητα (τουρισμός) και με ελληνικούς και ξένους φορείς.
- 3) Μακροπρόθεσμοι: εξέλιξη παράλληλων δραστηριοτήτων μεγάλης εμβέλειας, δημιουργία δικτύου παράλληλων μουσειακών ή μουσειοπαιδαγωγικών χώρων. Για παράδειγμα, εργαστήριο επεξεργασίας σφουγγαριών, εργαστήριο κατασκευής-συντήρησης καταδυτικού εξοπλισμού, ναυπηγείο, σκάφος άσκησης «πειραματικής» σπογγαλιείας, κλπ.

Κριτήρια επιλογής του ΝΜΚ για την πραγμάτωση των συγκεκριμένων στόχων

Πέρα από την ύπαρξη της συλλογής του ΝΜΚ και της δεδηλωμένης πρόθεσης για την ανάπτυξή του, η Κάλυμνος προσφέρεται ιδιαίτερα για την υλοποίηση ενός τέτοιου στόχου αν αξιολογηθούν τα παρακάτω κριτήρια:

- 1) Η ιδιαίτερη θέση που κατείχε μέχρι πρόσφατα η σπογγαλιεία στην ιστορική πορεία της Κάλυμνου, αλλά και στην ανάπτυξη της ίδιας της δραστηριότητας σε πανελλήνιο και παγκόσμιο επίπεδο.

Αναλυτικότερα:

α) Η πιθανότητα εξαφάνισης των τεκμηρίων (ιδιαίτερα της προφορικής παράδοσης), εφόσον η δραστηριότητα βρίσκεται σε μαρασμό και οι παραδοσιακές μέθοδοι και η μνήμη τους κινδυνεύουν να χαθούν.

β) Η σπανιότητα εργαλειακών και άλλων καταλοίπων σχετικών με τη σπογγαλιεία και ο εντοπισμός τους κυρίως στην Κάλυμνο (πλούτος συλλογής).

γ) Το γεγονός ότι η Κάλυμνος αποτελεί το μόνο ελληνικό κέντρο όπου ασκείται ακόμα σπογγαλιεία.

2) Η αφθονία προφορικών και γραπτών μαρτυριών και οι δυνατότητες εμπλουτισμού του υλικού.

3) Παρουσία φορέων συναφούς ενδιαφέροντος, όπως το Λύκειο Ελληνίδων Καλύμνου, το Αναγνωστήριο «Αι Μούσαι», το Αρχείο Δημογεροντίας Καλύμνου, η Σχολή Δυτών Καλύμνου, ακόμα και το «Καλύμνικο Σπίτι» και το «Μουσείο Βαλσαμίδη».

Δ.3. ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΛΥΜΝΟΥ

Για την επίτευξη των στόχων του, το ΝΜΚ θα πρέπει να λάβει την κατάλληλη νομική μορφή, προκειμένου να μπορεί να αναπτύξει χωρίς περιορισμούς το πρόγραμμά του. Σε αντίθετη περίπτωση, το μουσείο δύσκολα θα μπορέσει να προχωρήσει πέρα από το στάδιο που βρίσκεται σήμερα, ιδιαίτερα προκειμένου να αναπτυχθεί σε μουσειακό οργανισμό μεγάλης εμβέλειας. Είναι πιθανόν να εγερθούν προσκόμματα είτε για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων είτε για τη συλλογή αντικειμένων, ιδιαίτερα εάν αυτά χαρακτηρίζονται ή αποτελούν προστατευόμενα μνημεία (Ν. 3028/2002, αρ. 2 και 20) ή ακόμη για την απορρόφηση ή διάθεση πόρων, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να τους αξιοποιήσει για την υλοποίηση του προγράμματός του. Η συλλογή του ΝΜΚ ανήκει σήμερα στο Δήμο Καλύμνου, παρόλο που δεν είναι καν επαρκώς καταγραμμένη. Αρχικά λοιπόν θα πρέπει να καταγραφεί πλήρως και το μουσείο να προχωρήσει στην υιοθέτηση νομικής προσωπικότητας, που να συνάδει με την ανάπτυξη των στόχων που θα θέσει το μουσείο.

Τα μουσεία στην Ελλάδα μπορούν να είναι, είτε κρατικά, είτε να ιδρύονται από άλλα νομικά πρόσωπα ή να ανήκουν σε αυτά. Ως προς το φορέα διαχείρισής τους τα μουσεία μπορούν να είναι είτε αυτοτελή (σωματεία, ιδρύματα, κλπ.) είτε να υπάγονται σε κάποιον άλλο φορέα, ο οποίος να τα διαχειρίζεται (ιδρυμα, δίκτυο, σωματείο, οργανισμό). Σύμφωνα με το Ν. 3028/2002 (Άρθρο 2, Παρ. 3 και 11) τα μουσεία μπορεί να ανήκουν στο Δημόσιο ή σε ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ ή στους ΟΤΑ. Ο ίδιος νόμος προνοεί επίσης τη δημιουργία συστήματος πιστοποίησης⁸⁸ των μη κρατικών μουσείων από το ΥΠΠΟ, μετά από αίτημά τους. Η πιστοποίηση αυτή «συνεπάγεται για τα μουσεία αυτά ιδιαίτερες υποχρεώσεις, αλλά και την ενισχυμένη προστασία των συλλογών τους [...] καθώς και τη δυνατότητα να τυγχάνουν οικονομικής ενίσχυσης από το Υπουργείο Πολιτισμού και ορισμένων προνομίων για τον εμπλουτισμό των συλλογών τους (αρ. 45 παρ. 14). Προβλέπεται ακόμα η δυνατότητα απαλλοτρίωσης ή απευθείας αγοράς ακινήτων για μουσειακές ανάγκες και καθορισμού ζώνης προστασίας στον περιβάλλοντα χώρο του μουσείου (αρ. 45 παρ.

⁸⁸ Η σχετική πρόβλεψη είχε τεθεί ήδη με το Ν. 2557/1997, αρ. 6, παρ. 1 (ΦΕΚ 271/Α'24-12/1997).

15)»⁸⁹. Οι αναφερόμενες υποχρεώσεις αφορούν στη διευκόλυνση της πρόσβασης του κοινού και των μελετητών, ενημέρωση του ΥΠΠΟ για μεταβολές στις συλλογές του μουσείου και λειτουργία του βάσει εσωτερικού κανονισμού. Μια τέτοια πιστοποίηση, αποτελώντας αναγνώριση «εγκυρότητας», επιφέρει επίσης έμμεσα οφέλη, που έχουν σχέση με την επιδίωξη συμμετοχής σε ευρωπαϊκά προγράμματα, σε δίκτυα μουσείων, συνεργασίες με άλλους φορείς, χορηγίες, κοκ.

Γενικά, η έως τώρα εμπειρία στον ελληνικό χώρο δείχνει ότι τα μη κρατικά μουσεία που εξελίχθηκαν σε σύγχρονους μουσειακούς οργανισμούς αποτελούν Ιδρύματα, ΝΠΙΔ (π.χ. Μουσείο Μπενάκη, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης⁹⁰, Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος, Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, μουσεία δικτύου του ΠΙΟΠ⁹¹, Ίδρυμα – Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας, κλπ.). Αντίθετα, τα μικρά τοπικά μουσεία αποτελούν συνήθως ιδιωτικές ή δημοτικές συλλογές.

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, το ΝΜΚ, θα πρέπει να επιλέξει ανάμεσα στο να παραμείνει απλή συλλογή με τη θεσμική υπόσταση που έχει τώρα, στα πλαίσια του Δήμου Καλυμνίων, ή να προχωρήσει στην υιοθέτηση αυτοτελούς νομικής προσωπικότητας ως ΝΠΔΔ ή ΝΠΙΔ μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα⁹². Η πρώτη περίπτωση, της παραμονής στη σημερινή θεσμική κατάσταση, θα εξυπηρετούσε κατά την άποψή μας τη επιδίωξη της λειτουργίας του μουσείου ως θεματικής συλλογής τοπικής κλίμακας. Για την επιδίωξη, όμως, του πιο φιλόδοξου στόχου που προτείνει η παρούσα μελέτη, θα ήταν απαραίτητη η επιδίωξη αυθύπαρκτης νομικής υπόστασης. Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει το ΝΜΚ να προχωρήσει στις απαραίτητες ενέργειες που προϋποθέτει η πιστοποίηση του από το ΥΠΠΟ. Μπορεί μάλιστα για το σκοπό αυτό να επιδιώξει την αναζωογόνηση παλαιότερου ενδιαφέροντος (1995) που είχε εκφραστεί σε σχετική αλληλογραφία με τη ΔΙΛΑΠ για τη δημιουργία του «Μουσείου του Σφουγγαρά», η οποία απάντησε ότι *«είναι πρόθυμη να εξετάσει τη δυνατότητα παροχής επιστημονικής και οικονομικής βοήθειας [...] ανάλογα με τις διαθέσιμες πιστώσεις»*⁹³.

Επομένως, προτείνεται το ΝΜΚ να λειτουργήσει ως μη κερδοσκοπικός οργανισμός (ΝΠΔΔ ή ΝΠΙΔ) αυτοτελούς προσωπικότητας, ο οποίος να διοικείται από συμβούλιο του οποίου η σύνθεση να εγγυάται την απαλλαγή του έργου του από μικρόπνοες τοπικές, πολιτικές ή πελατειακές, σχέσεις. Στο συμβούλιο μπορούν να μετέχουν, ανάλογα με τους φορείς που θα εμπλακούν στην αναδιοργάνωση του μουσείου, ο Επιμελητής ή ο Διευθυντής του μουσείου, ο εκάστοτε Δήμαρχος Καλυμνίων, ενδεχομένως κάποιος εκπρόσωπος του ΥΠΠΟ και κάποιος εκπρόσωπος άλλου οργανισμού σε συνεργασία με τον οποίο θα μπορούσε να προχωρήσει η αναδιοργάνωση του μουσείου, κάποιοι εκπρόσωποι φορέων της Καλύμνου, όπως ο διευθυντής του Αναγνωστηρίου «Αι Μούσαι», κοκ.

⁸⁹ Βουδούρη (2003α, 83).

⁹⁰ Βουδούρη (2003β, 401-440).

⁹¹ Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί, Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα, Μουσείο της Ελιάς και του Ελληνικού Λαδιού στη Σπάρτη και Μουσείο Ελληνικών Μουσικών Οργάνων στη Θεσσαλονίκη, τα οποία δεν έχουν αυθύπαρκτη νομική προσωπικότητα αλλά ανήκουν στο δίκτυο του ΠΙΟΠ.

⁹² Στοιχείο απαραίτητο για το χαρακτηρισμό του ως μουσείου σύμφωνα με το Ν. 3028/2002.

⁹³ Έγγραφο της Διεύθυνσης Λαϊκού Πολιτισμού του Υπουργείου Πολιτισμού με αριθμό πρωτοκόλλου ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Β/2030/38803/31-7-1995.

Δ.4. Το Κοινό του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου

Η προσέγγιση του κοινού είναι, αναμφισβήτητα, από τους βασικούς στόχους ενός μουσείου. Πάνω σ' αυτή τη σχέση βασίζεται η λειτουργία, η προσφορά και η βιωσιμότητά του⁹⁴.

Όπως προκύπτει από τη στοχοθεσία, το ΝΜΚ θα απευθύνεται σε ένα ιδιαίτερα ευρύ κοινό που θα περιλαμβάνει:

- 1) Ξένους και Έλληνες τουρίστες.
- 2) Σχολεία, τεχνικά, τεχνολογικά και πανεπιστημιακά ιδρύματα.
- 3) Καλύμνιους (σχολεία, συλλόγους, σφουγγαράδες, δύτες και ιδιώτες).
- 4) Επιστήμονες ειδικούς στην αλιεία, σπογγαλιεία, ναυπηγική, εθνολογία, λαογραφία, ιστορία, αρχαιολογία, κλπ.
- 5) Σχολές καταδύσεων και άλλα αθλητικά σωματεία⁹⁵, ιδιαίτερα όσα έχουν σχέση με θαλάσσια αθλήματα.
- 6) Ενδιαφερόμενους να διδαχθούν, ενδεχομένως, την τέχνη της σπογγαλιείας ή άλλες παραγωγικές δραστηριότητες, μέσα από προγράμματα του ΝΜΚ.

Είναι φανερό ότι το κοινό αυτό καλύπτει μεγάλο φάσμα ατόμων ή ομάδων με διαφορετικές ηλικίες, κοινωνική, γεωγραφική και οικονομική ή πολιτισμική προέλευση, μορφωτικό επίπεδο, ενδιαφέροντα και ανάγκες. Αυτό θα πρέπει να καθορίσει τον προγραμματισμό της έκθεσης, την κτιριολογική μελέτη και τις δράσεις του μουσείου. Το κοινό αυτό θα παρουσιάζει αναπόφευκτα μεγαλύτερη πυκνότητα το καλοκαίρι εξαιτίας της τουριστικής κίνησης.

Δ.5. ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Με γνώμονα την ποικιλότητα του κοινού, θα πρέπει να ληφθούν μέτρα ώστε να υπάρχει τουλάχιστον δίγλωσση πληροφόρηση (ξεναγήσεις, οδηγός, γραπτός, προφορικός ή ηλεκτρονικός υπομνηματισμός εκθεμάτων), ικανοί χώροι εντός και εκτός μουσείου για τη διακίνηση ομάδων, διευκολύνσεις υγιεινής, ξεκούρασης (πάγκοι, καθίσματα εντός και εκτός έκθεσης), χώροι στάθμευσης, πληροφόρηση για τη θέση του μουσείου, ευκολίες κτιριολογικές και μη για τη διακίνηση ατόμων με ειδικές ανάγκες και εύληπτη πληροφόρηση για διαφορετικά μορφωτικά επίπεδα και προσδοκίες.

Στην περίπτωση του καλυμνιακού κοινού, το μουσείο θα πρέπει να αποτελέσει βήμα για την έκφραση της ιστορίας, της «περηφάνιας» και της πολιτιστικής δημιουργίας του και πόλο γενικότερης ανάπτυξης. Διότι, όποιος και να είναι τελικά ο φορέας υλοποίησης μιας τέτοιας πρότασης, η λειτουργία του ΝΜΚ θα βασιστεί κυρίως στην υποδοχή και αποδοχή που αυτό θα έχει στην ντόπια κοινότητα.

Τέλος, για την περαιτέρω διεύρυνση του κοινού του το ΝΜΚ θα πρέπει να αναπτύξει προγράμματα προσέγγισης ατόμων, φορέων, σχολείων, κλπ., καθώς και να τα προβάλλει

⁹⁴ Μούλιου-Μπούνια (1999β, 42), Merriman (1999, 43-46).

⁹⁵ Έχουμε ήδη αναφέρει τις προσπάθειες για ανάπτυξη αναρρηχτικού και καταδυτικού τουρισμού.

μέσα από τα ΜΜΕ, το διαδίκτυο, τη δημιουργία μουσειοσκευών, περιοδικών και περιοδευόντων εκθέσεων, κοκ.

Δ.6. ΣΥΛΛΕΚΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

Για την ορθή λειτουργία κάθε μουσειακού οργανισμού είναι απαραίτητος ο προκαθορισμός των πρακτικών που θα ακολουθήσει και των παραγόντων που θα λάβει υπόψη στη διαχείριση των συλλογών του. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί απαντώντας μια σειρά ερωτημάτων που αφορούν στο τι θέλει να συλλέγει, πώς να καταγράφει και να τεκμηριώνει τις συλλογές του, πώς να τις συντηρεί, πώς και με ποιες προδιαγραφές πρέπει να τις αποθηκεύει-διατηρεί και πώς να φροντίζει για την ασφάλεια τους, με την επίγνωση ότι αποτελούν υλικές μαρτυρίες της εθνικής και της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς⁹⁶.

Δ.6.1. Συλλεκτική Πολιτική

Ο στόχος και η μορφή του ΝΜΚ θα καθορίσουν και τη συλλεκτική πολιτική που πρέπει να ακολουθήσει. Αυτό ισχύει για κάθε μουσειακό οργανισμό, ο οποίος πρέπει να καθορίζει τη συλλεκτική στρατηγική του, αποσαφηνίζοντας εξαρχής:

1) Το σκοπό και τους στόχους που εξυπηρετεί η συλλεκτική πολιτική του

Καταρχήν θα πρέπει το ΝΜΚ να καθορίσει το σκοπό για τον οποίο συλλέγει τα αντικείμενα σχετικά με τη σπογγαλιεία. Για να τα διατηρήσει απλώς, προστατεύοντάς τα από την επερχόμενη εξαφάνιση ή για να διερευνήσει περισσότερο το γνωστικό τους περιεχόμενο και να προβάλει γενικότερα τη δραστηριότητα αυτή; Εάν στοχεύει στο δεύτερο τότε θα πρέπει να επιλέξει το πλαίσιο μέσα στο οποίο θέλει να τα προβάλει. Θα περιορίζεται στην καλύτερη δυνατή έκθεση των αντικειμένων ή θα είναι διευρυμένο και θα περιλαμβάνει συνεχή έρευνα, τεκμηρίωση, ενημέρωση και προβολή; Στην περίπτωση αυτή θα απευθύνεται και σε διαφορετικό, εξειδικευμένο κοινό. Συνεπώς, αυτό θα καθορίσει και την περαιτέρω διαχείριση του υλικού του.

2) Τι θέλει να διατηρήσει στη συλλογική μνήμη και γιατί

Στη συνέχεια θα πρέπει να αξιολογήσει τη σημασία που έχει η διατήρηση της μνήμης της συγκεκριμένης δραστηριότητας. Επειδή αυτή είναι συνδεδεμένη με το συγκεκριμένο χώρο της Καλύμνου και πρέπει να διατηρηθεί ως τμήμα του λαϊκού πολιτισμού της ή επειδή αποτελεί μία δραστηριότητα, η οποία αναπτύχθηκε στην Κάλυμνο, ως συνέχεια της ευρύτερης ναυτικής παράδοσης του Αιγαίου και απέκτησε παγκόσμιες διαστάσεις στο συγκεκριμένο τομέα;

⁹⁶ Mallaro (1995, 11-28).

3) Το γεωγραφικό και χρονολογικό εύρος της συλλογής⁹⁷

Επιπλέον, θα πρέπει να καθοριστεί το γεωγραφικό και χρονολογικό πλαίσιο που θα καλύψει η συλλογή. Σε επίπεδο αντικειμένων είναι αρκετό κατά την άποψή μας να συλλέγονται πρωτότυπα αντικείμενα που προέρχονται από την Κάλυμνο. Σε επίπεδο πληροφοριών η συλλογή μπορεί να επεκταθεί σε όλο τον αιγαιακό και μεσογειακό χώρο.

Αντίστοιχα, ο χρονολογικός ορίζοντας της συλλογής θα επικεντρώνεται στους δύο τελευταίους αιώνες. Η άμεση σχέση αντικειμένων ή πληροφοριών με τη σπογγαλιεία θα επιτρέψει σαφώς την επέκταση σε βάθος χρόνου. Θα μπορούσαν να υπάρχουν αρχαία αντικείμενα ως παραδείγματα από τα ναυάγια που συναντούσαν οι σφουγγαράδες, δεν θα πρέπει όμως να συσσωρεύονται αρχαία αντικείμενα σε κάθε ευκαιρία, με το σκεπτικό ότι προέρχονται από τη θάλασσα ή έχουν σχέση με τη ναυτική, πολιτιστική κληρονομιά.

4) Το είδος και το περιεχόμενο της συλλογής του⁹⁸

Η σύγχρονη επιστημονική θεώρηση των τεκμηρίων, καθιερώνει διευρυμένη έννοια για τα αντικείμενα που πρέπει να συλλέγονται, τα οποία παραδοσιακά περιορίζονταν στα υλικά κατάλοιπα της τέχνης ή διέθεταν ιδιαίτερη αισθητική αξία. Σε αυτά περιλαμβάνονται πλέον και οι άυλες μαρτυρίες, πρωτότυπα ή παράγωγα, τεχνικές και διαδικασίες, τα οποία πρέπει να συντηρούνται για τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης. Έτσι, θα πρέπει να γίνει σαφές το τι θεωρεί το ΝΜΚ ως τεκμήριο προς συλλογή, περιλαμβάνοντας σ' αυτό όχι μόνο τα υλικά κατάλοιπα, αλλά και τις προφορικές μαρτυρίες και τεχνικές διαδικασίες τις οποίες θα πρέπει να καταγράφει / τεκμηριώνει με φωτογραφίες, κείμενα, κασέτες ήχου, βίντεο, κλπ.

Για την τεκμηρίωση επίσης της παρουσίασης θα μπορούσαν επιλεκτικά να χρησιμοποιηθούν κάποια αντίγραφα, εφόσον αυτά τηρούν τις επιστημονικές προδιαγραφές κατασκευής τους⁹⁹.

5) Τα κριτήρια που συνεκτιμά κατά τη διαδικασία της συλλογής

Τα κριτήρια αυτά αφορούν στην απουσία από τη συλλογή, στην κατάσταση διατήρησης, στις δυνατότητες συντήρησης-αποθήκευσης, στην πρωτοτυπία, στην νομιμότητα προέλευσης, στην αγοραστική τιμή/αξία, κοκ. Συγκεκριμένα, το ΝΜΚ θα πρέπει καταρχήν να διερευνήσει τα πιθανά κενά στη συλλογή του, αντικείμενα, δηλαδή και τεκμήρια που δεν διαθέτει σήμερα, αλλά είναι σημαντικά για την ολοκλήρωσή της (με σκοπό την έρευνα και την έκθεση). Λόγου χάριν, απουσιάζουν σήμερα από τη συλλογή του ΝΜΚ δείγματα ενδυμάτων που οι δύτες φορούσαν μέσα από το σκάφανδρο ή αρκετά αντικείμενα σχετικά με τη διαβίωσή τους επάνω στα σπογγαλιευτικά σκάφη, συσκευασίες σφουγγαριών κοκ.

Αφού ανιχνευτούν και καταγραφούν τα κενά στη συλλογή, θα πρέπει να αρχίσει η αναζήτηση των σχετικών τεκμηρίων. Όταν αυτά εντοπιστούν, θα πρέπει για την απόκτησή τους να ληφθούν υπόψη η κατάσταση διατήρησης στην οποία βρίσκονται τα αντικείμενα σε συνάρτηση με τη σπανιότητά τους και το κόστος συντήρησης και διατήρησής τους. Ως παράδειγμα αναφέρουμε εδώ τα σκάφη που έχουν παραχωρηθεί στο Δήμο Καλύμνου –

⁹⁷ Lord-Dexter (1977, 66).

⁹⁸ Ρωμαίου – Καρασταμάτη (1988, 29).

⁹⁹ Δαμιανίδης (2001, 27).

NMK, για τα οποία δεν υπάρχει έως τώρα δυνατότητα συντήρησης, έκθεσης ή αποθήκευσης, με αποτέλεσμα την καταστροφή ήδη του ενός. Αντίστοιχα, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι αποθηκευτικές δυνατότητες του μουσείου σε μια διευρυνόμενη συλλογή, ιδιαίτερα στην περίπτωση ογκωδών αντικειμένων (σκαφών, μηχανισμών, κλπ.).

Σε περιπτώσεις που πρωτότυπα αντικείμενα είναι αδύνατον να εντοπιστούν-αποκτηθούν θα πρέπει να αξιολογείται η δυνατότητα κατασκευής και έκθεσης αντιγράφων για την πληρότητα της παρουσίασης ή την τεκμηρίωση της έρευνας.

Βασικό επίσης παράγοντα θα πρέπει να αποτελεί ο έλεγχος της προέλευσης των αντικειμένων¹⁰⁰, για να αποφεύγεται η περίπτωση να βρεθεί το NMK να αποδέχεται αντικείμενα προερχόμενα από παράνομη δραστηριότητα, παραμελώντας βασικές αρχές της λειτουργίας του και διακυβεύοντας τη φήμη του. Το NMK, λόγου χάριν, θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικό σε αντικείμενα που προέρχονται από αρχαία ή σύγχρονα ναυάγια και να ελέγχει εάν αυτά κατέχονται νόμιμα από τους δωρητές ή πωλητές τους, πριν προχωρήσει στην απόκτησή τους. Επιπλέον, είναι φανερό ότι το κόστος για την αγορά αντικειμένων θα καθορίζεται κάθε φορά σε σχέση με την ιδιαίτερη αξία ή σημασία που έχουν και τον αντίκτυπο που θα έχει η αγορά στις οικονομικές δυνατότητες του NMK για την πραγματοποίηση του προγράμματός του.

6) Τους αποδεκτούς τρόπους συλλογής¹⁰¹

Θα πρέπει ακολούθως να καθοριστεί ο τρόπος συλλογής αντικειμένων / τεκμηρίων, ο οποίος μπορεί να είναι παθητικός (αποδοχή δωρεών, παρακαταθηκών, κληροδοσιών, κλπ.) ή ενεργητικός (αγορά, ανταλλαγή, συνεντεύξεις με σφουγγαράδες, καταγραφή διαδικασιών, κοκ), όπως επίσης και το εύρος της συλλογής, το οποίο δεν θα πρέπει να περιλαμβάνει οτιδήποτε παραχωρείται στο μουσείο, αλλά ό,τι έχει ξεκάθαρη άμεση ή έμμεση σχέση με τη σπογγαλιεία.

Δ.6.2. Πολιτική Καταγραφής – Τεκμηρίωσης

Η καταγραφή και τεκμηρίωση των αντικειμένων και των πληροφοριών που τα συνοδεύουν πρέπει να περιλαμβάνει τον προκαθορισμό πρακτικών σωστής πραγματοποίησής της. Οι πρακτικές αυτές θα πρέπει να προβλέπουν την καταγραφική-τεκμηρίωση: των ίδιων των αντικειμένων, των διαδικασιών που τα αφορούν, των σχετικών με αυτά πληροφοριών, καθώς και το μηχανισμό διαχείρισης όλων των παραπάνω στοιχείων¹⁰².

Η σημασία της ορθής καταγραφής έγκειται στη δυνατότητα εποπτείας του υλικού και των σχετικών δραστηριοτήτων διαχείρισής του, της θέσης και της κατάστασης των

¹⁰⁰ «Ένα μουσείο δεν πρέπει να αποκτά κανένα αντικείμενο με αγορά, δωρεά, κληροδοσία ή ανταλλαγή χωρίς ή εποπτεύουσα αρχή και ο υπεύθυνος του μουσείου να έχουν βεβαιωθεί ότι το μουσείο μπορεί να αποκτήσει ένα νόμιμο τίτλο κυριότητας για το είδος ή το αντικείμενο αυτό» (ICOM 1989, 13). Αντίστοιχα η ελληνική νομοθεσία προβλέπει ότι: «Τα μουσεία αυτά [μη Δημόσια] απαγορεύεται να αποκτούν ή να δέχονται ως δάνειο ή παρακαταθήκη, πολιτιστικά αγαθά για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι προέρχονται από κλοπή, παράνομη ανασκαφή ή από άλλη παράνομη ενέργεια ή ότι έχουν αποκτηθεί ή εξαχθεί κατά παράβαση της νομοθεσίας τους κράτους προέλευσής τους και οφείλουν να ενημερώνουν χωρίς υπαίτια καθυστέρηση την Υπηρεσία για κάθε τέτοια προσφορά. Η απαγόρευση απόκτησης ή αποδοχής πολιτιστικών αγαθών για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι έχουν αποκτηθεί ή εξαχθεί κατά παράβαση της νομοθεσίας του κράτους προέλευσής τους, ισχύει και για τα μουσεία που ανήκουν στο Δημόσιο» (Ν. 3028/2002, Άρθρο 45, Παρ. 9).

¹⁰¹ Maillaro (1995, 14).

¹⁰² Διονυσιάδου (1993).

αντικειμένων και της ανάκλησης των πληροφοριών, γεγονός που οδηγεί στη διευκόλυνση της έρευνας στον κάθε τομέα και την ασφάλεια των ίδιων των αντικειμένων¹⁰³. Στην εποχή μας που όλες οι παραπάνω διαδικασίες μπορούν να γίνονται ηλεκτρονικά, το όφελος είναι ακόμα μεγαλύτερο. Με την ενοποίηση των διάφορων αρχείων διευκολύνεται η αλληλοενημέρωσή τους και κατά συνέπεια ο έλεγχος, η ταύτιση, η αποτύπωση των διαδικασιών, η εύκολη διερεύνηση και αναζήτηση πληροφοριών, καθώς και η προστασία των δεδομένων με τον καθορισμό ειδικών συνθηκών πρόσβασης.

Η σωστή τεκμηρίωση προϋποθέτει στερεότυπη διαδικασία στα διάφορα στάδια της διαχείρισης του αντικειμένου, με κοινή μέθοδο καταγραφής σε συγκεκριμένα δελτία και πεδία δελτίων και κοινή ορολογία (λέξεις κλειδιά) για όλους τους συντάκτες. Για το σκοπό αυτό η παρούσα μελέτη προτείνει ως δείγματα ορθής καταγραφής τα Παραρτήματα 1-8.

Συγκεκριμένα:

- 1) Κάθε αντικείμενο πρέπει να λαμβάνει ένα μοναδικό αριθμό «ταυτότητας» σε γενικό ευρετήριο-Βιβλίο Εισαγωγής του μουσείου (Παράρτημα 1). Πρέπει να παίρνει, επίσης, ένα μοναδικό όνομα και ένα περιεκτικό, περιγραφικό τίτλο, ο οποίος να μπορεί να παρουσιαστεί αυτούσιος σε καταλόγους.

Παραδείγματος χάριν, ανάμεσα στις λέξεις σκαντάλιο, σκαντάλι, σκανταλόπετρα κλπ. θα πρέπει να επιλεγεί ένας μόνο όρος για το χαρακτηρισμό του αντικειμένου κατά την καταγραφή, προκειμένου αυτός να χρησιμοποιείται παντού ο ίδιος, ούτως ώστε να είναι ανακλήσιμες όλες οι σχετικές πληροφορίες που αφορούν στο συγκεκριμένο αντικείμενο¹⁰⁴.

Στις πληροφορίες τεκμηρίωσης του αντικειμένου επιβάλλεται σαφώς να παρατεθούν όλοι οι σχετικοί όροι. Επιπλέον κατηγοριοποιήσεις ανάλογα με το είδος, το υλικό, την προέλευση, κλπ., μπορούν να χαρακτηρίζουν το αντικείμενο και με άλλους κωδικούς, οι οποίοι όμως θα έπονται πάντοτε του μοναδικού αριθμού ευρετηρίου. Αυτός ο συγκεκριμένος και μοναδικός αριθμός-ταυτότητα θα πρέπει να αναγράφεται με κατάλληλο μελάνι και μικρό μέγεθος σε κάποιο αφανές σημείο του ίδιου του αντικειμένου.

- 2) Στο κύριο Δελτίο Καταγραφής Αντικειμένων (Παράρτημα 2) θα πρέπει να σημειώνονται η περιγραφή και η κατάσταση του αντικειμένου, το υλικό και η τεχνική κατασκευής, ο τρόπος απόκτησης, το σημείο έκθεσης ή αποθήκευσης και οι πληροφορίες που αρχικά το συνοδεύουν.
- 3) Οι πληροφορίες που αποκτώνται στη συνέχεια κατά την έρευνα-τεκμηρίωση και οι διαδικασίες διαχείρισης, μετακίνησης και επέμβασης σ' αυτό μπορούν να σημειώνονται στο ίδιο δελτίο ή σε διαφορετικά που θα συνδέονται όμως απαραίτητα με το αρχικό.
- 4) Χαρακτηριστική φωτογραφία πρέπει επίσης να συνοδεύει το Δελτίο Καταγραφής. Άμεσα συνδεόμενα με αυτό το δελτίο μπορούν να είναι ξεχωριστά δελτία φωτογράφισης και φωτογραφικής τεκμηρίωσης (Παράρτημα 3), συντήρησης (Παράρτημα 4), καθώς και διαχειριστικών διαδικασιών (Παράρτημα 5 και 8). Η

¹⁰³ Γκαζή (2002-2003).

¹⁰⁴ Η πρακτική της ηλεκτρονικής αναζήτησης προϋποθέτει την εισαγωγή ενός συγκεκριμένου όρου, προκειμένου το σχετικό πρόγραμμα να ανακαλέσει όλα τα δελτία της βάσης δεδομένων που τον περιέχουν. Εάν σε κάποιο δελτίο ο όρος για το ίδιο πράγμα είναι διαφορετικός, τότε το δελτίο δεν θα εμφανιστεί. Ένας κατάλογος με τη σχετική ορολογία θα πρέπει να ακολουθείται πιστά απ' όλους τους συντάκτες και κάθε νέα προσθήκη να τεκμηριώνεται επιστημονικά για την ορθότητά της.

φωτογραφική τεκμηρίωση του ίδιου του αντικειμένου και των διαδικασιών στις οποίες συμμετέχει (συντήρηση, εκθέσεις, κλπ.) έχει ιδιαίτερη σημασία για τη διευκόλυνση του ελέγχου, της αναζήτησης-ταύτισης, δημοσίευσης και ασφάλειας του τεκμηρίου.

Όλα τα παραπάνω θα πρέπει να γίνονται με ηλεκτρονικό τρόπο και να τηρούνται αντίγραφα ασφαλείας σε ηλεκτρονική και έντυπη μορφή. Για την επίτευξη του στόχου αυτού το ΝΜΚ θα πρέπει να προμηθευτεί τον ανάλογο εξοπλισμό (υπολογιστές, προγράμματα αρχειοθέτησης), τον οποίο να αναβαθμίζει κατά καιρούς. Απαραίτητη είναι επίσης η καταγραφή από ειδικευμένο προσωπικό (αρχειονόμος), αλλά και η εκπαίδευση και συνεχής επιμόρφωση μη εξειδικευμένου προσωπικού¹⁰⁵. Πρέπει επίσης να ανατρέξει στη βιβλιογραφία¹⁰⁶ και τους ειδικούς που δραστηριοποιούνται στο χώρο της τεκμηρίωσης για να συμβαδίσει με τις εγκεκριμένες πρακτικές και να ξεπεράσει τα προβλήματα που παρουσιάζει η καταγραφή-τεκμηρίωση των συλλογών¹⁰⁷.

Κατ' αντιστοιχία με την καταγραφή των υλικών ή άυλων τεκμηρίων θα πρέπει να καταγραφεί η Βιβλιοθήκη και η Χαρτοθήκη του ΝΜΚ. (Παράρτημα 6) και το Αρχείο Ταινιών Ήχου και Εικόνας (Παράρτημα 7) ως επίσης και το Αρχείο Αλληλογραφίας-Πρωτοκόλλου του μουσείου (Παράρτημα 8).

Δ.6.3. Πολιτική Αποθήκευσης

Η σωστή αποθήκευση των αντικειμένων βασίζεται επάνω σε σειρά μέτρων που πρέπει να λαμβάνονται για να επιτυγχάνεται η σωστή συντήρηση-διατήρησή τους, η εύκολη πρόσβαση σε αυτά και η ασφάλειά τους. Αυτό επιτυγχάνεται με το σωστό σχεδιασμό αποθηκευτικών χώρων που λαμβάνουν υπόψη το είδος, το υλικό και την ευαισθησία των αντικειμένων, καθώς και τη θέση του ίδιου του μουσείου¹⁰⁸.

Με δεδομένο ότι το ΝΜΚ κατέχει και στην πορεία θα αποκτήσει επιπλέον αντικείμενα θα πρέπει να γίνει η ανάλογη κτιριολογική πρόβλεψη και να προβλεφθεί η αποθήκευσή τους σε κατάλληλες συνθήκες.

Για το σκοπό αυτό οι αποθηκευτικοί χώροι θα πρέπει:

- 1) Να έχουν άνετες διόδους πρόσβασης, δεδομένου ότι θα φιλοξενούν και μεγάλα αντικείμενα (π.χ. αεραντλίες, μηχανές σκαφών, κλπ.).
- 2) Να χαρακτηρίζονται από απόλυτη τάξη.
- 3) Να είναι εξοπλισμένοι με κατάλληλα και γερά ράφια (ικανά να σηκώσουν βαριά αντικείμενα, π.χ. καταδυτικούς εξοπλισμούς), ντουλάπια, προθήκες, βιβλιοθήκες, χαρτοθήκες, ιματιοθήκες, κλπ.¹⁰⁹.

Η αποθήκευση αντικειμένων θα πρέπει να γίνεται:

¹⁰⁵ Σαλή (1998α, 111).

¹⁰⁶ Σχετικές ιστοσελίδες αυτές του Διεθνούς Οργανισμού Μουσείων (ICOM) και της Διεθνούς Επιτροπής Τεκμηρίωσης (CIDOC): α. *Guidelines and Standards for Museums on-line* στη διεύθυνση: <http://www.icom.museum/guide.html> και β. *Museum and cultural heritage information standards and organisations on-line* στη διεύθυνση: <http://www.willpowerinfo.myby.co.uk/cidoc/stand2.htm>

¹⁰⁷ Θεολόγη-Γκούπη (2003, 133-40).

¹⁰⁸ *Storage Considerations* (66-67), Cassar (1995, 14-29), Hunter (1994, 246-61), Σαλή (1998α, 10-31).

¹⁰⁹ Αυγούλη (1988α, 53-55), Ρωμαίου-Καρασταμάτη (1988, 29-34).

- 1) Ανάλογα με το μέγεθος, το είδος και το υλικό τους.
Για παράδειγμα, οι στολές των σκαφάνδρων (καουτσούκ, караβόπανο) θα πρέπει να είναι σε διαφορετικά ντουλάπια ή αποθηκευτικό χώρο από τις σκανδαλόπετρες ή τα ίδια τα σφουγγάρια.
- 2) Σε ιδιαίτερες συνθήκες διατήρησης ως προς τη θερμοκρασία, την υγρασία, την ακτινοβολία, το φως, την ενδεχόμενη ατμοσφαιρική ρύπανση, ηχορύπανση, κλπ.¹¹⁰, τις οποίες απαιτεί το κάθε υλικό. Θα πρέπει, επομένως, να προβλεφθεί η δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για όλους τους τύπους αντικειμένων, ιδιαίτερα για τα πιο ευαίσθητα (οργανικά υλικά, στολές, ιματισμός, σφουγγάρια, έγγραφα, έντυπα, φωτογραφικό υλικό, χάρτες, κασέτες, βιντεοταινίες, κοκ.). Η δημιουργία κατάλληλων συνθηκών στους αποθηκευτικούς χώρους απαιτεί συστηματικό έλεγχο του μικροκλίματος και καθορισμό ανώτερων και κατώτερων ορίων των παραμέτρων του, με έλεγχο του θερμικού, οπτικού, ατμοσφαιρικού και ακουστικού κλίματος. Αυτό επιτυγχάνεται με την εγκατάσταση μετρητών που ελέγχονται περιοδικά.
- 3) Σε αποθηκευτικές επιφάνειες κατασκευασμένες από υλικά που δεν επηρεάζουν το υλικό κατασκευής των αποθηκευμένων αντικειμένων.

Τέλος, ιδιαίτερη μέριμνα θα πρέπει να ληφθεί για τα σκάφη που δεν μπορούν να προστατευτούν στον υπάρχοντα χώρο, ώστε να υπάρξει πρόνοια για τη στέγασή τους σε άλλους κατάλληλους.

Δ.6.4. Πολιτική Προληπτικής Συντήρησης

Η συντήρηση των αντικειμένων και των συλλογών και η «υγιής» διατήρησή τους αποτελούν τομέα υψηλής προτεραιότητας για κάθε μουσείο. Με τον όρο προληπτική συντήρηση εννοούμε «το σύνολο των μέτρων τα οποία προλαμβάνουν τις ανεπιθύμητες αλλαγές από το οπτικό, θερμικό, ακουστικό και ατμοσφαιρικό περιβάλλον»¹¹¹. Η προληπτική συντήρηση και η σωστή αποθήκευση είναι οι δύο «άχαρες» προτεραιότητες στις οποίες εμπλέκονται τα ίδια τα αντικείμενα και ως εκ τούτου έχουν μέγιστη σημασία¹¹². Η δυνατότητα ορθής και αποτελεσματικής συντήρησης των αντικειμένων αποτελεί βασικότερη προϋπόθεση για την προμήθεια και κατοχή τους.

Έτσι, το ΝΜΚ θα πρέπει να λάβει τα μέτρα εκείνα που θα επιτρέψουν σε κάθε αντικείμενο, μετά την απαραίτητη αρχική του συντήρηση, να τοποθετηθεί στην έκθεση ή τις αποθήκες, σε συνθήκες κατάλληλες για τη διατήρησή του.

Παράμετροι ορθής προληπτικής συντήρησης:

- 1) Το είδος, το υλικό, οι διαστάσεις και η ευαισθησία του αντικειμένου θα υπαγορεύσουν κάθε φορά το χώρο, τον τρόπο και το περιβάλλον αποθήκευσης ή έκθεσης.
- 2) Ένα κεντρικό σύστημα κλιματισμού ή κάποια περιφερειακά θα πρέπει να διατηρούν σταθερή θερμοκρασία στους χώρους όπου υπάρχουν αντικείμενα (τουλάχιστον στην αποθήκη και την έκθεση).

¹¹⁰ Αλεξίου (1982, 74-78) και (1985, 64-67).

¹¹¹ Αλεξίου (1982, 74-78), Γκαζή (2002-2003).

¹¹² Σαλή (1988α, 41).

- 3) Αφυγραντήρες θα πρέπει να διατηρούν σταθερά τα ποσοστά υγρασίας, ιδιαίτερα για τα μεταλλικά αντικείμενα της συλλογής και τα αντικείμενα από οργανικά υλικά.
- 4) Θα πρέπει να λαμβάνονται μέτρα για την προστασία από την ακτινοβολία του φυσικού ή τεχνητού φωτισμού (π.χ. φραγή των παραθύρων με κλείσιμο των θυροφύλλων ή ειδικές κουρτίνες, κατάλληλος υπεριώδης φωτισμός, κλπ.).
- 5) Ο επηρεασμός από τους κραδασμούς πρέπει επίσης να οδηγεί στην ορθή τοποθέτηση αντικειμένων στο σωστό χώρο (ράφι, ντουλάπι, προθήκη)¹¹³ και με την κατάλληλη στήριξη. Αυτό θα ελαχιστοποιήσει τους κινδύνους ακόμα και στην περίπτωση σεισμού.
- 6) Παράλληλα, μετρητές των παραπάνω συνθηκών (υγρασίας, θερμοκρασίας, φωτισμού, θορύβου) θα πρέπει να υπάρχουν στις αποθήκες και την έκθεση ή στις βιτρίνες, όπου εκτίθενται αντικείμενα σε συνθήκες μικροκλίματος¹¹⁴.
- 7) Η αρχική συντήρηση θα πρέπει να γίνεται με υλικά τα οποία προτείνει ο ειδικός, ανά κατηγορία αντικειμένων, συντηρητής και να διενεργείται από εξειδικευμένο άτομο. Κατά παρόμοιο τρόπο θα πρέπει να επιλέγονται και τα υλικά που έρχονται με οιονδήποτε τρόπο σε επαφή με τα αντικείμενα.
- 8) Θα πρέπει επίσης να οριστεί ο συχνός περιοδικός έλεγχος των αποθηκευτικών χώρων και των μετρητών από συγκεκριμένο άτομο, για να εξασφαλίζεται η σωστή λειτουργία των μηχανημάτων, η κατάσταση των αντικειμένων και η διατήρηση των κατάλληλων συνθηκών.

Τα αντικείμενα της συλλογής του ΝΜΚ είναι ούτως ή άλλως κατασκευασμένα για να αντέχουν σε σκληρές συνθήκες μεταχείρισης και από ανθεκτικά υλικά (μέταλλο, πέτρα). Επίσης, η «ηλικία» τους είναι σχετικά μικρή. Εντούτοις, υπάρχουν ή θα υπάρξουν και αντικείμενα που χρειάζονται απόλυτη προστασία, όπως αυτά από οργανικά υλικά, αντικείμενα που παραλήφθηκαν σε κακή κατάσταση διατήρησης (σκάφανδρο) ή χρήζουν ιδιαίτερης συντήρησης (αρχαιότητες από τη θάλασσα). Πρόβλεψη θα πρέπει να γίνει και για τα αντικείμενα που απαιτούν ιδιαίτερες συνθήκες συντήρησης (και αποθήκευσης), όπως τα παλιά έγγραφα, οι χάρτες, οι φωτογραφίες, οι βιντεοταινίες, οι κασέτες ήχου.

Εργαστήριο

Ο κτιριολογικός προγραμματισμός του ΝΜΚ θα πρέπει να προβλέψει το ανάλογο εργαστήριο συντήρησης, με υποδομές ύδρευσης-αποχέτευσης, ηλεκτροδότησης, κλιματισμού, καθαρισμού / απιονισμού της ατμόσφαιρας, καθώς και πάγκους εργασίας. Το εργαστήριο θα πρέπει να διαθέτει δεξαμενές για την αφαλάτωση υλικών που προέρχονται από τη θάλασσα, κατάλληλο μηχανικό-μηχανολογικό εξοπλισμό και εξοπλισμό για τη μεταφορά βαριών αντικειμένων και τα κατάλληλα υλικά συντήρησης.

Δ.6.5. Πολιτική Ασφάλειας

Οι κίνδυνοι που απειλούν τα αντικείμενα ενός μουσείου μπορεί να είναι φυσικοί, όπως η φωτιά, η πλημμύρα, ο σεισμός, ή ανθρωπογενείς, όπως η κλοπή και η καταστροφική

¹¹³ The Storage Environment (53-56).

¹¹⁴ Αλεξίου (1985, 64-67).

επέμβαση. Η πολιτική ασφάλειας του ΝΜΚ θα πρέπει να προβλέπει την ελαχιστοποίηση των κινδύνων αυτών, καθορίζοντας συγκεκριμένες πρακτικές και μέτρα¹¹⁵.

Μέτρα Ασφάλειας

A. Φυσικοί Κίνδυνοι

- 1) Για την αντιμετώπιση των φυσικών κινδύνων (πλημμυρών, σεισμών) πρέπει να γίνουν κτιριολογικές προβλέψεις, να γίνει κατάλληλη επιλογή του κτιρίου του ΝΜΚ, ανάλογα με τη σχέση του με εστίες τέτοιων κινδύνων και να ελεγχθεί η στατική επάρκειά του.
- 2) Για την αποφυγή πυρκαγιάς, ειδικότερα, θα πρέπει εκπονηθεί σχετική μελέτη και να εφαρμοστεί σύστημα πυρανίχνευσης και πυρασφάλειας.

B. Ανθρωπογενείς Κίνδυνοι

- 1) Για την ελαχιστοποίηση των ανθρωπογενών κινδύνων θα πρέπει να προβλεφθεί η τοποθέτηση κιγκλιδωμάτων στα παράθυρα και τρόποι αποτελεσματικής ασφάλισης των εισόδων του μουσείου και των αποθηκών, καθώς και ο έλεγχος προσβασιμότητας σε αυτές¹¹⁶. Πρέπει να υπάρχει επαρκής επιτήρηση των εκθεσιακών χώρων από τους φύλακες κατά το διάστημα που αυτές είναι ανοικτές, σύστημα συναγερμού και επαρκής εξωτερικός περιμετρικός φωτισμός όταν το μουσείο παραμένει κλειστό.
- 2) Στους εκθεσιακούς χώρους τα αντικείμενα θα πρέπει να βρίσκονται είτε μέσα σε προθήκες είτε να εξασφαλίζεται απόσταση ασφαλείας ανάμεσα σε αυτά και τους επισκέπτες.
- 3) Ιδιαίτερη μέριμνα θα πρέπει να λαμβάνεται για αντικείμενα που είναι εκτεθειμένα σε υπαίθριους χώρους, όπως π.χ. τα σκάφη και οι εξοπλισμοί τους (πρωτότυποι ή αντίγραφα). Να υπάρχει πλάνο πρόσβασης στους χώρους του μουσείου, το οποίο να αφορά τόσο στο κοινό όσο και στο προσωπικό και να καθορίζονται οι συνθήκες και οι δικαιούχοι πρόσβασης στις συλλογές του μουσείου.
- 4) Να καθορίζεται το πεδίο και ο χρόνος πρόσβασης του κοινού στους εκθεσιακούς χώρους, καθώς επίσης και η δυνατότητα ερευνητών να εργαστούν σε αρχειακό ή αποθηκευμένο υλικό.
- 5) Να υπάρχει υπεύθυνος ασφάλειας, ο οποίος να ελέγχει καθημερινά την τήρηση όλων των παραπάνω για τη διαπίστωση δυσλειτουργιών, φυσικών φθορών ή κακόβουλων επεμβάσεων¹¹⁷.
- 6) Να ορίζεται πότε ένα αντικείμενο μπορεί να μετακινείται εντός ή εκτός μουσείου και για πιο λόγο. Να λαμβάνονται μέτρα ασφάλειας και ασφάλισης στη διάρκεια τέτοιων εξωτερικών μεταφορών (έκθεσης, δανεισμού, κοκ.). Να ορίζονται οι προδιαγραφές που πρέπει να τηρούνται για τη μεταφορά.

¹¹⁵ Security (1998, 39-75).

¹¹⁶ Σαλή (1988α, 81-98).

¹¹⁷ Αυγούλη (1988β, 53-55).

Δ.6.6. Πνευματικά Δικαιώματα

Πέρα από τις απειλές κατά της υλικής υπόστασης των αντικειμένων μια άλλη παράμετρος που πρέπει να αντιμετωπιστεί είναι η διαφύλαξη των άυλων πληροφοριών που τα συνοδεύουν και τα πνευματικά δικαιώματα του ΝΜΚ σε αυτές.

Θα πρέπει να αποσαφηνιστεί η κατοχή πνευματικών δικαιωμάτων δημοσίευσης ή πώλησης αντιγράφων και να διασφαλίζεται το ΝΜΚ ως προς το υλικό που διαθέτει στο διαδίκτυο ή τα ΜΜΕ. Παρ' όλο που τα πνευματικά δικαιώματα στο διαδίκτυο αποτελούν ένα γενικότερο θέμα προς συζήτηση υπάρχουν ηλεκτρονικοί τρόποι ελέγχου της πρόσβασης ή σήμανσης του συγκεκριμένου άυλου υλικού. Για μεγαλύτερη ασφάλεια θα πρέπει να ορίζονται συνθήκες πρόσβασης στο αρχεϊακό ή ηλεκτρονικό υλικό από το προσωπικό ή τους συνεργάτες.

Δ.6.7. Δανεισμός

Για την ολοκλήρωση της πολιτικής διαχείρισης των συλλογών του, το ΝΜΚ θα πρέπει να προκαθορίσει εάν τα αντικείμενά του μπορούν να δανειστούν σε ιδιώτες ή φορείς και σε ποιους από αυτούς (π.χ. ναυτικά μουσεία), εντός ή εκτός Ελλάδας, για ποιους σκοπούς, εάν θα υπάρχει αντίτιμο ή τότε θεωρεί ότι ένα αντικείμενο μπορεί να διαγραφεί εντελώς από τις συλλογές του ως αντάλλαγμα, δωρεά, πώληση, κατεστραμμένο, κοκ.

Στην περίπτωση του δανεισμού πρέπει να αξιολογείται η φερεγγυότητα και το κύρος του δανειζόμενου, να διασαφηνίζεται το ακριβές διάστημα και ο σκοπός του δανείου, και να εξασφαλίζονται συνθήκες πλήρους ασφάλειας για τη μετακίνηση και μεταφορά.

Δ.7. ΤΡΟΠΟΙ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ

Το θέμα της χρηματοδότησης ενός μουσείου είναι ίσως το πιο σοβαρό, επειδή δύσκολα εντοπίζονται περιπτώσεις μουσείων ως αυτο-χρηματοδοτούμενοι οργανισμοί, παρ' όλες τις πρωτοβουλίες που λαμβάνονται για την εξασφάλιση ίδιων πόρων. Κάποια έσοδα θα εξασφαλίζονται από την πώληση των εισιτηρίων, των εντύπων (οδηγοί, βιβλία, κάρτες), του οπτικοακουστικού υλικού (ταινίες video και ήχου, CD-ROM) και αναμνηστικών και από την λειτουργία του κυλικείου. Έσοδα μπορούν επίσης να προκύψουν από συνδρομές συμμετεχόντων σε κάποια από τα προγράμματα του ΝΜΚ ή από συνεργασίες με άλλους φορείς για την εκτέλεση των προγραμμάτων αυτών (βλ. Κεφάλαιο ΣΤ'). Επιπλέον έσοδα μπορούν ακόμη να έχει το ΝΜΚ από τη διαχείριση των πνευματικών του δικαιωμάτων στο έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό.

Όλα τα παραπάνω έσοδα δεν μπορούν όμως να καλύψουν σε μεγάλο βαθμό το κόστος λειτουργίας του μουσείου και πολύ περισσότερο τα αρχικά έξοδα αναδιοργάνωσης και επανεκθέσεως. Έτσι γι' αυτά θα πρέπει να αναζητηθούν άλλοι φορείς που να προσφέρουν την αρχική χρηματοδότηση και να αναλάβουν ένα μέρος του κόστους λειτουργίας, ενώ το ΝΜΚ θα πρέπει να επιδιώκει συνεχώς την εξεύρεση πόρων από χρηματοδοτήσεις, επιχορηγήσεις κλπ. Οι πιθανότητες εξεύρεσης τέτοιων πόρων είναι οι εξής:

- α) χρηματοδότηση από το Δήμο Καλύμνου,
- β) επιχορήγηση από το ΥΠΠΟ και
- γ) εξασφάλιση πόρων από προγράμματα, χορηγούς ή συνεργαζόμενους φορείς.

Η υπαγωγή του ΝΜΚ στο Δήμο Καλύμνιων, η οποία αποτελεί τη σημερινή κατάσταση, ~~δεν θα μπορούσε να εξασφαλίσει μακροπρόθεσμη λειτουργία και ανάπτυξη, παρά μόνο~~ σε περιορισμένο πλαίσιο. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα δεν είναι ακόμα σε θέση να υποστηρίξει αποτελεσματικά μεγάλου μεγέθους προσπάθειες¹¹⁸: Διότι οι Δήμοι δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να χειριστούν τη λειτουργία ενός τέτοιου οργανισμού από ίδιους πόρους· δεν διαθέτουν το κατάλληλο τμήμα διοικητικής υποστήριξης το οποίο να διεκδικήσει έγκαιρα και με πλήρεις προτάσεις την ανάθεση προγραμμάτων ή να τα διαχειριστεί μακροπρόθεσμα εφόσον αυτά εγκριθούν και δεν στελεχώνονται με το κατάλληλο προσωπικό που θα υποστηρίξει επιστημονικά και με αξιώσεις μια τέτοια προσπάθεια.

Η περίπτωση επίσης της πλήρους χρηματοδότησης από το ΥΠΠΟ φαίνεται ιδιαίτερα δύσκολο να επιτευχθεί. Κανένα αντίστοιχο παράδειγμα δεν υπάρχει έως τώρα, γεγονός ενδεικτικό για μια τέτοια προοπτική. Πιθανότερη προοπτική αποτελεί αυτή της απλής οικονομικής ενίσχυσης από το ΥΠΠΟ, γεγονός το οποίο το Υπουργείο έχει υποσχεθεί εγγράφως, όπως προαναφέρθηκε, και η οποία προβλέπεται από το Ν. 3028/2002 (Άρθρο 45, Παρ. 14). Δεν υπάρχουν, όμως, και πάλι αντίστοιχο παραδείγματα γενναίας και συνεχούς χρηματοδότησης από το ΥΠΠΟ σε μη κρατικό μουσείο, την οποία απαιτεί η λειτουργία ενός σύγχρονου μουσειακού οργανισμού.

Η περίπτωση της προσέλευσης κονδυλίων από ευρωπαϊκά προγράμματα είναι ίσως η πιθανότερη. Εντούτοις, απαιτεί αρχικά τη συλλογική εργασία για τη δημιουργία σαφούς και τεκμηριωμένης πρότασης με μεγάλες δυνατότητες επιτυχίας, προκειμένου να πείσει ιδρύματα ή να επιτύχει έγκριση συμμετοχής σε προγράμματα ανάπτυξης μουσείων. Στην περίπτωση των Προγραμμάτων Περιφερειακής Ανάπτυξης η διαδικασία αυτή είναι επίσης δαπανηρή, γιατί χρειάζεται συνεργασία με εξειδικευμένο προσωπικό το οποίο να είναι σε θέση να διαμορφώσει την πρόταση (Προμελέτη, Οριστική Μουσειολογική και Κτιριολογική Μελέτη και Μελέτη Εφαρμογής). Εντούτοις, η διαμόρφωση της πρότασης θα μπορούσε να είναι εφικτή στα πλαίσια του Δήμου Καλυμνίων εάν γίνει σωστός και συνεπής προγραμματισμός με μακροπρόθεσμο στόχο, πέρα από πολιτικές σκοπιμότητες. Ένα τέτοιο σχέδιο θα μπορούσε να αποτελέσει πυρήνα της ευρύτερης οικονομικής και τουριστικής ανάπτυξης της Καλύμνου, οπότε να τύχει γενικής υποστήριξης¹¹⁹.

Ενδεικτικά, τέτοια ευρωπαϊκά προγράμματα σε εξέλιξη είναι:

- 1) Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ)¹²⁰. Τα προγράμματα διαχειρίζονται οι κατά τόπους περιφέρειες.

¹¹⁸ Ενισχυτικό της παραπάνω άποψης είναι το γεγονός της απουσίας μουσείων τεχνολογίας ή μεγάλων ναυτικών μουσείων (αντίστοιχες θεματικά περιπτώσεις με το ΝΜΚ) που να έχουν γίνει με πρωτοβουλία των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης ή ακόμα και κρατικών. Βλ. σχετικά και στο Κεφάλαιο Γ'.

¹¹⁹ Δαμιανίδης (2001, 28)

¹²⁰ Ευρωπαϊκά Εθνικά Επιχειρησιακά Προγράμματα on-line στη διεύθυνση: http://www.infologic.gr/progs/login_info.cfm και Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα Νοτίου Αιγαίου του Υπουργείου Γεωργίας on-line στη διεύθυνση: http://www.ogeeka-dimitra.org.gr/enimerosi/pep_naigaiio/pep_naigaiio.htm και Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα 2000-2006 Γ'ΚΠΣ on-line στη διεύθυνση: <http://www.oke.gr/greek/gnomi72.htm>

- 2) Culture 2000¹²¹. Το πρόγραμμα διαχειρίζεται το ΥΠΠΟ.
- 3) INTERREG¹²². Το πρόγραμμα διαχειρίζεται το ΥΠΕΘΟ και αφορά κυρίως προτάσεις διασυνοριακής συνεργασίας.

Τέλος, η περίπτωση της προσέλκυσης χορηγών θα ήταν επίσης ένας πιθανός, αν και δύσκολος, στόχος σε αρχικό στάδιο. Είναι πιο εύκολο να ανευρεθούν πόροι από χορηγούς, αφότου λειτουργήσει το ΝΜΚ για τη χρηματοδότηση επιμέρους δράσεων, εκδηλώσεων, εκδόσεων, κλπ. Σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να διατυπωθεί και πάλι σαφής πρόταση –όχι απαραίτητα τόσο εμπειριστατωμένη όσο στην περίπτωση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων– και να γίνουν συντονισμένες ενέργειες για την αναζήτηση χορηγών, με τέτοιο τρόπο που να πειστούν για τη σημασία να διατεθούν ιδιωτικοί πόροι για τη λειτουργία του συγκεκριμένου μουσείου. Ενδεχόμενοι χορηγοί μιας τέτοιας προσπάθειας θα μπορούσαν να είναι Καλύμνιοι της διασποράς ή μεγάλα ελληνικά και ξένα ιδρύματα (πολιτιστικά, μουσείων, ομίλων εταιρειών, τραπεζών, εφοπλιστών, κοκ.).

Αξίζει να σημειωθεί, το παράδειγμα του δικτύου μουσείων¹²³ που έχει δημιουργήσει το ΠΙΟΠ, το οποίο διαθέτει εξειδικευμένο προσωπικό και χρηματοδότηση από την Τράπεζα Πειραιώς, ενώ συνεργάζεται με τις Περιφέρειες για τη χρηματοδότηση μεγάλων προγραμμάτων που οδηγούν στη δημιουργία μουσείων¹²⁴. Πιθανόν, η συνεργασία και η εκμετάλλευση της τεχνογνωσίας ενός τέτοιου οργανισμού να ήταν μια αρκετά πρόσφορη λύση.

Δεδομένης της περιορισμένης δυνατότητας ένας μόνο φορέας να διαθέσει όλη την απαιτούμενη χρηματοδότηση, θα μπορούσε να προταθεί ο συνδυασμός όλων των παραπάνω με γνώμονα την ιεράρχηση και την κλιμάκωση των στόχων. Ο Δήμος Καλυμνίων μαζί με κάποια κρατική επιχορήγηση δύνανται να καλύψουν αρχικά τους βραχυπρόθεσμους στόχους και στη συνέχεια να αναζητηθεί χρηματοδότηση από προγράμματα, περαιτέρω κρατική οικονομική ενίσχυση, χορηγούς, συνεργασίες κλπ., που να υλοποιήσουν τις επόμενες φάσεις.

¹²¹ Πρόγραμμα "Πολιτισμός 2000", on-line στη διεύθυνση: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/el/lvb/l29006.htm>, Πολιτιστικό Σημείο Επαφής, Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού, on-line στη διεύθυνση: <http://www.ccp.culture.gr/>

¹²² Interreg III on-line στη διεύθυνση: <http://www.mnec.gr/interreg3/> και Interreg on-line στη διεύθυνση: http://www.euro-info.gr/showCategoriesbySubCatId.asp?subcat_id=311.

¹²³ Βλ. σελ. 41 για τα υπάρχοντα, ενώ βρίσκονται σε εξέλιξη το Μουσείο Μαρμαροτεχνίας στον Πύργο Τήνου, το Μουσείο Παραδοσιακών Επαγγελμάτων και Περιβάλλοντος στη Στυμφαλία και το Μουσείο Παραδοσιακών Επαγγελμάτων του Πηλίου στη Βυζίτσα και σε στάδιο ωριμότητας το Μουσείο της Μαστίχας στη Χίο και το Μουσείο Μεταλλευτικών δραστηριοτήτων στη Σέριφο.

¹²⁴ Οι πληροφορίες σχετικά με το ΠΙΟΠ προέρχονται από συνέντευξη με τη Διευθύντρια του Τμήματος Μουσείων του ΠΙΟΠ, κα Δεμέστιχα Στέλλα, και το ενημερωτικό φυλλάδιο Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς. Σύμφωνα με το ενημερωτικό φυλλάδιο «Το ΠΙΟΠ έχει ως άξονα των δραστηριοτήτων του τη διάσωση και την ανάδειξη της παραδοσιακής τεχνολογίας και της βιομηχανικής αρχαιολογίας, με τη δημιουργία θεματικών τεχνολογικών μουσείων, εκδόσεις, ερευνητικά προγράμματα, επιστημονικές εκδηλώσεις κοκ.. Σ' αυτό το πλαίσιο έχει δημιουργήσει ένα δίκτυο θεματικών μουσείων με βάση τις σύγχρονες τάσεις στη μουσειολογία, τη σύγχρονη εκφορά του εκπαιδευτικού τους χαρακτήρα με όσο το δυνατόν πιο ευχάριστο για τους επισκέπτες τρόπο»

Δ.8. ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

Για την επιτυχία κάθε στρατηγικής σε επιμέρους τομείς αλλά και ολόκληρου του μουσείου, βασικότατο παράγοντα αποτελεί η στελέχωση με το κατάλληλο εξειδικευμένο και μη προσωπικό¹²⁵.

Ειδικότητες:

- 1) Απαραίτητη κρίνεται η παρουσία του επιμελητή του μουσείου, ο οποίος θα πρέπει να γνωρίζει το αντικείμενο της σπογγαλιείας και τον οικονομικό-κοινωνικό ρόλο της, να ενστερνίζεται τους στόχους του ΝΜΚ, αλλά κυρίως να έχει τις γνώσεις και ικανότητες για την ανάπτυξη των προγραμμάτων του μουσείου και την επιτυχή αναζήτηση των τρόπων υλοποίησής τους. Η ενημέρωσή του γύρω από τις βασικές αρχές της μουσειολογίας και τις νέες μουσειολογικές τάσεις¹²⁶ κρίνονται απαραίτητες. Συχνά ο επιμελητής αποτελεί και το διευθυντή του μουσείου, αν και οι δύο ειδικότητες θα μπορούσαν επίσης να διαχωριστούν με το διευθυντή να ασκεί κυρίως διοικητικά καθήκοντα.
- 2) Για την πραγματοποίηση της έκθεσης είναι αναγκαία η παρουσία μουσειολόγου¹²⁷, τόσο για την εκπόνηση της μουσειολογικής μελέτης όσο και για το συντονισμό-συνεργασία με το τεχνικό και επιστημονικό προσωπικό που θα εργαστεί για την υλοποίησή της.
- 3) Απαραίτητη είναι επίσης η παρουσία συντηρητή, ο οποίος να έχει την ευθύνη για τη συντήρηση των αντικειμένων των συλλογών του μουσείου, αλλά και για τον περιοδικό έλεγχο των συστημάτων που εξασφαλίζουν τις απαραίτητες συνθήκες μικροκλίματος για αντικείμενα και χώρους.
- 4) Επιπλέον, αναγκαία σε αρχικό τουλάχιστον στάδιο είναι η παρουσία αρχειονόμου¹²⁸, ο οποίος να θέσει τις αρχές λειτουργίας των συστημάτων καταγραφής και τεκμηρίωσης και να εκπαιδεύσει το μόνιμο προσωπικό για τη συνέχιση της καταγραφής.
- 5) Την πληρέστερη τεκμηρίωση των συλλογών μπορούν να αναλάβουν εξωτερικοί συνεργάτες και ερευνητές. Είναι ευνόητο ότι η ανάπτυξη του ΝΜΚ σε Ερευνητικό Κέντρο θα απαιτήσει συνεργασίες με ειδικούς διαφόρων κλάδων για την υλοποίηση των στόχων του, την προβολή του, την πραγματοποίηση εκδόσεων και συμμετοχικών προγραμμάτων, κλπ.
- 6) Για την πραγματοποίηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων θα πρέπει να υπάρχει επίσης ο μουσειο-παιδαγωγός¹²⁹, ο οποίος να αναλάβει το σχεδιασμό και την υλοποίησή τους.
- 7) Απαραίτητη είναι ακόμα η παρουσία προσωπικού διοικητικής υποστήριξης και ενός γενικού υπεύθυνου για την καθημερινή λειτουργία του μουσείου (ασφάλεια, καθαριότητα, συντήρηση, αποθήκευση, υποδοχή κοινού, γενικά καθήκοντα).

¹²⁵ Κώδικας Επαγγελματικής Δεοντολογίας (1989, 13), Bieber (1999, 41-43).

¹²⁶ Παπαδόπουλος (2003γ, 217-20), (Χατζηνικολάου 1999, 48-49), Karavagh (1999, 39-40).

¹²⁷ Παπαδόπουλος (1999, 44-47), Παπαδόπουλος (2003β, 478-82), Γκαζή (2001, 186-189).

¹²⁸ Βλ. σχετικά *Developments in museum and cultural heritage information standards*, on-line στη διεύθυνση: <http://www.willpowerinfo.myby.co.uk/cidoc/stand1.htm>, *Getty Standards Programs*, on-line στη διεύθυνση: (<http://www.getty.edu/research/institute/standards/index.html>). *Guidelines and Standards for Museums*, ICOM, on-line στη διεύθυνση: <http://www.icom.museum/guide.html>, *Handbook of Standards. Documenting African Collections, 1996*, ICOM, on-line στη διεύθυνση: <http://www.icom.museum/afriidoc>

¹²⁹ Μυρογιάννη-Αρβανιτίδη (1999, 53).

8) Το ΝΜΚ θα πρέπει, τέλος, να εξασφαλίσει το απαραίτητο προσωπικό καθαριότητας, φύλαξης και ξενάγησης, ανάλογα με τους χώρους, το ωράριο λειτουργίας του και το κοινό που το επισκέπτεται.

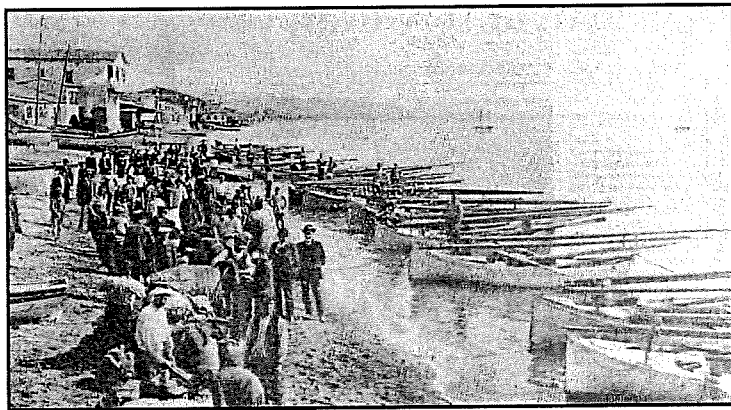
Η συμβολή όλων των παραπάνω ειδικοτήτων και επαγγελματιών είναι απαραίτητη, μπορεί όμως να περιοριστεί αριθμητικά ή να πραγματοποιηθεί με σχέσεις συνεργασίας, αντί μόνιμης παρουσίας στην περιορισμένη κλίμακα ενός θεματικού τοπικού μουσείου.

Η επιλογή του κατάλληλου προσωπικού είναι από τους βασικότερους συντελεστές επιτυχίας του εγχειρήματος¹³⁰. Το προσωπικό αυτό πρέπει να κατανοεί την αξία των ίδιων των αντικειμένων και των αξιών που τα περιβάλλουν, να διακρίνεται από απόλυτη ευσυνειδησία και υπευθυνότητα και να κατέχει στο μέγιστο δυνατό βαθμό την απαιτούμενη για τη θέση του γνώση, την οποία να εμπλουτίζει με μέριμνα και του ίδιου, αλλά και του μουσειακού οργανισμού. Επιπλέον, πρέπει να έχει σφαιρική γνώση και ενημέρωση για τους στόχους και τις πρακτικές του μουσείου, καθώς και το πώς αυτές συνδέονται και πραγματώνονται στους επιμέρους τομείς.

Εν κατακλείδι, η στοχοθεσία, η θεσμική κατοχύρωση και η πολιτική διαχείρισης του ΝΜΚ πρέπει να αποτελούν την αρχική μέριμνα αυτών που θα αναλάβουν την προώθηση της πρότασης. Οι αρχές που θα καθοριστούν αποτελούν τους άξονες πάνω στους οποίους θα υλοποιηθεί κάθε προσπάθεια. Οι άνθρωποι που θα την αναλάβουν θα πρέπει να έχουν επίγνωση των συγκεκριμένων στόχων, κατάρτιση σχετικά με το αντικείμενο του μουσείου και γνώσεις για τις τάσεις του μουσειακού γίγνεσθαι¹³¹. Αλλά πάνω απ' όλα μεθοδικότητα στην επιμονή για την επίτευξή τους.

¹³⁰ Bieber (1999, 41-43).

¹³¹ Παπαδόπουλος (2003γ, 217-20).

Κεφάλαιο Ε΄

**Πρόταση Επανεκθέσης
Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου**

Πρόταση Επανεκθέσεως Συλλογών του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου

Ε.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η έκθεση αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους, εάν όχι το σημαντικότερο χώρο επικοινωνίας ενός μουσείου με το κοινό του. Σε αυτήν πραγματοποιείται η επαφή του επισκέπτη με τα αντικείμενα¹³². Επιπλέον, με την έκθεση το μουσείο δημιουργεί σε μεγάλο βαθμό την εικόνα του ως προς το ρόλο που θέλει να παίξει, τον τρόπο που επιλέγει να παρουσιάζει τις συλλογές του και το κοινό στο οποίο απευθύνεται. Οι εκθέσεις αποτελούν συγκεκριμένη μορφή ερμηνείας των αντικειμένων τους, εκπέμπουν ηθελήματα και αθέλητα μηνύματα, καθιερώνουν οπτικές και αντικατοπτρίζουν την εποχή και το δημιουργό τους¹³³. Οι μέθοδοι παρουσίασης μιας έκθεσης ποικίλουν, χωρίς καμία να μπορεί να διεκδικήσει μοναδικότητα. Η ποικιλία αυτή ορίζεται από την πρόθεση και την γνώση των οργανωτών¹³⁴. Η δε «ανάγνωση» της έκθεσης από τους επισκέπτες είναι αντίστοιχα πολλαπλή και μπορεί να δώσει ακόμα και προσεγγίσεις τις οποίες ο επιμελητής δεν είχε στις προθέσεις του.

Για την επιτυχία μιας έκθεσης είναι απαραίτητος ο ορθός σχεδιασμός, ο οποίος να προβλέψει τα διάφορα στάδια μεταξύ της σύλληψης της ιδέας, της οργάνωσης και της λειτουργίας της. Πρέπει να προκαθορίζεται ο στόχος της παρουσίασης την οποία επιχειρεί η έκθεση, να καθορίζεται το κοινό στο οποίο απευθύνεται, και να επιλέγονται τα κατάλληλα μέσα και πρακτικές που θα χρησιμοποιηθούν¹³⁵. Βασικά συστατικά επιτυχίας αποτελούν, επίσης, ο καθορισμός του σεναρίου που θα ακολουθηθεί και της ατμόσφαιρας που θα αποπνέει η έκθεση. Για την υλοποίηση των στοιχείων αυτών, σημαντικός είναι ο ρόλος μιας σειράς παραγόντων που έχουν σχέση με την ορθή αξιοποίηση και προβολή των αντικειμένων και του εποπτικού υλικού, των τεχνικών μέσων και των πληροφοριακών κειμένων.

Το ΝΜΚ, επιλέγοντας να μετεξελιχθεί είτε σε σύγχρονο, θεματικό, τοπικό μουσείο είτε σε μουσείο - ερευνητικό κέντρο, θα πρέπει να οργανώσει την επανεκθεση της συλλογής του, σύμφωνα με τις επιστημονικά αποδεκτές, μουσειολογικές, αρχές. Αυτό θα του δώσει τη δυνατότητα να επικοινωνήσει αποτελεσματικότερα με το κοινό του και να κινηθεί με αξιώσεις προς την πραγμάτωση των στόχων του.

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρηθεί η παρουσίαση του πλάνου με βάση το οποίο θα προγραμματισθεί η οργάνωση μιας σύγχρονης έκθεσης, με δεδομένη την υπάρχουσα κατάσταση και τις εν δυνάμει ικανότητες που έχει το ΝΜΚ.

Ο θεματικός χαρακτήρας της συλλογής και συνεπώς της έκθεσης θα πρέπει να διατηρηθεί. Η υπάρχουσα συλλογή και η δυνατότητα εμπλουτισμού της θα πρέπει να

¹³² Γκαζή (2002-2003).

¹³³ Οικονόμου – Τάνης (2001, 233-36).

¹³⁴ Belcher (1991).

¹³⁵ A Good Practice (1997, 39-41).

κρατήσουν τον ίδιο θεματικό ορίζοντα, με διεύρυνση του πεδίου ως προς την απόκτηση και προβολή της όποιας σχετικής γνώσης. Το θέμα της σπογγαλιείας και η σημασία του για την Κάλυμνο επιτρέπει και επιβάλλει στο ΝΜΚ τη συγκεκριμένη διεύρυνση και προσφέρει τη δυνατότητα αναγωγής της σε υπερ-καλυμνιακό επίπεδο.

Γενικές αρχές και στοιχεία για το σχεδιασμό και οργάνωση μιας έκθεσης¹³⁶, τα οποία θα πρέπει αντίστοιχα να λάβει υπόψη του το ΝΜΚ, θεωρούνται τα παρακάτω:

- 1) Να υπάρχει συγκεκριμένος στόχος, σαφή όρια και καθορισμένο ερμηνευτικό πλαίσιο.
- 2) Να λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα ώστε τα ερμηνευτικά μέσα να μην επιβάλλονται στα ίδια τα εκθέματα που αποτελούν το αυθεντικό στοιχείο μιας έκθεσης.
- 3) Να επιδιώκεται, κατά το δυνατόν, η δημιουργία κλίματος οικειότητας και ψυχολογικής άνεσης για τον επισκέπτη στην έκθεση. Κατά περίπτωση μπορεί να επιδιώκεται η συγκινησιακή φόρτιση του επισκέπτη.
- 4) Να υπάρχει ιεράρχηση των πληροφοριών (βασικό και δευτερεύοντα νοήματα).
- 5) Να χρησιμοποιούνται αναγνωρίσιμα στοιχεία και εικόνες για να γίνονται εύκολα συσχετισμοί, με πράγματα που ήδη γνωρίζει ο επισκέπτης ή του είναι οικεία.
- 6) Να οργανώνεται το διδακτικό περιεχόμενο σε μια πορεία από το γνωστό προς το άγνωστο, με συμμετοχή του επισκέπτη στην ανακάλυψη της πληροφορίας.
- 7) Να λαμβάνεται υπόψη στο σχεδιασμό ο ανθρώπινος παράγοντας (δημογραφικά στοιχεία, τάσεις συμπεριφοράς, εργονομικά στοιχεία).
- 8) Η οργάνωση του χώρου, των εκθεμάτων και του εμποπτικού ή άλλου υλικού πρέπει να είναι απόλυτα σαφής και κατανοητή για διαφορετικές ομάδες κοινού.
- 9) Να υπάρχει σαφής προσανατολισμός ως προς το περιεχόμενο και την οργάνωση (θεματικός, εννοιολογικός, ψυχολογικός).

E.2. ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΙΜΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΛΥΜΝΟΥ

Στην περίπτωση του ΝΜΚ, σύμφωνα με όσα έχουν παρατεθεί στο Κεφάλαιο Δ', κρίνεται ότι θα μπορούσε να εφαρμοστεί το μοντέλο που προτείνει ο Χουρμουζιάδης¹³⁷. Σύμφωνα με αυτό στόχοι μιας έκθεσης θα πρέπει να είναι:

- 1) η ένταξη του εκθέματος στο πλαίσιο ενός ιστορικού σεναρίου, η δομή του οποίου να υποστηρίζεται από οπτικοακουστικές παρεμβάσεις,
- 2) η ιδεολογική υποστήριξη των εκθεσιακών πρακτικών έτσι ώστε να ανάγεται το έκθεμα σε πεδίο οικουμενικής σημασίας και
- 3) η συμμετοχή του επισκέπτη στη λειτουργία των μουσειακών επεισοδίων σε μια μορφή διαδικτυακής παρέμβασης.
- 4) Επιπλέον, θα μπορούσε να συμπληρωθεί ως τέταρτος στόχος, η συνεργασία με το κατάλληλο ανθρώπινο δυναμικό (ειδικούς σε κάθε τομέα), η οποία να εξασφαλίζει την

¹³⁶ Pearce (1992), Belcher (1991), Γκαζή (2002-2003).

¹³⁷ Χουρμουζιάδης (2001, 235).

εγκυρότητα και την ενημερότητα της έκθεσης γύρω από τις σύγχρονες μουσειολογικές πρακτικές¹³⁸.

Σε αυτό το πλαίσιο, ως κύριοι στόχοι της μόνιμης έκθεσης του ΝΜΚ, διαφαίνονται οι εξής:

- 1) Να παράσχει γνώση σχετική με τους παραδοσιακούς τρόπους και τις πρακτικές άσκησης της σπογγαλιείας από τους Καλύμνιους και το κοινωνικό - πολιτισμικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αυτή η ασκήθηκε.
- 2) Να αναδείξει τον πρωτοποριακό ρόλο που έπαιξε η Κάλυμος στην ανάπτυξη της σπογγαλιείας σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο.

Προτεινόμενες αρχές για την επιτυχία της συγκεκριμένης έκθεσης

- 1) Να οργανωθεί με ένα κεντρικό πλάνο (σενάριο), το οποίο να είναι εύκολα κατανοητό από επισκέπτες διαφορετικής προέλευσης, ηλικίας, μορφωτικού επιπέδου και προσδοκιών.
- 2) Να εφαρμοστούν σύγχρονες γνωσιολογικές απόψεις. Ο εκπαιδευτικός ρόλος του μουσείου, όμως, να είναι διακριτικός και να δίνεται έμφαση στην ψυχαγωγική διάσταση της επίσκεψης. Να αναπτυχθεί το πλάνο θα παρέχει στο κοινό δυνατότητες να συμμετέχει στην ανακάλυψη της πληροφορίας και να εμβαθύνει σ' αυτήν σε διάφορα επίπεδα, επιδιώκοντας τη βιωματική προσέγγιση και αποφεύγοντας την «κλασική» διδαχή¹³⁹.
- 3) Να απευθυνθεί στο θυμικό του επισκέπτη, προβάλλοντας τη διάσταση της επικινδυνότητας του επαγγέλματος του σφουγγαρά και των δύσκολων συνθηκών άσκησης της σπογγαλιείας, προσέχοντας να μην υποπέσει σε δημιουργία «θεαμάτων».
- 4) Να χρησιμοποιήσει τα μουσειογραφικά και τεχνικά μέσα και πρακτικές που αποσκοπούν στη δημιουργία ατμόσφαιρας οικειότητας¹⁴⁰, τηρώντας την ισορροπία μεταξύ του μηνύματος και της αισθητικής της έκθεσης¹⁴¹, μεταξύ του αισθητικού και του διδακτικού / ψυχαγωγικού της ρόλου.

E.3. Κοινο – Ομάδες Στόχοι (TARGET GROUPS)

Βασικό στοιχείο σχεδιασμού κάθε έκθεσης αποτελούν οι συγκεκριμένες ομάδες κοινού (ομάδες-στόχοι) στις οποίες απευθύνεται¹⁴². Με δεδομένη την ποικιλότητα του κοινού και του πιθανού κοινού του ΝΜΚ, στο οποίο έχει ήδη γίνει αναφορά, οι ομάδες αυτές θα μπορούσαν να ιεραρχηθούν ως εξής:

¹³⁸ Οικονόμου-Τάνης (2001, 92).

¹³⁹ Τζωρτζάκη-Νικηφορίδου (1999-73), Μπούνια (1999β, 10)

¹⁴⁰ Belcher (1991, 100-101).

¹⁴¹ Vergo (1999, 51).

¹⁴² A Good Idea, (1997, 39-41)

- 1) Κύρια ομάδα-στόχο αποτελούν οι Έλληνες και ξένοι τουρίστες που επισκέπτονται την Κάλυμνο κατά τη θερινή περίοδο, όπως φαίνεται από τα στοιχεία για τις επισκέψεις στο ΝΜΚ (βλ. Κεφάλαιο Β'). Ο καθορισμός της ομάδας αυτής ως κύριου στόχου συνδέεται αρχικά με το γεγονός ότι αυτή είναι η πιο πρόσφορη. Έχει επίσης άμεση σχέση με το ρόλο που επιδιώκει να παίξει το ΝΜΚ, συναρτώντας τη δραστηριότητά του με το σύγχρονο οικονομικό-κοινωνικό πλαίσιο της Καλύμνου και, επιπλέον, είναι η ομάδα που μπορεί γνωστοποιήσει το ΝΜΚ σε ακόμα μεγαλύτερο κοινό.
- 2) Δεύτερη ομάδα-στόχο αποτελούν οι ομάδες σχολείων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Η ομάδα αυτή παρέχει τη δυνατότητα αρκετά μεγάλου αριθμού επισκεπτών. Με ορθή στρατηγική μπορούν, επίσης, να εξασφαλιστούν σταθερές επισκέψεις, τόσο από την Κάλυμνο, όσο και από τα γύρω νησιά και την υπόλοιπη χώρα. Το βασικό χαρακτηριστικό, όμως, της ομάδας αυτής είναι η δυνατότητα που προσφέρει για την ανάπτυξη του παιδευτικού ρόλου της έκθεσης και του ΝΜΚ.
- 3) Τρίτη ομάδα κοινού είναι οι ίδιοι οι Καλύμνιοι. Η σπογγαλιεία αφορά τον καθένα στην Κάλυμνο ακόμα και σήμερα που έχει πάψει να ασκείται. Στην έκθεση θα μπορούν να μάθουν, αλλά και να δουν όχι απλά το μακρινό παρελθόν, αλλά οικεία στον καθένα πρόσωπα (πατεράδες, παππούδες κλπ.). Αφενός, το ΝΜΚ ασκεί, έτσι, τον κοινωνικό του ρόλο, συντείνοντας στη διατήρηση της οικογενειακής ιστορίας του καθενός, και αφετέρου οι Καλύμνιοι θα ταυτιστούν με το μουσείο, θεωρώντας το «προσωπική» τους υπόθεση. Επιπλέον, ανάμεσα στους Καλύμνιους και τους τουρίστες εντάσσονται οι Καλύμνιοι της διασποράς, οι οποίοι επισκέπτονται το νησί σε μεγάλους αριθμούς και τακτά διαστήματα (γιορτές, καλοκαίρι).
- 4) Τέταρτη ομάδα αποτελούν οι ερευνητές και τα άτομα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε σχέση με την έκθεση, ανάλογα με τον τομέα ενδιαφέροντος του καθενός (επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων). Αυτή είναι η μικρότερη ομάδα αριθμητικά. Εντούτοις, παρουσιάζει το πλεονέκτημα της απόδοσης κύρους και τη δυνατότητα γνωστοποίησης της έκθεσης σε κύκλους ανθρώπων που μπορούν να υποβοηθήσουν την περαιτέρω ανάπτυξη του ΝΜΚ σε ερευνητικό επίπεδο, σε επίπεδο προβολής μέσω ΜΜΕ, διαδικτύου κλπ., ακόμα και σε οικονομικό.
- 5) Μια τελευταία ομάδα-στόχο αποτελούν αθλητικοί σύλλογοι θαλασσίων αθλημάτων, πολιτιστικά σωματεία ή φορείς θαλάσσιας δραστηριότητας, καθώς και άτομα που επιθυμούν να μνηθούν μέσα από προγράμματα του ΝΜΚ στην τέχνη της σπογγαλιείας ή άλλες παρεμφερείς ασχολίες (ναυπηγική, κατάδυση, κλπ.).

E.4. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

E.4.1. Προβολή και Αξιοποίηση Αντικειμένων

Τα αντικείμενα αποτελούν το βασικό στοιχείο κάθε έκθεσης. Είναι τα στοιχεία που δίνουν την τρίτη διάσταση και οπτικοποιούν την πληροφορία.

Οι περιορισμένες ανάγκες συντήρησης που παρουσιάζει ένα αρκετά μεγάλο μέρος της συλλογής του ΝΜΚ, εξαιτίας του υλικού κατασκευής και του αρχικού στόχου να αντέχουν σε σκληρές συνθήκες μεταχείρισης, καθώς και ο όγκος τους, αποτελούν βασικά εκθεσιακά

πλεονεκτήματα. Τα αντικείμενα αυτά μπορούν να εκτεθούν ελεύθερα στο χώρο, επάνω σε βάθρα ή άλλες εκθετικές επιφάνειες, χωρίς ανάγκη δημιουργίας ειδικού μικροκλίματος και με περιορισμένους κινδύνους κλοπής. Έτσι, υπάρχει μικρή ανάγκη για προθήκες, μόνο για την έκθεση των ιδιαίτερα ευαίσθητων υλικών (έγγραφα, ιματισμός, σφουγγάρια). Κρυστάλλινες επιφάνειες μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν για να απομονώσουν τις αναπαραστάσεις δυτών στο βυθό, γεγονός που λειτουργεί με διπλό τρόπο. Παρέχει προστασία και παράγει αισθητικό αποτέλεσμα (ο βυθός απροσπέλαστος χώρος).

Πέραν των πρωτοτύπων αντικειμένων της έκθεσης, θα πρέπει να υπάρχουν ακριβή αντίγραφα σε θέσεις όπου ο επισκέπτης να μπορεί να τα αγγίξει (σφουγγάρια, καμάκι, περικεφαλαία, αντλία, ψαλίδι «φορμαρίσματος» των σφουγγαριών). Απλά αντίγραφα είναι επίσης αναγκαία για χρήση από τα παιδιά στο χώρο όπου θα πραγματοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα, προκειμένου να τα χρησιμοποιούν στη δημιουργία και αναπαραστάση ιστοριών - παραμυθιών.

Η έκθεση των αντικειμένων γίνεται στο στεγασμένο χώρο. Εντούτοις, σε υπαίθριο χώρο (αυλή – κήπο) προτείνεται η έκθεση ενός τουλάχιστον από τα σπογγαλιευτικά σκάφη εξοπλισμένου με αντίγραφο ή και πρωτότυπο εξοπλισμό. Σε εξωτερικό χώρο μπορούν να εκτίθενται επίσης βαριές μεταλλικές άγκυρες ή τμήματα από παραδοσιακά σκάφη ή και τμήματα (ρόδες) των αντλιών, όπως ήδη γίνεται.

Αρκετά από τα αντικείμενα προσφέρονται για ένταξη μέσα σε πλαίσιο «σκηνικών» χώρων, με ιδιαίτερα διδακτικά και αισθητικά αποτελέσματα. Προσοχή πρέπει να δίδεται στην ισορροπία των αναπαραστάσεων, ούτως ώστε να μην υποβαθμίζεται η πρωτοτυπία των αντικειμένων και να μην τους επιβάλλονται τα υπόλοιπα εκφραστικά μέσα.

E.4.2. Προβολή και Αξιοποίηση Εποπτικού Υλικού

Η ανάδειξη των αντικειμένων επιτυγχάνεται με τον τρόπο έκθεσής τους και ενισχύεται και συμπληρώνεται από εποπτικό υλικό. Με τον όρο εποπτικό υλικό εννοούνται φωτογραφίες, εικόνες, χάρτες, σχέδια, πίνακες, μακέτες, μοντέλα, κλπ. Αυτά αποτελούν το «στυλοβάτη» της τεκμηρίωσης των αντικειμένων που εκτίθενται και βρίσκονται σε άμεση διαλεκτική σχέση μαζί τους.

Για την επίτευξη του καλύτερου δυνατού πληροφοριακού και αισθητικού αποτελέσματος προτείνεται η μεγέθυνση μίας ή δύο από τις φωτογραφίες, το θέμα των οποίων να συνοψίζει το αντικείμενο της κάθε εκθεσιακής ενότητας ή υποενότητας. Το υπόλοιπο πρωτότυπο ή αντίγραφο υλικό οργανώνεται γύρω από τον πυρήνα που δημιουργούν οι μεγεθύνσεις αυτές, σε συνδυασμό με τα πληροφοριακά κείμενα.

Ο τονισμός της ιδιαιτερότητας συγκεκριμένου εποπτικού υλικού επιτυγχάνεται με το μέγεθος και το φωτισμό. Για λόγους αισθητικής, τονισμού ή ιεράρχησης και ροής της πληροφόρησης μπορεί να χρησιμοποιηθεί όμοιο ή διαφορετικό χρωματικό υπόβαθρο και περιγράμματα. Προβολή εποπτικού υλικού γίνεται, επίσης, με τη χρήση υπολογιστών και πολυμέσων (βλ. παρακάτω Πολυμέσα).

Κύριο εποπτικό υλικό για την έκθεση του ΝΜΚ είναι το φωτογραφικό το οποίο αποτελεί σημαντικότατο μέρος της συλλογής του μουσείου. Συμπληρωματικά μπορούν να παρατίθενται σχετικοί με τη σπογγαλιεία ζωγραφικοί πίνακες, ανάλογα με τη θεματολογία των ενοτήτων της έκθεσης. Επίσης, ιδιαίτερα χρήσιμοι είναι οι χάρτες για το γεωγραφικό προσανατολισμό των επισκεπτών και την ανάδειξη του εύρους της δραστηριότητας.

Σχεδιαστικές αποδόσεις αντικειμένων, σκαφών και χώρων μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να συμπληρώσουν αντικείμενα που λείπουν από την έκθεση, να δείξουν χρήσεις μηχανημάτων ή να λειτουργήσουν ως συμπληρωματικό υπόβαθρο (φόντο) στις σκηνογραφικές συνθέσεις (βλ. Εικόνα εξωφύλλου). Τέλος, οι πίνακες με θαλασσογραφίες ή οι πίνακες επωνύμων Καλυμνίων καλλιτεχνών που υπάρχουν στη συλλογή, μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην ενότητα για το πολιτισμικό περιβάλλον που δημιούργησε η άσκηση της σπογγαλιείας.

Ε.4.3. Κείμενα

Όλες οι ενότητες θα στηρίζονται σε ερμηνευτικά κείμενα. Τα κείμενα αυτά πρέπει να είναι περιεκτικά και σύντομα για να μην κουράζουν-απωθούν τους επισκέπτες. Πρέπει να εντάσσονται σε ενιαίο και σαφές σύστημα πληροφόρησης και να ακολουθούν συγκεκριμένους κανόνες λεξιλογίου, σύνταξης, μεγέθους, τοποθέτησης, κλπ. Η γλώσσα τους πρέπει να είναι ζωντανή και οικεία και να αποφεύγεται κατά το δυνατόν η άγνωστη στο ευρύ κοινό ορολογία. Πρέπει, επιπλέον, να είναι ακριβή, σύντομα και ενδιαφέροντα. Η ερμηνεία των εκθεμάτων σκοπό έχει να προκαλέσει το ενδιαφέρον και όχι να ικανοποιήσει την ανάγκη για πλήρη εμβάθυνση στη γνώση. Η δομή τους πρέπει να είναι τέτοια που η πληροφόρηση να κλιμακώνεται σε διάφορα επίπεδα ανάλογα με την ηλικία αναγνωσιμότητας και το ενδιαφέρον του κοινού¹⁴³. Κανόνες και προδιαγραφές ορίζουν το μέγεθος και τον τύπο των γραμμάτων που χρησιμοποιούνται σε μια έκθεση, σε σχέση με το μέγεθος του εκθεσιακού χώρου και το σημείο από το οποίο τα βλέπει ο επισκέπτης¹⁴⁴ (βλ. παρακάτω Στοιχεία Εργονομίας).

Οι τύποι κειμένων που προτείνονται για την έκθεση του ΝΜΚ είναι οι εξής:

- 1) Ο τίτλος κάθε ενότητας, ο οποίος θα δηλώνεται με μεγάλα γράμματα, ο οποίος να δεν πρέπει να ξεπερνά τις 3-5 λέξεις.
- 2) Ένα υπότιτλος με μικρότερα γράμματα, ο οποίος θα δηλώνει συνοπτικά το κεντρικό θέμα της ενότητας, η έκταση του οποίου δεν πρέπει να υπερβαίνει τις 15-20 λέξεις.
- 3) Τα καθαυτό κείμενα, με μικρότερα γράμματα, όπου θα δηλώνονται οι σχετικές με κάθε θέμα πληροφορίες. Αυτά διαχωρίζονται σε εισαγωγικά, οπότε προτείνεται να φτάνουν σε μέγεθος τις 200-250 λέξεις ή επεξηγηματικά για συγκεκριμένα αντικείμενα και το μέγεθός τους να μην ξεπερνά τις 100-150 λέξεις.
- 4) Λεζάντες, οι οποίες να αναφέρονται στα αντικείμενα ή τις εικόνες. Είναι σύντομες και περιεκτικές και μπορούν επίσης να δηλώνουν την προέλευση και τη χρονολόγηση. Τοποθετούνται σε κατάλληλη θέση, κλίση και ύψος μπροστά ή δίπλα στα αντικείμενα. Μπορούν να είναι ξεχωριστές για καθένα αντικείμενο ή να συγκεντρώνονται σε κατάλογο και να αντιστοιχούνται στα αντικείμενα με αριθμούς, με σχεδιαστική απόδοση των αντικειμένων στον κατάλογο, κλπ.

¹⁴³ A Good Idea (1997, 39-41).

¹⁴⁴ Γκαζή (2002-2003) και (2003β).

E.4.4. Πολυμέσα

Με αντίστοιχο τρόπο πρέπει να σχεδιάζεται η ενσωμάτωση πολυμεσικών εφαρμογών και οπτικοακουστικών συστημάτων (οθόνες, ακουστικά, προβολείς). Η χρήση είναι ιδιαίτερα ελκυστική και παρέχει το μεγάλο πλεονέκτημα ανάπτυξης της διάδρασης, όπως επίσης και της εμπάθουσας σε πολυεπίπεδη πληροφόρηση και ξενάγηση των επισκεπτών ή τη δημιουργία «δραματικού» αποτελέσματος με την προβολή της κίνησης (ταινίες). Το στοιχείο της διάδρασης που επιτυγχάνεται με τις πολυμεσικές εφαρμογές, αλλά και με άλλα μέσα, όπως η χρήση αντιγράφων από τους επισκέπτες αποτελεί βασικότατο στοιχείο σε μια έκθεση, σύμφωνα με τις νέες παιδαγωγικές προσεγγίσεις. «Το κάθε έκθεμα ως έχει είναι νεκρό. Η κρυμμένη πληροφορία πρέπει να αναβλύσει, και για να γίνει αυτό χρειάζεται η κατάλληλη διαδικασία-γεώτρηση. Το έκθεμα λοιπόν πρέπει να περιβάλλεται από μέσα αλληλεπίδρασης εκθέματος-επισκέπτη, που βοηθούν στην άντληση της πληροφορίας»¹⁴⁵.

Θα πρέπει όμως να υπάρχει ο κατάλληλος σχεδιασμός ώστε τα μέσα αυτά να μη δημιουργούν εμπόδιο στην πορεία των επισκεπτών ή να αποσπούν το ενδιαφέρον εις βάρος των αντικειμένων. Η χρήση τους θα πρέπει να είναι σύντομης διάρκειας και φυσικά να είναι εύκολη και κατανοητή από το μέσο χρήστη.

Τα πολυμέσα αποτελούν ένα σχετικά νέο ερμηνευτικό μέσο στα μουσεία, το οποίο δίνει τεράστιες δυνατότητες αξιοποίησής του. Τα μουσεία με εκθέσεις, όχι πια αντικειμένων, αλλά εικονικών εκδόσεών τους είναι ήδη παρόντα και στην Ελλάδα (Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού¹⁴⁶). Εντούτοις, όταν υπάρχουν αντικείμενα η χρήση των μέσων αυτών πρέπει να είναι υποστηρικτική και συμπληρωματική¹⁴⁷. Για την έκθεση του ΝΜΚ προτείνονται παρακάτω διάφορες τέτοιες εφαρμογές, οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα επίτευξης ζωντανίας μέσω προβολών και εμπλουτισμού της πληροφόρησης, εμπάθουσας στην πληροφόρηση μέσω της χρήσης υπολογιστή εντός της εισαγωγικής ενότητας της έκθεσης και αυθεντικότητας από διηγήσεις με τη χρήση ακουστικών μέσων.

Χώρος προβολής – εκδηλώσεων

Σε συνάρτηση με τη χρήση των πολυμέσων θα πρέπει να υπάρχει σχετικά διαμορφωμένος χώρος στο τέλος της έκθεσης του ΝΜΚ, συνδεδεμένος με το χώρο υποδοχής, για την προβολή ταινίας (15-30 λεπτά), η οποία θα ανακεφαλαιώνει τη διαδικασία της σπογγαλίας και θα δίνει επιπλέον πληροφορίες για παράλληλες σχετικές δραστηριότητες και για την Κάλυμνο. Ο χώρος αυτός μπορεί να συνδέεται μόνο με την έκθεση και να είναι μικρών διαστάσεων για τις ανάγκες ομάδας 20-25 ατόμων. Για τον ίδιο σκοπό, όμως, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί προβλεπόμενος χώρος εκδηλώσεων του μουσείου, ο οποίος θα έχει τις προδιαγραφές για τη φιλοξενία περισσότερων ατόμων (βλ. Εικόνα 26).

¹⁴⁵ Οικονόμου-Τάνη (2002, 93)

¹⁴⁶ On-line στη διεύθυνση: <http://www.fhw.gr>

¹⁴⁷ Σχετική συζήτηση για την παρουσία των πολυμέσων στα ναυτικά μουσεία βλ. Γκαζή (2003α, 255-60) όπου γίνεται περιγραφή των ανακοινώσεων ημερίδας με θέμα: Ναυτικά μουσεία και νέες τεχνολογίες που πραγματοποιήθηκε το 2000 στο πλοιο-μουσείο «Θωρηκτό Γ. Αβέρωφ».

E.5. ΤΕΧΝΙΚΑ ΜΕΣΑ

Τεχνικά μέσα σε μια έκθεση αποτελούν οι εκθετικές επιφάνειες (προθήκες, βάθρα, διαχωριστικά, εμπόδια, κλπ), οι διάφορες κατασκευές, ο φωτισμός, τα χρώματα, ο ήχος, κλπ. Για τη χρήση τους πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα στοιχεία εργονομίας και ανθρώπινης συμπεριφοράς, τα οποία πρέπει ούτως ή άλλως να συνεκτιμούνται σε κάθε στοιχείο της έκθεσης. Ως γενική αρχή θα πρέπει να θεωρείται ότι τα τεχνικά μέσα δεν πρέπει να επιβάλλονται στα ίδια τα αντικείμενα, αλλά να τα αναδεικνύουν.

Ο φωτισμός και το χρώμα πρέπει να αποσκοπούν στη δημιουργία «ατμόσφαιρας» και τον τονισμό (spot) για την ανάδειξη αντικειμένων, των κυρίων θεμάτων κάθε ενότητας, την απόδοση-προσομοίωση φυσικών συνθηκών, κοκ. (για παράδειγμα, άπλετο φως στις δραστηριότητες στο λιμάνι ή την επιφάνεια της θάλασσας, χαμηλός στο βυθό). Θα πρέπει επιπλέον η χρήση του χρώματος και του φωτισμού να υποβοηθά την ομαλή μετάβαση από χώρο σε χώρο ή να δημιουργεί τις ανάλογες αντιθέσεις εάν αυτό είναι το επιθυμητό. Η χρήση του φωτισμού και του χρώματος θα πρέπει όμως να λαμβάνει υπόψη τα απαιτούμενα στοιχεία προληπτικής συντήρησης, από τα οποία να καθορίζεται το είδος, η ένταση και η ποιότητά τους.

Σε σημεία, λόγου χάριν, όπου αναπαρίσταται σκηνικά ο βυθός με τους σφουγγαράδες και τους διάφορους τρόπους κατάδυσης, τα χρώματα που θα χρησιμοποιηθούν σε συνδυασμό με φυσικά υλικά (άμμο, πέτρες, σφουγγάρια, κλπ.) θα δώσουν την εικόνα του τοπίου. Ενώ, αντίστοιχα, χαμηλός εσωτερικός φωτισμός θα δημιουργούσε ιδιαίτερη ατμόσφαιρα, εάν περιορίζεται στη σκηνή που αναπαρίσταται, αφήνοντας σχεδόν σκοτεινό το χώρο κυκλοφορίας των επισκεπτών (βλ. παρακάτω Εκθετικές Ενότητες). Ταυτόχρονα ο χαμηλός φωτισμός θα άφηνε ανεπηρέαστο το υλικό της στολής τους σκαφάνδρου, ενώ το κατάλληλο μπλε χρώμα θα έδινε φυσικότητα στην αναπαράσταση. Η ορθή επιλογή ως προς την ποιότητα σύνθεσης του χρώματος θα απεμπόλουσε την πιθανότητα αυτό να επηρεάσει ευαίσθητα υλικά όπως τα σφουγγάρια ή η στολές των δυτών.

Σημαντικό ερμηνευτικό ρόλο παίζουν επίσης οι κατασκευές. Ιδιαίτερα ελκυστικό θα ήταν, για παράδειγμα, το αποτέλεσμα της χρήσης ξυλοκατασκευών με σανίδες για την τοποθέτηση αντικειμένων, οι οποίες να υπενθυμίζουν τις ξύλινες επιφάνειες των σκαφών (βλ. παράδειγμα από το Μουσείο Σπετσών – Εικόνα 16). Κατά παρόμοιο τρόπο θα λειτουργούσαν επίσης λιθόκτιστοι τοίχοι στα εσωτερικά των αποθηκών στην ενότητα για την επεξεργασία των σφουγγαριών (βλ. παρακάτω Εκθετικές Ενότητες). Στην εισαγωγική ενότητα, επίσης, όπου υπάρχει χάρτης για τη γεωγραφική τοποθέτηση της σπογγαλιείας, θα μπορούσε αυτός να καλύπτει ολόκληρο το δάπεδο ή να αποτελεί καλυμμένη με κρύσταλλο μακέτα της Μεσογείου, στην οποία να πατούν - «ταξιδεύουν» οι επισκέπτες, προκαλώντας συναισθήματα που να έχουν το στοιχείο της ριψοκίνδυνης ασχολίας με το περπάτημα πάνω στο κρύσταλλο – θάλασσα.

E.6. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ, ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟΝΟΜΙΑΣ

Στοιχεία που θα πρέπει απαραίτητα να συνεκτιμούνται σε κάθε εκθετική απόπειρα αποτελούν οι ανθρώπινες τάσεις συμπεριφοράς, τα δημογραφικά στοιχεία του αναμενόμενου κοινού και τα στοιχεία εργονομίας στη χρήση των ερμηνευτικών και τεχνικών μέσων¹⁴⁸. Ο ανθρώπινος παράγοντας έχει ιδιαίτερο ρόλο στο σχεδιασμό της έκθεσης και τη μεθοδολογία τοποθέτησης των εκθεμάτων. Η οργάνωση του χώρου πρέπει να είναι σαφής και εύκολα αντιληπτή. Η ροή της κυκλοφορίας μέσα στην έκθεση πρέπει να προκαλεί το ενδιαφέρον του επισκέπτη (attracting power) και συγχρόνως να διατηρεί (holding power), παρέχοντας συγκεκριμένες κατευθύνσεις και εκθεσιακές διαδρομές ή εμφανείς εναλλακτικές επιλογές.

Δημογραφικά στοιχεία

Τα δημογραφικά στοιχεία αφορούν το φύλλο, την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, την οικονομική, κοινωνική και γεωγραφική προέλευση των επισκεπτών, τις κινητικές ή άλλες ειδικές ανάγκες που τους χαρακτηρίζουν και έχουν ιδιαίτερη σημασία στο σχεδιασμό της έκθεσης. Τα στοιχεία αυτά έχουν άμεση σχέση, τόσο με τον τρόπο και τις θέσεις τοποθέτησης των εκθεμάτων, όσο και τη μορφή, το είδος και το βάθος της πληροφόρησης, τα χρησιμοποιούμενα ερμηνευτικά, εποπτικά και τεχνικά μέσα, τη χρήση, το είδος και τη γλώσσα των πολυμεσικών εφαρμογών και το γενικό σχεδιασμό των χώρων της έκθεσης ή των γενικότερων κτιριολογικών προβλέψεων.

Στοιχεία ανθρώπινης συμπεριφοράς

- 1) Τάση προς την μεγαλύτερη είσοδο και τον πιο ανοικτό χώρο (δημιουργία ανοικτών χώρων για ψυχολογική άνεση).
- 2) Τάση προς τα μεγαλύτερα αντικείμενα - μεγαφιλία (τοποθέτηση μεγάλων εκθεμάτων ως κέντρων των ενοτήτων, μεγάλων κεντρικών πανό, κύριων φωτογραφιών, κύριων κειμένων, κλπ. για την προσέλκυση ή την κατεύθυνση των επισκεπτών)
- 3) Έμφυτη τάση για άγγιγμα αντικειμένων ή εμποδίων (κατάλληλα διαχωριστικά, εμπόδια π.χ. σχοινιά, μπάρες κλπ).
- 4) Έμφυτη τάση για δεξιόστροφη πορεία στο δυτικό πολιτισμό (συνεπώς αντιστάθμιση με κάτι στα αριστερά που να έλκει τον επισκέπτη).
- 5) Τάση προς την ορατή έξοδο (να μη δημιουργείται κλειστοφοβικό σύνδρομο).
- 6) Περισσότερος χρόνος αφιερώνεται στην αρχή και όχι στο τέλος μιας έκθεσης (ανάλογη διάταξη αντικειμένων και πληροφοριών).

Εργονομικά στοιχεία

Για τη δόμηση της έκθεσης μια σειρά από εργονομικά στοιχεία και κανόνες πρέπει να ληφθούν υπόψη σε σχέση με τη μορφή, τη θέση, το ύψος και την κλίση τοποθέτησής των εκθεμάτων, καθώς και την απόσταση από την οποία τα βλέπει ο επισκέπτης. Τα αντικείμενα δεν πρέπει να εμποδίζουν τη ροή της εκθετικής πορείας ή να είναι σε τέτοιες

¹⁴⁸ Geof (χ.χ.), Γκαζή (2002-2003), Σαλή (1998β, 135-147).

θέσεις που να την κατευθύνουν. Σε σημεία επίσης που επιδιώκεται η αλληλόδραση κοινού και εκθεμάτων θα πρέπει να υπάρχει σαφήνεια και ευκολία χρήσης για τη συμμετοχή των επισκεπτών.

Το μέσο ύψος (διαφορετικό μεταξύ γυναικών, ανδρών και παιδιών) και ο οπτικός κώνος παρατήρησης ενός αντικειμένου διαφέρει ανάλογα με το επίπεδο του ματιού σε συνάρτηση με το ύψος της θέσης παρατήρησης. Συνεπώς θα πρέπει η τοποθέτηση των εκθεμάτων να είναι τέτοια που να λαμβάνει υπόψη τα στοιχεία αυτά, προβλέποντας:

- 1) Το επίπεδο ματιού, για το οποίο ως γενικός κανόνας θεωρείται η διακύμανση ανάμεσα στο 0.90-2.00μ.
- 2) Την απόσταση από την οποία παρατηρεί ο επισκέπτης (γενικός κανόνας τα 1.50-1.60μ.), η οποία έχει άμεση σχέση με τον οπτικό κώνο (30° πάνω από το επίπεδο του ματιού και οι 40° κάτω) διά του οποίου μπορεί να επικεντρωθεί η παρατήρηση.
- 3) Συγκεκριμένα μεγέθη για παρατήρηση από διαφορετική απόσταση (μεγαλύτερα τα μακρινά).
- 4) Συγκεκριμένες κλίσεις σε κεκλιμένα επίπεδα προθηκών ή πληροφοριακών κειμένων ώστε να μπορούν να παρατηρηθούν χωρίς δυσκολία. Γενικός κανόνας θεωρείται, για τις κλίσεις αυτές, η γωνία 90° που σχηματίζεται από το κεκλιμένο επίπεδο και τη γραμμή οπτικής παρατήρησης.

E.7. Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ - ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Οι θεματικές ενότητες μιας μουσειολογικής πρότασης αποτελούν, το σημαντικότερο μέρος του σεναρίου οργάνωσης της έκθεσης, σε συνδυασμό με τα μέσα που χρησιμοποιούνται και τις παράλληλες δράσεις που αναλαμβάνονται από το μουσείο. Έχοντας υπόψη τους στόχους που έχουν τεθεί και το κοινό στο οποίο στοχεύει η έκθεση, το σενάριο οργανώνεται με τέτοιο τρόπο που να αναδεικνύει το βασικό και τα επιμέρους μηνύματα της έκθεσης.

Στο πλαίσιο της παρούσας πρότασης οι θεματικές ενότητες ορίζονται ανεξάρτητα από το χώρο στον οποίο αναπτύσσεται τώρα η έκθεση του ΝΜΚ. Δίνεται, απλώς, σε σχεδιάγραμμα (Εικόνα 26) η ενδεικτική κτιριολογική οργάνωση που θα πρέπει να προβλεφθεί για τη λειτουργία του μουσείου και της έκθεσής του, βάσει των αναγκών που προδιαγράφονται από την πρόταση¹⁴⁹.

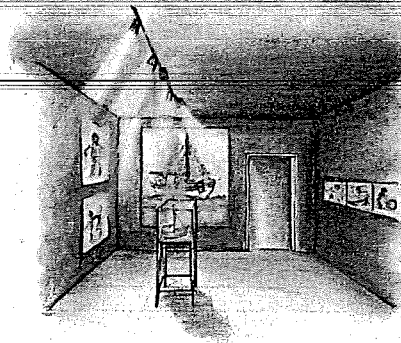
Ως πιο κατάλληλη κρίνεται η γραμμική πορεία των επισκεπτών ανάμεσα στις διάφορες ενότητες τις έκθεσης (εκθεσιακή διαδρομή), γεγονός που θα εξυπηρετούσε το διδακτικό χαρακτήρα της. Βεβαίως, η θεματολογία της προσφέρεται και για την ανάπτυξή της με

¹⁴⁹ Εάν τελικά το ΝΜΚ χρησιμοποιήσει τους χώρους του ισογείου του κτιρίου στο οποίο στεγάζεται σήμερα, θα πρέπει να γίνει ανάλογη προσαρμογή των ενότητων και των κτιριολογικών αναγκών στους χώρους αυτούς. Κατά την άποψή μας για την ορθή ανάπτυξη του ΝΜΚ οι χώροι του ισογείου δεν είναι επαρκείς, σε μια προοπτική ανάπτυξης του Μουσείου – Ερευνητικό Κέντρο. Καταλληλότερη θα ήταν η χρήση ολόκληρου του κτιρίου ή η εξεύρεση νέου χώρου, πιθανόν κάποιος από τις μεγάλες αποθήκες σφουγγαριών του Ν. Βουβάλη. Στην περίπτωση που η μόνη εφικτή λύση είναι η παραχώρηση του ισογείου ή του ορόφου θα ήταν καλύτερο να επιδιωχθεί η παραχώρηση του ορόφου, ο οποίος προσφέρεται, λόγω μεγαλύτερου εσωτερικού ύψους, για την ανάπτυξη της έκθεσης και σε δεύτερο επίπεδο, γεγονός ανέφικτο στο χαμηλό ισόγειο.

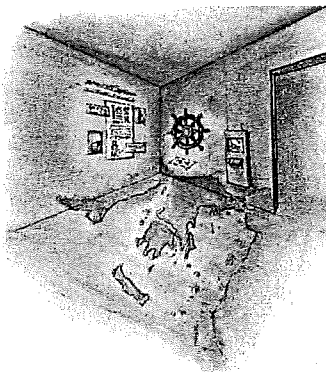
διάφορους άλλους τρόπους¹⁵⁰, σε συνάρτηση με το χώρο που θα διατίθεται. Όποιος τρόπος και αν επιλεγεί τελικά ιδιαίτερα σημαντικό θα είναι να στοχεύει στο να δημιουργήσει προϋποθέσεις έλξης και διατήρησης του ενδιαφέροντος των επισκεπτών.

Πρώτη Ενότητα - Εισαγωγή

Αποτελεί εισαγωγή στο αντικείμενο της έκθεσης και καταλαμβάνει μικρό χώρο μετά την είσοδο. Μπορεί επίσης να ταυτίζεται με την πλευρά του χώρου υποδοχής που οδηγεί στις υπόλοιπες ενότητες. Βασίζεται σε εποπτικό υλικό τοποθετημένο στους τοίχους, το οποίο δίνει με «δραματικό» τρόπο το στίγμα της έκθεσης¹⁵¹ (μεγεθυνμένες φωτογραφίες με καΐκι φορτωμένο σφουγγάρια, σφουγγαρά σε κατάδυση, κοκ.). Ένα από τα μοντέλα των σπογγαλιευτικών σκαφών, κατάλληλα προβεβλημένο (βάθρο, φόντο, φωτισμός), θα μπορούσε να δίνει εξ αρχής μια τρισδιάστατη προσέγγιση της θεματολογίας.

Δεύτερη Ενότητα – Σπογγαλιεία Γεωγραφικό και Χρονολογικό Πλαίσιο

Στην ενότητα παρουσιάζεται με επιλεγμένο εποπτικό υλικό (εικόνες, πίνακες, σχέδια) και κείμενα η ιστορία της σπογγαλιείας, το γεωγραφικό πλαίσιο και οι οικονομικό-κοινωνικές προεκτάσεις της. Μεγάλος, έγχρωμος χάρτης της Μεσογείου καλύπτει το δάπεδο του χώρου και δίνει τις γεωγραφικές επισημάνσεις, οι οποίες αναλύονται εκτενέστερα στις υπόλοιπες κάθετες επιφάνειες. Αναφέρεται σε άλλα κέντρα που ανέπτυξαν τη σπογγαλιεία και το γεωγραφικό πλαίσιο όπου πραγματοποιήθηκε, σε ξεχωριστά μικρά πανό για το καθένα. Ταυτόχρονα, προβάλλει τη μοναδικότητα της

Καλύμνου σε πανό μεγαλύτερων διαστάσεων ή με άλλα εκφραστικά μέσα (π.χ. χρώμα, ιδιαίτερος φωτισμός).

Συνδεδεμένα με τις διάφορες περιοχές υπάρχουν μικρά, πρωτότυπα αντικείμενα προερχόμενα απ' αυτές, σε προθήκες ή ελεύθερα, ανάλογα με το υλικό τους.

Πολυμεσική εφαρμογή σε υπολογιστή¹⁵² δίνει επιπλέον πληροφορίες και τη δυνατότητα να εμβαθύνει ο ενδιαφερόμενος στη γνώση γύρω από τη σπογγαλιεία με κείμενα, φωτογραφίες και πρόσβαση σε επιλεγμένο αρχειακό υλικό.

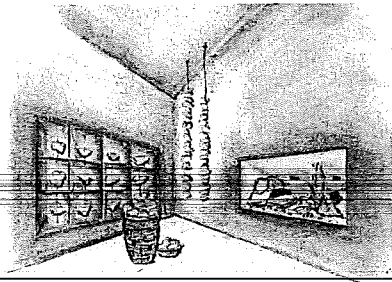
¹⁵⁰ Σχετικά με τη σημασία και τους διάφορους τύπους εκθεσιακών διαδρομών βλ. Belcher (1991, 111) με σχετικό σχεδιάγραμμα στη σ. 91. Για τις βασικές αρχές προσανατολισμού και κυκλοφορίας επισκεπτών στο χώρο μιας έκθεσης βλ. επίσης Bitgood (1992, 15-16) και Dean (1994, 8-55).

¹⁵¹ Βλ. Οικονόμου-Τάνης (2001, 93)

¹⁵² Μπορεί να είναι ελεύθερη στο χώρο ή να εντάσσεται σε κάποια κυρτή επιφάνεια, σε σημείο που να μην εμποδίζει την κυκλοφορία των επισκεπτών. Μπορεί επίσης να είναι οθόνη αφής (touch screen) ή να διαθέτει κάποιο σύστημα χειρισμού που να θυμίζει τιμόνι καΐκιού.

Τρίτη Ενότητα – Το σφουγγάρι

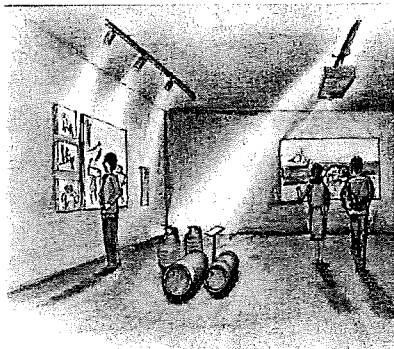
Εδώ παρουσιάζεται το ίδιο το σφουγγάρι ως φυσικός οργανισμός και οι χρήσεις του. Η παρουσίαση γίνεται με φωτογραφικό υλικό και κείμενα, ενώ αξιοποιείται το τεράστιο πλήθος με σφουγγάρια που περιέχει η συλλογή (διαφορετικοί τύποι, είδη, μεγέθη), με την ανάπτυξή του σε βιτρίνες στις οποίες προβλέπονται ιδιαίτερες συνθήκες μικροκλίματος για τη διατήρησή τους. Σφουγγάρια προερχόμενα από τη σύγχρονη αγορά μπορούν να βρίσκονται επίσης αναρτημένα σε σχοινιά σε κατασκευή που να υπενθυμίζει τον εξαρτισμό σπογγαλιευτικού σκάφους.

Παρέχεται ακόμη η εικόνα με την οποία ο οργανισμός εμφανίζεται στο φυσικό του περιβάλλον με προθήκη - ενυδρείο.

Δίνεται επιπλέον η δυνατότητα στον επισκέπτη να πιάσει στα χέρια του σφουγγάρια που βρίσκονται τοποθετημένα σε διάφορες θέσεις ή συγκεντρωμένα σε συγκεκριμένη κατασκευή.

Τέταρτη Ενότητα – Σπογγαλιευτικές Αποστολές

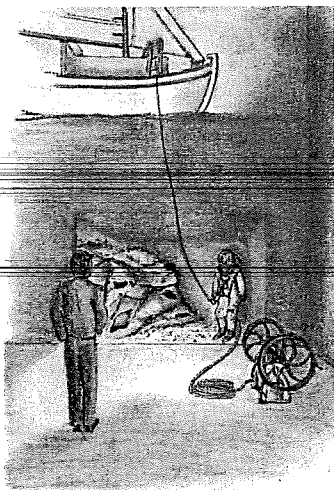
Προβάλλεται η προετοιμασία, η διεξαγωγή και η επιστροφή των σπογγαλιευτικών αποστολών και απαιτεί αρκετά μεγάλο χώρο. Περιλαμβάνει αναπαραστάσεις των προετοιμασιών σχετικά με τα σκάφη και τους καταδυτικούς μηχανισμούς (ναυπήγηση, κατασκευή, επιδιόρθωση), τις προμήθειες (καβουρμάς, γαλέτα, νερό και πετρέλαιο σε βαρέλια) και τα ατομικά είδη (κασελάκι δύτη, προσωπικά αντικείμενα). Παρουσιάζονται επίσης οι διαδικασίες – τελετές αναχώρησης των αποστολών και κατάπλου μετά την ολοκλήρωσή τους (χοροί στο λιμάνι, αποχαιρετισμός, καλωσόρισμα. Βλ. Εικόνα 3).

Τα αντικείμενα ορίζουν με την παρουσία τους τις διάφορες υποενότητες, οι οποίες ενισχύονται με εποπτικό, φωτογραφικό υλικό και κείμενα. Εδώ αξιοποιείται με σκηνογραφικό τρόπο η συλλογή των μοντέλων των σπογγαλιευτικών σκαφών με αναφορά στους διάφορους τύπους τους.

Με προβολικό μηχάνημα ή video παρουσιάζονται, φωτογραφίες ή σκηνές από ταινίες αρχείου με τον αποχαιρετισμό και το καλωσόρισμα των σφουγγαράδων (ευλογία του σκάφους από τον ιερέα, χοροί στο λιμάνι, κλπ)¹⁵³.

Όπως είναι φανερό, η ενότητα μπορεί να αναπτυχθεί σε διάφορες υποενότητες (προετοιμασία, αναχώρηση, γυρισμός), οι οποίες θα οργανωθούν με ανάλογο τρόπο σε σχέση με το χώρο που θα διατίθεται.

¹⁵³ Υπάρχει σχετικό ντοκιμαντέρ της δεκαετίας του 1960 σε σκηνοθεσία Β. Μάρου με τίτλο «Κάλυμνος. Το νησί των σφουγγαράδων», παραγωγή ΕΡΤ.

Πέμπτη Ενότητα – Τρόποι Σπογγαλιείας / Διαβίωση στα Σκάφη

Για την ενότητα αυτή πρέπει να προβλεφθεί ακόμα μεγαλύτερος χώρος από την προηγούμενη, με δυνατότητα ανάπτυξης καθ' ύψος. Παρουσιάζονται οι διάφοροι τρόποι κατάδυσης – αλιείας, σε συνδυασμό με τη διαβίωση στα σπογγαλιευτικά σκάφη. Η θεματολογία της ενότητας και το υλικό της συλλογής προσφέρεται ιδιαίτερα για σκηνογραφικές αναπαραστάσεις. Ο χώρος μπορεί να χωριστεί με τις ανάλογες μουσειογραφικές μεθόδους (χρώμα, φως, συνδυασμός αντικειμένων και εικόνας) σε δύο επίπεδα, επάνω και κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας. Στο επίπεδο του βυθού αναπαριστώνται οι πέντε τρόποι σπογγαλιείας που απαιτούν κατάδυση (σκάφανδρο, φερνέζ, σκανταλάδες, ρεβέρα, ναργιλές) και η παρουσία θαλάσσιων

οργανισμών που απειλούν τους σφουγγαράδες.

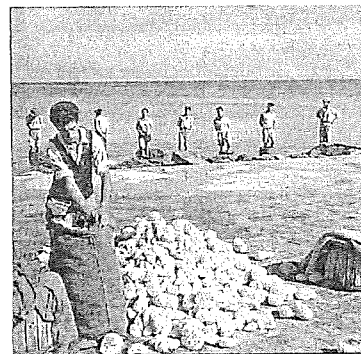
Στο δεύτερο επίπεδο, αυτό της επιφάνειας της θάλασσας, παρουσιάζονται τα σκάφη με τον εξοπλισμό που απαιτούν για την υποστήριξη του σφουγγαρά-δύτη, η σπογγαλιεία με καμάκι και ο τρόπος διαβίωσης πάνω στα σκάφη με αναφορά στους «κτυπημένους» σφουγγαράδες¹⁵⁴.

Τα σκάφη και ο εξοπλισμός τους θα μπορούσαν να εκτίθενται και σε υπαίθριο χώρο, αξιοποιώντας μάλιστα τα παραδοσιακά σκαριά που έχει στην κατοχή του ο Δήμος Καλυμνίων.

Ο χώρος ενισχύεται με ανάλογη μουσική ή ηχητική επένδυση που να τονίζει τη «σιωπή» και το μυστήριο του βυθού. Από ακουστικά αναρτημένα σε σημεία δίπλα από το χώρο παρουσίασης κάθε καταδυτικού μηχανισμού μπορούν να ακούγονται περιγραφές των εξοπλισμών και της λειτουργίας τους από σφουγγαράδες που τους χρησιμοποίησαν. Αντίγραφα των εξοπλισμών παρέχουν στον επισκέπτη τη δυνατότητα να τα ψηλαφίσει και να «θέσει σε λειτουργία» τις αεραντλίες, γυρίζοντας τη ρόδα της «κάσας» ή παλινδρομώντας το μοχλό της αντλίας φερνέζ.

Έκτη Ενότητα – Επεξεργασία των Σφουγγαριών

Παρουσιάζεται ο τρόπος επεξεργασίας και συσκευασίας των σφουγγαριών, αρχικά πάνω στα σπογγαλιευτικά σκάφη και στη συνέχεια στις αποθήκες των σπογγεμπόρων. Εποπτικό υλικό και κείμενα, εργαλεία και μηχανήματα παρουσιάζονται με τρόπο που να αναπαρίστανται οι διαδικασίες επεξεργασίας. Σκηνικές αναπαραστάσεις μπορούν να γίνουν και εδώ, αλλά σε μικρότερη έκταση από την προηγούμενη ενότητα για να μην την ανταγωνίζονται. Χρησιμοποιούνται κατά περίπτωση ανδρείκελα να εκτελούν

¹⁵⁴ Η παρουσίαση των κινδύνων κάτω και πάνω από τη θάλασσα (καρχαρίες, «κτυπημένοι») χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή για να μην εκπέσει σε θέαμα τρόμου. Το θέμα είναι καλύτερα να παρουσιαστεί με φωτογραφικό υλικό και σχέδια, όχι όμως σκηνογραφικά.

τη διαδικασία και δίνεται έμφαση σε φωτογραφικό υλικό με απλωμένα σφουγγάρια ή αναρτημένα στα ιστία των σκαφών. Δίνεται, επίσης, η δυνατότητα διαδραστικής χρήσης αντιγράφου μηχανής συσκευασίας.

Έβδομη Ενότητα – Εμπόριο των Σφουγγαριών

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται το δίκτυο του εμπορίου των σφουγγαριών και τονίζεται η πρωτοκαθεδρία των σπογγεμπόρων της Καλύμνου. Το εποπτικό υλικό περιλαμβάνει παγκόσμιο χάρτη με τις έδρες και τα παραρτήματα των εμπορικών οίκων, εικόνες από τις φορτοεκφορτώσεις σφουγγαριών, διαφημιστικά έντυπα, επιταγές, έγγραφα, φωτογραφίες εμπόρων και των οικογενειών τους και των κτιριακών τους εγκαταστάσεων (γραφεία, αποθήκες). Παρατίθενται προσωπικά αντικείμενα των σπογγεμπόρων (Βουβάλης, κ.α.), πινακίδες των εργαστηρίων, κοκ.

Ογδοη Ενότητα – Κοινωνικό Πλαίσιο

Παρουσιάζεται η κοινωνική διάσταση της σπογγαλιείας σε σχέση με την Κάλυμνο («κτυπημένοι» δύτες, κοινωνική πρόνοια, Καλύμνια γυναίκα, Καλύμνιοι επιστήμονες, συγγραφείς, καλλιτέχνες, μετανάστευση και μεταφύτευση της σπογγαλιείας στο Tarpon Spring, Σπογγαλιευτικό Ζήτημα, Ανάπτυξη της Καλύμνου με αναφορές σε εκκλησίες, κτίρια και ιδρύματα).

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πτυχή, σε αυτό το πλαίσιο, είναι και η οικογένεια του σφουγγαρά και το πώς αυτή διαβιώνει και ποιες ιδιαιτερότητες παρουσιάζει σε σχέση με τη συγκεκριμένη ασχολία (καθημερινότητα, συνήθειες, δώρα, γράμματα, κλπ.). Το συγκεκριμένο θέμα μπορεί να αποτελεί υποενότητα ή και ξεχωριστή ενότητα της έκθεσης.

Η παρουσίαση γίνεται με εποπτικό υλικό και αντικείμενα που συνδέονται με όλες τις παραπάνω διαστάσεις.

Στο χώρο υπάρχει η δυνατότητα να ακούσει ο επισκέπτης αυθεντικές ηχογραφημένες αφηγήσεις από σφουγγαράδες ή συνεντεύξεις που να συμπληρώνουν τα κείμενα και το εποπτικό υλικό, είτε από γενική ηχητική πηγή είτε με τη χρήση ακουστικών.

E.8. ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΈΚΘΕΣΗΣ

Τα ζητήματα που τέθηκαν έως τώρα στο κεφάλαιο αυτό αφορούν στο σχεδιασμό της έκθεσης. Το ΝΜΚ θα πρέπει αρχικά να αξιολογήσει τους στόχους και τα μηνύματα που θα έχει η έκθεσή του και το κοινό στο οποίο απευθύνεται, καθώς και τα μέσα και τις πρακτικές που θα χρησιμοποιήσει.

Το σχεδιασμό θα πρέπει να ακολουθήσει η σύνταξη του προϋπολογισμού¹⁵⁵, η στρατηγική προώθησης της υλοποίησής της και η αναζήτηση χρηματοδότησης. Εφόσον αυτή εξευρεθεί (βλ. Κεφάλαιο Δ') το ΝΜΚ θα πρέπει να προχωρήσει στην ανάθεση καθηκόντων σε ειδικούς συνεργάτες για να αναπτύξουν τη μελέτη εφαρμογής σε συγκεκριμένο χώρο.

Παραγωγή της έκθεσης

Το στάδιο αυτό περιλαμβάνει την έρευνα για τη διαπίστωση των αναγκαίων τεκμηρίων – αντικειμένων που δεν υπάρχουν στη συλλογή και το ΝΜΚ προβαίνει στην προμήθεια τους. Παράλληλα ανατίθεται σε εξειδικευμένο φορέα (εταιρεία) η μελέτη για τις εγκαταστάσεις φωτισμού και πολυμέσων. Ακολουθεί η παραγωγή του εποπτικού υλικού, των εκθετικών επιφανειών, προθηκών, κατασκευών, αναγκαίων αντιγράφων των αντικειμένων, οπτικοακουστικών εφαρμογών, κειμένων, κοκ. Ενώ ταυτόχρονα αναπτύσσεται το συνοδευτικό υλικό της έκθεσης (οδηγοί, φυλλάδια, αφίσες, ενημερωτικά κλπ.). Όταν οι εργασίες τοποθέτησης κατασκευών και εκθεμάτων πλησιάζουν στην ολοκλήρωσή τους αρχίζει η εκστρατεία διαφήμισης της έκθεσης και παρουσιάσής της στα ΜΜΕ και στο ευρύ κοινό.

E.9. ΈΡΕΥΝΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Το θέμα της έρευνας αξιολόγησης στα μουσεία αποτελεί τεράστια ενότητα, η οποία δεν είναι δυνατόν να εξαντληθεί στα πλαίσια μιας σφαιρικής παρουσίασης, την οποία επιχειρεί η παρούσα μελέτη. Εντούτοις αναφέρουμε ακροθιγώς μερικά στοιχεία για την αναγκαιότητα και τη μεθοδολογία της.

Τόσο στο στάδιο του σχεδιασμού της έκθεσης, όσο και στο στάδιο παραγωγής και λειτουργίας της γίνεται αξιολόγηση των μέσων, των πρακτικών και των αποτελεσμάτων ως προς την επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί. Η έρευνα αξιολόγησης είναι απαραίτητη για τη μέτρηση της αποτελεσματικότητας του μουσείου, των προσεγγίσεων και του έργου του, προκειμένου να βελτιώνεται και να επαναξιολογεί τις πρακτικές του. Με την έρευνα διαπιστώνεται επίσης η αξιολόγηση της έκθεσης από το κοινό¹⁵⁶ του ΝΜΚ και γίνονται προτάσεις για να βελτιωθούν ατέλειες ή δυσλειτουργίες που διαπιστώνονται.

Οι πληροφορίες που λαμβάνονται διαγράφουν το προφίλ του κοινού (δημογραφικό, αντιδράσεις, συναισθηματική και διανοητική επίδραση της έκθεσης, συνολική εντύπωση

¹⁵⁵ Η παρούσα εργασία δεν είναι σε θέση να συντάξει τον προϋπολογισμό της έκθεσης, γεγονός που απαιτεί εξειδικευμένο προσωπικό και ανάλογη εμπειρία σε παρόμοια έργα.

¹⁵⁶ Μουσούρη (1999, 65-69), Merriman (1999, 43-46), Καλεσοπούλου (1999, 69-74).

από το μουσείο) που επισκέπτεται το μουσείο. Οι πληροφορίες αυτές μπορούν να αξιοποιηθούν για την κατανόηση της εικόνας που δίνει η έκθεση και το μουσείο προς τα έξω, επισημαίνουν τις αρετές και τις αδυναμίες του, καθώς και τις ανάγκες του ίδιου του επισκέπτη. Αποτελούν επίσης στοιχείο μέτρησης της απόδοσης του και ενισχύουν την αιτιολόγηση οικονομικών αιτημάτων, ενώ ταυτόχρονα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προβολή του έργου του ίδιου του μουσείου¹⁵⁷.

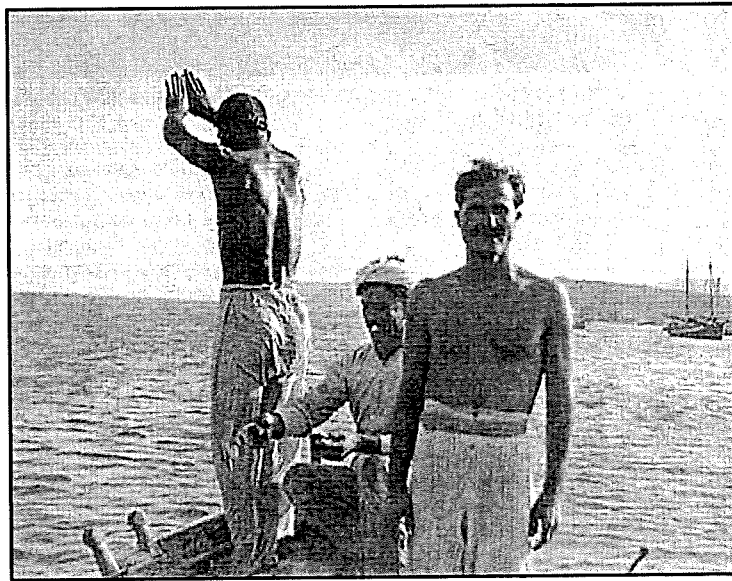
~~Κάποιες πρώτες ενδείξεις για τον τρόπο που αξιολογεί το κοινό την έκθεση και το μουσείο αποτελεί το Βιβλίο Επισκεπτών. Αυτό θα πρέπει να βρίσκεται στο χώρο υποδοχής του μουσείου, όπου θα καταλήγει ο επισκέπτης μετά την περιήγηση στην έκθεση για να μπορεί να εκφράσει την άποψη και τις κρίσεις του στο τέλος της επίσκεψης.~~

Η περαιτέρω καταγραφή των εντυπώσεων και των αντιδράσεων των επισκεπτών γίνεται με ερωτηματολόγια (επιτόπου, ταχυδρομικά, ηλεκτρονικά) που θα συμπληρώνουν μόνοι τους, με συνεντεύξεις σε εξειδικευμένο άτομο, συμμετοχικές επισκέψεις (άτομα που συνοδεύουν ομάδες, καταγράφοντας ταυτόχρονα τον τρόπο που αντιμετωπίζουν την έκθεση), με παρακολούθηση των αντιδράσεών τους.

Ανάλογες πρακτικές θα πρέπει να χρησιμοποιήσει και το ΝΜΚ τόσο για την αξιολόγηση του όσο και για τη διατήρηση ζωντανής επικοινωνίας με το κοινό του¹⁵⁸, προκειμένου να ανανεώνεται και να εξελίσσεται.

¹⁵⁷ Σκαλτσά (1999, 117-28).

¹⁵⁸ Bourdie-Darbel (1991).

Κεφάλαιο ΣΤ΄

Παράλληλες Δράσεις / Προβολή

Παράλληλες Δράσεις / Προβολή

ΣΤ.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Πέρα από την έκθεση, η οποία αποτελεί το κύριο μέσο προβολής ενός μουσείου, αυτό καλείται να αναπτύξει μια σειρά από άλλες δραστηριότητες για να επιτύχει στο μέγιστο δυνατό βαθμό τους στόχους που έχει θέσει.

Αν δεχτούμε τη θέση ότι: «*Η γλώσσα των μουσείων μιλιέται μόνο από ορισμένες ομάδες ανθρώπων που διαθέτουν ικανοποιητικό εκπαιδευτικό υπόβαθρο ... ώστε να κατανοήσουν το μήνυμα του μουσείου*»¹⁵⁹, τότε το μουσείο καλείται να αναστρέψει το κλίμα και να μιλήσει εκείνο τη γλώσσα όσων δεν διαθέτουν το ανάλογο υπόβαθρο. Οι επισκέπτες ή οι εν δυνάμει επισκέπτες του ΝΜΚ έχουν διαφορετικό πλαίσιο προέλευσης και διαφορετικά χαρακτηριστικά και προσμονές. Επομένως, το ΝΜΚ θα πρέπει να απευθυνθεί σε αυτά με ποικιλότητες δράσεις και πρακτικές που θα το καταστήσουν προσίτο σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερες ομάδες, βασισμένο στην επιστημονική μελέτη των αναγκών του κοινού των μουσείων¹⁶⁰. Θα πρέπει να προχωρήσει πέρα από τη μονόπλευρη διδασκαλία και να ενσωματώσει προγράμματα συμμετοχής του κοινού του. Πρέπει, πάνω απ' όλα να συνδεθεί με το κοινωνικό του περιβάλλον προτείνοντας τέτοιες δράσεις που να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της καθημερινής πραγματικότητας της Καλύμνου, συμμετέχοντας στη βελτίωση του βιοτικού και πολιτιστικού επιπέδου.

Για να επιτύχει ο προγραμματισμός αυτός είναι αναγκαία, πέρα από τον ορθό σχεδιασμό, η προβολή τόσο του ίδιου του μουσείου όσο και των δράσεων του.

Πρακτικά, θα πρέπει να προβλεφθούν στον αρχικό σχεδιασμό, ένα σύνολο υπηρεσιών του μουσείου προς το κοινό και να δημιουργηθούν αντίστοιχα οι απαιτούμενες παράλληλες δραστηριότητες. Αυτές συνοψίζονται στη διοργάνωση προγραμμάτων και εργαστηρίων δημιουργικής απασχόλησης, την ανάπτυξη παράλληλων με το μουσείο πειραματικών ή μουσειακών χώρων και την οργάνωση εκδηλώσεων. Για την προβολή του δε απαιτείται η συμμετοχή σε οργανισμούς και δραστηριότητες άλλων φορέων και συντονισμένες προωθητικές ενέργειες στα ΜΜΕ και το διαδίκτυο.

Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να προτείνει αυτά τα μέτρα και τις δράσεις που απαιτούνται στην περίπτωση του ΝΜΚ.

¹⁵⁹ Bourdieu-Darbel (1991).

¹⁶⁰ Hood (1983, 50-57).

ΣΤ.2. ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Με δεδομένα τα χαρακτηριστικά του κοινού του ΝΜΚ, όπως έχουν ήδη αναφερθεί στα Κεφάλαια Β' και Ε', οι υπηρεσίες που θα πρέπει να προβλέπονται για την καλύτερη εξυπηρέτηση των επισκεπτών, αναλύονται ως εξής:

Στ.2.1. Πληροφόρηση

- 1) Έκδοση καλαίσθητου φυλλαδίου το οποίο θα παρέχει βασικές πληροφορίες για την έκθεση και τον προσανατολισμό του επισκέπτη στις διάφορες ενότητες της, με σύντομη αναφορά σε όλες τις δραστηριότητες του ΝΜΚ. Το φυλλάδιο μοιράζεται δωρεάν στους επισκέπτες, στο χώρο υποδοχής, μαζί με το εισιτήριο.
- 2) Έκδοση οδηγού της έκθεσης. Αυτός θα πρέπει να περιλαμβάνει φωτογραφίες από το υλικό της (μεμονωμένα αντικείμενα και κατά τον τρόπο παρουσίασής τους) και κείμενα των οποίων η έκταση μπορεί να ποικίλει. Τα οφέλη από την πώληση του οδηγού δεν θα είναι μόνο οικονομικά, αλλά θα έχουν άμεση σχέση με το παιδευτικό χαρακτήρα του μουσείου, ενώ ταυτόχρονα θα υποβοηθείται η προβολή του.
- 3) Ψηφιακός οδηγός (CD-ROM) με περιεχόμενο ανάλογο του έντυπου ή και πιο εμπλουτισμένο με αρχειακό υλικό και πληροφορίες μπορεί επίσης να διατίθεται προς πώληση. Σε αυτό θα περιλαμβάνεται και ταινία μικρού μήκους περιήγησης στην έκθεση.
- 4) Ταινία μεγαλύτερης έκτασης (ντοκιμαντέρ) βασισμένη στην έκθεση ή με περιεχόμενο που να αφορά γενικά στη σπογγαλιεία μπορεί επίσης να διατίθεται στο πωλητήριο του μουσείου
- 5) Με δεδομένο ότι ο μεγαλύτερος όγκος επισκεπτών θα είναι ξένοι τουρίστες πρέπει να υπάρχει δίγλωσση, τουλάχιστον, πληροφόρηση (ελληνικά, αγγλικά), τόσο στις σχετικές με την έκθεση εκδόσεις, όσο και στα κείμενα της έκθεσης και σε πινακίδες που θα πληροφορούν για τη θέση του μουσείου. Αντίστοιχα, δίγλωσσα πρέπει να είναι και τα προφορικά κείμενα από ηχητικές πηγές εντός του μουσείου, όπως και οι πληροφορίες και οι οδηγίες χρήσης των πολυμέσων. Ανάλογος υποτιπλισμός πρέπει να υπάρχει και στην ταινία, ενώ ο ψηφιακός οδηγός μπορεί να είναι πολύγλωσσος.
- 6) Σε ομάδες που επισκέπτονται προγραμματισμένα το μουσείο παρέχεται ξενάγηση από ξεναγό του ΝΜΚ στους χώρους της έκθεσης.

Κατά σειρά προτεραιότητας τα παραπάνω θα πρέπει να παραχθούν ως εξής: Το φυλλάδιο κατά την έναρξη λειτουργίας. Ο οδηγός μαζί με την έναρξη ή αμέσως μετά. Η ταινία και ο ψηφιακός οδηγός εφόσον καταστεί δυνατόν. Στη συνέχεια το ΝΜΚ θα πρέπει να αναπτύξει εκδοτική δραστηριότητα με θεματολογία, συνδεδεμένη με τη σπογγαλιεία άμεσα ή έμμεσα.

Στ.2.2. Κτιριολογικές προβλέψεις για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών

Η χωροταξική οργάνωση της έκθεσης θα πρέπει να είναι τέτοια που να προβλέπει την διακίνηση ατόμων σε ομάδες στους εκθεσιακούς χώρους.

Σε διάφορα σημεία της έκθεσης και στο χώρο υποδοχής θα πρέπει να υπάρχουν κάθισματα για να μπορούν να ξεκουραστούν άτομα μεγάλης ηλικίας και παιδιά. Αντίστοιχη πρόβλεψη πρέπει να ληφθεί και για τους χρησιμοποιούμενους εξωτερικούς χώρους (αυλή) ή την περίμετρο του κτιρίου.

Το ΝΜΚ θα πρέπει επίσης να προβλέψει τη διαμόρφωση προσβάσεων στους χώρους του κτιρίου, οι οποίες να εξυπηρετούν άτομα με κινητικά προβλήματα¹⁶¹.

Απαραίτητοι χώροι (βλ. Εικόνα 26) για την ορθή λειτουργία του μουσείου είναι:

- 1) Χώρος υποδοχής των επισκεπτών αμέσως μετά την είσοδο. Θα πρέπει να περιλαμβάνει: χώρο για την έκδοση εισιτηρίων, πινακίδα προσανατολισμού και ενημέρωσης για το μουσείο, ιματιοθήκη, πωλητήριο, καθώς και τραπέζι (και κάθισμα), όπου θα βρίσκεται το Βιβλίο Επισκεπτών. Ένα τμήμα του χώρου αυτού μπορεί να διαμορφωθεί στην πρώτη ενότητα της έκθεσης.
- 2) Ένας δεύτερος χώρος σε άμεση σχέση με το χώρο υποδοχής θα χρησιμοποιείται ως πωλητήριο. Σε αυτό θα υπάρχει η δυνατότητα να προμηθευθεί ο επισκέπτης τις εκδόσεις του μουσείου ή άλλων φορέων και άλλο υλικό σχετικό με τη θεματολογία του μουσείου (ταινίες, CD-ROM, κάρτες, κλπ.). Μπορούν επίσης να πωλούνται επιλεγμένα αναμνηστικά, καθώς και σφουγγάρια.
- 3) Χώροι υγιεινής με πρόνοια για τα άτομα με αναπηρικά καθίσματα.
- 4) Κάποιος χώρος του μουσείου ή άμεσα συνδεδεμένος μαζί του (αυλή ή εκτός κτιρίου) θα χρησιμοποιείται ως κυλικείο.
- 5) Τέλος, θα πρέπει να υπάρχει πρόβλεψη για τη στάθμευση ιδιωτικών οχημάτων και λεωφορείων για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών του μουσείου.

Στ.2.3. Προσανατολισμός

Η παρουσία ενός πλήρους συστήματος προσανατολισμού αποτελεί επιταγή για κάθε μουσείο. Ο προσανατολισμός μάλιστα δεν εξαντλείται μόνο στην γεωγραφική του διάσταση, προκειμένου οι επισκέπτες να βρουν το ίδιο το μουσείο και την πορεία τους στην έκθεση, αλλά προϋποθέτει την ορθή στρατηγική για την παροχή διανοητικών, εννοιολογικών και ψυχολογικών κατευθύνσεων στο κοινό¹⁶². Η ορθή οργάνωση της έκθεσης σε μια πορεία με πληροφορίες που να εμπλουτίζονται όσο ο επισκέπτης προχωρεί στο χώρο και εμβαθύνει στη θεματολογία καθορίζουν τη διανοητική του πορεία από το γνωστό προς το άγνωστο. Η σαφήνεια των μηνυμάτων της έκθεσης και οι τρόποι που θα επιλεγούν ώστε να γίνουν κατανοητά είναι καθοριστικά στοιχεία για τον εννοιολογικό προσανατολισμό του επισκέπτη. Ενώ ο ψυχολογικός προσανατολισμός προϋποθέτει τη δημιουργία του κατάλληλου κλίματος ώστε ο επισκέπτης να είναι σε θέση να κατανοήσει όλα τα παραπάνω.

Η δημιουργία του κατάλληλου προσανατολισμού σε συνάρτηση με όλες αυτές τις παραμέτρους απαιτεί ιδιαίτερη πρόνοια στο γενικότερο προγραμματισμό της έκθεσης. Στα μέσα και τις τεχνικές που θα χρησιμοποιηθούν, τα προγράμματα που θα σκοπεύουν στην προετοιμασία της επίσκεψης στο μουσείο ή τα μέσα που θα παρασχεθούν στην πορεία

¹⁶¹ Nolan (1997), Belcher (1991).

¹⁶² Belcher (1991).

του επισκέπτη στην ίδια την έκθεση (πινακίδες, φυλλάδιο, οδηγός, τίτλοι, υπότιτλοι ενοτήτων, εισαγωγικά κείμενα, προγράμματα προετοιμασίας της επίσκεψης, προγράμματα ενημέρωσης, οικείο κλίμα στην έκθεση, κοκ.)

Για την επίτευξη του γεωγραφικού προσανατολισμού θα πρέπει να ληφθεί πρόνοια ώστε να υπάρχουν πινακίδες εντός του κτιρίου, οι οποίες να καθοδηγούν τους επισκέπτες προς την έκθεση ή τους άλλους χώρους του μουσείου (βιβλιοπωλείο, κυλικείο, τουαλέτες, βιβλιοθήκη, αίθουσα εκδηλώσεων – προβολών). Στην περίπτωση, επίσης, που επιλεγεί μη γραμμική πορεία επίσκεψης της έκθεσης, εναλλακτικές πορείες θα πρέπει να σημειώνονται στο φυλλάδιο ή να προτείνονται με βέλη ή άλλα μέσα. Αντίστοιχα, πληροφοριακές πινακίδες (δίγλωσσες) θα πρέπει να τοποθετηθούν σε διάφορα σημεία της Καλύμνου προκειμένου να προσανατολίζουν τους επισκέπτες για τον εντοπισμό της θέσης του ίδιου του ΝΜΚ.

ΣΤ.3. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του ΝΜΚ θα πρέπει να οργανώνονται προγράμματα για την εξυπηρέτηση των εκπαιδευτικών και προωθητικών στόχων του. Επιπλέον, προγράμματα εθελοντικής προσφοράς μπορούν να στηρίξουν την ίδια τη λειτουργία του μουσείου. Ενδεικτικό είναι το σχετικό πρόγραμμα του Australian National Maritime Museum¹⁶³, το οποίο εμπλέκει στη λειτουργία του δεκάδες ανθρώπων με ποικίλα καθήκοντα (βλ. Εικόνα 27 με το σχετικό πρόγραμμα). Ιδιαίτερο ρόλο έχουν, επίσης, τα προγράμματα προετοιμασίας για την επίσκεψη στο μουσείο. Αυτά απευθύνονται κυρίως σε οργανωμένες ομάδες και ιδιαίτερα στα σχολεία, όπου ο εκπαιδευτικός τους χαρακτήρας συνδυάζεται και με την ορθή και αποτελεσματική οργάνωση της επίσκεψης. Στη συνέχεια θα εξετασθούν ενδεικτικά δύο κατηγορίες προγραμμάτων που θα πρέπει απαραίτητα να αναπτύξει το ΝΜΚ, τα εκπαιδευτικά και τα προγράμματα προσέγγισης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα πρέπει να περιοριστεί μόνο σε αυτά.

Στ.3.1. Εκπαιδευτικά Προγράμματα

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα αποτελούν κύριο εργαλείο για την εξέλιξη του διδακτικού έργου του μουσείου¹⁶⁴. Ταυτόχρονα δίνουν τη δυνατότητα για ευρύτερη προβολή του και ανάπτυξη του κοινωνικού του ρόλου. Μέσα από το εκπαιδευτικό έργο που παράγουν βοηθούν την ανάπτυξη της πολιτιστικής συνειδητοποίησης. Ο καλός σχεδιασμός και οργάνωσή τους βασίζεται σε γνωσιολογικές θεωρίες για την παραγωγή και διεύρυνση της γνώσης, έτσι ώστε το κοινό να αφομοιώνει και ταυτόχρονα να μετέχει στην παραγωγή της. Το μουσείο επιλέγει εξαρχής το θεωρητικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο θα στηρίξει τα προγράμματα αυτά, αξιολογώντας τις θεωρητικές απόψεις σχετικά με τη γνώση, τη μάθηση και τη διδασκαλία¹⁶⁵. Εφαρμόζει, επιπλέον, μεθόδους που

¹⁶³ On-line στη διεύθυνση: <http://www.anmm.gov.au/vols.htm>

¹⁶⁴ Καλεσσοπούλου (2002, 89-93), Ανδρέου (1996, 79-96), Hein (1999, 73-79).

¹⁶⁵ Γκαζή (2002, 27).

περιλαμβάνουν τη μιμική (role planning), το θεατρικό παιχνίδι και τη δραματοποίηση στο μουσείο, οι οποίες παρουσιάζουν ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα, ιδίως στα παιδιά.¹⁶⁶ Τα αντίστοιχα προγράμματα για μεγαλύτερες ηλικίες συμβάλλουν στην κατανόηση και άσκηση της διά βίου εκπαίδευσης¹⁶⁷. Στον εκπαιδευτικό προγραμματισμό συνεκτιμούνται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά το γνωστικό επίπεδο και οι αφομοιωτικές δυνατότητες του κοινού στο οποίο απευθύνονται.

Για το ΝΜΚ προτείνονται δύο προγράμματα για παιδιά και ενήλικους. Το πρώτο πραγματοποιείται σε κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο του μουσείου, ενώ το δεύτερο μπορεί να συνδυαστεί και με παράλληλους χώρους όπου αναπτύσσονται οι δραστηριότητές του (βλ. παρακάτω).

1. Για παιδιά του δημοτικού προτείνεται η δημιουργία μικρής ιστορίας με Καλύμνιο σφουγγαρά, ο οποίος σε σπογγαλιευτική αποστολή συναντά σε κάποια κατάδυση γοργόνα που του δίνει τη γνώση με την οποία θα μπορεί να αποφεύγει τους κινδύνους που κρύβει η κατάδυση με το σκάφανδρο. Έτσι, σώζει τους συντρόφους του, οι οποίοι γυρίζουν σώοι στη Κάλυμνο. Με πυρήνα την ιστορία, τα παιδιά εντάσσονται σε αυτήν στους διάφορους ρόλους (μάνες, σύζυγοι, παιδιά, σφουγγαράδες, καπετάνιος, γοργόνα). Ο μουσειοπαιδαγωγός μοιράζει ρόλους και ενδεικτικά μέρη κοστουμιών - εξοπλισμού (μαντίλια, περικεφαλαία, κουπιά) και κατευθύνει τα παιδιά τα οποία εξελίσσουν θεατρικά την ιστορία. Ο χώρος μπορεί να είναι κατάλληλα διαμορφωμένος με ομοίωμα σκάφους και προβλήτα.
2. Παρακάτω προτείνεται η δημιουργία παράλληλων με το μουσείο χώρων, όπου το ΝΜΚ αναπτύσσει ιδιαίτερες ασχολίες που έχουν σχέση με τη σπογγαλιεία (επεξεργασία σφουγγαριών, ναυπηγείο κλπ). Στους χώρους αυτούς μπορούν να αναπτυχθούν προγράμματα ενηλίκων, όπου να διδάσκονται τη διαδικασία και να συμμετέχουν σε αυτήν, κατευθυνόμενοι από ντόπιους τεχνίτες. Αντίστοιχα προγράμματα μπορούν να εφαρμοσθούν και για μικρότερες ηλικίες υπό την εποπτεία και με την καθοδήγηση μουσειοπαιδαγωγού. Η σημασία των προγραμμάτων αυτών για τους ενήλικες, πέρα από τον παιδαγωγικό και ταυτόχρονα ψυχαγωγικό χαρακτήρα της ως δημιουργική ασχολία, μπορεί να συνδυαστεί με κάποιο χρηματοδοτούμενο κρατικό πρόγραμμα επιμόρφωσης, σχετικό με τη σπογγαλιεία (βλ. ενότητα Στ.4.).

Στ.3.2. Προγράμματα Προσέγγισης

Αντίστοιχο ρόλο με τα εκπαιδευτικά παίζουν και τα λεγόμενα προγράμματα προσέγγισης¹⁶⁸, τα οποία δεν πραγματοποιούνται στο χώρο του μουσείου, αλλά στους χώρους όπου βρίσκονται ειδικές ομάδες κοινού (θεραπευτικές κοινότητες, κοινό με ειδικές ανάγκες όρασης, ακοής, κίνησης, ασθενείς, φαντάροι, αποκλεισμένες ομάδες, κλπ.) και αποσκοπούν στην προσέγγισή τους¹⁶⁹. Έτσι, ασκείται ο παιδευτικός ρόλος του μουσείου, ο οποίος καθίσταται αυτόματα και προωθητικός (προβολή), αλλά πάνω απ' όλα τονίζει τη κοινωνική διάσταση του έργου του μουσείου.

¹⁶⁶ Αλκηστis (1996, 65).

¹⁶⁷ Durbin (1999, 25-29).

¹⁶⁸ Καλεσσοπούλου (1999, 69-74) και (2002, 83-94), Μουσούρη (1999, 65-69).

¹⁶⁹ Βλ. σχετικά Ειδικά Εκπαιδευτικά Προγράμματα και Διαπολιτισμικά Εκπαιδευτικά Προγράμματα του ΥΠΠΟ on-line στη διεύθυνση: www.culture.gr

Για το ΝΜΚ προτείνονται δύο τέτοια προγράμματα.

- 1) Το πρώτο απευθύνεται σε παιδιά δημοτικού και γυμνασίου και περιλαμβάνει τη δημιουργία μουσειοσκευής¹⁷⁰, η οποία μπορεί να δανείζεται σε σχολεία, κατασκηνώσεις, προσκόπους, κλπ. Αυτή περιλαμβάνει έντυπο πληροφοριακό υλικό (βιβλίο για σπογγαλιεία, φωτογραφίες, κάρτες, CD-ROM, διαφάνειες), ταινία - ντοκιμαντέρ, καθώς και αντίγραφα αντικειμένων σε μικρή κλίμακα (μοντέλα). Σε συνεννόηση με τους εκπαιδευτικούς η μουσειοσκευή παραχωρείται για την πραγματοποίηση σχετικών μαθημάτων από τους ίδιους τους δασκάλους στο σχολείο.
- 2) Μουσειοπαιδαγωγός ή άλλο κατάλληλα εκπαιδευμένο άτομο από το ΝΜΚ, εφοδιασμένο με ανάλογο υλικό, το περιεχόμενο του οποίου είναι ειδικά σχεδιασμένο για ιδιαίτερες ομάδες ενηλίκων (π.χ. σε άλλη γλώσσα ή με τρόπο που να εγγίζει την ιδιαιτερότητα της κάθε ομάδας) παρέχει πληροφορίες για τη σπογγαλιεία και το ρόλο του μουσείου, σε φορείς με τους οποίους έρχεται σε συνεννόηση (μειονοτικές ομάδες, νοσοκομεία, στρατώνες, συλλόγους, σωματεία, σχολεία, κ.α.).

ΣΤ.4. ΔΙΚΤΥΟ ΠΑΡΑΜΗΛΩΝ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

Η σύνδεση της σπογγαλιείας με όλο το φάσμα της ζωής της Καλύμνου προσφέρεται ιδιαίτερα για την ανάπτυξη δικτύου του ΝΜΚ σε παράλληλους μουσειακούς χώρους, σε συνδυασμό με την επιβίωση παραδοσιακών επαγγελματιών που σχετίζονται με τη σπογγαλιεία. Επαγγελματικοί χώροι μπορούν να αποτελέσουν ένα δίκτυο συνεργασίας με το μουσείο, στους οποίους να αναβιώσουν ή να υποβοηθηθούν στην επιβίωσή τους παραδοσιακές ασχολίες. Στους χώρους αυτούς, παράλληλα με την καθαυτό επαγγελματική δραστηριότητα, θα λειτουργούν εκθέσεις και προγράμματα και εργασήρια δημιουργικής απασχόλησης, μέσα από τα οποία να παρέχεται η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να εκτελέσουν πειραματικές και βοηθητικές εργασίες, παρακολουθώντας τους τεχνίτες στο χώρο εργασίας τους. Ως εκτελεστές - ξεναγοί των προγραμμάτων αυτών μπορούν να είναι οι ίδιοι οι τεχνίτες ή και εξειδικευμένα άτομα από το μουσείο. Τέτοιες δραστηριότητες παρέχουν, αφενός τη δυνατότητα για οικονομική ενίσχυση και ανάπτυξη εργασιακών θέσεων στην Κάλυμνο και αντίστοιχα μπορούν να επιφέρουν έσοδα για το ίδιο το ΝΜΚ.

Επιπλέον, το ΝΜΚ υιοθετώντας το ρόλο του μουσείου – ερευνητικού κέντρου θα μπορούσε στο πλαίσιο αυτό να αναπτύξει ή να συνδεθεί με κάποια σχολή με ιδιαίτερο αντικείμενο, πέραν της σπογγαλιείας, όπως για παράδειγμα η αλιεία, η παραδοσιακή ναυπηγική, η σύγχρονη κατάδυση κοκ. που θα ενίσχυαν την υπόστασή του και τη συμμετοχή του στην τοπική ανάπτυξη.

Ενδεικτικά προτείνονται τα παρακάτω:

¹⁷⁰ Παιδικό Πρόγραμμα και μουσειοσκευή με θέμα τη σπογγαλιεία διαθέτει ήδη το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης. Βλ. σχετικά Αυγούλη (1997).

- 1) Στο Λαφάσι, όπου παραδοσιακά λειτουργούσε και λειτουργεί ακόμα το ναυπηγείο της Καλύμνου για την κατασκευή και συντήρηση των σπογγαλιευτικών σκαφών, θα μπορούσε να δημιουργηθεί υπαίθριο μουσείο ναυπηγικής, όπου να εκτίθενται τα σκάφη που έχει στην κατοχή του ο Δήμος Καλυμνίων. Παράλληλα, θα μπορούσε να λειτουργεί μικρή στεγασμένη έκθεση, σχετική με τη ναυπηγική, όπου να δίνεται έμφαση στις ιδιαιτερότητες της ναυπήγησης των σπογγαλιευτικών σκαριών. Σε αυτήν ~~θα υπάρχουν εκθέματα σχετικά με τον εργαλειακό εξοπλισμό και παρουσίαση των τεχνικών διαδικασιών. Οι επισκέπτες θα μπορούσαν να επισκεφθούν την έκθεση και να παρακολουθήσουν τις εργασίες που εκτελούνται σήμερα σε ξύλινα σκάφη. Στα πλαίσια προγράμματος του ΝΜΚ οι συμμετέχοντες θα μπορούσαν να βοηθούν τους τεχνίτες αποκτώντας άμεση επαφή με τα αντικείμενα και τις διαδικασίες. Η όλη προσπάθεια πιθανόν να είχε δυνατότητες να ενταχθεί, επιπλέον, σε κάποιο κρατικό πρόγραμμα επιμόρφωσης και να χρηματοδοτηθεί.~~
- 2) Ένα από τα σκάφη ή αντίγραφό του θα μπορούσε, επίσης, να χρησιμοποιηθεί για την άσκηση «πειραματικής» σπογγαλιείας. Οι επιβάτες θα έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν ειδικά εκπαιδευμένους σφουγγαράδες να αναπαριστούν την καταδυτική διαδικασία με τον παραδοσιακό τρόπο.
- 3) Σε συνεργασία με τη Σχολή Δυτών Καλύμνου θα μπορούσε στο ίδιο σκάφος να προσφέρονται εισαγωγικά μαθήματα κατάδυσης σε συνδυασμό με την παρακολούθηση της παραδοσιακής καταδυτικής διαδικασίας.
- 4) Σε αντίστοιχο τρόπο με το ναυπηγείο θα μπορούσε να λειτουργεί κάποιο από τα εργαστήρια επεξεργασίας σφουγγαριών. Εκεί θα μπορούσε να οργανωθεί έκθεση στην οποία να παρουσιάζονται οι ανάλογες πρακτικές και ο εξοπλισμός, ενώ οι επισκέπτες θα μπορούν να παρακολουθήσουν ή και να συμμετάσχουν στη διαδικασία. Το εργαστήριο θα μπορούσε να αναπτυχθεί ως επιχείρηση του Δήμου, εάν είναι βιώσιμη ή σε συνεργασία με κάποιο από τα εργαστήρια που ακόμα λειτουργούν.
- 5) Παρομοίως θα μπορούσε να αναβιώσει εργαστήριο κατασκευής καταδυτικού εξοπλισμού για την κατασκευή αντιγράφων, του οποίου τα προϊόντα να μπορούν να διατίθενται προς πώληση από το ίδιο το ΝΜΚ ή να διοχετεύονται στην αγορά.

ΣΤ.5. ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ – ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Παράλληλα με τις άλλες δραστηριότητές του, το ΝΜΚ θα πρέπει να αναπτύξει σειρά περιοδικών εκδηλώσεων, οι οποίες θα τονίζουν τη δημιουργική παρουσία του. Οι εκδηλώσεις θα έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τη σπογγαλιεία, αλλά μπορούν επίσης να επεκτείνονται και σε άλλους κύκλους πολιτιστικής δραστηριότητας. Η συμμετοχή στην παραγωγή πολιτιστικού έργου προβάλλει το ίδιο το μουσείο σε τοπικό, εθνικό ή και διεθνές επίπεδο και καθιερώνει την εγκυρότητά του ως δρώντος πολιτιστικού οργανισμού.

Σε αίθουσα του μουσείου που θα προβλέψει η κτιριολογική μελέτη, οργανώνονται περιοδικές εκθέσεις¹⁷¹ που αφορούν σε αποθηκευμένο αρχειακό υλικό, θέματα συναφή με τη σπογγαλιεία (ναυπηγική, αλιεία, παραδοσιακά σχετικά επαγγέλματα) ή και άλλους

¹⁷¹ Οικονόμου-Τάνης (2001, 233-36).

πολιτιστικούς τομείς (λαογραφία, ιστορία, αρχαιολογία, επιστήμες, θέατρο, καλλιτεχνική παραγωγή, κοκ.). Στον ίδιο χώρο μπορούν επίσης να φιλοξενοούνται περιοδικές εκθέσεις άλλων μουσείων, με τα οποία το ΝΜΚ θα συνεργάζεται.

Συγχρόνως, μπορούν να οργανώνονται ή να φιλοξενοούνται διαλέξεις, προβολές, εκδηλώσεις, σεμινάρια, ημερίδες, συνέδρια, με επίκεντρο τη σπογγαλιεία και τα νέα πορίσματα των σχετικών ερευνών του ΝΜΚ ή και άλλης συναφούς θεματολογίας.

Κινητή έκθεση με αντίγραφα των αντικειμένων και κατάλληλο εποπτικό υλικό μπορεί να δημιουργηθεί επίσης στο πλοίο που συνδέει την Κάλυμνο με τον Πειραιά, γεγονός που θα συνδράμει ιδιαίτερα στην προβολή του ΝΜΚ, αλλά και της Καλύμνου γενικότερα. Η χρηματοδότησή της θα είναι πιθανότατα εύκολο να επιτευχθεί από την πλοιοκτήτρια εταιρεία ή από το δίκτυο των τουριστικών πρακτόρων της Καλύμνου.

Για την επίτευξη αντίστοιχων αποτελεσμάτων και για την προβολή του μουσείου μπορούν επίσης να παρουσιάζονται άρθρα και εκπομπές στα ΜΜΕ.

ΣΤ.6. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ - ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Η συμμετοχή σε μουσειακούς οργανισμούς εθνικού ή διεθνούς επιπέδου κρίνεται απαραίτητη, αφενός για τη συνεχή ενημέρωσή του ΝΜΚ και την απόκτηση τεχνογνωσίας και αφετέρου για την ενίσχυση του κύρους του και την προβολή του στους αντίστοιχους επιστημονικούς κύκλους. Αντίστοιχα αποτελέσματα έχει η συμμετοχή του ΝΜΚ σε συνέδρια, σεμινάρια και εκδηλώσεις για μουσεία, ναυτικά θέματα, αλιεία, κοκ.

Με δεδομένη την απουσία δικτύου σπογγαλιευτικών μουσείων στην Ελλάδα και το γεγονός ότι γίνονται προσπάθειες για να λειτουργήσουν τα μουσεία στη Σύμη και στη Λήμνο, θα μπορούσε το ΝΜΚ να πρωτοστατήσει στις ενέργειες για την ίδρυση δικτύου μουσείων σπογγαλιείας ή αλιείας. Τα μουσεία αυτά μπορούν να ανταλλάσσουν περιοδικές εκθέσεις και άλλες εκδηλώσεις, να προβάλλονται συνολικά το ένα μέσω του άλλου και να συνεργάζονται για την ανάπτυξη κοινών προγραμμάτων σε εθνικό επίπεδο.

Επιπλέον η θεματολογία του ΝΜΚ τού παρέχει τη δυνατότητα να συμμετάσχει σε αντίστοιχα δίκτυα Ναυτικών Μουσείων, Μουσείων Τεχνολογίας και Λαογραφικών, που δραστηριοποιούνται στον ελληνικό, ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο.

Ενδεικτικά τέτοια δίκτυα είναι:

- 1) Η Διεθνής Ένωση Μουσείων (ICOM)¹⁷².
- 2) Η Διεθνής Ένωση Ναυτικών Μουσείων (ICMM)¹⁷³.
- 3) Το Λαογραφικό Δίκτυο της Επικράτειας Πολιτισμού του ΥΠΠΟ¹⁷⁴.
- 4) Το Δίκτυο Πολιτιστικής Οργάνωσης και Διαχείρισης της Επικράτειας Πολιτισμού του ΥΠΠΟ¹⁷⁵.
- 5) Το Δίκτυο Τεχνολογικών Μουσείων του ΠΙΟΠ (βλ. Κεφάλαιο Δ').

¹⁷² On-line στη διεύθυνση: <http://icom.museum/>

¹⁷³ On-line στη διεύθυνση: <http://www.icmm.com/html/index.php>

¹⁷⁴ On-line στη διεύθυνση: <http://www.culture.gr>

¹⁷⁵ On-line στη διεύθυνση: <http://www.culture.gr>

ΣΤ.7. ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Κρίνεται τέλος αναγκαία η δημιουργία ιστοσελίδας του ΝΜΚ στο διαδίκτυο. Το πλεονέκτημα του παγκόσμιου εύρους διάχυσης της πληροφορίας και προβολής αποτελεί κοινό τόπο και αναγκαιότητα για κάθε φορέα που θέλει να συμμετάσχει στην παγκόσμια πολιτιστική δημιουργία. «*Η παρουσία των μουσείων στο διαδίκτυο διαμορφώνει νέες αισθητικές, παράγει νέες λειτουργίες, αλλά κυρίως, προσελκύει νέες κατηγορίες κοινού που δεν ανήκουν στους παραδοσιακούς επισκέπτες των μουσείων*»¹⁷⁶. Το διαδίκτυο παρουσιάζει το πλεονέκτημα της εικονικής «επίσκεψης» και πληροφόρησης για το εν δυνάμει κοινό του μουσείου, το οποίο εμποδίζεται από την απόσταση ή άλλους λόγους (π.χ. υγείας) να το επισκεφθεί πραγματικά.

Στην ιστοσελίδα μπορεί με υπερκειμενικό, πολυμεσικό τρόπο να παρουσιάζεται η έκθεση (κίνηση, ήχος, εικόνα, κείμενο), αλλά και αρχειακό υλικό, προσπελάσιμο με ελεγχόμενες συνδέσεις (links). Μέσω της ιστοσελίδας θα πρέπει, επίσης, να δίνονται πληροφορίες σχετικά με τα προγράμματα, τις εκδηλώσεις και τις δραστηριότητες του μουσείου και του τρόπου συμμετοχής σε αυτές (βλ. Εικόνα 28 με την αρχική ιστοσελίδα του Maine Maritime Museum¹⁷⁷ – ΗΠΑ). Απαραίτητη για ευνόητους λόγους είναι και η δυνατότητα ηλεκτρονικής επικοινωνίας μέσω της σελίδας (e-mail). Κατ' αντιστοιχία με τη «φυσική» έκθεση, θα πρέπει να καταγράφεται ο αριθμός επισκέψεων στην ιστοσελίδα και να υπάρχει «Βιβλίο Επισκεπτών» για την αξιολόγησή της.

Δύο είναι τα στοιχεία που πρέπει να προσεχθούν στο σχεδιασμό για την παραγωγή της σχετικής εφαρμογής:

- 1) Να λάβει υπόψη όλες εκείνες τις τεχνικές και θεωρητικές παραμέτρους που καθορίζουν την ορθή «υλοποίηση» της εικονικής παρουσίασης ενός μουσείου και της έκθεσής του (εύκολος και γρήγορος χειρισμός, ελεγμένο εποπτικό, ηχητικό, κειμενικό υλικό, «ζωντανή» παρουσίαση, τήρηση «εκθετικής» ισορροπίας).
- 2) Να ληφθεί πρόνοια για τη διαφύλαξη των πνευματικών δικαιωμάτων του υλικού και του ελέγχου της προσβασιμότητας σε μη δημοσιευμένο υλικό.

Εν κατακλείδι, το ΝΜΚ παρουσιάζει, δυνάμει, όλες εκείνες τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την μετατροπή του σε ένα σύγχρονο μουσειακό οργανισμό με διευρυμένο ρόλο. Ο ορθός σχεδιασμός, βασισμένος στις επιστημονικά αποδεκτές αρχές και η σαφής στοχοπροσήλωση, που ελπίζουμε ότι έγινε σαφής στην παρούσα εργασία, θεωρούμε ότι μπορούν να του παρέχουν τους άξονες πάνω στους οποίους θα πρέπει να οδεύσει για την επίτευξη του στόχου της μεταλλαγής του σε ένα σύγχρονο μουσειακό οργανισμό με προσφορά στη πολιτιστική δημιουργία, τη γνώση και τη κοινωνία.

¹⁷⁶ Γκαζή (2003α, 255), όπου παρουσιάζει το θέμα σχετικής εισήγησης του Κ. Δάλλα, σε ημερίδα με θέμα «Ναυτικά Μουσεία και νέες Τεχνολογίες». Σχετικά με την παρουσία των μουσείων στο διαδίκτυο βλ.

Χαρατζοπούλου (1999, 93-95)

¹⁷⁷ On-line στη διεύθυνση: <http://www.bathmaine.com/programs.asp>

Επίλογος

Στη μελέτη αυτή έγινε προσπάθεια να θιγούν συνοπτικά οι, κατά την άποψή μας, σημαντικότερες αρχές που διέπουν σήμερα τη λειτουργία των μουσείων. Δεν λείπουν βέβαια και οι περιπτώσεις ζητημάτων που παραλήφθηκαν ή εξετάστηκαν ακροθιγώς. Όπως, για παράδειγμα, η ενδελεχής παρουσίαση ναυτικών μουσείων του εξωτερικού. Δεν θα ήταν δυνατό, άλλωστε, μέσα σε ασφυκτικά χρονικά όρια και σε μια εργασία μερικών δεκάδων σελίδων να εξαντληθεί το αντικείμενο της επιστήμης της μουσειολογίας, η οποία βρίσκεται σε συνεχή συνδιαλλαγή με όλο το φάσμα των ειδικοτήτων που ασχολούνται με τον πολιτισμό και τον κοινωνικό του ρόλο. Άλλωστε, χρησιμοποιώντας το ΝΜΚ ως παράδειγμα εργασίας, η προσπάθεια καταβλήθηκε στο να αντιμετωπιστεί σφαιρικά η αναδιοργάνωση, η επανεκθεση και οι παράλληλες δραστηριότητές του, παρά η πλήρης εμβάθυνση στα ζητήματα που τίθενται.

Στόχος ήταν να χρησιμοποιηθεί το ΝΜΚ ως δείγμα, προκειμένου να διαφανούν οι δυνατότητες ανάπτυξης μικρών θεματικών μουσείων με τέτοιο τρόπο που να μπορούν να ανταποκριθούν στο σύγχρονο ρόλο, τον οποίον καλούνται να διαδραματίσουν. Επιπλέον, δε, να αναπτυχθούν σε μουσειακούς οργανισμούς, οι οποίοι να συνδεθούν με τον κοινωνικό τους περίγυρο ώστε να βοηθήσουν την περαιτέρω ανάπτυξη, με αφετηρία τον πολιτισμό. Να ενισχύσουν την αναζωογόνηση επαρχιακών κοινωνιών και να επιφέρουν αλλαγές στο οικονομικό μοντέλο, συνδέοντάς το με την αξιοποίηση παραδοσιακών ασχολιών, όχι για την παραγωγή «σουβενίρ», αλλά ενεργοποιώντας τους ίδιους τους κατοίκους και προωθώντας μορφές εναλλακτικού πολιτιστικού τουρισμού. Και να προβάλουν το ρόλο που έπαιξαν συγκεκριμένες δραστηριότητες και αυτοί που τις άσκησαν στο ιστορικό γίγνεσθαι.

Η περίπτωση του ΝΜΚ προσφέρεται ιδιαίτερα για ένα τέτοιο στόχο. Σε αυτό συντείνει η «δύναμη» του υλικού της συλλογής να εισάγει τον επισκέπτη στις δύσκολες και ανθρωποβόρες συνθήκες της σπογγαλιείας, προκαλώντας την ενεργοποίηση του θυμικού του. Προσφέρεται ακόμη περισσότερο, όμως, γιατί η σπογγαλιεία αποτέλεσε τον κύριο μοχλό δημιουργίας και άνθησης της Καλύμνου, συγκεντρώνοντας αποκλειστικά όλες τις δυνάμεις της παραγωγής. Όταν η σπογγαλιεία σταμάτησε, η Κάλυμνος βρέθηκε να μην έχει τρόπο να συνεχίσει. Επιπλέον, η ανάπτυξη της σπογγαλιείας από τους Καλύμνιους δεν περιορίζεται στα γεωγραφικά όρια της Καλύμνου ή του Αιγαίου και έτσι η συλλογή του ΝΜΚ δεν είναι μια απλή τοπική, λαογραφική συλλογή. Αποτελεί αφετηρία με ιδιαίτερα διευρυμένες προεκτάσεις.

Η πρόκληση την οποία καλείται να αντιμετωπίσει το ΝΜΚ είναι να προβάλει αυτές τις διαστάσεις για να ενεργοποιήσει ξανά την ανάπτυξη. Όχι με σκοπό να αναβιώσει τη σπογγαλιεία, αλλά για να την «εκμεταλλευτεί» προκειμένου να προτείνει τρόπους αναζωογόνησης του κοινωνικού περιβάλλοντος.

Αυτό που φιλοδοξεί να προσφέρει η παρούσα μελέτη, στην περίπτωση που πείσει ότι τα παραπάνω αποτελούν έναν εφικτό στόχο, είναι η προεργασία για την αναδιοργάνωση του ΝΜΚ, με βάση επιστημονικά αποδεκτές αρχές. Τις αρχές αυτές θα κληθούν να αναπτύξουν με ακρίβεια οι ειδικοί, σε κάθε τομέα, επιστήμονες ώστε να φθάσουν στο στάδιο της υλοποίησης με αξιώσεις επιτυχίας.

Βιβλιογραφία

A Good Idea, *Museum Practice* 2, 2, 1997, 39-41.

Australian National Maritime Museum Volunteer's Programme, on-line στη διεύθυνση:
<http://www.anmm.gov.au/vols.htm>

Belcher M., 1991, *Museum Exhibitions*, Leicester, Leicester University Press.

Bieber M., 1999, "Υπάρχει μουσειακό επάγγελμα;" *Αρχαιολογία και Τέχνες* 71, 41-43.

Bitgood S., 1992, "Visitor Orientation and Circulation: Some General Principles" *Visitor Behavior* 8(3), 15-16.

Bodrum Museum of Underwater Archaeology, on-line στη διεύθυνση: <http://www.bodrum-museum.com/depts/entrance.htm>

Bourdieu P. – Darbel A., 1991, *The love of Art. European Art Museums and their Public*, London, Policy Press

Dean D., 1994, *Museum Exhibition. Theory and Practice*, London, Routledge.

Developments in museum and cultural heritage information standards, CIDOC, on-line στη διεύθυνση: <http://www.willpowerinfo.myby.co.uk/cidoc/stand1.htm>

Diving Museum Espalion, on-line στη διεύθυνση: <http://www.divingheritage.com/>

Durbin G., 1992, *Developing Exhibitions for Lifelong Learning*, London, The Stationery Office, 25-29.

Geof M., χ.χ., *Museums and art galleries. Design and developments guides*

Getty Standards Programs, on-line στη διεύθυνση:
<http://www.getty.edu/research/institute/standards/index.html>

Guidelines and Standards for Museums, ICOM, on-line στη διεύθυνση
<http://www.icom.museum/guide.html>

Handbook of Standards. Documenting African Collections, 1996, ICOM, on-line στη διεύθυνση: <http://www.icom.museum/afridoc>

Hein G., 1999, "The Costuctivist Museum" στο Hooper-Greenhill E. (ed.), 1999, *The educational role of the museum*, London, Routledge, 73-79.

Hood M., 1983, "Staying away – why people choose not to visit museum", *Museum News* 61. 4, 50-57.

Interreg III, on-line στη διεύθυνση: (<http://www.mnec.gr/interreg3/>) και Interreg on-line στη διεύθυνση: http://www.euro-info.gr/showCategoriesbySubCatId.asp?subcat_id=311

Karavagh, G., 1994 (ed.), *Museum Provision and Professionalism*, Leicester, Leicester University Press, Introduction, 1-12.

Kavanagh G., 1999, "Μουσεία: η λειτουργία τους με επαγγελματικό τρόπο" *Αρχαιολογία και Τέχνες* 71, 38-40.

Leader, on-line στη διεύθυνση <http://www.pieria.gr/leader.htm>

Lewis G., 1992, "Museums and their precursors: a brief survey" στο Thompson J. (ed.), 1992, *Manual of Curatorship*, London, Butterworth-Heinemann.

Lord B. - Dexter Lord G., 1977, "Collection Policy", *The Manual of Museum Management*, London, The Stationery Office, 66-68.

Mallaro M., 1995, "Collection management policies" στο Fahy A. (ed.), 1995, *Collections management*, London, Routledge, 11-22.

Maritime Museum of British Columbia, on-line στη διεύθυνση: <http://mmbc.bc.ca/>

Mees A. - Pferdehirt B. (eds.), 2002, *Römerzeitliche Schiffsfunde*, Mainz, Verlag Des Römisch-Germanischen Zentralmuseums.

Merriman N., 1999, "Ανοίγοντας τα μουσεία στο κοινό", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 72, 43-46.

Museum and cultural heritage information standards and organisations, CIDOC, on-line στη διεύθυνση: <http://www.willpowerinfo.myby.co.uk/cidoc/stand2.htm>

Maritime Archaeology Newsletter from Roskilde, 1994, v. 3, National Museum of Marine Archaeology, Denmark

Nolan, G., 1997, *Designing Exhibitions to Include People with Disabilities. Practical Guide*, Edinburgh, The National Museum of Scotland.

Pearce S., 1992, *Museums Objects and Collections. A Cultural Study*, Leicester, Leicester University Press.

Pearce S., 1999, "Μελετώντας τα μουσεία: Νέες ανάγκες και νέες προσεγγίσεις", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 70, 47-52.

Security. *Museum Practice* 1998, 3 (8): 53-56.

Spongeorama, on-line στη διεύθυνση: <http://www.roadsideamerica.com/attract/FLTARsponge.html>

The Storage Environment, *Museum Practice* 1996, 1 (1), 53-56.

Vasa Museum, on-line στη διεύθυνση: <http://www.vasamuseet.se/indexeng.html>

Vergo P., 1999, "Επανεξέταση της «Νέας Μουσειολογίας»", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 70, 50-52.

Warn F., 2001², *Bitter Sea. The real story of Greek sponge diving*, Gardian Angel, Great Britain.

Warn F., 2001, *Sponge. The Kalymnian gold*, on-line στη διεύθυνση: <http://www.kalymnos-isl.gr/webweaver/frames.html>

Αδαμοπούλου-Παύλου Κ., 1999², *Ιστορικό Αρχείο – Μουσείο Ύδρας, Ύδρα, Έκδοση των Φίλων του Ιστορικού Αρχείου Μουσείου Ύδρας.*

Αλεξίου Γ., 1982, "Κλιματολογία των μουσείων", *Αρχαιολογία* 4, 74-78.

Αλεξίου Γ., 1985, "Το μικροκλίμα του μουσείου: Κλιματισμός, φωτισμός, ακουστική", *Αρχαιολογία* 17, 64-67.

Αλκίσις, 1996, *Μουσεία και σχολεία, Δεινόσαυροι και Αγγεία*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Αμφορείς και θάλασσα, 1999, Αθήνα, ΥΠΠΟ-Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων (Οδηγός Έκθεσης στο Νιόκαστρο Πύλου).

Ανδρέου Α., 1996, *Ιστορία, Μουσείο και Σχολείο*, Θεσσαλονίκη, Εκδ. Δεδούση.

Από την ενάλια Κύπρο στον μυχό του πολυδίφιου Αργούς. Το ναυάγιο του Ακρωτηρίου Ιρίων, 1998, Αθήνα, Ινστιτούτο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών.

Αυγούλη Μ., κ.ά. (επιμ.), 1997, *Σφουγγάρια το χρυσάφι του Βυθού*, Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Αθήνα. (Εκπαιδευτικό πρόγραμμα)

Αυγούλη Μ., 1998α, "Αποθήκευση λαογραφικών συλλογών" στο ΥΠΠΟ-Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού και Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, *Λαογραφικά Μουσεία και Συλλογές. Οργάνωση – Λειτουργία.*, Πρακτικά Εκπαιδευτικού Σεμιναρίου, Αθήνα 7-10/5/1985, Αθήνα, ΥΠΠΟ-ΜΕΛΤ, 57-62.

Αυγούλη Μ., 1998β, "Φύλαξη και ασφάλεια των συλλογών" στο ΥΠΠΟ-Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού και Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, *Λαογραφικά Μουσεία και Συλλογές. Οργάνωση – Λειτουργία.* Πρακτικά Εκπαιδευτικού Σεμιναρίου, Αθήνα 7-10/5/1985, Αθήνα, ΥΠΠΟ-ΜΕΛΤ, 53-55.

Βαρβιτσιώτης Ι., 2002, "Ρακένδυτη η βιτρίνα του πολιτισμού", *e-Λόγος*, on-line στη διεύθυνση: <http://www.e-logos.gr/articles.asp?article=150&lang=GR>

Βήχος Π., 2002, "Ρεπορτάζ στο νησί των σφουγγαράδων", on-line στη διεύθυνση <http://anatolikos.com/~anatolik/taksidobontas/kalimnos.htm>

Βλαχάκη Φ., 1999, "Η έκθεση των ευρημάτων του ναυαγίου του ακρωτηρίου Ιρίων στο Μουσείο Σπετσών", *Ενάλια* 1993, V, τ. 1/2, 26-29.

Βλαχάκη Φ., χ.χ. "Η πρώτη μουσειακή παρουσίαση αρχαίου ναυαγίου στη χώρα μας", *Buildings* 17, Αθήνα, 70-76.

Βουδούρη Δ., 2003α, "Το νέο νομικό πλαίσιο των μουσείων στην Ελλάδα υπό το φως της διεθνούς εμπειρίας", *Εθνογραφικά* 12-13, 81-92.

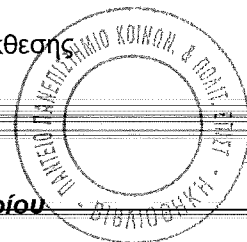
Βουδούρη Δ., 2003β, *Κράτος και Μουσεία*, Αθήνα, Εκδόσεις Σάκκουλα.

Γεράκη Γ. Δ., 1999, *Σφουγγαράδικες Ιστορίες. Από την Κάλυμνο του 1900*, Αθήνα, Ένωση Καλυμνίων Αττικής.

Γκαζή Α., 1999, "Από τις Μούσες στο μουσείο. Η ιστορία ενός θεσμού διά μέσου των αιώνων", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 70, 39-46.

Γκαζή Α., 2001, "Επάγγελμα: Μουσειολόγος. Από τη θεωρία στην Πράξη. Η ελληνική εμπειρία" στο Σκαλτσά Μ. (επιμ), 2001, *Η Μουσειολογία στον 21 αιώνα. Θεωρία και Πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 1997, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, 186-189.

Γκαζή Α., 2002, "Μουσειολογία: Επικοινωνία και μάθηση στο μουσείο", Πανεπιστημιακές σημειώσεις. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής, 26-37, (Εκπαιδευτικές Θεωρίες).

Γκαζή Α., 2002-2003, Πανεπιστημιακές παραδόσεις για το ΜΠΣ του Τμήματος Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού του Παντείου Πανεπιστημίου.

Γκαζή Α., 2003α, "Ναυτικά Μουσεία και νέες τεχνολογίες. Παρουσίαση μιας ημερίδας", *Εθνογραφικά* 12-13, 255-60.

Γκαζή Α., 2003β, *Κείμενα για μουσεία και εκθέσεις*, Σημειώσεις για Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Ενηλίκων, 22-23 και 28-29 Μαΐου 2003, Αθήνα, Ελληνοαμερικάνικο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα,

Δαμιανίδης Κ., 1998α, "Μέθοδοι Σπογγαλιείας. Η καγκάβα, το καμάκι, οι ελεύθερες καταδύσεις, το σκάφανδρο, ο μηχανισμός Φερνέζ και ο ναργιλές", *Ελληνική Σπογγαλιεία, Επτά Ημέρες, Καθημερινή*, 13 Σεπτ. 1998, 13-15.

Δαμιανίδης Κ., 1998β, "Τα σπογγαλιευτικά σκάφη. Οι Συμιακές σκάφες, ο αχταρμάς, η γυαλάδικη βάρκα, η καγκάβα, το ντεπόζιτο και το μπακέτο", *Ελληνική Σπογγαλιεία, Επτά Ημέρες, Καθημερινή*, 13 Σεπτ. 1998, 18-20.

Δαμιανίδης Κ., 1998γ, "Διάσωση της σπογγαλιευτικής παράδοσης", *Ελληνική Σπογγαλιεία, Επτά Ημέρες, Καθημερινή*, 13 Σεπτ. 1998, 24-25.

Δαμιανίδης Κ., 2001, "Ναυτικά μουσεία – Τεχνικά μουσεία της Θάλασσας", *Τεχνολογία* 10-11, 25-29.

Δήμος Καλυμνίων, on-line στη διεύθυνση <http://www.kalymnos-isl.gr/main/population.htm>

Διονυσιάδου Ι., 1993, "Εισαγωγή στη μουσειακή τεκμηρίωση", *Μουσειακή Τεκμηρίωση, Αρχαιολογία, Πληροφορική*. Σεμινάριο Μουσείου Μπενάκη στο Ίδρυμα Γουλανδρή – Χορν, 17-18/11/93. Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη.

Επί νήα θοήν και θίνα θαλάσσης, 1999, Αθήνα, ΥΠΠΟ-Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων (Οδηγός Έκθεσης στο Νιόκαστρο Πύλου).

Ευρωπαϊκά Εθνικά Επιχειρησιακά Προγράμματα, on-line στη διεύθυνση: http://www.infologic.gr/progs/login_info.cfm.

Η Καινή Διαθήκη, 1968, *Ευαγγέλιο Κατά Ματθαίον*, Αθήνα, Αποστολική Διακονία

Θεολόγη-Γκούτη Π., 2003, "Η τεκμηρίωση των λαογραφικών και εθνογραφικών συλλογών" *Εθνογραφικά* 12-13, 133-40.

Καλεσοπούλου, Δ. 1999, "Ανοιχτός διάλογος με την κοινότητα: μια ελληνική πρόταση στα προγράμματα προσέγγισης" *Αρχαιολογία και Τέχνες* 73, 69-74.

Καλεσοπούλου, Δ. 2002, "Μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα στο Νοσοκομείο Παίδων: μια νέα ευκαιρία για κοινωνικές υπηρεσίες" *Αρχαιολογία και Τέχνες* 84, 89-93.

Καπελλά Θ. - Μαγκλή Μ., χ.χ., *Λαογραφικά Καλύμνου*, Αθήνα, Λύκειο Ελληνίδων – Παράρτημα Καλύμνου.

Καπελλά Θ., 1998α, "Ποκινήματα, Αγιασμός, Αναχώρηση. Έθιμα της αναχώρησης και της επιστροφής από το πολύμοχθο ταξίδι των σφουγγαράδων", *Ελληνική Σπογγαλιεία, Επτά Ημέρες, Καθημερινή*, 13 Σεπτ. 1998, 28-30.

Καπελλά Θ., 1998β, "Ο χορός του «μηχανικού»", *Ελληνική Σπογγαλιεία, Επτά Ημέρες, Καθημερινή*, 13 Σεπτ. 1998, 30.

Καστρίτση-Καθαρίου Ι., 1998, "Φυσιολογία των σπόγγων. Η ποικιλομορφία στα είδη και στα εμπορεύσιμα σφουγγάρια", *Ελληνική Σπογγαλιεία, Επτά Ημέρες, Καθημερινή*, 13 Σεπτ. 1998, 16-17.

Κώδικας επαγγελματικής δεοντολογίας, 1989, ICOM, ελληνική μετάφραση, 13.

Λουτζάκη Ρ., 2003, "Από την τοπική κοινωνία στο αρχείο του μουσείου. Άυλα προϊόντα του πολιτισμού και πνευματικά δικαιώματα", *Εθνογραφικά* 12-13, 93-118.

Μαγκλή Γ., 1966³, *Οι κολασμένοι της θάλασσας*, Αθήνα, Δωρικός.

Μανιουδάκης Κ., κ.ά. 1992, *Ναυτικό Μουσείο Χανίων, Χανιά, Ναυτικό Μουσείο Κρήτης*.

Μαρτίνη Γ., χ.χ., *Κάλυμνος. Των σφουγγαράδων το νησί*, Δωδεκανησιακή Βιβλιοθήκη.

Μούλιου Μ. – Μπούνια Α., 1999α, "Ο επαγγελματίας του μουσείου", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 71, 38-40.

Μούλιου Μ. – Μπούνια Α., 1999β, "Μουσείο και επικοινωνία", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 72, 42.

Μούλιου Μ. – Μπούνια Α., 1999γ, "Μουσειολογία: Θεωρία και Πρακτική", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 73, 40.

Μούλιου Μ., 2001, "Η διαμόρφωση της μουσειακής θεωρίας ως καθοριστικός παράγοντας για την καλύτερη άσκηση μουσειακής πρακτικής" στο Σκαλτσά Μ. (επιμ), 2001, *Η Μουσειολογία στον 21 αιώνα. Θεωρία και Πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 1997, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, 201-209.

Μουσείο Σπογγαλιείας. Λήμνος, on-line στη διεύθυνση <http://3lyk-n-filad.att.sch.gr/sponges/Good/Vagelis/tema11.htm>

Μουσείο Σπογγαλιείας. Σύμη, on-line στη διεύθυνση: <http://3lyk-n-filad.att.sch.gr/sponges/Good/Vagelis/tema11.htm>

Μουσουρή Θ., 1999, "Μουσεία για όλους; Προγράμματα προσέγγισης στο διεθνή χώρο", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 73, 65-69.

Μπιλήρη Ν., 1995, *Σφουγγαράδες από την Κάλυμνο*, Αθήνα, Εκδ. Όμβρος.

Μπούνια Α., 1999α, "Η περίπτωση του Vasa Museum της Στοκχόλμης. Ένα αντικείμενο πολλές προσεγγίσεις", *Corpus* 6, 8-12.

Μπούνια Α., 1999β, "Συλλογές και συλλέκτες στην Αρχαία Ρώμη 1^{ος} αι. π.Χ. – 1^{ος} αι. μ.Χ.", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 73, 41-45.

Μυρογιάννη-Αρβανιτίδη Ε., 1999, "Ο ρόλος του μουσειοπαιδαγωγού στην Ελλάδα", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 71, 50-53.

Ν. 2557/1997 "Θεσμοί, μέτρα και δράσεις πολιτιστικής ανάπτυξης", *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, Αρ. Φύλλου 271/Α', 24-12-1997.

Ν. 3028/2002 "Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς", *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, Αρ. Φύλλου 153/Α', 28-6-2002.

Ναυτικά Μουσεία, on-line στη διεύθυνση: www.culture.gr

Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου, on-line στη διεύθυνση: holidays-in-greece.com/cyclades/myk/aegean/museum1.htm

Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου¹, on-line στη διεύθυνση: www.culture.gr/4/42/421/42104/42104e/g42104e1.html

Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου², χ.χ., Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου (Φυλλάδιο).

Οικονόμου Ν. – Τάνης Κ., 2001, "Πλαίσιο σχεδιασμού περιοδικών εκθέσεων" στο Σκαλτσά Μ. (επιμ.), *Η Μουσειολογία στον 21^ο αιώνα. Θεωρία και Πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, (Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 1997), Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, 233-36.

Οικονόμου Ρ., (επιμ.), 1998 *Κάλυμνος. Ναυτική Παράδοση στο Αιγαίο. Ταρσανάδες και Σκαριά*, Αθήνα, ΥΠΠΟ (Οδηγός ομώνυμης έκθεσης).

Οππιανός, *Αλιευτικά*, on-line στη διεύθυνση:
<http://www.classicaldictionary.bravepages.com/292.htm>

Παπαδόπουλος Σ. 2003α, "Ο σύγχρονος χορηγός και οι τέχνες", *Ανθρωπολογικά μουσειολογικά μικρά μελετήματα*, Αθήνα, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, 258-259.

Παπαδόπουλος Σ. 2003β, "Ο ρόλος του μουσειολόγου, μεταξύ «κοινών τόπων» και «ουτοπίας»", *Ανθρωπολογικά μουσειολογικά μικρά μελετήματα*, Αθήνα, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, 478-82.

Παπαδόπουλος Σ. 2003γ, "Η μουσειολογία σήμερα", *Ανθρωπολογικά μουσειολογικά μικρά μελετήματα*, Αθήνα, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, 217-20.

Παπαδόπουλος Σ., 1999, "Ο ρόλος του Μουσειολόγου", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 71, 44-47.

Παπαδόπουλος Σ., 2003, *Ανθρωπολογικά – Μουσειολογικά μικρά μελετήματα*, Αθήνα, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.

Παπάζογλου Ν.Γ., 1998, "Επεξεργασία και εμπόριο. Τρόποι κατεργασίας των σφουγγαριών, δίκτυο διακίνησης και εμπορικοί οικoi", *Ελληνική Σπογγαλιεία, Επτά Ημέρες, Καθημερινή*, 13 Σεπτ. 1998, 9-12.

Πατέλλης Θ.Γ., 1998, "Σφουγγάρι και σφουγγαράδες. Η σπογγαλιευτική δραστηριότητα στα νησιά του Αρχιπελάγους διά μέσου των αιώνων", *Ελληνική Σπογγαλιεία, Επτά Ημέρες, Καθημερινή*, 13 Σεπτ. 1998, 2-5.

Πατέλλης Θ.Γ., χ.χ., "Κάλυμνος. Σύντομη αναδρομή στην ιστορία και τη σημερινή όψη του νησιού των σφουγγαράδων", on-line στη διεύθυνση: <http://users.forthnet.gr/klm/aimousai/>

Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα 2000-2006 Γ' ΚΠΣ, on-line στη διεύθυνση:
<http://www.oke.gr/greek/gnomi72.htm>

Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα Νοτίου Αιγαίου, Υπουργείο Γεωργίας, on-line στη διεύθυνση: http://www.ogeeka-dimitra.org.gr/enimerosi/pep_naigaio/pep_naigaio.htm

Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (ενημερωτικό φυλλάδιο).

Πολιτιστικό Σημείο Επαφής, Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού, on-line στη διεύθυνση: <http://www.ccp.culture.gr/>

Πρόγραμμα "Πολιτισμός 2000", on-line στη διεύθυνση:
<http://europa.eu.int/scadplus/leg/el/lvb/l29006.htm>

Ρωμαίου – Καρασταμάτη Ελένη, 1998, "Συγκρότηση και οργάνωση της λαογραφικής συλλογής", *Λαογραφικά μουσεία και συλλογές. Οργάνωση – Λειτουργία*, Πρακτικά εκπαιδευτικού σεμιναρίου, Αθήνα 76-10/5/85, ΥΠΠΟ-Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού και Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Αθήνα, 29-34.

Σαλή Τ., 1998α, *Βασικές αρχές τήρησης μουσειακών συλλογών*, Αθήνα.

Σαλή Τ., 1998β, *Βασικές αρχές έκθεσης*, Αθήνα.

Σκαλτσά Μ., 1999, "Οι πελάτες των μουσείων: τακτικές για την προσέλκυσή τους" στο Σκαλτσά Μ., 1999, *Για τη μουσειολογία κα τον πολιτισμό*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, 117-28

Σκαλτσά Μ., 2001, "Η παρανόηση" στο Σκαλτσά Μ. (επιμ.), 2001, *Η Μουσειολογία στον 21 αιώνα. Θεωρία και Πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 1997, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, 221-24.

Ταρσούλη Α., χ.χ., *Κάλυμνος*, Εκδ. Σκάφανδρο, Κάλυμνος.

Τζωρτζάκη Ν. – Νικηφορίδου Α., 1999, "Κάθε χρόνο τέτοια μέρα... Μια έκθεση για την ιστορική μνήμη", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 73, 59-65.

Τριάντη Β., χ.χ.α, *Λύκειο Ελληνίδων*, on-line στη διεύθυνση <http://www.in.gr/ath/museum/article750.asp>

Τριάντη Β., χ.χ.β, *Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος*, on-line στη διεύθυνση: <http://www.in.gr/ath/museum/article1167.asp>

Τριάντη Β, χ.χ.γ, *Ναυτικό Μουσείο Κρήτης*, on-line στη διεύθυνση: <http://www.in.gr/ath/museum/article1167.asp>

Φραγκόπουλου Ι.Κ., 1995², *Ιστορία της Καλύμνου. Από την Αρχαιότητα μέχρι την ενσωμάτωση*, Αθήνα, Σκάφανδρο.

Χαρατζοπούλου Κ., 1999, "Τα μουσεία στον παγκόσμιο ιστό. Μια προέκταση της μουσειακής πρακτικής" *Αρχαιολογία* 70, 93-95

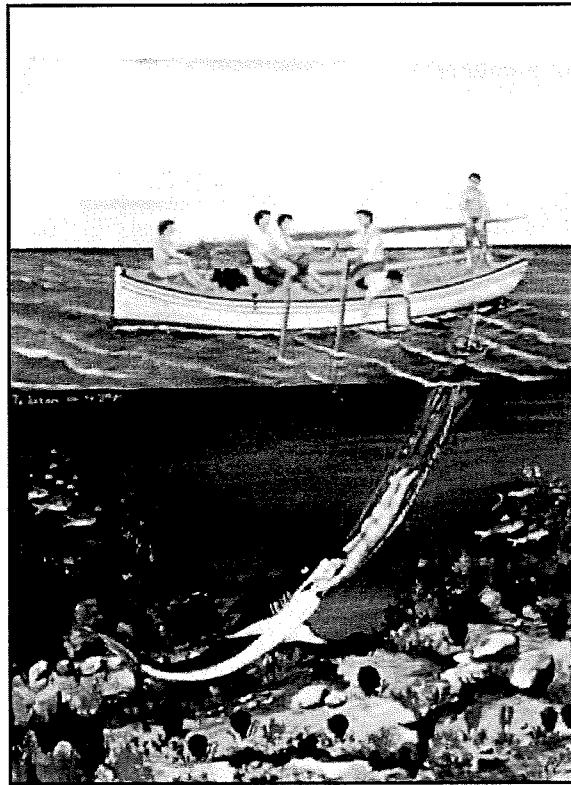
Χατζηδάκη Κ.Κ., 1998, "Η σπογγαλιεία στις Νότιες Σποράδες. 1850-1900: Η ανάπτυξη της σπογγαλιείας, το "Σπογγαλιευτικό Ζήτημα" και η προσφορά του Κ. Φλέγκελ", *Ελληνική Σπογγαλιεία, Επτά Ημέρες, Καθημερινή*, 13 Σεπτ. 1998, 6-8.

Χατζηνικολάου Τ., 1999, "Το ICOM και οι επαγγελματίες των μουσείων", *Αρχαιολογία και Τέχνες* 71, 48-49.

Χειλάς Α. Γ., 1998, "Αρμενίζοντας με τους σφουγγαράδες", *Ελληνική Σπογγαλιεία, Επτά Ημέρες, Καθημερινή*, 13 Σεπτ. 1998.

Χειλάς Α. Γ., 2000, *Το έπος των σφουγγαράδων της Καλύμνου*, Όμβρος, Αθήνα.

Χουρμουζιάδης Γ., 2001, "Δισπηλιό Καστοριάς: Για μια νέα μουσειολογία" στο Σκαλτσά Μ. (επιμ.) *Η Μουσειολογία στον 21^ο αιώνα. Θεωρία και Πράξη*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, (Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 1997), Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, 233-236.

ΕΙΚΟΝΕΣ

Κατάλογος Εικόνων

1. Κατάλογος σφουγγαράδων και σπογγαλιευτικών σκαφών προ του 1854 και το 1858.
2. Χάρτης Μεσογείου με τις περιοχές όπου ασκήθηκε η σπογγαλιεία.
3. Χαρακτηριστικές σκηνές από τη σφουγγαράδικη ζωή της Καλύμνου.
4. Πωλητήριο «Μουσείου Βαλσαμίδα», «Καλύμνικο Σπίτι», Εργαστήριο επεξεργασίας και πώλησης σφουγγαριών, Πώληση σφουγγαριών στην παραλία της Καλύμνου.
5. Κάτοψη του κτιρίου όπου στεγάζεται το Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου και το Λαογραφικό Μουσείο.
6. Όψεις του κτιρίου όπου στεγάζεται το Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου.
7. Γενικές απόψεις της Πόθιας και της θέσης του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου.
8. Ενδεικτικές όψεις του προθάλαμου της έκθεσης του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου.
9. Ενδεικτικές όψεις του Χώρου Α΄ της Έκθεσης του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου.
10. Ενδεικτικές όψεις του Χώρου Β΄ της Έκθεσης του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου.
11. Ενδεικτικές όψεις του Χώρου Γ΄ της Έκθεσης του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου.
12. Ενδεικτικές όψεις του Χώρου Δ΄ της Έκθεσης του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου.
13. Ενδεικτικές όψεις του Χώρου Ε΄ της Έκθεσης του Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου.
14. Τα σκάφη λίμπερτι και αχταρμάς τα οποία έχει στην κατοχή του ο Δήμος Καλυμνίων.
15. Αρχαιολογικό Μουσείο Σπετσών. Γενική άποψη της έκθεσης του Ναυαγίου του Ακρωτηρίου Ιρίων και εκτεθειμένες άγκυρες.
16. Αρχαιολογική Συλλογή Καστελλορίζου. Άποψη της αίθουσας για την σπογγαλιεία και της αίθουσας με άγκυρες, σκανδάλια και αμφορείς.
17. Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος. Άποψη της έκθεσής του.
18. Ναυτικό Μουσείο Χανίων. Άποψη της έκθεσής του.
19. Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου. Άποψη της έκθεσής του.
20. Diving Museum Espalion – Γαλλία. Άποψη της έκθεσης καταδυτικών εξοπλισμών.
21. Guernsey Maritime Museum - Guernsey Islands. Άποψη της έκθεσης καταδυτικών εξοπλισμών.
22. National Museum of Maritime Archaeology – Δανία. Σκηνή από το εκπαιδευτικό σεμινάριο με πειραματικά σκάφη του Μουσείου.
23. Vasa Museum, Στοκχόλμη. Το ειδικά διαμορφωμένο κτίριο του μουσείου.
24. National Museum, Κοπεγχάγη. Άποψη της έκθεσης.
25. Bodrum Museum of Underwater Archaeology – Τουρκία. Απόψεις από εκθέσεις αρχαίων ναυαγίων.
26. Ενδεικτικές κτιριολογικές ανάγκες - Διάταξη των χώρων της έκθεσης Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου
27. Άποψη του Προγράμματος Εθελοντών του Australian National Maritime Museum, όπως παρουσιάζεται στην ιστοσελίδα του.
28. Άποψη της κύριας σελίδας του Maine Maritime Museum – ΗΠΑ.

ΕΙΚΟΝΑ 1

ΣΦΟΥΓΓΑΡΑΔΕΣ ΚΑΙ ΣΠΟΓΓΑΛΙΕΤΙΚΑ ΠΡΟ ΤΟΥ 1854 ΚΑΙ ΤΟ 1858

ΝΗΣΙΑ	Προ του 1854	1858		
	Σπογγαλιευτικά Σκάφη	Σφουγγαράδες	Σπογγαλιευτικά Πλοία	Σφουγγαράδες
Κάλυμνος	120	840	254	2000
Σόμη	120	840	190	1450
Χάλκη	60	420	65	480
Καστελλόριζο	40	280	40	300
Λέρος	30	210	30	210
Αστυπάλαια	10	70	12	90
Τήλος	-	-	7	56
Κάσος	-	-	2	14
Σύνολο	380	2800	600	4600

Χατζηδάκη (1998, 6)

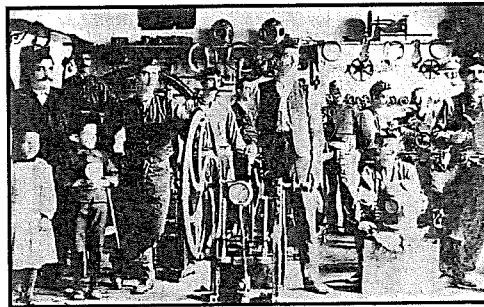
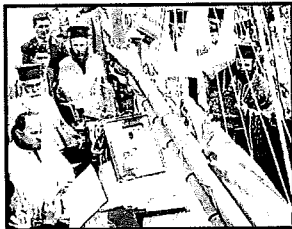
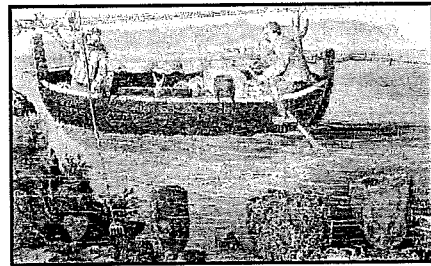
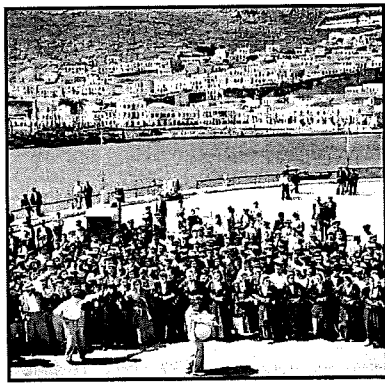
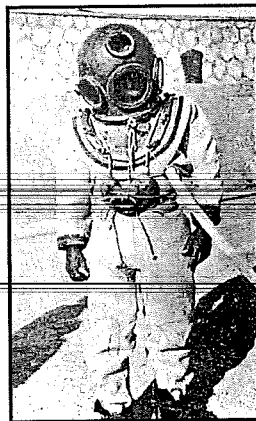
ΕΙΚΟΝΑ 2

ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΟΠΟΥ ΑΣΚΗΘΗΚΕ Η ΣΠΟΓΓΑΛΙΕΙΑ

Χειλάς (1998, 23)

EIKONA 3

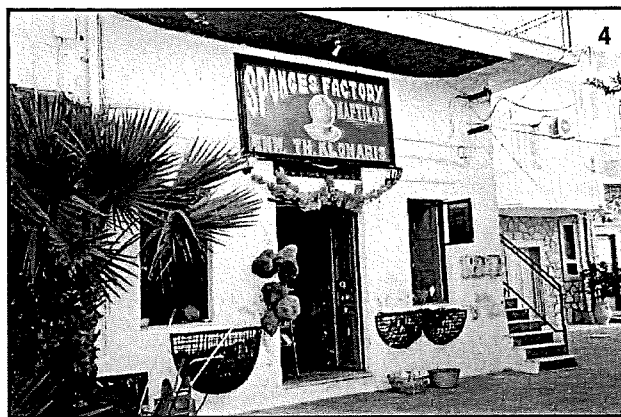
Χαρακτηριστικές σκηνές από τη σφουγγαράδικη ζωή της Καλύμνου

Αυγούλη (1997)

ΕΙΚΟΝΑ 4

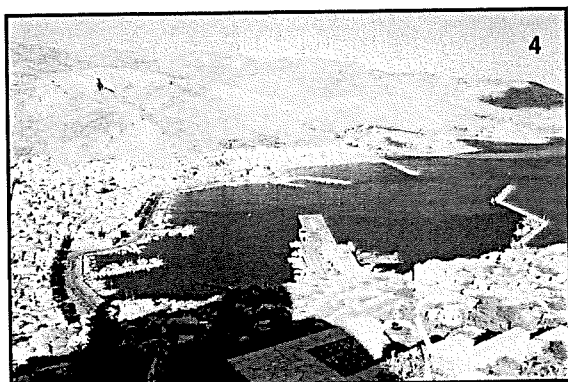
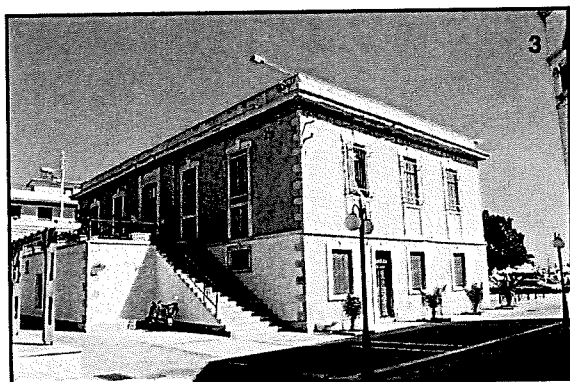
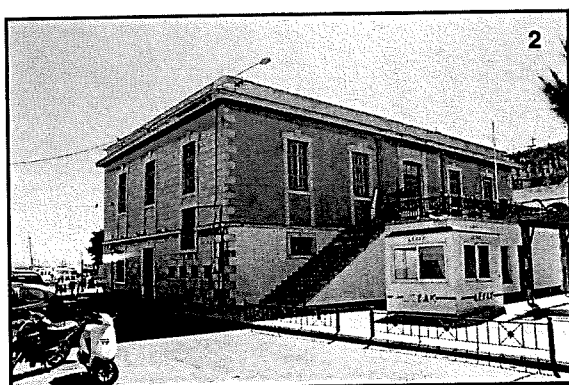
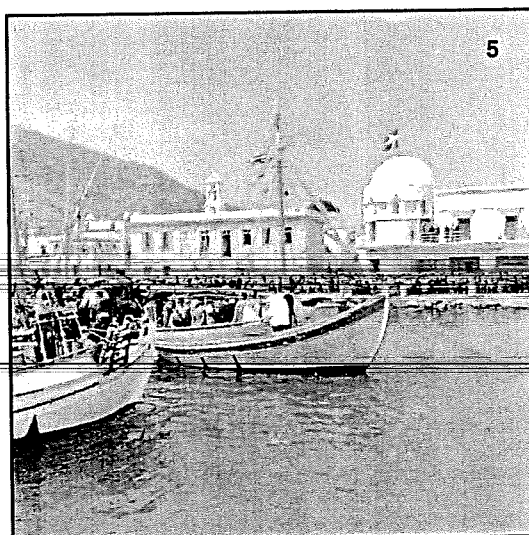
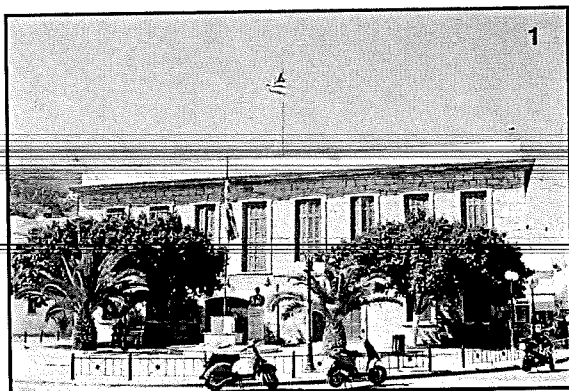

1. Πωλητήριο «Μουσείου Βαλσαμίδη»
2. Λαογραφικό Μουσείο «Καλύμνικο Σπίτι»
3. Υπαίθρια πωλητήρια σφουγγαριών στην παραλιακή οδό της Πόθιας
4. Εργαστήριο - Πωλητήριο σφουγγαριών στην Πόθια

Φωτό 1, 3, 4: Θ. Θεοδούλου
Φωτό 2: <http://www.gokalymnos.com/gr-gokalymnos/kalymnos/mouseia2.htm>

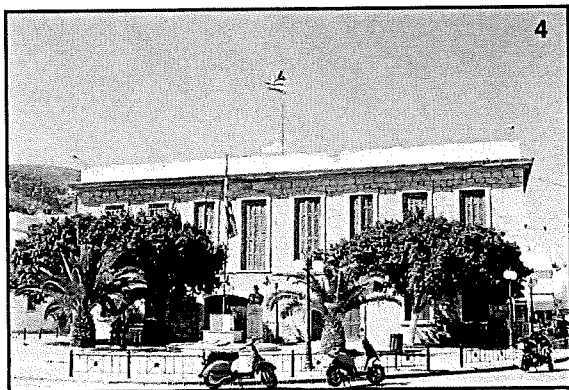
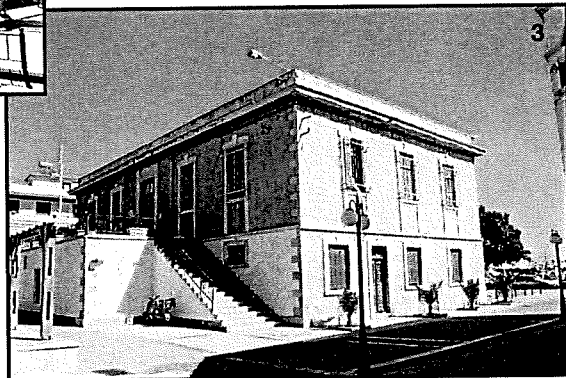
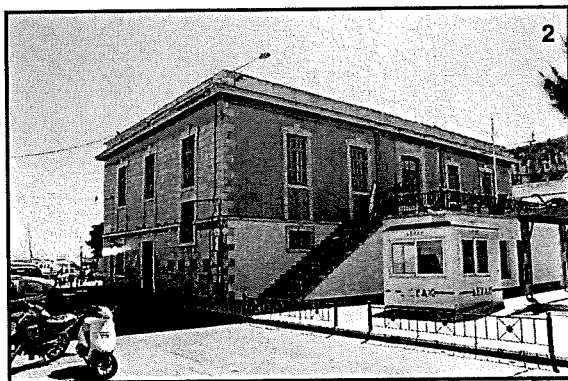
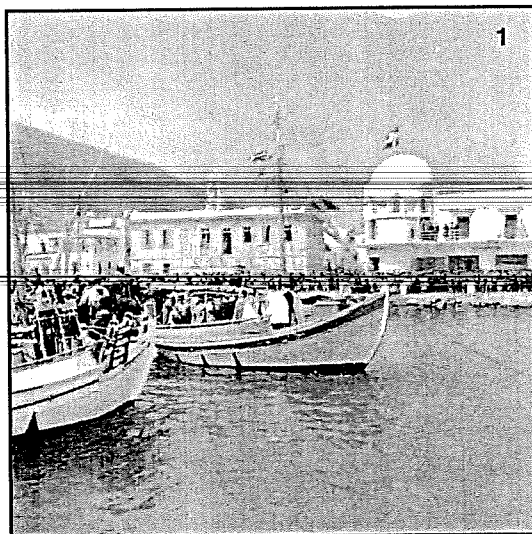
ΕΙΚΟΝΑ 5

1. Νότια όψη του κτιρίου του ΝΜΚ
2. Ανατολική και βόρεια όψη του κτιρίου του ΝΜΚ
3. Δυτική και βόρεια όψη του κτιρίου του ΝΜΚ
4. Γενική άποψη του λιμανιού της Πόθιας με τη θέση του ΝΜΚ
5. Το κτίριο του ΝΜΚ σε φωτογραφία του 1940-1950

Φωτό: Θ. Θεοδούλου

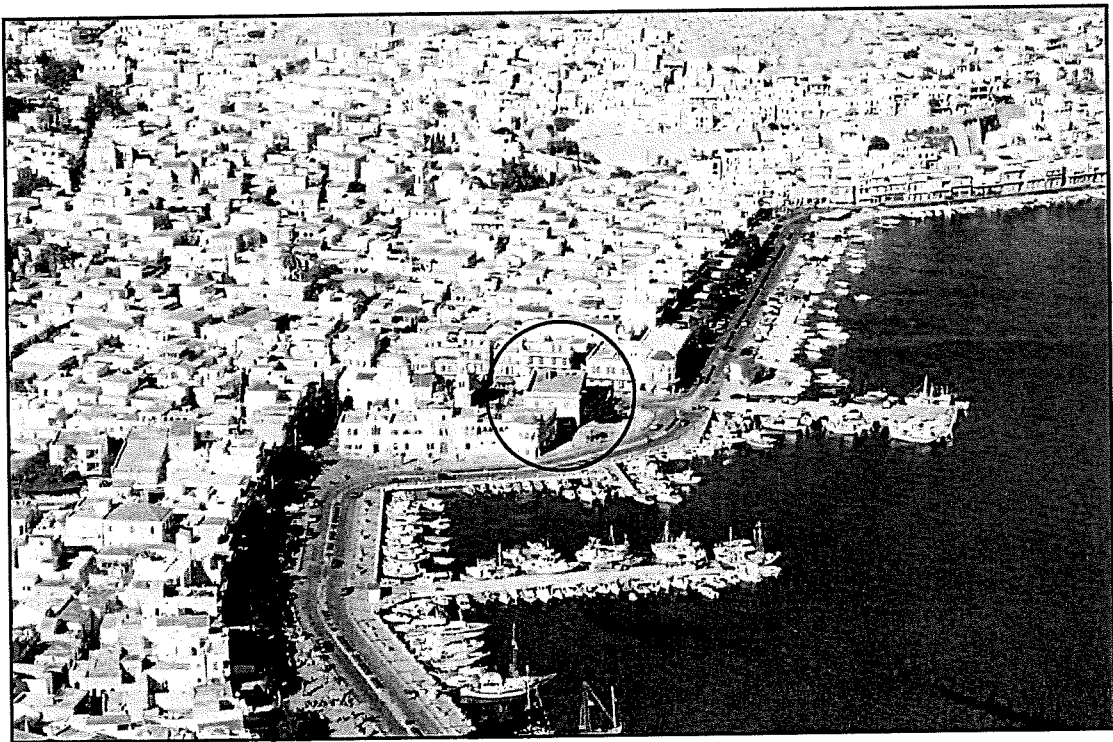
ΕΙΚΟΝΑ 6

1. Γενική άποψη του λιμανιού της Πόθιας με τη θέση του ΝΜΚ σε φωτογραφία της δεκαετίας του 1950
2. Ανατολική και βόρεια όψη του κτιρίου του ΝΜΚ
3. Δυτική και βόρεια όψη του κτιρίου του ΝΜΚ
4. Νότια όψη του κτιρίου του ΝΜΚ

Φωτό 2, 3, 4: Θ. Θεοδούλου

ΕΙΚΟΝΑ 7

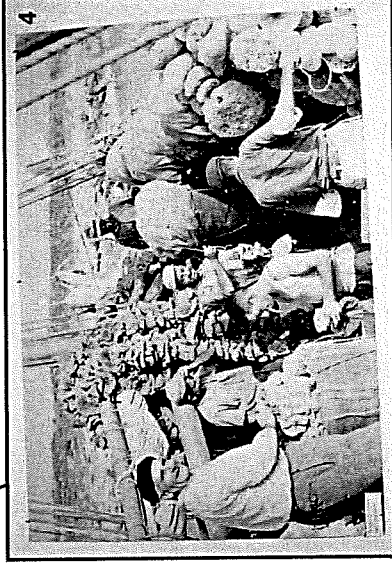
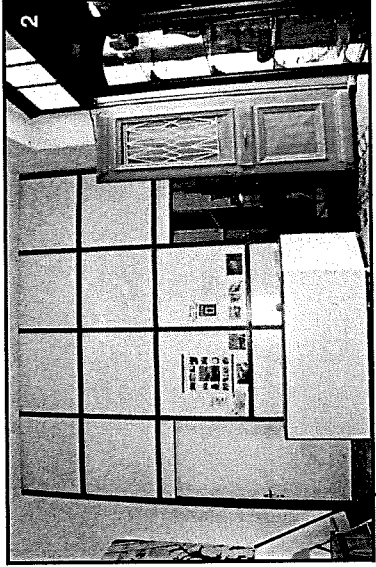
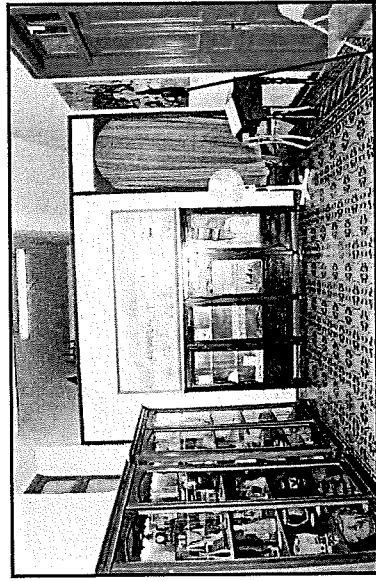
Γενικές απόψεις της Πόθιας.
Στη δεύτερη φωτογραφία σημειώνεται σε κύκλο το κτίριο του ΝΜΚ

Φωτό: Θ. Θεοδούλου

ΕΚΘΕΣΗ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΛΥΜΝΟΥ

Προθάλαμος

1. Ανατολικό ήμισυ
2. Δυτικό ήμισυ (Είσοδος - Έξοδος Έκθεσης)
3. Νότια Πλευρά (Είσοδος στο Λαογραφικό Μουσείο)
4. Νότια Πλευρά (Εικόνα μεγάλων διαστάσεων)

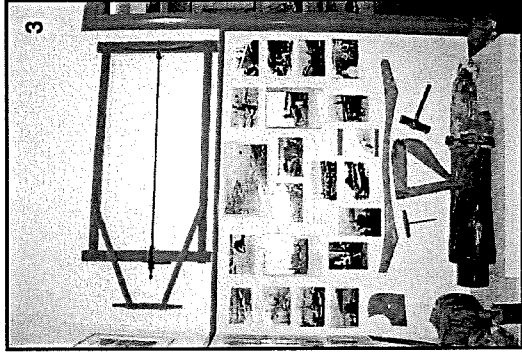
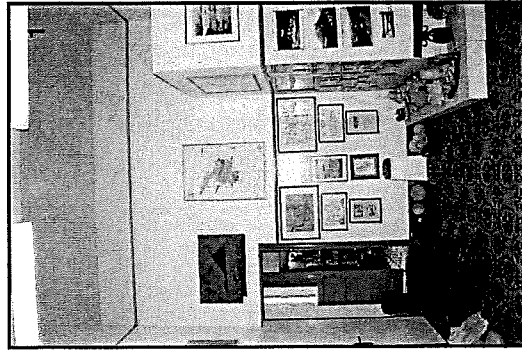

Περιγραφή:

Στον κοινό προθάλαμο εκτίθενται μέσα σε τρεις ξύλινες ντουλάπες με υαλοπίνακες παραδοσιακά πήλινα αγγεία στολισμένα με κοχύλια, σφουγγάρια και υφαντά προς πώληση από το Λαογραφικό Μουσείο (1) . Στον απέναντι από την κεντρική είσοδο τοίχο, εκατέρωθεν της εισόδου του Λαογραφικού Μουσείου βρίσκονται αναρτημένες δύο φωτογραφίες μεγάλων διαστάσεων που παρουσιάζουν η πρώτη μία αγροτική σκηνή (3) και η δεύτερη (προς την πλευρά του ΝΜΚ) την κουβέρτα σπογγαλιευτικού σκάφους κατάφυρτου από σφουγγάρια (4). Στην ανατολική πλευρά διαμορφώνεται σε ξύλινο διαχωριστικό η είσοδος προς το κλιμακοστάσιο (1). Στο αντίστοιχο δυτικό διαχωριστικό διαμορφώνονται η είσοδος και η έξοδος στην έκθεση του ΝΜΚ (2). Στη φωτογραφία φαίνεται επίσης η κεντρική ξύλινη είσοδος στο κτίριο.

Φωτό: Θ. Θεοδούλου

Χώρος Α΄

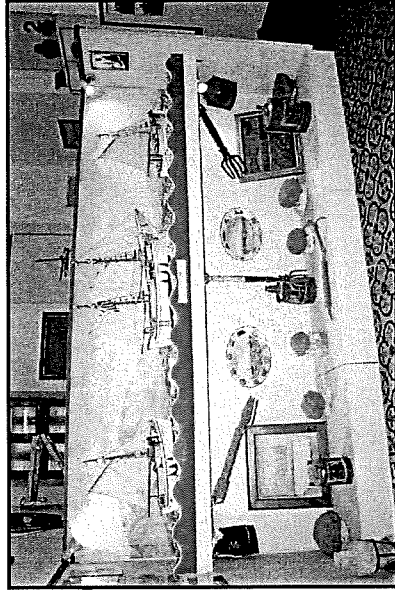
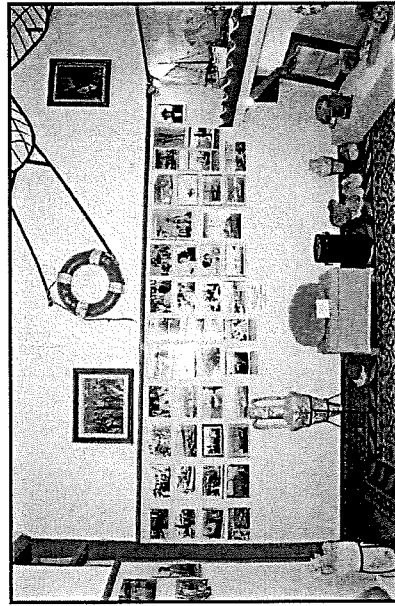
1. Ανατολική Πλευρά (είσοδος)
2. Βόρεια Πλευρά
3. Βόρεια Πλευρά
4. Νότια Πλευρά
5. Δυτική Πλευρά

Περιγραφή:

Ο χώρος είναι αφιερωμένος στην ιστορία της Καλύμνου, σε σχέση με τη ναυπηγική από την αρχαιότητα μέχρι τα πρόσφατα χρόνια. Δεξιά της εισόδου σε βάθος εκτίθενται αρχαίες λίθινες άγκυρες, καθώς και μολύβδινοι στύποι, δύο μεταλλικές άγκυρες, καθώς και μεταλλικά μικροαντικείμενα σε πρόθηκη στη βάση του παραθύρου (4). Πάνω στη πρόθηκη υπάρχει μοντέλο αρχαίου σκάφους. Στον τοίχο της εισόδου εκτίθενται γκραβούρες και χάρτες της Καλύμνου, ενώ στο δάπεδο βρίσκονται λίθινες μπάλες κανονιών και χάλκινο τάλαντο πάνω σε βάθρο(1). Στο νότιο τοίχο εκτίθενται, στο ανατολικό τμήμα εργασία ναυπηγικής με αντίστοιχο φωτογραφικό υλικό και ανάλογα αντικείμενα πάνω σε βάθρο (εργαλεία, ξύλινα τμήματα και εξοπλισμός παραδοσιακών σκαφών) (3). Στο δυτικό τμήμα του ίδιου τοίχου εκτίθενται αρχαία αγγεία και σφουγγάρια στο βάθρο και φωτογραφικό υλικό με θέμα παλιές όψεις της Καλύμνου (2). Στην δυτική πλευρά οι τοίχοι είναι καλυμμένοι με φωτογραφικό υλικό που αφορά, δεξιά της εισόδου του γραφείου, στο επερισόδιο των μιλων και στα αριστερά σε εικόνες σκαφών (5). Στο ανώτερο τμήμα περιμετρικά των τοίχων υπάρχουν πίνακες με θαλασσογραφίες μεσαιών διαστάσεων και

φωτό: Θ. Θεοδούλου

Χώρος Β΄

1. Ανατολική Πλευρά (είσοδος)

2. Βόρεια Πλευρά

3. Νότια Πλευρά

4. Δυτική Πλευρά

Περιγραφή:

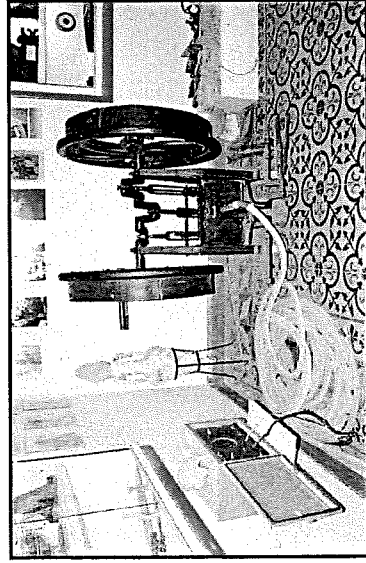
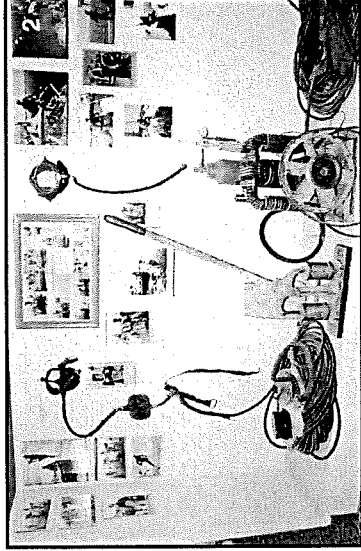
Στο χώρο παρουσιάζονται οι σπογγαλιευτικές αποστολές. Το φωτογραφικό υλικό περιμετρικά αφορά σε σκηνές σπογγαλιείας, καθώς και μορφές παλιών καπετάνιων και πληρωμάτων. Αριστερά της εισόδου εκτίθενται στο δάπεδο ένα «κασελάκι δύτη», μεταλλικό αγγείο, σφουγγάρια και αρχαία αγγεία (1). Το διαχωριστικό το οποίο διαιρεί την αίθουσα στους χώρους Β΄ και Γ΄ διαμορφώθηκε σε δύο επίπεδα. Στο άνω επίπεδο αναπαραστάθηκε σκηνή με τρία σπογγαλιευτικά σκάφη εν πλω (μοντέλα). Στο κάτω επίπεδο (βάθρο) εκτίθενται καμάρια (καμάκες), φανοί, σφουγγάρια, πιότα με θαλασσογραφίες και δύο ανάγλυφοι πίνακες (2). Στην απέναντι βόρεια πλευρά εκτίθενται, πάνω σε βάθρο σκανδαλόπιτρες και μία αρχαία λίθινη άγκυρα. Μπροστά από το βάθρο επάνω στο δάπεδο υπάρχει «γυαλί» και ένα κρύσταλλο από «γυαλί» (3). Αριστερά από το βάθρο υπάρχουν και πάλιν αρχαία αγγεία στο δάπεδο, τα οποία καλύπτουν και το χώρο της τέταρτης δυτικής πλευράς (4). Στον αντίστοιχο τέταρτο τοίχο, σε προθήκη (παράθυρο) με τρία επίπεδα, εκτίθενται ισάριθμα μοντέλα σκαφών, ενώ ένα τέταρτο είναι τοποθετημένο επάνω στην προθήκη. Στο άνω διάζωμα υπάρχουν ανατολικά πολυπρόσωπος πίνακας, νότια μεγάλος πίνακας με σκηνή κατάδυσης σφουγγαρά και δυτικά πίνακας με

Χώρος Γ΄

1. Βόρεια και μέρος της Δυτικής Πλευράς
2. Βόρεια Πλευρά (φερνές)
3. Βόρεια και Δυτική Πλευρά (κάσι)
4. Νότια Πλευρά (Σκάφανδρο)

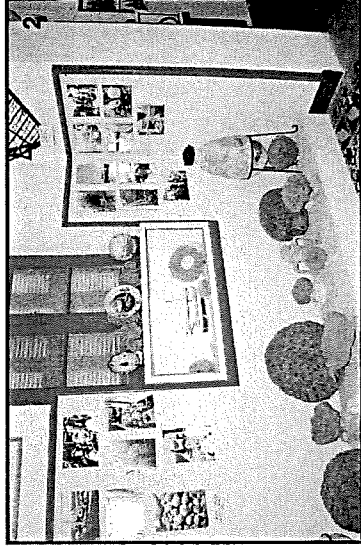
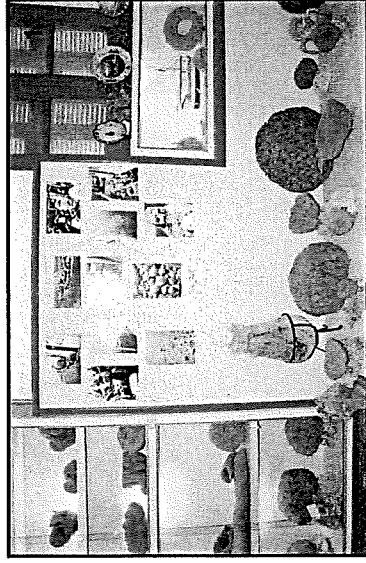
Περιγραφή:

Στο χώρο εκτίθενται οι διάφοροι καταδυτικοί μηχανισμοί για τη συλλογή των σφουγγαριών. Στη δυτική πλευρά εκτίθενται δρομόμετρα επάνω σε βάθρο και δίπλα τους αεραντλία σκάφανδρου (3). Ο σωλήνας από την αντλία καταλήγει σε ντυμένο με σκάφανδρο και περικεφαλαία ανδρικό στη βόρεια πλευρά του χώρου (4). Στην κόγχη του παραθύρου της δυτικής πλευράς εκτίθενται μέσα σε προθήκη ναυπηγικά όργανα, σφουγγάρια και δύο μοντέλα σκαφών. Στη βόρεια πλευρά, υπάρχουν δύο προθήκες (παράθυρα). Μεταξύ τους βρίσκεται το ανδρικό του δύτε (4). Στην προθήκη του δυτικού παραθύρου εκτίθενται σφουγγάρια, μοντέλο σκάφους και αρχαίο αγγείο, ενώ επάνω στην προθήκη εκτίθεται δεύτερο μοντέλο σκάφους. Στην προθήκη του ανατολικού παραθύρου εκτίθενται μεταλλικές μίφρες μηχανουργείου κατασκευής αντλίων. Επάνω στην προθήκη εκτίθεται δεύτερη περικεφαλαία και δύο θώρακες. Στην απέναντι νότια πλευρά του χώρου (διαχωριστικό) εκτίθενται αντλία, σωλήνες και μάρσκα φερνές (2), καθώς και στολή και αντλία του συστήματος με ναρνιλέ (1). Στους τοίχους περιμετρικά υπάρχει φωτογραφικό υλικό που αφορά στην ιστορική καταδυτική δραστηριότητα. Εκπέρωθεν της εισόδου στην δεύτερη αίθουσα (Χώροι Δ΄ και Ε΄) εκτίθενται μπουκάλες κατάδυσης στο δάπεδο και σπαστή σκάλα σπογγαλιευτικού σκάφους στον τοίχο (1,4). Πάνω από το διαχωριστικό της αίθουσας που ορίζει τους Χώρους Β΄ και Γ΄ υπάρχουν αντλιές δύο «κλαύβες» με εικόνα του Αγ. Νικολάου ανάμεσά τους.

Φωτό: Θ. Θεοδούλου

Χώρος Δ΄

1. Βόρεια Πλευρά
2. Βόρεια Πλευρά και μέρος της Δυτικής
3. Δυτική Πλευρά
4. Νότια Πλευρά

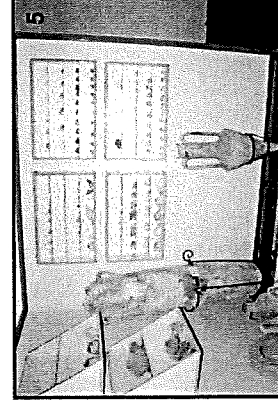
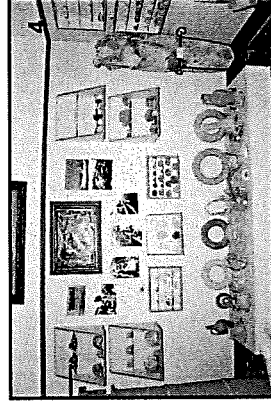
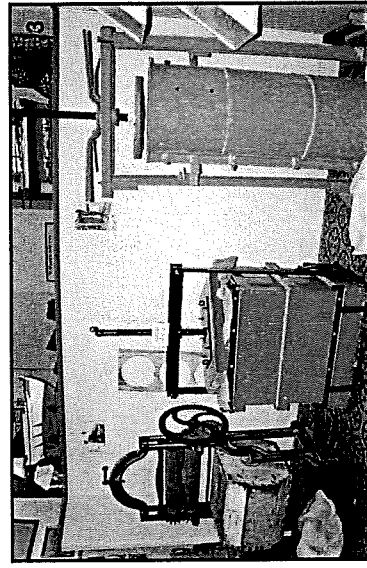
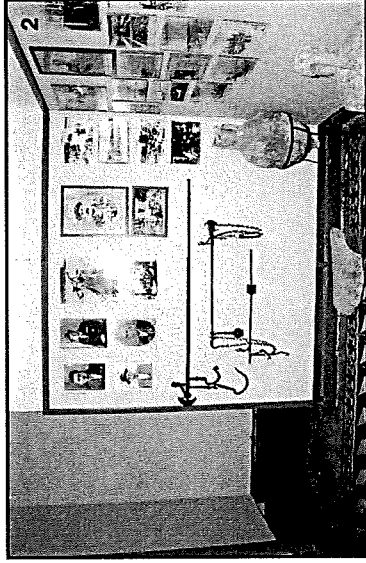
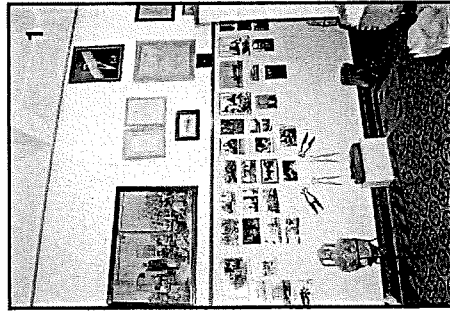
Περιγραφή:

Ο Χώρος Δ΄ επικεντρώνει τη θεματολογία του στο ίδιο το σφουγγάρι ως οργανισμό, με ανάλογο φωτογραφικό υλικό και διάφορα είδη του. Περιλαμβάνει κυρίως σφουγγάρια που εκτίθενται στις προθήκες που υπάρχουν στις κόγχες των δύο παραθύρων της νότιας πλευράς και στο βάζο και το διαχωριστικό της νότιας πλευράς (1,2). Επί του διαχωριστικού υπάρχουν δύο μοντέλα σκαφών, ενώ ένα τρίτο υπάρχει και στη μία από τις προθήκες (4). Στη δυτική πλευρά εκτίθενται στα δεξιά της εισόδου χίτρες και πύραυνο παρασκευής φαγητού πάνω στα σπινγαλειωτικά σκάφη. Πάνω από την είσοδο εκτίθεται ένα δεύτερο ζευγάρι με αντωπές «κλούβες» όπως και στην προηγούμενη αίθουσα. Περιμετρικά στο χώρο εκτίθενται επίσης αμφορείς. Το εικονογραφικό υλικό αφορά στα σφουγγάρια, ενώ στο άνω διάζωμα της ανατολικής πλευράς υπάρχει μεγάλων διαστάσεων φωτογραφία του σπογγεμπόρου Ν. Βουβάλη και διάφορα έγγραφα του, ως επίσης και ένα μετάλλιο του (3). Στη νότια επίσης πλευρά εκτίθεται στο άνω διάζωμα θαλασσογραφία και κορνίζα με το εξής τεράστιο, παρμένο από το βιβλίο επισκεπτών «Το Μουσείο αυτό είναι αφιερωμένο. Σε όλους όσους έφυγαν, σε όλους όσους έρθουν, σε όσους το χεί η μοίρα τους τη θάλασσα ν΄αντέχουν».

Φωτό: Θ. Θεοδούλου

ΕΚΘΕΣΗ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΛΥΜΝΟΥ

Χώρος Ε΄

1. Ανατολική Πλευρά
2. Νότια και μέσος της Ανατολικής Πλευράς
3. Βόρεια και Δυτική Πλευρά (πρέσες)
4. Νότια Πλευρά (Σκάφανδρα)

Περιγραφή:

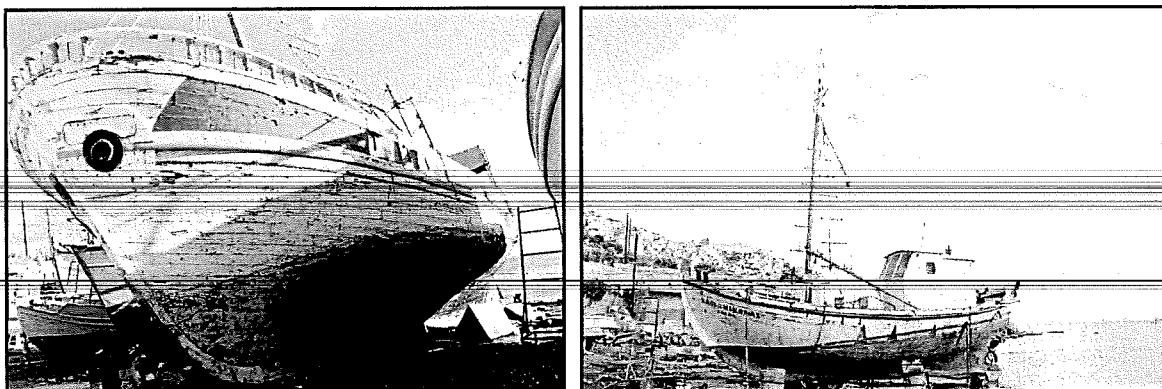
Ο Χώρος Ε΄ αφορά σε υλικό που σχετίζεται με την επεξεργασία και την εμπορία των σφουγγαριών. Στην ανατολική πλευρά εκτίθεται ανάλογο φωτογραφικό υλικό και στα δύο διαζώματα. Στο δάπεδο υπάρχουν αμφορείς, ενώ ψαλίδια για το ψαλίδισμα των σφουγγαριών βρίσκονται αναρτημένα κάτω από τις φωτογραφίες(1).

Στο τμήμα δεξιά της εξόδου, στο βόρειο τοίχο είναι αναρτημένα «καντάρια» (ζυγαριές για το ζύγισμα των σπόγγων) (2). Μπροστά από το διαχωριστικό στα νότια του χώρου εκτίθενται τρεις «πρέσες» (μηχανές συσκευασίας των σφουγγαριών) και όργανο μέτρησης του μεγέθους τους (3). Στη δυτική πλευρά και στο τμήμα της βόρειας, αριστερά από την έξοδο υπάρχουν προθήκες με διάφορα κοχύλια (3,4). Σε βάθος επίσης εκτίθενται κοχύλια, κάβουρας, σαγόνια καρχαριών, αγγεία και «κουλούρες» (λιθίνοι τροχοί για την απελευθέρωση των παραγαδιών όταν περιπλέκονται σε βραχώδεις βυθούς) (3). Ένα ομοίωμα καρχαρία μεγάλων διαστάσεων βρίσκεται αναρτημένο πάνω από την έξοδο (Βλ Φωτ. 4, Χώρου Δ΄).

Ο χώρος περιλαμβάνει έτσι δύο θεματικές ενότητες. Αφενός την επεξεργασία και εμπορία των σφουγγαριών και τους θαλάσσιους οργανισμούς.

Φωτό: Θ. Θεοδούλου

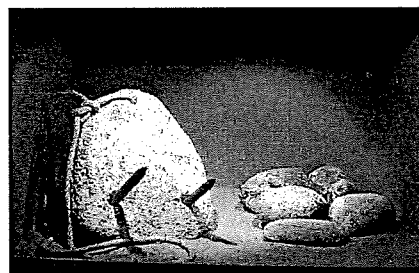
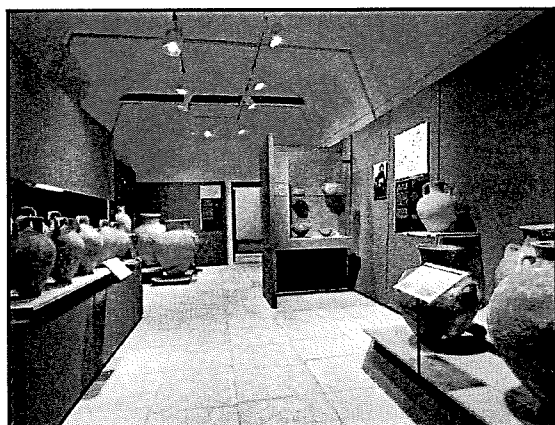
ΕΙΚΟΝΑ 14

Αριστερά το σκάφος τύπου λίμπερτι και δεξιά το σκάφος τύπου αχταρμάς τα οποία έχει στην κατοχή του ο Δήμος Καλύμνου.

Φωτό: Θ. Θεοδούλου

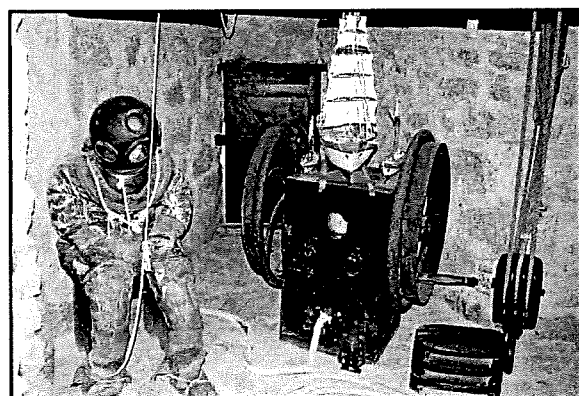
ΕΙΚΟΝΑ 15

Αρχαιολογικό Μουσείο Σπετσών
Γενική άποψη της έκθεσης του Ναυαγίου του
Ακρωτηρίου Ιρίων και εκτεθειμένες άγκυρες

(Βλαχάκη χχ, 71, 76)

ΕΙΚΟΝΑ 16

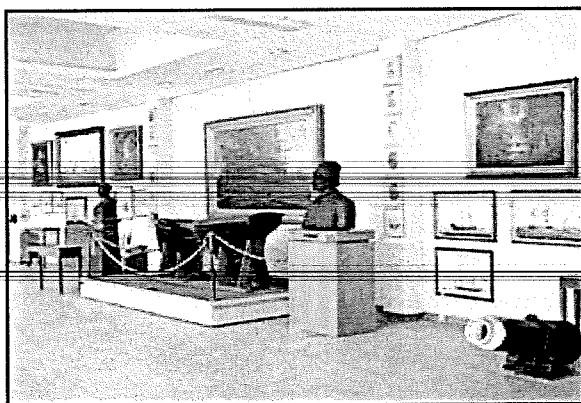

Αρχαιολογική Συλλογή Καστελλορίζου.

Άποψη της αίθουσας για την σπογγαλιεία και της αίθουσα με άγκυρες, σκανδάλια και αμφορείς

Φωτό: Θ. Θεοδούλου

ΕΙΚΟΝΑ 17

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος
Άποψη της έκθεσής του

<http://www.in.gr/ath/museum/article1167.asp>

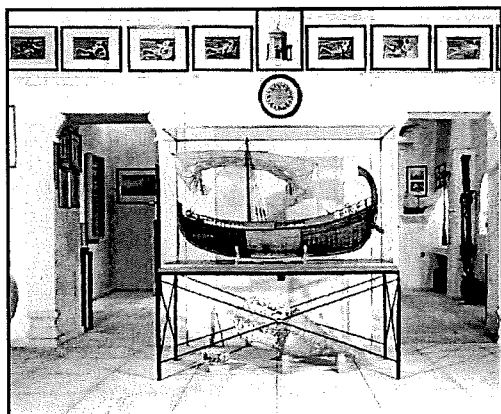
ΕΙΚΟΝΑ 18

Ναυτικό Μουσείο Χανίων
Άποψη της έκθεσής του

<http://www.forthnet.gr/mar-museum-crete/>

ΕΙΚΟΝΑ 19

Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου
Άποψη της έκθεσής του

holidays-in-greece.com/cyclades/myk/aegean/museum1.htm

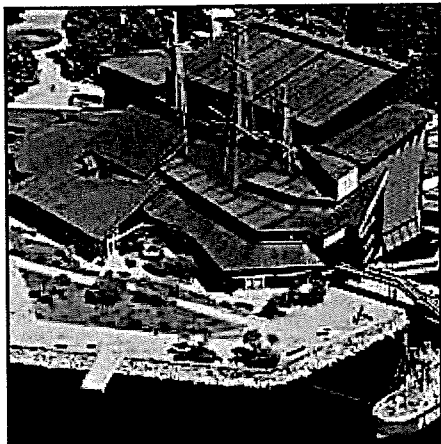
EIKONA 22

National Museum of Maritime Archaeology - Δανία

Σκηνή από το εκπαιδευτικό σεμινάριο με πειραματικά σκάφη του Μουσείου.
Maritime Archaeology Newsletter 3, οπισθόφυλλο

EIKONA 23

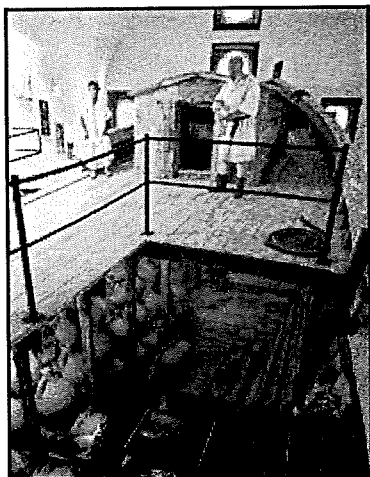
Vasa Museum, Στοκχόλμη

<http://www.vasamuseet.se/indexeng.html>

EIKONA 24

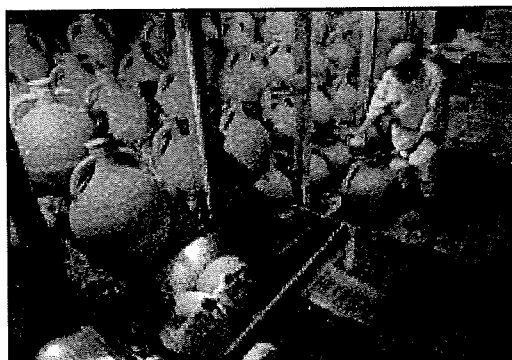

EIKONA 25

National Museum, Κοπεγχάγη

Museums Journal, October 2000, 28

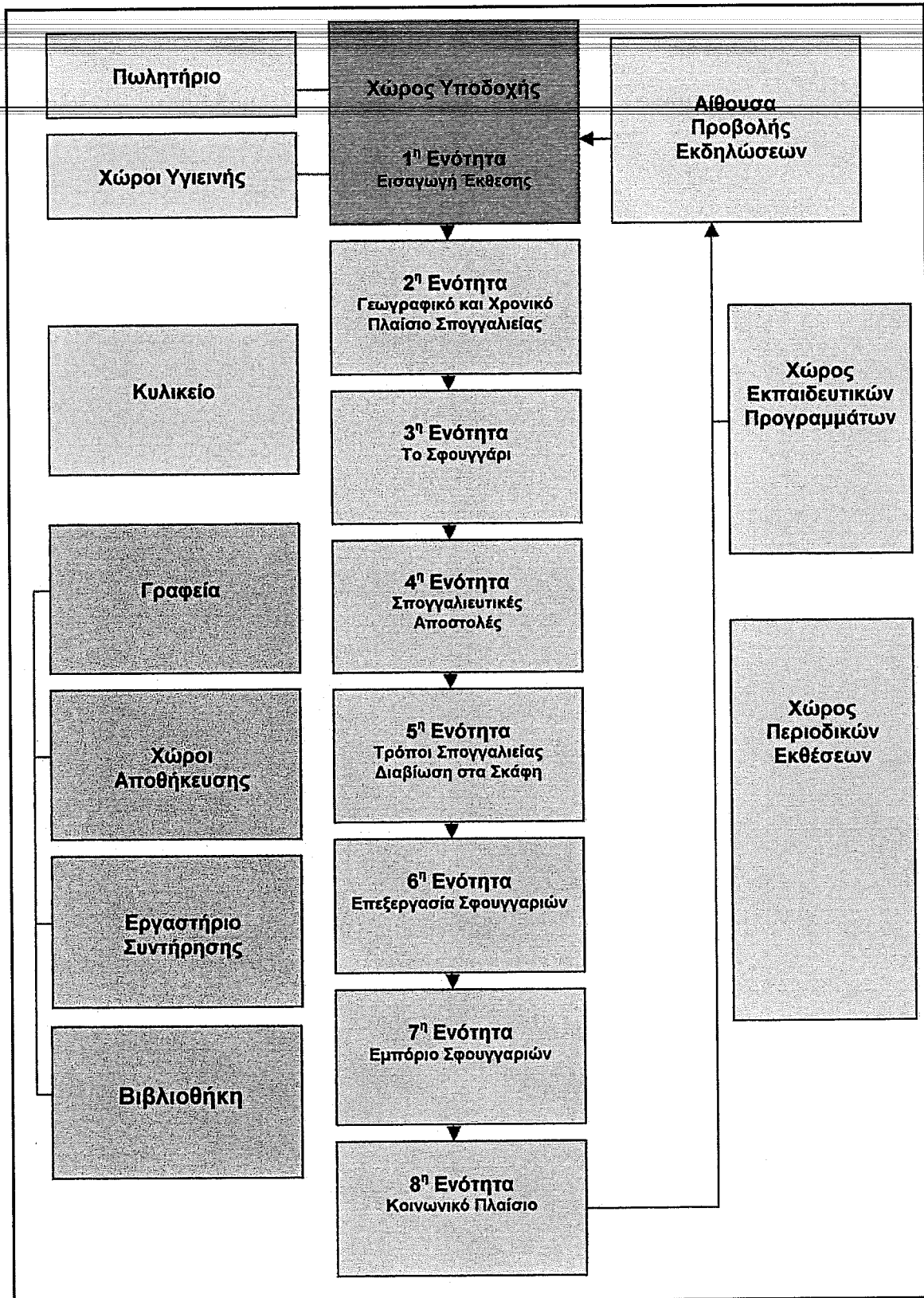
Bodrum Museum of Underwater Archaeology, Τουρκία.
Απόψεις έκθεσης αρχαίου ναυαγίου

<http://www.bodrum-museum.com/depts/entrance.htm>

ΕΙΚΟΝΑ 26

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ
ΚΤΙΡΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ - ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΛΥΜΝΟΥ

AUSTRALIAN NATIONAL MARITIME MUSEUM

VOLUNTEERS PROGRAM

Since 1991 when the Museum opened, the number of women and men working as Volunteers has grown from 39 to over 200, and the hours contributed have increased from 1,700 to 24,000 during the same period.

The primary objective of the Volunteers Program is to encourage community involvement with the Museum and to provide an opportunity for people to participate in the Museum's work - promoting knowledge, appreciation and enjoyment of Australian maritime heritage. The Volunteers Coordinator is a Museum staff member.

Types of Volunteer Work Available**Guiding**

Volunteer guides conduct tours for all age groups during the week and weekends, of core and temporary exhibits and some vessels of the Museum's fleet. They assist in demonstrations, weekend and holiday activities, work on the information desk, meet and greet visitors and are available to answer questions. Prospective guides need to complete a training course which includes special subject knowledge and sessions on dealing with school groups. For special exhibitions additional training and research may be required.

Fleet Operations

As part of the conservation of the ANMM fleet, there is a regular program of vessel sailings. Vessels are also operated for ceremonial, promotional and other purposes. Volunteers can participate as either crew or passengers, and also help with the maintenance of vessels both at Darling Harbour and at Berry's Bay.

Members Program

Volunteers act as hosts to Members and their guests who use the Cunard Members Lounge, and encourage visitors to become Members. They also help with the many Members functions throughout the year and provide support in the office with the processing of memberships.

Research

Volunteers assist the Curatorial Section with library research on specific topics, which may include written reports. Volunteers' valuable contributions have included transcription of original handwritten logs and diaries.

Conservation

Task undertaken include:

- construction of Condition Report files for objects treated
- checking environmental monitoring equipment
- object treatment eg cleaning maps
- chemical storage
- general housekeeping and stocktaking
- binding reports
- painting exhibition cases
- building boxes and enclosures for housing museum objects

Registration

Volunteers assist with collection research and registration, for example of photographic collections, using the library and other reference materials. Other tasks include transcribing information; entering information on a computer database; transferring original negatives into new archival envelopes; filing and checking records for gaps and mistakes.

Other

Various projects are available in a variety of Museum sections.

Work available, Benefits, Training, Reimbursement, Patron, How to join

Benefits for Volunteers

- Six free Museum passes are issued annually to volunteers who have contributed more than 50 hours per year.
- Quarterly volunteer magazine *All Hands* is produced by a volunteer committee.
- Volunteers Annual Party where awards and certificates are presented to volunteers.
- Volunteer Activities include a monthly morning tea and other events and outings.
- Service Badges and Certificate of Service presented by the Chair of the Museum Council after five years service.

Work available, Benefits, Training, Reimbursement, Patron, How to join

Training

The Museum matches the abilities and experience of volunteers with their work. For some jobs such as volunteer guiding, use of computers or other equipment, training may be required.

Reimbursement of Expenses

Volunteers are entitled to claim for parking on days they are working at the Museum. They are also entitled to claim reimbursement for safety clothing eg overalls.

Volunteers Patron

Ms Cecilia Caffrey is currently Volunteers Patron. The position is held by a Museum Council member, to represent volunteers and to provide feedback on issues relating to the Volunteers Program.

MAINE
MARITIME
MUSEUM

Welcome to Maine Maritime Museum

[SEARCH](#)

- [Museum Overview](#)
- [Public Programs](#)
- [Calendar](#)
- [Research](#)
- [Museum Store](#)
- [Memberships](#)
- [Volunteer](#)
- [Donating](#)
- [Find Us](#)
- [Contact Us](#)
- [Area Links](#)

our interactive map

Founded in 1962, **Maine Maritime Museum** collects, preserves and interprets materials relating to the maritime history of Maine.

Maine's maritime history is told here daily through gallery exhibits, an historic shipyard, educational programs and narrated boat cruises to points of historic significance and natural beauty.

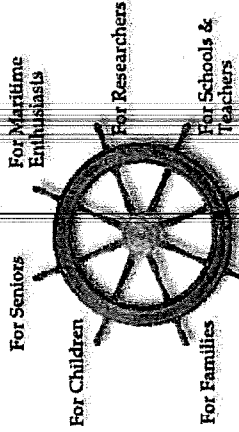
Located on the banks of the **Kennebec River** and just south of Bath Iron Works, home of "The World's Greatest Shipbuilders", the Museum welcomes over 65,000 visitors annually.

Visit us once and you'll return again and again - each time experiencing a different view of maritime history!

MUSEUM HOURS: 9:30 a.m.- 5:00 p.m. DAILY

Except Thanksgiving, Christmas & New Year's Days

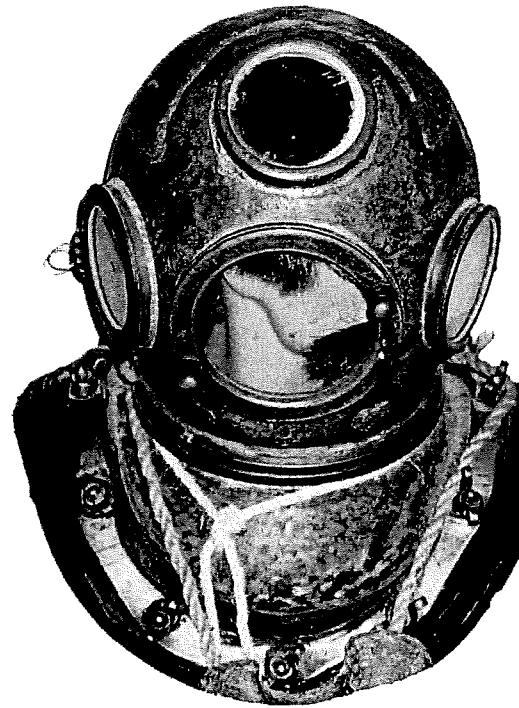
The Mission of Maine Maritime Museum is to collect, preserve and interpret material relating to the maritime history of Maine and to promote an understanding and appreciation thereof.

*What's Here for You?
(click to find out!)*

[We suggest next](#) →

[Maine Maritime Museum Overview](#)

Παραρτήματα

Κατάλογος Παραρτημάτων

Παράρτημα 1	Δελτίο Βιβλίου Εισαγωγής
Παράρτημα 2	Δελτίο Καταγραφής
Παράρτημα 3	Δελτίο Φωτογραφικού Αρχείου
Παράρτημα 4	Δελτίο Συντήρησης
Παράρτημα 5	Δελτίο Μετακίνησης
Παράρτημα 6	Δελτίο Βιβλιοθήκης – Χαρτοθήκης
Παράρτημα 7	Δελτίο Ταινιών Ήχου – Εικόνας
Παράρτημα 8	Δελτίο Πρωτοκόλλου Αλληλογραφίας

Δελτίο Βιβλίου Εισαγωγής

Α/Α		Ημερ. Εισ/γής	Προηγ. Κάτοχος	Θέση Φύλαξης	Όνομασία	Τίτλος	Περιγραφή	Παρατηρήσεις

Δελτίο Καταγραφής

**ΝΑΥΤΙΚΟ
ΜΟΥΣΕΙΟ
ΚΑΛΥΜΝΟΥ**

Δελτίο Καταγραφής

Αρ. Εισαγωγής Ημερ. Εισαγωγής

Φωτογραφία

Όνομασία Αντικειμένου

Τίτλος Αντικειμένου

Περιγραφή

Γενική Χρονολόγηση

Ακριβής Χρονολόγηση

Γεωγραφική Προέλευση

Υλικό

Προηγούμενος Κάτοχος

Διαστάσεις

Στοιχεία Κατόχου

Κατάσταση Διατήρησης

Τρόπος Απόκτησης

Κατάσταση Συντήρησης

Θέση Φύλαξης

Τεκμηρίωση

Βιβλίο
Εισαγωγής

Δελτίο
Αλληλογραφίας

Δελτίο
Μετακίνησης

Δελτίο Ταινιών
Ήχου Εικόνας

Δελτίο
Συντήρησης

Δελτίο
Φωτογραφιών

Βιβλιογραφία

Συντάκτης

Ημερ. Σύνταξης

Ημερ. Τροποποίησης

Αρ. Δελτίου

Φωτογραφία

 Ημερ. Εισαγωγής

Αρ. Φιλμ

Αρ. Αρνητικού

Είδος Φωτογραφίας

Προέλευση Φωτογραφίας

Φωτογράφος

Ημερ. Λήψης

Θέση Φύλαξης

Αρ. Αντιτύπων

Πνευματικά Δικαιώματα

Παρατηρήσεις

Συντάκτης

Ημερ. Σύνταξης

Ημερ. Τροποποίησης

 Δελτίο
Καταγραφής

 Δελτίο
Μετακίνησης

 Δελτίο
Βιβλιοθήκης

 Δελτίο Ταινιών
Ήχου-Εικόνας

Αρ. Δελτίου

Συντηρητής

Υλικό Αντικειμένου

Διαστάσεις Αντικειμένου

Κατάσταση Συντήρησης

Κατάσταση Διατήρησης

Προηγούμενες Επεμβάσεις

Παρατηρήσεις

Ημερ. Έναρξης Συντήρησης

Ημερ. Περάτωσης Συντήρησης

Εργαλεία

Συντηρητικά

Μέθοδος

Συνθήκες Αποθήκευσης

Ιστορικό Συντήρησης

Συντάκτης

Ημερ. Σύσταξης

Ημερ. Τροποποίησης

Δελτίο
Καταγραφής

Δελτίο
Φωτογραφιών

Δελτίο
Βιβλιοθήκης

Δελτίο Ταινιών
Ήχου-Εικόνας

Αρ. Δελτίου Ημερ. Μετακίνησης

--	--

Μετακίνηση Προς

Διάστημα Μετακίνησης

Ημερ.Επαναφοράς

Λόγος Μετακίνησης

Όροι Μετακίνησης

Στοιχεία Δανειζομένου

Στοιχεία Νέου Κατόχου

Σχετική Αλληλογραφία

Παρατηρήσεις

Δελτίο
Καταγραφής

Δελτίο
Βιβλιοθήκης

Δελτίο
Καταγραφής

Δελτίο Ταινιών
Ήχου-Εικόνας

Συντάκτης

Ημερ. Σύνταξης

Ημερ. Τροποποίησης

**ΝΑΥΤΙΚΟ
ΜΟΥΣΕΙΟ
ΚΑΛΥΜΝΟΥ**

Δελτίο Βιβλιοθήκης - Χαρτοθήκης

Αρ. Δελτίου

Ημερ. Εισαγωγής

Συγγραφέας

Εκδότης

Επιμελητής

Τίτλος

Σειρά

Χρόνος Έκδοσης

Τεύχος

Τόμος

Τόπος Έκδοσης

Αρ. Αντιτύπων

Θέμα

Είδος Χάρτη

Περιοχή Χάρτη

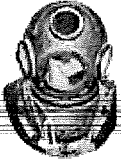
Παρατηρήσεις

Συντάκτης

Ημερ. Σύναξης

Ημερ. Τροποποίησης

Δελτίο
Μετακίνησης

Αρ. Εισαγωγής Ημερ. Εισαγωγής

--	--

Τίτλος

--

Περιγραφή

--

Τεχνικά Χαρακτηριστικά

--

Εικονολήπτης - Ηχολήπτης

--

Διάρκεια

--

Χώρος Λήψης

--

Ημερ. Λήψης

--

Ομιλητής - Αφηγητής

--

Αρ. Αντιτύπων

--

Συντελεστές

--

Θέση Φύλαξης

--

Παρατηρήσεις

--

Συντάκτης

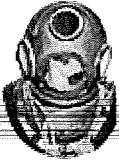
--

Ημερ. Τροποποίησης

--

Ημερ. Σύνταξης

--

Αρ. Εισαγωγής

Αρ. Εισερχομένου

Αρ. Εξερχομένου

Ημερ. Εισερχομένου

Ημερ. Εξερχομένου

Αποστολέας

Αποδέκτης

Τίτλος Εισερχομένου

Τίτλος Εξερχομένου

Θέμα

Χειριστής Θέματος

Θέση

Συντάκτης

Ημερ. Σύνταξης

Ημερ. Τροποποίησης

